

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 01278

DER YIDISHER
KONSONANTIZM

Noah Prilutski

*Permanent preservation of this book was made possible
by Rose Beverly Chashin
in memory of
brother, Max A. Lashinsky*

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

נח פּרילוצקי.

ייִדישע דיאלעקטולוגישע

פּורשונגען •

מאַטעריאַלען פאַר אַ וויסענשאַפֿטליכער גראַמאַטיק אין פֿאַר
אַניעמולוגיש ווערטערבוך פֿון דער ייִדישער שפּראַך.

ערשטער באַנד.

נה פרילועקים כתבים

באגד VII.

„נייער פערלאג“.

ווארשע. — 1917

דרוק א. י. העלמער, נאָוואַליביע 20.

דער ייִדישער

קונסונאנטיזם

(אין צוויי בענדער)

באנד I :

די סונזר לויטען ♦

מיט דעם יידישען וואקאליוזם גיב איך מיך אָפּ אין צווייטען באַנד 1) פֿון מינע „זאמעלבוכער פֿאַר יידישען פֿולקלור, פֿילאָלוגיע און קולטורגעשכטע“. דעם יידישען קונסט־אָנטיזם הוב איך, צוליב דעם אומפֿאַנג פֿון מאטעריאַל, געפֿונען פֿאַר צוועקמעסיק אױסצושלען אין אַ באַזונדער אַרבעט.

דאָס ווערק איז תּחלת באַרעכענט געווען אָפּ אײַן באַנד פֿון אַ 15—20 דרוקבױגען. אין לױף פֿון דער אַרבעט האָט עס זיך, אױבער, געמוזט צוואַקסען. עס וועלען זײַן 2 בענדער, צו 86, מױנדסטענס, דרוקבױגען יעדער.

אײַנזיקע סבּות הױבען גורם געווען אױס צוואַקסען-זיך.

די ערשטע און די וויכטיקסטע פֿון זײַ איז— דער מאַנגעל אין געהערקע פֿוראַרבעטען. די יידישע שפּראַכ־וויסענשאַפֿט איז, פּידוע, נאָך נישט אױבעריק רײַך. דאָס, וואָס עס איז פֿון יעצט אָפּ דעם געפֿינט אױפֿגעטון געווערען, איז מער נישט, ווי אַ שוואַכע התּחלה. נישט ווילענדיק, הוב איך געמוזט מאַכען עקסקורסען אָפּ פֿאַר-שױנענע פֿעלדער, וועלכע ליגען שױן אױסער די גרענעצען פֿון מײַן טעמײַע. שטרענג גענומען, ווילט איך מיך באַדאַרפֿט באַנוגען מיט רײַן פֿונעמישע פֿראַגען: איז דוּך מײַן ווערק, ווי שױן דערמאַנט, גע-ווירמעט דעם יידישען קונסט־אָנטיזם. אױבער אָפּ שריט און טריט הױבען אײַנצעלהײטען— אין פֿלוק צופֿעליקע— זיך גענויטיקט אין גע-נויער דערקלערונג. נישט האַבענדיק די מעגליכקײַט אָפּצושיקען דעם לעוער צו געהערקע ווערק, וווּ מיזל קענען געפֿינען די געווינטשטע אױנפֿורמאַציעס, — פּשוט מחמת אַזעלכע ווערק זענען באַ אונז נאָך נישט בנמצא, — בײַן איך געצוהנגען געווען צו אױגנוררען די עקס-גמיק פֿון דער אַרבעט, די אַרלישעקטוניק פֿון גאַנצען, אין אַרײַננע-

מען אין מיין בוך אזא מאטעריאל, פאר וועלכען עס איז אין אים, דעם אמת געזאגט, נישט דאס ארט.

דערהויפט אסך אועלכע עפוזדישע שטעלען פילען אן דעם פערדען נומער, וועלכער איז דער גרעסטער און אויספירליכסטער אין ערשטען באנד. — צום ביישפיל, אין § 92 קומט מיר אויס צו דערמאנען דעם סופיקס „ין“. מיט אים קונקורירט אין דער יידישער שפראך דער סופיקס „קע“, — און איך הוב געהאלטען פאר נוצליך דאס אַנצווויזען. איך הוב איך געפונען פאר נישט איבעריק מיטצו-טיילען דעם לעזער, אז דער דערמאנטער סופיקס „ין“ איז, אין זיין באשטימטער פונקציע, געווען דער אַליינהערשער אין די יידישע מינדארטען אין דייטשלאנד און אין דער אלטער יידישער שרופט-שפראך. איך אויסמיריר דאס מיט ביישפילען אויס אלטע ספרים און אויס אנדערע קוועלען. — אזוי ווי דער העברעישער עלעמענט און דער יידישער שפראך ווערט פון מיר כסדר צוגעצויגען צו באטראכט טונג, לויט זיך נישט אויסמיידען דער אַנצווויז, אז דער סופיקס „ין“ הוט בא העברעישע סובסטאנטיווען אַזיער קנאפע אַנצווענדונג; אים פארטרעט דער סופיקס „מע“. אזויארום קומט עס אויס, אז דער סופיקס „ין“, מיט וועלכען איך ווילט געקענט, אייגענטליך, פארטיק ווערען אף אַזיטעל, צוויי, — פארנעמט בא מיר 22 זי.

אסך פלאץ איז אָפגעגעבען, אין אָנמערקונגען אונטערין טעקסט, די ביכער, וועלכע זייערמאן אידער ציטיר. קיין פּלשטענדיקע יידישע ביבליאגראפיע פארמאָגען מיר נאך נישט, ווי איך קיין אַג-שטענדיקע ליטעראטורגעשיכטע אין דער יידישער שפראך, — פאר-רופענדיק זיך אף אספר, וואָס איז דעם יידישען פובליקום ווייניק באקאנט, אידער לגמרי פּרעמד, געפין איך נישט פאר מעגליך, נישט צו ברענגען לויט די אַלגעמינע ידיעות וועגען אים, דעם גאַנצען מיטעלבלאט וכ'. אין אייניקע ערטער זענען די ציטאטען אפשר צו לאנג; דאָס שטרעב איך אריינצופירען דעם לעזער אין דעם גייסט און אין דעם בוי פון דער אלטער יידישער שפראך.

כמעט אף יעדען זייטעל קומט מיר אזוי אויס צו באזירען פאר-שידענע „זייטיקע“ פראגען. — די הויפט עיידען באהאנדלען

פֿונעטשע טעמעס, — זענען, איבער, דורכגעפֿלוצטען מיט עפֿיזודישע באַמערקונגען, וואָס גייען שוין אַרײַן אין קרייז פֿון דער ייִדישער ווִירטפֿארשונג, ווִירטבֿילדונג, פֿלעקסיע, סינטאקס, א. א. וו. אײַניקע פֿון דיִאָזיקע באַמערקונגען בילדען אַלײַן-פֿאַר-זיך קלײַנע עטיודען. זײ, למשל, די §§ 93 און 94; די אָנמערקונג אין טעקסט צו § 102; די 145 — 149; די אָנמערקונגען אין טעקסט צו §§ 111, 112, 113, 114, 115, א. א. וו. א. א. וו. — ס'געפֿינען זיך דורט, ווי אויך אין די אָנמערקונגען אונטער'ן טעקסט, צוויירפֿען אַסך פֿאַרבאַטונגען פֿאַר אלע טײַלען פֿון דער ייִדישער גראַמאַטיק, מאַטעריאַלען פֿאַר אַנעטימולאָגיש ווערטערבוך פֿון דער ייִדישער שפּראַך, פֿאַר אַ ייִדיש דיאַלעקטולאָגיש ווערטערבוך, פֿאַר דער ייִדישער בֿיבֿ-ליוִגראַפֿיע וכו'. אַנ'איבערויכט פֿון די אלע מאַטעריאַלען וועט געגעבען ווערען אין די אויספֿירליכע רעגיסטערס.

וואָס מען מיר געהאַט, ווי די אומות-העולם, ספּעציעלע פּעריִודישע אויסגאַבען פֿאַר שפּראַכוויסענשאַפֿט און ליטעראַטורגעשיכטע, וואָרט אַגרויסער טײַל פֿון דעם מאַטעריאַל, וואָס איז אַרײַנגענומען געוואָרען אין מיין ווערק, געקענט דורט געפֿינען אַנ'אָרט אין דער פֿאָרם פֿון זעלבסטשטענדיקע עטיודען. דאָס איז דורך דער געוויינליכער וועג אויסצוגעציען דעם רײַכען מאַטעריאַל, וואָס זאַמעלט זיך אָן פֿאַם פֿארשער בשעת דער אַרבעט איבער אַ פֿאַשטומטער גרעסערער טעמע. אין צענדליגער גרעסערע און קלענערע עטיודען און נאָטיצען ווערט דער „זיטקער“ רײַער מאַטעריאַל גרופֿירט, קוואַרטירט, סיכטעמאַטירט און באַלויכטען; אַזוי אַנטשטייט די פֿאַראַרבעטען, אָף וועלכע די מחברים פֿון אַלגעמײַנערע ווערק קענען זיך בלײַבן פֿאַררופֿען, נישט ברויכענדיק אויספֿירליכער זיך אָפֿ-צושטעלען אָף זײ, נישט זײַענדיק געצוואַנגען זײַערע אײַגענע ווערק איבערצולאָדען מיט עקספּורסען פֿון ספּעציעלישער נאַטור און מיט ציפֿיל בײַשפּילען און ציטאַטען. — באַ אונז פֿעלט דער וועג, און, נישט וויסענדיק, ווען אַזאַ מעגליכקײַט קען אַמאָל קומען, איז אַבסולעט געפֿערליך צו לוזען די אָנגעזאַמעלטע מאַטעריאַלען ליגען אין שײַפֿ-

לָאָד. אַנדערש איז, און דו באַארבעסט אַטעמע — מעג זי זײַן ווי קלײַן, ווי ספּעציעלײַש, ווי עפּוזיטײַש, — ווען עס איז נאָך פּרײַש דער איינדרוק פֿון דער קוועלע, פֿון וועלכער דער מאַטעריאַל איז גענוג מען, פֿון דער באַרירונג מיטן פֿילקסמונד אידער מיטן בוך, ווען ס'איז נאָך פּרײַש די גײַסטיקע אַרבעט, וואָס די איינדרוקען הױבען אַרויסגערופֿען, דער געדאַנקענגאַנג, וואָס הױט געבראַכט צו דער פֿאַראַנעמײַנערונג פֿון געוויסע באַיאַכטונגען, צו דער איינדרוקען אידער דערוקציע, צו דער פֿעסטשטעלונג פֿון אַגעוויסען בלל א. א. ווי. נאָר אַנדערש, ווידער, און נעמסט דעמועלצוקען מאַטעריאַל אין האַנט אַרײַן אין אַ צײַט אַרום, ווען די אומיטעלבאַרײַשקײַט פֿון דער אַנטפּינדונג און אויפֿפאַסונג איז שוין אָפּגעריבען, ווען אַסך דעטאַלען זענען פֿאַרגעסען געוואָרען. און באַ אַרבעט איבער אַ שפּראַך, ווען דו ליבסט די שפּראַך און ליבסט די אַרבעט איבער איר, שטעקט דו אַזויפֿיל — אויפֿיל פּאַניסטערונג, פֿרײַד און שאַפּונגספֿעיקײַט — נאָר אין דער לעבעדיקער אַנטפּינדונג און אויפֿפאַסונג, אין דעם אוימיטעלבאַרײַשען איינדרוק פֿון די דעטאַלען און ניוואַסען. — די זאַמלונג פֿון באַיאַכטונגען וואַקסט. קײַן אויסזיכט אָף יודישע פֿילאָלוגישע צײַטשריפֿטען איז אַ קנאַפע, אויף פֿאַרלעגערס — נאָך אַ קלענערע. דער-פּי איז מען נישט נאָר פֿילאָלוג. מ'הױט גענוג אויסער דעם צו טון. דער מאַטעריאַל קען אַמאָל טאַקי פֿאַרבלייבען אין שײַפֿלֶאָד ...

איך הױב מיך גרײַט געמאַכט אַקעגענצוגײַן דעם פֿורוואָרף פֿון צוואַרפֿענקײַט, און הױב פֿון פֿערדען עטייד אָן אָנגעהויבען אָפּצוגעבען מער פּלאַץ פֿאַר די פֿאַרשידענסטע אויבען שוין פֿאַראַקטעריזירטע „זײַ-טיקע“ מאַטעריאַלען. נאַטורליך, בין איך דערפֿי געווען דוּך שטאַרק געפונדען, נישט געקענט דאָס עפּוזיטײַשע באַהאַנדלען מיט דער גע-העריקער פֿרײַהײַט און ברייטשפּאַן. אייניקע זאַכען זענען אַרויסגעקומען צו קורץ, אַנדערע — בלויז אָנגעטייט. איבער צום אויסדרוק זענען זײַ געבראַכט, און ס'איז אָנגעצײלענט געוואָרען אַ גאַנצע רײַ טעמעס פֿאַר זעלבסטשטענדיקע אַרבעטען.

די אַרײַטעקטאַניק פֿון בוך ווילט געקענט פֿאַרהײַט ווערען, ווען

VIII. די אַלע עפּוזיטײַשע מיטענטען ווילטען איבערגעטראָגען געוואָרען אַלס

היוספות נאָפֿן גאַנצען הויפטטעקסט. אױבער דאָס איז אױך אומעגלױך געױען, מױלווייז צוליב דיאָמניגע סבות, צוליב װעלכע ס׳איז שװער געװען אױבערצולױזן דעם מאַטעריאַל פֿאַר פֿאַונדערע אַרבעטען.

אױבערהויפּט װילט אפּשר ראָטאָמער געװען צו אַרבעטען. אױבער דעם בױך אַפֿאַר יאָר לענגער, כּדי עס זױל אַרױסקומען טעכניש פֿול־קומענער, אזױ װי עס װערען אַרױסגעגעבען װיסענשאַפֿטליכע װערק. פֿאַר די אומות־העולם, אױבער, װי שױן דערמאָנט, זענען פֿאַר אונז די אױבעקטױוע, װי די סוביעקטױוע פֿאַרהעלטענישען נאָר אנדערע. די פֿילאָזאָפֿישע פֿורשונגען זענען אַגעלױבט װינקעל אױן מױן אױנערלױך לעבען, אױבער אױסער דעם בױן אױך דױך פֿאַרנומען מיט פֿרופֿעסױר געלױשער טעטיקױט, אַלס אַדװוקאַט און זשורנאַליסט, װי אױך מיט דער געװעלשאַפֿטליכער און פֿילױטישער אַרבעט. אױן אַזעלכע אומשטענדיגען איז אַפֿוסעל שװער אָפֿצולױזען אַנאָרבעט: קענסט דױך נישט אױן דער נאָנטער צוקונפֿט רעכענען אָפּ מער פֿרייע צײַט. דערצו נױך הױב אױך גלאַט גענוג מאַטעריאַל פֿאַר אנדערע אַרבעטען אַפֿין געבױט פֿון דער ייִדישער שפּראַכװיסענשאַפֿט.

ס'קומט נױך צו דער פֿולגענדיקער מוזױוו: אױן מיטען פֿון פֿול־טישען קאַמפּ פֿאַר דער ייִדישער שפּראַך און פֿאַר אױרע רעכט, — אַקאַמפּ, װאָס מוז געפֿירט װערען נישט בלױז אַקענען דרויסען, נאָר אױך אַקענען אױנוװױניק, — מוז מען האָבען אױך װיסענשאַפֿטליכען מאַטעריאַל, אָפּ װעלכען מױז זױך קענען שטיצען. דאָס דער־שײַנען פֿון אַ ספּעציעלױש װערק אױבער דער ייִדישער שפּראַך אױן אזאָ מומענט קען, מױן אױך, האָבען אַ געױסע פֿילױטיש־פּסיכאָלאָגישע גישע פֿאַר טױטונג.

... נױך אַ שטיקעל התנצלות: אַ װערק אַפֿין געבױט פֿון דער ייִדישער שפּראַכפֿורשונג קען נישט פֿאַטראַכט װערען פֿאַר פֿולקומען, װען עס װערען אױן אױס נישט צוגעצױגען מיט ברויטער האַנט, צום פֿאַר־גלױב, די מונדארטען פֿון דער דױטשישער שפּראַך. אזאָ פֿאַרגלױך קען מױטהעלפֿען צו דערקלערען אַ סך דערשײַנונגען אױן דער מודערנער ייִדישער שפּראַך; ער קען אױך געבען דעם שלוסעל צו אױר היסטאָרישען עבר. װי װײַט עס היט זױך געלױזט, הױב אױך דעם פֿאַרגלױך

דורכגעפירט. איבער, צום באדויערן, היט מיר געפֿעלט די געהעריקע
ליטעראטור. די ווארשעווער ביבליאמעקען הובען גאָרנישט אפֿין גע-
בויט פֿון דער גערמאניסטיק. אלץ אראפצוברענגען אף אונגענעם
חשבון פֿון דיטשלאַנד, איז פֿאַר איינער נישט פֿון די גרינגע אויפֿ-
גאָבען. דערצו זענען א סך ווערק אַ ביבליאָגראפֿיש זעלטענקייט, און
עס איז זי פֿאַר קיין געלט נישט צו קריגען. אין דער הינזיכט וועט
מיין בוך מוזען דערגאנצט ווערען אף אנאנדער ארט.

בכלל קוק איך אף מיין ווערק ווי אף א פֿורער בעט. איך
הוב דעריבער בכיון אויסגעקליבען די פֿרייע פֿורם פֿון זעלבסטשטענ-
דיקע עטיוודען וועגען אימליכען לויט באזונדער. א סיסטעמאטי-
שער קורס ווילט געפֿודערט אַן אלגעמיינעם טייל וועגען יודי-
שען קונסטאנטיזם בכלל, אַלס אַריינפֿיר אין די באהאנדלונג פֿון די
איינצעלנע לייטען. דאָס עפיוודישע ווילט שוין געמוזט אומבאדרינגט
באזייטיגט ווערען. איך הוב מיר געזאָגט: זיל דאָס בוך אַרויס פֿון
דרוק אין דער פֿורם, וועלכע כִּי הוב אים געגעבען; זילען אָפּגעדריקט
ווערען אויך די איבעריקע אַרבעטען מינע איבערן יודישען וויקא-
ליוזם וכ', — דעמאָלט ערשט וועט זיין די צייט, אפֿין סך פֿון די
אלע פֿוראַרבעטען, אויפֿצושטעלען א קורץ געפֿאסטע סעמע פֿון
דער יודישער פֿונעטיק. די עפיוודישע עטיוודלעך און באמערקונגען,
ווידער, דארפֿען געבען אָנהאנג פֿאַר זעלבסטשטענדיקע אַרבעטען.
אפֿשר וועל איך טאקן אַלזיין נאך קענען אַרויסגעבען אַ סיסטעמאטישען
קורס פֿון דער יודישער וורטביבליאָג און פֿלעקסיע...

... דער יודישער קונסטאנטיזם וועט, ווי געזאָגט, פֿאַרנעמען
צוויי בענדער: אין דעם ערשטען גיב איך מיך אָפּ מיט די סונדר-
לייטען; די גערוישרייטען וועלען זיין טעמע פֿון צווייטען
באנד.

איך הוב אפֿילו גערעכענט צו קענען בוי נייאָר 1917 אַרויס-
געבען דעם גאנצען ערשטען באַנד, נאָר איבער טעכנישע שוועריקיי-
טען איז דאָס זעצען צוגעגאנגען זייער פֿאַמעלעך. יוני 1916 איז עס
אונגאנצען אָפּגעשטעלט געווערען צוליב מיין אָנטייל אין וואַלקאמפּ
צום ווארשעווער שטאָדטראַט. יעצט הוב איך באשלוסען אַרויסצוגע-

בען לעת-עתה דאָס, וואָס איז שוין אָפגעזעצט. ס'איז בלויז אַ
 העלפֿט פֿון באַנד, נור זיל זי נישט ליגען אין מאַטריצען—יעצט,
 אין מוטען קאָמפֿ פֿאַר ייִדיש.—דאָס בוך לוזט זיך אויס אָף ו' 268,
 אין מוטען אַזאָן. די צווייטע העלפֿט, וועלכע ליגט יעצט איבער
 צום זעצן, וועט זיך אָנהיבען פֿון ו' 269: צוויפֿלינגערדיק די צוויי
 העלפֿטען, וועט מען האָבען איין בוך. די צווייטע העלפֿט וועט האָ-
 בען צום סוף אַ נאָוורט, אויספֿירליכע רעגיסטערס און אַ אינדאָל-
 צעטעל צום גאַנצען באַנד.

וועגען דער אַלגעמיינער אויסלייגונג אין דעם באַנד, זע דאָס
 פֿורוורט צו דער ערשטער העלפֿט פֿון צווייטען באַנד פֿון מינע
 „זאַמעלביכער פֿאַר ייִדישען פֿולקלור, פֿילאָלאָגיע און קולטורגעשכֿטע“.
 צו דער טראַנסקריפֿציע פֿון דעם דיאַלעקטאָלוגישען מאַטעריאַל:
 a = א; o = ו; u = ע; e = י; i = ו. וואָס לענג
 ווערט באַצייכענט מיט אַ דעכלע אידער מיט אַ פּאַסקעל (איבער דעם אות):
 איבער לענג ווערט אויסגערוקט דורך פֿאַרטיפֿלונג פֿון וואָסל.
 מיט אַ זרקא (איבערן וואָסל) באַצייכען איך נאַזאַלירונג.—

אַ צעטעל פֿון די ביכער, וועלכע ליידערמאַן אידער ציטיר אין
 דעם זעקס, וועל איך געבען צווישען די רעגיסטערס. דאָ וועל איך
 לעת-עתה אָנווייזן בלויז יענע, וועלכע איך רוף אָן נור מיט אַ קיר-
 צען נאָמען. אַלוי:

(1) „ליפֿשיץ“ באַטייט: „ייִדיש-רוסישער ווערמער בוך
 פֿון י. מ. ליפֿשיץ. בדפֿוס ה'ר י. מ. באַקשט. ויטאמיר. 1876.“
 222 ז' 80.

ס'איז דאָס וויכטיקסטע ווערק אפֿין געבויט פֿון דער ייִדישער לעק-
 סיקאָגראַפֿיע.

ס'פעלט אין דעם אַסך. באַ די סובסטאַנטיווען איז נישט אָנגעוויזען
 דאָס געשעכט, די פֿורם פֿון פֿלוראַל; באַ די ווערבען—צו וועלכער
 קלינגאַציע זיי געהערען. ליפֿשיץ איז קאָרג אָף ברענגען די פֿעמינינאַ
 צו ניימינאַ אַגענטים. ער רעגיסטרירט ליגמרי נישט קיין אייגען-נעמען.

אזער אים אלגעמיין אין זיין ווערטערבוך א מערקווירדיקער דיאלעקט-
 טולוגישער דענקמאָל: אין דעם ווערק איז כמעט אויסגעשעפט דער לעק-
 מישער אוצר פֿון דעם דרום-רוסלענדישען יידיש (אין ווילניער-קעווער קאנט).
 ל'ש' זיך האט אָהן אספק פֿארמאָנט אַ נישט מיטעלמעסיקען פֿיל-
 לוגישען חוש. ער איז געבוירען געווערען צו פֿרוי און האט געלעבט אין-
 שווערע פֿערזענליכע אומשטענדען, אזוי אז ער האט זינען פֿעיקליטען נישט
 געקענט ווי געהעריק אַ.ט.ו. קלען און ברענגען צום פֿולען אויסדרוק. אין
 אים איז אָפֿגעשטארבען אַ קראַפט, וואָס האט געקענט נישט וווינק אויסצו-
 פֿאַר דער יידישער שפראַכפֿארשונג.

נאר אַ ווילניער קען אָפֿשאַצען דאָס געוויקט, מיט וועלכען ל'ש-
 ש' זיך האט איבערגעגעבען די וואַקאַבלען פֿון זיין מוטערשפראַך. און מען
 ווערק קומט מיר אויס אים צו ציטירען כמעט אין יעדען פֿאַראַגראַף. פֿון
 די ביישפּילען, וואָס ליבעס באַ ל'ש' זען, קען מען זיך איבערצייגען,
 ווי פֿון ער האט אונטערשיידט פֿאַרשידענע פֿונעמישע דערשיינונגען.

ער האט אין זיין לעקסיקון אָפֿגעשיידט דורך באַזונדערע צייכענס
 דעם דרום-רוסלענדישען u (=ל'טווישען o) פֿון אונטערסאָלישען קורצען o;
 דעם לאַנגען i פֿון קורצען. ער האט אונטערשיידט צווישען די סאָנאַטישע
 n, l און די קאָנסאָנאַטישע, א. א. וו.

דערהיבט איז צו שעצען דאָס, וואָס ער האט די פֿרעמדווערטער פֿון
 דער יידישער שפראַך — די סלאַווישע און אנדערע — פֿאַרצייכענט מאַק-
 אזוי, ווי מ'רעדט ווי אַרויס אין ווילניער-קעווער קאנט. אלע פֿילקסעטי-
 מולוגיעס זענען פֿון אים טרע מראַנסקריבירט. ער האט געקענט רוסיש און
 דזשיש, האט זיך, אובער, געהיטען צו ברענגען די דערמאָנטע פֿרעמד-
 ווערטער אין וויער אורשפּרינגליכער פֿאָרם. ער האט נאָטיט דאָס יידישע
 געשטאַלט.

די עטליכע ווערטער פֿון אָנערקענונג געפֿין אַך פֿאַר נייטיק צו
 ווידמען אָף דעם אורט ל'ש' זען, וואָס איז באַס לעבען נישט אָפֿע-
 שאַצט געווערען ווי ס'דאַרף צו זיין. —

(2) „הורוויץ“ = „ספר המלים וְשארְאָנִי-עֲבָרִי. ייִדישער לְשׁוֹן-

קְשֶׁר וְעֶרְטֶר-בִּנְיָן. חֲבֵר ע"י דוד הלוי ברש"ש ז"ל איש הורוויץ. הוצאה
 שלישית. אדעססא. בדפוס אבא דוכנא". 112, 1903, ז"ו, 80.

דער מחבר האט אין זיין ווערק געלייגט אכט דערעיקרשט אָף
 די העברעיִשע איבערזעצונג, — ווי ער אליין שרייבט און דער
 לשון-קודשער הקדמה: „אנכי לא באתי לפרש את השפה הושארנאנית ע"י
 העברית, ולא דקדוק השפה הושארנאנית הוא העיקר אצלי, כי רק לכדי
 שרת לקחתיה הלוום, לתת עליה מושג נכון ואמתי
 למלה העברית העומדת נבחה“.

אין דער יידישער „פֿאַרְכֶּעֶט“ ליינען מיר, צווישען אנדערעס:
 דער זשאַרגאָן איז וויער פֿערשידען אין פֿיעל ערטער, אפילו אין רוסלאַנד
 אַלדוין רעדען ניט אלע גלייך. אז ס'קומען זיך צוגיף אַוואַרשעווער מיט
 אַ הערסאָנער, אַ קיעווער אָדער פֿאַטאַווער וכדומה, פֿערשטייען זיי זיך
 גאָר ניט איינער דעם אנדערען, למשל: אַז איינער פֿון מאַלאַ-רוסיסע,

אדער אוקריינע קאמט קיין ווארשא אונג הערט זאגן רושאנצע. סטרווש, רעוועראָווע אדער וואַרעט, וכדומה, ווייסט ער נישט צו און דאס אַזעלכע מענשען, צו חיות, אדער ווארשעווער נאשערייא. דאסמיליכען און ווארשעווער קאמט אין אוקריינע אונג הערט זאגן: אָבאָד, האַנטשירקע, האַנטשע קען ער מיינען און עס איז אַזעלכע מאכליכס, איך וואָלט געקאָנט געבען דא וויער פיהל בייאשפילען עס וואָלט אפילו וויער ליאָבאַפֿינטע (ליעב) געווען צו לעוען נאר נישט דא און דאס ארט דער פֿון. דער לעיער וועט שוין אַלדין בעגעגענען אין סלאַוואַר אַזעלכע ווערטער וואס ער האט נישט געהערט צייט ער לעבט, ער דאַרף אָבער וויסן און אין אַנדערע ערטער רעדט מען אַזוי אונג מען מוז דאָס וואָרט האָבען אין סלאַוואַר, כדי ער זאָל ווין אַדָּךּ הַשָּׁה לְכָל נַפֶּשׁ. — אין דעם מוזען מיר אָבער מודה ווין און מיר קענען ויך נישט אָבנאַרען אונג מיינען און מיר האָבען טאַקע אַלדע ווערטער פֿון אַלדע פֿערשידנע לענדער געשטעלעט, מיר זאָלען אַזוי וועלען טאַקע וואָלטען מיר געדאַרפֿט אויספֿאַרען אַלדע לענדער, אונג אין יעדער פֿאַנד ויך פֿערואַמען פיהל צייט אונג ויך בעקענען מיט וויערע אויסשראַך, וויערע אויסדרוק וכדומה. נאר עס וואָלט אָבער משותף'ס יאָה. רען אויך ווייניג געווען דערויף. לכן טאַמער וועט אימעצער וועלען אַ וואָרט אונג וועט נישט געפֿינען זאָל ער קיין פֿעראַיבעל נישט האָבען ער זאָל געדינקען דא הייליגע ווערטער: „אַל תדין את חברך עד שתגיע למקומו“... פֿאַר'ן יודישען דיאַלעקטפֿורשער איז דאָס ווערטערבוך נישט אָהן געווען (1).

1) וועגען דער אורטוגראַפֿיע אין דעם ווערטערבוך זאָנט דער מחבר אַלדין: „דאָס אויסלייגען פֿון זשאַרגאָן איז וויער פֿערשידען אונג פיהל פֿערענדערט אין אַלדע לענדער, אונג יוצא ווין נאָך אַלדע רעות איז אונטערגלייך אַזאָף האָבען מיר אָנגענומען דא קלוגע עצה פֿון הח' „הניץ“ (דער רעדאַקטער פֿונעם הויזלערער אין ווארשא) און מיר זאָלען דעם זשאַרגאָן אַרײַן געמען אין ראַם-קעס נאָך דיא כפֿרים פֿון דער דייטשער שפראַך וועלען שוין אַלדע גרינגער פֿערשטיין“.

די „קלוגע עצה“ הוט הירץ נאָמאַנווויטץ (המכונה הניץ) געגען בען דיד הירוויץ אין אַבריק, וועלכער איז אָפֿגעדרוקט באַלד אין אָנהויב פֿון דעם ווערטערבוך. מיר ליינען דורט: „השפה הושראגאנית היא השפה האשכנזית אך באורך הגלות נשחת תוארה, פנה זיה, פנה הודה, פנה חדרה, עד כי היתה למשל ולשנינה כפי חכמי הלשון, ורוכ משכילי עמנו יכוה וישליכוה כנצר נתעב וכבלויי סכות. אך משום הא לא איריא שאין לנו צורך בה, כי סוף סוף רבבות אפסי ישראל משתמשום בה, וספרים רבים כותבים בה ספריהם לחמן העם, אכ תבין לנו השפה הזאת כבית-יד וכלי-שרת ללמד בה תועים בינה, שפות אחרות וחכמות נחוצות, כי אין להמן העם כלי-שרת אחרים, כהיות כל דבר הנכתב בשפה אחרת ספר החתום הוא לו. אך יען אשר השפה הזאת יסדה בשפת אשכנז, עיב נחזיק לנקות תלאתה ביד היכולת ולהחזיר עטרה ליושנה, כדומר: להתאמן להטות כל מלה למקור מהצבתה, במבטאה וכיושר הכתיבה. למשל, ההוספות: „פאר“ נשחתה כושארגאן תמורת ההברה האשכנזית, „פער“ ולכן תשוב למלות הן תפארתן אשר לקחה מהן

קין הקדמה יעשריבן צו זיין ווערטערבוך, דעגן אין אמת כרויכט מען צו א ווערטערבוך קיין הקדמה, אזוי וויא מען כרויכט גיט א הסכמה, נאר דער הערוויסגעבער האלט עס גיט פאר איבריג צו געבען דעם פובליקום אייניגע אנמערקונגען, וואס אין דיעזעס ווערטערבוך איז פֿערבעסערט אונ פערמעהרט געווארען געגען אנדערע ווערטערבוכער, אונד אויס דיעזעס אנמערקונגען קאנן מען זעהן, דאס דיעזעס ווערטערבוך איזט פאלשטעג-דיג. — די דרוטע פֿון די 4 אָנמערקונגען: „די א איבער זע צונג אין יודישער שפראכע איזט בעצייכענט נאך דעם ליטווי-שען דיאלעקט (אויסשפראכע) אונד נאך דעם וואה לינער דיאלעקט, דאמיט עס ווא פֿערשטענדיך זיין פֿיר יעדע געגענד, נאך זייער אויסשפראכע“.

דאס ווערטערבוך הוט נישט קיין וויסענשאפטליכע ווערט. אלס מאטעריאלקוועלע פֿאר שפראכפֿארשונג קען עס אויבער נוצליך זיין. —

(5) „גלוֹמָב“ = „צבוי ניסן גאלאמב. מלים בלשוני העברעאיש-אירישעס ווערטער-בוך פֿון העברעאישע ווערטער, אויסדריקע און תורה-ווערטער, וועלכע ווערען בענוצט אין אידישען געשפרעך און אין איהר ליטעראטור. צום סוף קומט גאנצע תלמודישע זאגען, וועלכע ווערען בענוצט אלס שפריכווערטער, אונטער דעם נאָמען: פֿתָּחַמִּי אֹרְזִיתָא אויסגאבע פֿון א. יאווארקאווסקי. ווילנא — עת”ר. דרוקעריי פֿון דער געוועזענע „רוג און פֿערלאג“. וואוואילדיג גאס נומר 21 (1870 + 400 : 48 : 80).

אף וז 7 — 13: „הקדמה פֿארווארט איבער די נומערליכקייט, און ווי זיך צו בענוטצען מיט דיעזען ווערטער-בוך“. מיר זיינען דורט באַד אין אָנהייב: „די נומערליכקייט פֿאָן אַזאַ ווערק אלס „ווערטער-בוך“, איז גענוג בעוואוסט פֿיר יעדען איינצעלנעם, דאָס עס גיט אין אלע שפרא-כען און אויף פֿיר אלע קלאסען און פֿאר יעדען געגענשאַנד בעזאָנדער, סײַ פֿאַר די אייגענע שפראכע, און וועלכע שפראך עס ווערט פֿערפֿאַסט, סײַ פֿערמאָג ווערטער-ביכער, און ווען מען ברויכט דאָס פֿיר אלע אנדערע שפראכען, ברויכט מען דאָס נאָך מעהר אין זשאַנגאָן פֿאַר די פֿועלע העב-רעאישע ווערטער איהרע צוועק ווער דיקטאנט וואָס געהמען גיט אָן קיין ענדערונג און דער צו, צוילעב איהרע קורצקייט וואָס זי איז אויסגעקומ-צעלט דורך די בעדונגס פֿורשטאָבען (ווי עס ווערט ווינטער ערקלערט) איז זי צוילעב דעם ווער פֿאַפֿיד אויף איהר בעזאָנדערע אויסגאָהע אַר-פֿאַגראַפֿיע (דאָס ריכטיגען אויסזייגען אין שרעכען), וואָס יעדער קליינע אומגעדרונג אָדער פֿעהלער גיט אַרען אין וואָרט איין אנדער זיגן אָדער עס מאַכט איהם גאָר אונפֿערשטענדיך אין לעבעדיג ביי דעם מביין; און אויסער די פֿועלע אייגענע העברעאישע ווערטער וואָס ווערען געברויכט אין זשאַנגאָנישען געשפרעך — קומען פֿאַר אויף ווער פֿועלע גאנצע אויס-דריקע און פֿראַזען, גאנצע פֿסוקים פֿון תנ”ך און תלמודישע שפראך-ווערטער און ציטאטען וועלכע עס ווערען אויסגעדרוקט אין געשפרעך ביי דימדרים יודיש ספר“ — זאָגט דאָס נאָך דער זמין מיט פֿועלע פֿעלדערען אין גיט צו דער X V.

צניט וואו עס פאסט, אזוי קאפויר דאס דער „בר אורנו“ ווערט פשוט קבוץ
הערנדיג, קינדע. אבער ווי זיי האבען דאס אלעס דא געדורכט שווארץ
אויף וועס, געפונקטירט (מיט נקודות) און מיט א ריכטיגען איבערזעצונג,
ווקט שוין יעדערער שרייבען ריכטיג יעדען ווארט און נאך זאגען אין א
ריכטיגען זינג און צום געהעריגען ארט וואו עס פאסט, עס זאל נישט זיין
קיין חזקא וואסלאלא, דערצו איז עס נאך ריכטיג געווארנט מיט דויע מעדיזין,
אלע העברעאישע ווערטער, ביבלישע און תלמודישע זינגען אין איהם צו-
זאמענגעשטעלט נאך דעם סדר פון אלף-בית; יעדער פון זיי אין וועלכע
פארמע ער קומט, סיי אין לשון יחיד סיי אין לשון רבים, ווען ער איז
אפילו נישט איינגעפיהרט אין ריידען, צב"ש: פון שלחן - שלחנות, פון ספן -
ספנים, און דאס גלייכען. אנדערע זינגען איינגעפיהרט צום ריידען אויך אין
לשון רבים, ווי בגד - בגדים, בהמה - בהמות א. ד. ג. אויך איינגעפיהרט
וויבליך איינצעלנע און מעהר צאהל, אבער איבערזעצט איז מעהר נישט
דער יחיד, דער רבים איז שוין וועלכט פערשטענדיך, אבער אונזע ווען
זינגען ביידערליי מיט ווערע קוועלען (מראה מקומות) פון וואנענט זיי שט-
מען אין דער ביבלישע אדער אין דער תלמודישע ליטעראטור (אפט פון
ביידע צוזאמען) אויך פון רבינערשען ליטעראטור אדער פיוטים (וואס דאס
אויפצווווען איינצעלנע ווערטער איז פיער שווערער פאר גאנצע זאגען),
אדער סתם ווערטער וואס האבען קיין קאספעמענטע קוועלע וואס דאס
פאלק האט איינגעפיהרט אין געשפרעך פון זיך אליון, דמשד: „כלי אהור“,
„קבם עתיק“, „פילא קבן“ א. ד. ג. וועלכע האבען קיין קוועלע, און אויס-
דריקע וועלכע עס האבען איינגעפיהרט די מחברים פון מיטעלאלטער. —
דא איז כמעט יעדער העברעאיש ווארט איבערזעצט אין יידיש אין אלע
ארטען געדריטונגען און גענומען אין וועלכע זיי ווערען גענוצט. עס גיט
אויך ווערטער וואס זייער ריכטיגער געדריטונג ווערט אין פיער — ווינג
געענדערט, אריין קומענדיג אלס פערמדער ווארט אין אנדער שפראך,
אפט קומט ער ווערעהאלט מיט פערענדערונגען ווי זיי זינגען איינגעפיהרט
אויך אין ריידען, ווי: לוקמים — לקמים, טוב — קב, מליחות — מליחים
א. ד. ג. —

6) „ספיוואק י הוא ש"1) = „אידיש ווערטערבוך ענטהאלט
אלע העברעאישע (און כאלדעאישע) ווערטער, אויסדרוקען און אייגענ-
נעמען, וועלכע ווערען געברויכט אין דער אידישער שפראך, מיט
זייער אויסשפראך און אקצענט, און מיט ביישפיעלען פון ווערטלעך
און שפריכווערטער אין וועלכע זיי קומען פאר מיט אין איינליי-
טונג פון נעטהיגע כללים און בעמערקונגען, און א בייזאגע פון
העברעאישע פערזאנען-נעמען, פאמיליען-נעמען און נעמען פון פער-
איינען, חברות, שולען, בית-עולם'ס א. א. זי. — צוזאמענגעשטעלט און
ערקלעהרט פון דר. חיים ספיוואק און יהואש (ש. בלומנארטען). —
אויסגעגעבען פון פערלאן יהואש ביי יארק" (וי"ו XXXII + 330; 80).

אין פֿורווארט זאָגען די מחברים וועגן „דעם צוועק פֿון דעם ווערטערבוך“ (I IX): „... ערשטענס, איז געווען די כונה פֿון די בערפֿא- סער צו זענען אַפֿילע אין גענייע זאַמלונג פֿון אַלע העברעאישע ווערטער, אויסטרוקען. פֿראַזען ווערטער און שפּריכווערטער כדי צו געבען מאַטע- ריאַל פֿאַר געלעהרטע אין פֿילאָלאָגיע צו דער פֿאַרשונג פֿון דעם וויכטיגען געגענישטאַנד. דאָס שטודיום פֿון דער פֿאַרענדערטער געשטאַלט, הן אין אויספֿלייגונג, הן אין אויסשפּראַכע, הן אין באַדייטונג, וועלכע די העברע- אישע ווערטער האָבען אָנגענומען אין וויער פֿאַרשמעלצונג מיט די אַנדערע עלעמענטען פֿון אידיש אין דעם טעגליכען געברויך און פֿאַרקעהרט, די פֿאַרענדערונג פֿון די אויספֿלייגונג, אויסשפּראַכע און באַדייטונג פֿון די ווער- טער פֿון די אַנדערע שפּראַכען אונטער דער ווירקונג פֿון די העברעאישע ווערטער, אַ שטודיום וועלכע איז כמעט נישט אָנפֿאַנגען, וועט איצט מעג- ליך זיין דורך דעם ווערטער-בוך“...

וואָס שייך דער ייִדישער אויסשפּראַך פֿון די העברעאישע ווערטער, אַזוי ווי אין דעם ווערטערבוך באַרקובסקי: בלויז פֿאַר אַזוינע עלע- זאַקאַבלעך, און נור פֿאַר'ן פֿילטורישען דזאַלעקט. אין דער הַנְּזִיכט און די הילף, וואָס דאָס ווערק קען געבען דעם ייִדישען שפּראַכ- פֿרשער, אַ מינוטאַלע.

צ. ב. באַרד אַפֿין ערשטען וועטעל געפֿינגען מיר: „אַבְּדָה (אַבְּדוּת); אַבְּדִיר־מִן; אָבּוּת; אָבּוּן“ — ס'איז, אַבְּעֵר, נישט אָנגעוויזען, אַז אין ייִדישען רעדען ווערען די וואָקאַבלען אויסגעשפּראַכען: „אַוועידע (1) אַוועידע (1), אַוועידע (2), אַוועידע (2), אַוועידע (2), אַוועידע (1), אַוועידע (2), אַוועידע (2); אַבְּעֵר-מִמָּעֵן (3), אַבְּבֵר-מִמָּעֵן (2), אַבְּבֵר-מִמָּעֵן (2) א. א. וו.; אַוועס (4), אַוועס (5), אַוועס (5); עווייען (1), עווייען (1), עווייע (2) א. א. וו.“ —

(7) „מִלּוֹן שֵׁל כִּי־ס“ (6) = „מִלּוֹן שֵׁל פִּים מעברית לרוסית, ואשכנזית ומרוסית לעברית ואשכנזית. חלק ראשון: עברי-רוסי-אשכנזי, חלק ע"י יהודה גרובסקי. בהשתתפות יוסף קלוזנר. הוצאת „תושיה“. מהדורה רביעית... ורשה תרע"ב“, קל' 80. —

(8) „גערצו“ (7) =

„DIE JUEDISCH-DEUTSCHE SPRACHE. Eine grammatisch-lexi- kalische Untersuchung ihres deutschen Grundbestandes. Von Jacob G e r z o n, Dr. phil.—Frankfurt am Main. Verlag von I. Kauffmann. 1902.“ דאָס בוך איז וויסענשאַפֿטליך, נור ס'איז דורך מער נישט ווי אַז-...

(1) אין פֿוטע אָרט אין דרום-רום-לאַנד. — (2) אין פֿוילען. — (3) אין דרום-רום-לאַנד. — (4) אין פֿוטע. — (5) אין דרום-רום-לאַנד אין פֿוילען. — (6) אָרט: „מִלּוֹן“. — (7) דורך פֿאַרעויען אויסגעלייגט אין דעם בוך מיט אַ 1 (ועי) צ. ב., 24 אָנמ' 3 אונטער'ן טעקסט). —

עקו. דער מחבר האט אָגעווענדט אַרױסצוקען מעטוד: באַם פּאַטראַכטען דאָס מודערנע ייִדיש, נױט ער אַרױס פֿון מױבער־הױכרױטשױשען. אױבער, צום באַדױערן, הױבט ער װך נישט אױף העכער פֿון נױטערן באַיאַכטונג-גען, — פֿאַר אַלע געמױנערן װוּ, אױפֿשטעלען געװעזען אױן ער נישט געװען ביכולת. ער װױנט אָן, אױ אַקעגען דעם טה״ר קירצען (1 a) הױבען די ליטװישע מ״ם: קירצען a און קירצען b; ברענגט 14 בױשפֿױ-לען פֿון װערטער מיט קירצען a און 24 — מיט קירצען o. אױבער װוּ? אױן דער פֿרױ: װען האַט אַליטװיש װױרט אַלס שטאַמוױקאַל (אַקעגען טה״ר קירצען a) a, און װען o? דערויף געפֿינט אױר באַ גערציג'ען קױן ענטװער נישט. א. א. װוּ. — דער אױטור האַט אַלױן נישט געקענט רעדען ייִדיש. ער האַט געמוזט אָנקומען צו פֿרעמדער הילף, — אױן אױם שװער געװען צו פֿאַרשטאַנען װך אױן דער שפּראַך, דאָס גרונטגעזעץ און דער אַנטװיקלונג פֿון ייִדישען װוקאַלן אױם דעם מיטעלהױכרױטש-שען — דער אונטערשיד צװױשען געשלוסענער (עװענטועל — קװאָױגעשלוסענער) און אױפֿגענער (עװענטועל — קװאָױאָפֿענער) װױב — אױן פֿאַר אױם גיבליבען אַומאַנטפֿעקטער סוד.

9 „מױט“ ==

„Mitteilungen der Gesellschaft für Jüdische Volkskunde, unter Mitwirkung hervorragender Gelehrter herausgegeben von M. Grunwald.“

מיט דעם מעקסט אַפֿין מיטעלבלאַט אױן דער אױרגאַן אַרױסגעגאַנגען אױן העפט בױרג פֿון 1898 ביז 1904, און זעלבסטפֿערלאַט פֿון דער גע-װעלשאַפט. — 1905 אױן ער אױבערגעטראַגען געװרען קױן בערלין, און אױן ביז 1907 דערשינען אױן פֿערלאַט „ס. קאַלוואַר! עט קומפֿ“, — אױן יאָר מיט דעם מיטעלבלאַט:

„Mitteilungen zur Jüdischen Volkskunde, unter Mitwirkung... Grunwald, Rabbiner der isr. Cultusgemeinde in Wien.“

און צװױ יאָר —

„Mitteilungen zur Jüdischen Volkskunde. Organ der Gesellschaft für jüdische Volkskunde in Hamburg und der Gesellschaft für Sammlung und Conservierung von Kunst- und historischen Denkmälern des Judentums in Wien.“

1908 און 1909 אױן די צױטשריפט אױבערגעטראַגען געװרען קױן לױפֿצױג און אױן דערשינען אױן פֿערלאַט פֿון מ. װוּ. קאַװאַסאָן. פֿון 1910 אָן נױט װוּ אַרױם אױן װױן. 1910—1912 שױן נישט אַלס אױרגאַן פֿון די צװױ געװעלשאַפטען. 1913 באַװױנט װך אַפֿין מיטעל-בלאַט די אױפֿשריפט:

„Diese Mitteilungen erscheinen zugleich als Organ der Gesellschaft für jüdische Volkskunde in Hamburg.“

1 פֿון דער שטאַמוױבל.

2 פֿרױ, שױן נישט אַלס אױרגאַן פֿון דער האַמבורגער געװעלשאַפט.

1914 איז די צעטשריפט נאך ארויסגעגאנגען. צו נייט זי איך
איצט ארויס, ווייס איך נישט.

1898—1905 פֿרעגן ארויסגיין 2 העפטען יערליך, פֿון 1906 אָן
גייען ארויס צו 4 העפטען יערליך.

גענויער וועגען דעם אינטערעסאנטען אורגאן — זעי מען רעפעראט
וועגען „אונזערע אויפגאבען אקעגען יידישען פֿאקלור“ („מומענט“, 1917,
נײַ 83, 87, 99).

(10) „זאמעלביכער“ I = „נח פֿריליזקיס זאמעלביכער
פֿאר יידישען פֿאקלור, פֿיליזאָגיע און קולטורגעשניכטע. באַנד I.
וואַרשע 1912.“ 180 זײַ, 80.

„זאמעלביכער“ II = „... באַנד II“ [ערשטע העלפט: לײַ-
טעראַטורגעשניכטע און פֿאקלור“ (וואַרשע, 1917; זײַ XI + 212; 80);
צווייטע העלפט: שפראַכוויסענסשאַפֿט“ (דרוקט זיך)]. —

(11) „וויסמאָננס“ I

„DEUTSCHE GRAMMATIK. Gotisch, Alt-, Mittel- und Neuhoch-
deutsch. Von W. Wilmanns. Erste Abteilung: Lautlehre. Zweite
Auflage. Strassburg. 1897.“

= „וויסמאָננס“ II

„DEUTSCHE GRAMMATIK... Zweite Abteilung: Wortbil-
dung. Zweite Auflage. Strassburg. 1899“

= „וויסמאָננס III (ערשטע העלפט)“

„DEUTSCHE GRAMMATIK... Dritte Abteilung: Flexion. 1
Hälfte: Verbum. Erste und zweite Auflage. Strassburg. 1906“

= „וויסמאָננס III (צווייטע העלפט)“

„DEUTSCHE GRAMMATIK... Dritte Abteilung: Flexion. 2
Hälfte: Nomen und Pronomen. Erste und zweite Auflage. Strass-
burg 1909.“

= „בעהאָנהעל“ (12)

„GESCHICHTE DER DEUTSCHEN SPRACHE. Von Otto Be-
hagel. Dritte... Auflage. Strassburg 1911.“ —

= „לעקסער“ (13)

„MITTELHOCHDEUTSCHES TASCHENWOERTERBUCH von
Matthias Lexer. Neunte Auflage. Leipzig. 1908.“ —

= „גוטטמאָן“ (14)

„DIE GYMNASTIK der STIMME gestützt auf physio'ogische
Gesetze... von Oskar Guttmann. Sechste... Auflage. Leipzig 1902.“

= „קליגע“ (15)

XIX. „ETYMOLOGISCHES WOERTERBUCH der deutschen

Sprache von Friedrich Kluge. Achte... Auflage. Strassburg, 1915.“

= „טױאנדער“ (16)

„DEUTSCH-RUSSISCHES WOERTERBUCH (Enzyklopädie der deutschen Sprache), zusammengestellt unter der Leitung des... K. Tiander. St. Petersburg. 1911.“—

= „אם-אורקוועל“ (17)

„AMUR-QUELL. Monatschrift für Volkkunde. Herausgegeben von Friedrich S. Krauss.“

= „דער אורקוועל“ (18)

„DER URQUELL. Eine Monatschrift für Volkkunde. Herausgegeben von Friedrich S. Krauss.“—

ווארשע, אפריל 1917.

נח פּרילוצקי.

באמערקמע דרוקפעלערן.

- ו' 3 (שורה 2 פֿון אונטען אין טעקסט) — דארף זײַן: „קײנזאָצײע“.
- ו' 16 (שורה 4) — אױסשטױפֿען די ווערטער: „גױבֿאַרײַן (ראַדום)“.
- ו' 25 (אָמ׳ 16 אונטערײַן טעקסט) — אָנשטאַט „אַדווערב“ דארף זײַן „פֿרעפֿוזײַע“:
- ו' 35 (שורה 2 פֿון אונטען) — אָנשטאַט werden דארף זײַן: werden).
- ו' 41 (§ 27, שורה 3) — אָנשטאַט „קײנזאָצײע“ דארף זײַן: „פֿרעפֿוזײַע“.
- ו' 56 (שורה 2 פֿון אונטען אין טעקסט) — אָנשטאַט „בײַלד“ דארף זײַן: „בײַלד“.
- ו' 75 (שורה 5 פֿון אונטען אין טעקסט) — דארף זײַן: „מױלרױמ“.
- ו' 79 (שורה 1) — דארף זײַן: „אַדאָין“.
- ו' 81 (פֿורעצטע שורה פֿון § 67) — אָנשטאַט „אַסס“ דארף זײַן: „אַסס“.
- ו' 86 (§ 74, שורה 2) — אָנשטאַט „דער אַדווערב“ דארף זײַן: „דײַ קױנזאָצײע“.
- ו' 89 (שורה 5) — אָנשטאַט „גױגעײבֿם“ דארף זײַן: „גױגעײבֿם“.
- ו' 94 (שורה 5) — אָנשטאַט „גױק“ דארף זײַן: „גױט“.
- ו' 95 (§ 88, שורה 1) — אָנשטאַט „אומבאַטונטע“ דארף זײַן: „נאַט־דױכטױקע“.
- ו' 108 (שורה 15 פֿון אונטען) — אָנשטאַט „souviel“, דארף זײַן: „souviel“.
- ו' 132 (שורה 1) — אָנשטאַט „צױײַג“ דארף זײַן: „דױג“.
- ו' 132 (שורה 8) — אין צױײַטען ווערב דארף צױײַשען ס און ד זײַן נישט ע, נור אַ.
- ו' 132 (שורה 10) — אױסשטױפֿען דאָס וואָרט „קאַסױן“.
- ו' 147 (אָנמ׳ 1 אונטערײַן טעקסט) — אָנשטאַט „28“ דארף זײַן: „82“.
- ו' 147 (אָנמ׳ 4 אונטערײַן טעקסט) — אָנשטאַט „27“ דארף זײַן: „28“.
- ו' 163 (אָנמ׳ 2 אונטערײַן טעקסט) — אָנשטאַט „דעם אַדווערב“ דארף זײַן: „דער פֿורם“.
- ו' 183 (אָנמ׳ 3 אין טעקסט, שורה 2) — אָנשטאַט „דעם אַדווערב“ דארף זײַן: „דײַ פֿורם“.

דער ך-לויט אין די ייִדישע מונדאָרטען .

די ך-לויטען .

§ 1 — וואָס מױלונג׳עט. — 1) די לופט, שטרומענדיק פון מוילקאָנאל, לויט דעם אויטערגעהויבענעם שפיץ פון דער צונג וויבירען און אָנרירען דעם האַרטען גימען, — קומט-אַרויס פאַל אַטאַל ער, ר, רײַנער, וואָס איז איידעל און ווייַכליך. מיר הערען אים כמעט אין אַלע מונדאָרטען פון פּוילן-שייִדישען דיאַלעקט .

2) וויבירט דער שפיץ פון דער צונג, אָנרירענדיק די אינווייניג-ניקסטע זייט פון די אייבערשטע שנייד צײַן. און די יאַסלעס, — אַנט-שטייט דענטאַל ער, וועלכען מיר באַגעגענען באַ יענע, פון וועל-כע מ'זאָקט, און זיי רעדען מיט'ן „ריש“ .

3) וויבירט נישט די צונג, נור דער „גימענוועגעל“, — נעמט זיך און וויל אַרער, און מײַנער, געכורכעלטער ז. באַ קרעפטיג-קער אַרטיקולאַציע קלינגט ער כמעט ווי כ, אודער אינגאַנצען ווי כ (1). — און אַלשומער (וולין) קען מען הערען: שאַכע, מוכדכי, בכאַנדל,

דאַכף²; — אלוו, אווולאַרער ז וורט-אין. —

אין וואַכבווקן (קענו, ג, בערזיש. א): וורט-אין כמעט כ; וורט-

אויס שוואַכער געכורכעלט². —

אויך אין טעעפאַנצן (קענו, ג, קאנעו. א): דערנױכט דײַ ז וורט-אין

כמעט בײַ ch. —

¹ ווי צו דעם פאַראַנדאָף: ווילמאַנס I, 7 און 143; בעהאגהעל 204;

גוטשמאַן 110. — ² שרה, מרדכי, ברטנול, דאַף. — ³ ווי „שטעלנדיכער“ II

9, 257, אָנב. XV און טעקסט. —

אין טררטשץן (וולין, לויצק א.) אווולארער ז' וורט-אין (כמעט כ) און וורט-אויס (שוואכער געבוירעלעם). —

אויך אין ריוזשאן (לזמו, ג., מאקווה, א.), וורט-אין: באַכד, גאַכטן, גלכלג. —

אין וולקווישקי (סוואלק, ג.): גלכטן, קלכטן, בלכד. —
ענליך און זשעטל (גרודנ, ג., סלוינט, א.).

אין מישיניץ (לזמו, ג., אוסטרוילענק, א.) ז' שטארק אווולארטש וורט-אין און וורט-אין (אויסגעשווארען ווי פארטוועלט); פאר די גימענלוימען ק, ג, כ (ווערען אין מישיניץ וועל ארטיקולירט) הערש זיך כמעט פולקומענער וויינגעמען-ל וועלעקלעך (ווינקליך), וועלגי צאך (ווארגט זיך), אדוועלגוין (אדוועלגוין); — וורט-אויס, אין פרייען אויסלויט, ז, דאגענען, שוואכער גע-לורכעלט. —

אין סטאָוויסק (לזמו, ג., קולנ, א.) — ר' וורט-אויס עטוואָס געוור-כעלט. —

אין בודאָוואָוו (פּלוצק, ג. און א.) — כמעט; פּעיכד, פּעיכדלעך. —
אין וויערוואוו (קאָליש, ג., ווילנ, א.), אין ווישקוויץ (ווארש, ג., פּילש, א.) ר' וורט-אויס נאָך הייבצאָמנטער וועל שייך ארטיקולירט און דיר געבוירעלעם. —

§ 2 — וועלענבילדענדיקער ר. — 1) אין אייניקע יידישע מונדארטען קען דער ר-לויט אליין, אָוון אַ ווקאַל פאַר זיך, בילדען (נאטורליך, וורט-אויס) אַ וועל (זעלבסטפארשטענדליך, עביאזם באַטאָנעט).

2) פון די דרום-רוסלענדישע מונדארטען וויסען פון אַזאַ ר-לויט: די ווענגערווערי (לזמו, ג.), די אוסטריער (וולין), די אַלשומערער (ווינאמיר, א.), די וואַכנוווקער, די סטעפאַנצער, די קרוויווירער (פּויל, ג., באלט, א.), די פּאַלעשטער (בעסאָרעביע); אויך — די ריוזשאנער (לזמו, ג.). אין טררטשץן עקוויסירט וועלענבילדענדיקער ר-לויט גור און די הערשער: מוור, זוור, טרוורן, באַדוורן, (אלו, נאָך וו, וואָס אַנטשפּרעכט טהיר (q) —).

(¹) די פּונדראַט. — (²) און נאָך אנדערע, ווי וויסערדיקע פּרשונגען העלען געוויס פּעסמטמעלען. — (³) דער וועלענבילדענדיקער ר: און ווענגערוו, און קרוויוויר — ווער שאַף (דענטאלער ז) און ריוזשאן — ווער ווייך (פּאַלש-באלער ז).

פון די ליט ווישע: די וולקווֹישקער¹ (סוואַלק, ג), די פּלאַנ-
קער² (ברזב, ג, נוואַראָדאָ, א.י.).
פון די פּוילישע: די זשילֶנער³ (וואַרש, ג, קאָמאָ, א.י.), די
אַלעווער² (וואַרש, ג, סאַטש, א.י.) (אין טייל פון יונגען דור),
3) נאָך ר קען קיין זילבענבילדענדקער ר-לויט נישט קומען. —
אַלו: לערער (קרונוויר, רושאַן, וולקווֹישק, פּילניק), לערער (וואַכנווק, וואַכנווק,
זשילאָ, אילווין), לֶרער (איזומער), לירער (אוסטרי, סטעפּאַניו). —
4) דער סוואַנטשער טייל פון זילבענבילדענדקען ר-לויט לויט
זיך אויפֿאַסען: אַלס רעדוצירטער ע (אין וולקווֹישק, פּילניק), אַלס רעדו-
צירטער ? (אין אוסטרי, אין סטעפּאַניו), אַלס רעדוצירטער צווישענלויט (צווי-
שען ע און ?) [אין קרונוויר, אילווין]. —
5) אין די מונדאַרטען, וואָס הובען זילבענבילדענדקען ר, דערשיינט
ער אויך אין די העברעיִשע ווערטער. — אַווי: קעיוו, פּעיגרי³ זכ. —
6) פּערזענלעכע פּאַרנאָמען פון אַטער פ. סינג. מאַסקוֹל. ער (אין די
ליטווישע מונדאַרטען; אין דער רושאַנער, אין דער קרונווירער, אין דער אוסטריער,
אין דער איזומערער), עיר (אין וואַכנווק), עיר (אין זשילאָ, אין אילווין), אַר
(אין סטעפּאַניו), אַר (אין היינערווין); אויך דאַטוו פון פּערז. פּרוּג. אַ פ. ס.
סינג. פּעמינ. אַר (אין די ליטווישע מ"מ אין עס אויך דער אַקוואַטיוו), ווע-
רענדק געברויכט אין נישטהייכטונקער שטעלונג (נאָך אַ וואַרט מיט הויכ-
פּאַסינער ענדלעכ), געען אין דידיזיקע מונדאַרטען איבער אין זילבענביל-
דענדקען ר-לויט. — אַווי: ווילר, עסטרי (= וויל ער, עסט ער). —
אַנמערקונג. — אייגענטליך, קענען און איינליכער מונדאַרט (אין וועלכער
די שלום-ר-לויטען ווערען נישט באַשוואַנדערט), אין אזא פּאַל די אויבענאָגענווענע
פּרוּגיסנאַלע פּאַרמען פּאַרלירען דעם וואַקאַל און פּילרען מיט דעם קאָנסאַנאַנטשען
אויסלויט פון דעם פּרוערשטענדקען וואַרט אַ זילב. —
דאָס געשויט געוויינטליך נאָך און שנעלען רעדען. —
7) דער ר בלייבט זילבענבילדענדק אפילו, ווען ס'קומט צו אים
צו: a) ענדונג פון געניטיוו, פון פּליוראַל, דעמיניטיוו-סופּיקס (באַס נומען);
b) זילבענבילדענדקער נ-לויט; c) פּלעקסיע פון דער קאָניגאַציע (באַס
ווערב).

¹ דער וולקווֹישקער זילבענבילדענדקער ר איז זייער ווייך, און ווערט
במעט ווי נישט געהערט. — ² און נאָך אַנדערע, ווי ווייטערדיקע פּאַרשונגען זעלען גע-
וויסן פּעסשטעלען. — ³ קָר, פּר.

שווי, און וולקווישקיי, למשל: a) בעכר, דעם בעכרס (געניט. סינג.), די בעכרס (פליור), בעכרל (דעטיב. סינג.), בעכרלאך (פליור. דעטיב.); b) דונרן (אינגיניט. פון ווערב), דונרנדיק (פארטיציפ.); c) דו דונרסט, ער דונרסט (2 טע און 3 טע פערזון סינג. פרעז. אינדיק.). —

§ 3 — אינשטויבלענבילדענדיקער ר-לויטן. — 1) מיר זייען אים: a) אין גרעסטען טייל פון די ליטווישע מונדארטען, — למשל, און וולטעבסק, פולוצק (וויטעבסק. ג.); פֿינסק; פולונקע, סוולסלוטש (גרודנ. ג.); כוילאווטש, טשעריקווי, הורודעץ¹ (מולוו. ג.); לומזע, סטאוויסק (קולנ. א.), מישיניעץ (אוסטרולענק. א.); זולוטנאוויץ² (פולשטין. ג.). — b) אין געוויסע דרום-רוסלענדישע, — צום ביישפיל: אין ברוק (לומנ. ג.), אוסטרוו. א.); סוקעלוווי (ליובל. ג.); לוצק (וולוו.), און (טעורעטיש גענומען) נאך אין אנדערע. c) אין גרעסטען טייל פוילישע מונדארטען (טעורעטיש גענומען). — 2) אין די ליטווישע מונדארטען און אין ברוק קומט פאר דעם ר אין דער אומבאשטנער ענדזילב אַ אַפּענער ע, וואָס איז כמעט ווי נישט רעדוצירט, — אין מישיניעץ, למשל, זוגאר ווי לגמרי נישט רעדוצירט: — קינדער, רעדער א. א. ה. — אין דער זולוטנאווישער מונדארט — ר, — שווי: קינדער, פו- טיר א. א. ה. —

r אין נישטהויכמוניקע זילבען.

§ 4 — אפארלוסט פון נישטוילענבילדענדיקען ר-לויטן. — 1) אין די סיג-נעס b און c פון דעם ערשטען פונקט אין פּריקען פּאַראַגראַף איז געברויכט דער אויסדרוק „טערעטיש גענומען“, מחמת אין דער ווירקליכקייט עקזיסטירט נישט דער נישטוילענבילדענדיקער ר-לויט אין די מונדארטען, אָף וועלכע דער אויסדרוק באַצײט זיך: דער נישטויל-בענבילדענדיקער ר-לויט (הייסט עס, וורט-אויס און אומבאשטנער זילב) פאַר-שווינט אין דעם גרעסטען טייל פון די פוילישע מונדארטען און אין אייניקע דרום-רוסלענדישע. —

¹ רהאטש. א. — ² איינער פון די סאַמע דרוםדיקע פונקטען פון ליטווישען שפראַךגעביט. —

- (2) דער פֿאַרשױנדענער $\dot{\iota}$ דערשױנט נישט צוריק אפילו פֿאַר וואַקאַלִישען אָנלײט פֿון פֿולגענדיקען וורט . —
 (3) דער נישטוואַלבענבילדענדיקער $\dot{\iota}$ פֿון די העברעישע ווערטער טײַלט אין אַלעם דעם גורל פֿון ייִדישען נישטוואַלבענבילדענדיקען $\dot{\iota}$.
 (4) דער נישטוואַלבענבילדענדיקער $\dot{\iota}$ -לײט פֿאַרשױנט, אפילו ווען נאָך אים גײַט : (a) ענדונג פֿון גענײַוו, פֿון פֿלױראַל, אודער סופּוס פֿון דעמינױטױוּפֿלױראַל (באַם נומען) ; (b) דענטאַלער עקספּלױזױווֹלײט $\dot{\iota}$ (אלס שטאַמלײט אודער אַלע פֿאַרשױטע לײט) ; (c) פֿלעקסיע פֿון דער קוּניגאַציע (באַם ווערב) ; (d) אַ צױײַט צוגעזעצט וורט (אין קומפּאָזײט) . —

§ 5 — (רפֿאַרשױנדונג אָהן ווירקונג אַפֿן וואַקאַל פֿון דער ענדױלב) . — (1) אַ פֿאַל אודער אַרױספֿאַל פֿון נישטוואַלבענבילדענדיקען $\dot{\iota}$ -לײט בלײַבט אין גרעסטען טײַל פֿון די פֿױלִישֶׁ מונדאַרטען לגמרי אָהן ווירקונג אַפֿן וואַקאַל פֿון דער ענדױלב .

(2) אין טאַרטשױן (האַרש. ג. נױצ. א.א.) לױמיר אָנבאַפּען, הערען מיר : —

(a) ברֿודע, שראַאַבע, קעילע, פעילע, קינדע, פֿױע⁽¹⁾ ; — העבר. : באַאַכע, זאַאַכע, סױכע⁽²⁾ ; —

געניט. סינג, נומינאַט. און געניט. פֿלױר. : שראַאַבעס, קעילעס, פעילעס ; — העבר. (געניט סינג.) : באַאַכעס, זאַאַכעס, סױכעס ; —

פֿלױר. דעמינ. : ברֿודעלעך⁽³⁾, קינדעלעך ; —

(b) הױנדעט⁽⁴⁾ ; —

(c) 2 מע און 3 מע ב. סינג פֿרעו. אינדיק. : די צײַטעס, די מאַסעס, אַ צײַטעט, אַ מאַסעט⁽⁵⁾ ; —

(d) קומפּאָזײט. : קלאַידעשאַנק, קעילעשטײַב . —

נוך : הױנדעטע⁽⁶⁾ (אלו, פֿאַרלוסט פֿון 2 נישטוואַלבענבילדענדיקע $\dot{\iota}$ -לױטען !).

(3) דאַסזעלביקע (ווי אײַך קען קונסטאַטירען לױט אייגענע באַבאַכטונגען) — אין די מונדאַרטען פֿון די שטעט, שטעטלעך און דערפֿער :

⁽¹⁾ אַרױערב : פֿױער (= פֿױער). — ⁽²⁾ בַּהוּר, זָכָר, סוּחַר. — ⁽³⁾ אױבער : ברֿודערל, שראַאַבערל, קעילערל, פעילערל. — ⁽⁴⁾ הונדערט (100). — ⁽⁵⁾ אױבער : צײַטערן, מאַסערן (מסרין). — ⁽⁶⁾ הונדערטער (נומער. אױר. : סובסטאַנט. 100-רובלפֿאַרשױטיק) . —

אין ווארשעווער ג. : נווידוור, טשיסטן, פיאסעטשני, יעזירנן (ווארש.
 א.) ; גר'צן, גער, בלענדוו, מרגיל'נ'צן (גריצ. א.) ; בלוין, ווסקיט (1)
 (בלוינ. א.) ; סוכ'טשוו (2), אלוין (אין טויל פון עלטערען דור), סוויצ-
 ווליא (סוב. א.) ; סקערניעוויץ ; נווומ'נסק, קול'בעל, שיענ'צן, קאָר-
 טשוו (נווומ'נסק. א.) ; ליוויטש ; פילטיסק, סרצק (פולט. א.) ; זאקרויטש'ן
 (פלינסק. א.) ;

אין פלוצק ער ג. : גל'נוויץ (ציעכאנ. א.) ;

אין ראדזימער ג. : ראדום, פשיטיק, סטרומניץ (ראד. א.) ; מאליץ
 (ציומ. א.) ; קלויעניץ, מאגנישעוו (קלויענ. א.) ; דרילטש, ליפסק, קאזאנוו
 (דרילושער א.) ; זאפולטשני ; אפט, אוסטרוויעץ, וואטניוו (אפט. א.) ;
 אין קיעלצער ג. : קיעליץ, לופושני ; קיעלצ. א.) ; כמיעליניק, ניי-
 שטאָט (3) (סמייפניצ. א.) ; ניישטאָט (4) (פוינשעוו. א.) ;
 אין פעטריקוו ג. : טומאשוו, ניישטעיטל, קליין-ביצלו (ראו. א.) ;
 בערוזש'ן, סטריקוו (בערוז. א.) ;
 אין ליובלינער ג. : גארווול'ן, ריקן, פארוסוו (גארו. א.) ; אפולין,
 אלוואנגורד (פול.וו. א.) ;

אין סעלמער ג. : קומארוו (טומאשוו. א.) .

(4) אין די אלע מונדארטען אין דער וואקאל פון דער ענדוילב—
 אַ' א פ ע נ ע ר, כמעט נישט רעדוצירטער ע.

אין סוכ'טשוו, אין ניישטאָט (קיעלצ. ג., סמייפני. א.) אין דער
 ע אפען ביז דער גרענעץ, ווו עס קען זיך שוין אָנהייבען שפירען
 די טונפארב פון דעם אופענסטען פון אלע וואקאלען (פון a) . —
 אין יעזירנן, אין זאקרויטשין אין ער נאך אופענער, און אין
 זיין אויסלויט לוזט זיך שוין טאָק פארנעמען די טונפארב פון a . — דורט
 הערט מען : בר'דע⁸, שוואָגע⁸, פעילע⁸.

(5) אין ליוויטש אין דער ע קיים-קיים געשלוסען (מיט א גיטה און
 דער זיט פון C) .

(1) אף פויליש : Wiskitki . — (2) אין ווארשי, אין סוכ'טשוו נאכא
 און אין א סך ארומיקע ערטער קלינגט דער נאָמען פון דער שאָרש : טשול'טשוו
 (ביישיל פון רעגערעסווער אסימילאציע : דער אָנלויטש פון דער אומבאָטונטער
 ענדוילב הויז צוגעגליבען צו זיך דעם אָנלויט פון דער הויכבאָטונטער ערשטער וילב) . —
 Nowo-Miasto-Korczyn . (4) Nowo-Korczyn . —

אין גל? בוויץ או דער ע געטלוסען, אזוי אז עס הערט זיך
פמעט י: — קינד, ברעטי, וואַטן .

אויך אין דידוויקע שטעדט אין דער ענדוואקאל פמעט גישט
רעדוצירט .

(6) דאָס אויבענאָגעוויזענע פּוּלֶקֶט, געוויכטִיקױט פּוּן אוּמבאַטוּן-
טען ענדוואקאל לוזט זיך דערקלערען דערמיט, וואָס נאָך דעם אָפּפּאַל
פּוּן אויסלױט-, אין די מונדאַרטען, פּוּן וועלכע ס'איז די רייד אין
דעם §, ווערט דאָס געשטערטע פּונעטישע גלייכגעוויכט פּוּן ווערט צו-
ריקגעשטעלט דורך דעם בילדען זיך פּוּן אַ שטאַר קען טױפּטוּן
אָף דעם וואקאל פּוּן דער ענדוואקאל .

דאָס איז איינע פּוּן די כאַראַקטעריסטישסטע אייגענשאַפטען פּוּן די
פּוּלִישֶׁ-יִיִדִישֶׁ מונדאַרטען .

אין אַ טײל פּוּן דידוויקע מונדאַרטען אין דער טױפּטוּן ווייניק
מיט וואָס שוואַכער פּוּן הױכטוּן, אזוי אז עס אַנטשטייט דער
איינדרוק, ווי אין אַיִן ווערט ווילטען צוויי זילבען געווען כמעט גלײַך
באַטונט. ווען דאָס ווערט אין אַ צווייזילבוקס, בילדט זיך צוליב אַזאַ
באַטונג אַ פּוּיזע צווישען די זילבען, און זיי ווערען אויסגעשפּר-
כען, מען קען זאָגען, ווי צוויי זעלבסטשטענדיקע, קיים-קיים צווישען
זיך פאַרבונדענע פּונעטישע קומפּלעקסען .

(7) די דערשיינונג פּוּן *sz* אין דער אומבאַטונטער ענדונג *sz* - ווען מיר
אויך אין די דעמשישע מונדאַרטען, דעהויפט אין די נידערישטישע און
באירישע. — זיי ווילטונגן I, § 151, אָנמ. I .

§ 6 — ווירקונג פּוּן ר-פאַרשויבונג אפּ'ן ענדוואקאל. — I) אין ליוב-
לין שטעלט זיך אָפּ אין דער ענדוואקאל נאָכ'ן אָפּפּאַל צו אַרויספּאַל פּוּן

r: ŕ, — אוי: ברלדאַ, קונדאַ, אַקאַסט, גיאַקאַטי, קונדאַלאַך, א. א. ה. —
דער ליובלינער אַ איז אַ ווער גישט באַשטענדיקער לויט. אמאל הערט איר
דיטלונג: a: a: — e: אמאל, ווער, קלינגט דער לויט אוי אומבאַשמומט, א,
ס'איז שווער צו זאָגען: צו איז עס e, צו איז עס אַ ? — זול מען דעם לויט באַראַק,
שערזויערען, אלס צווישענלויט (צווישען e און a) ? אודער אפּשר וועט ריכטיקע,
זיין אָנמ צו דעפּונירען, אלס אויסעראַרדענטליך אוּפּ ענעם e ? —

(1) אַקערסט, געאַקערט . —

1. ווער וועגעררווער (מונדארט, אין דער לענט שער (ליובלינג, ג. לויבארט. א. א.) אין דער גראַבוו: צער (עלט. ג. רינשויוו. א.), אין דער קרעמענצער (וולין) ווערט דער וואָקאַל פון דער ענד-זילב, נאַכ'ן פאַרשווינדען פון נישטזילבענבילדענדיקען, פאַרטונקעלט אין a²), — ווי: ברִידאַ, קעילאַ; באַכאַ, זאַכאַ; הינדאַט (אין לענטשני א. א. ו. א.), אינדאַט (אין ווענרוו, און קרעמענצ. א. א. ו. א.); ברִידאַט, באַכאַט; ברִידאַלאַך, קינדאַלאַך; די ציטאַסט, די מאַסאַסט, אַ ציטאַט, אַ מאַסאַט; פּרִידאַט (לענטשני), פּרִידאַט (קרעמעניץ). —

אָנמערקונג. — אויך אין אייניקע דיטש'שע מונדארטען ווערט דער e פון דער אומבאַטונטער ענדונג -er, נאָך אַפּפּאַל פון אויסלויט-z, פאַר-טונקעלט אין a — למשל: sauba, sauwa (sauber =) a²). — אין גראַבוו: ווערט דער a שוואַך אַרטיקלירט, אַרויסגערעט אויף אַפּפּע-דיק, און מ'הערט אים קיים. —

3) אין וואַרשע ווערט דער ענדזילבוואָקאַל פאַרטונקעלט אין o, — ווי: ברִידו, שראַאָבו, קעילו, פעילו, קינדו; — באַאָכּו, זאַאָכּו, סוּכּו; — הינדוט, הינדוטו; — ברִידוס, שראַאָבוס, קעילוס, פעילוס, קינדוס; — באַאָכּוס, זאַאָכּוס, סוּכּוס; — ברִידולוך, קינדולוך; — די ציטוסט, די מאַסוסט, אַ ציטוסט, אַ מאַסוסט, וואָס ציטוסט?, וואָס מאַסוסט?; — גי-שווינדוט, גישווינדולו, פּרינטו, פּרינטולו; — קלאַידושאַנק, קעילו-שטאַב. —

אָנמערקונגען. — a) דעם l הערען מיר: באַם וואַרשעווער-געבירטיקען האַמון; באַ רער וואַרשעווער-געבירטיקער אינטעליגענץ, וואָס רעט ווייניק יידיש; באַ די וואַרשעווער-געבירטיקע קינדער. — באַ דעם וואַרשעווער-געבירטיקען מיטעלקלאַס, וואָס רעט שמעניק יידיש, זענען גלעבבאַרעכטיק צוויי זאָרטען: מיט l און מיט אַ (ינגער מיט אַ). די ערשטע הערען מיר און שטאַרק אַקצענטירטען, און עמפּאָטירטען געשרעך; די צווייטע — אין שנעלען רעדען, און די לונגש שוואַכער באַטונטע טיילען פון זאָץ. —

1) דער עי-מונדארט (ווי, זאמעלבליצער II, 257). — דער אַ — ריינער אודער אומטלענישער "a (נוממאנן 89). — "Aus Volkes Herz und Mund". Deutsche Volkslieder.. von Georg Wehr. Leipzig 1910. — s. 238.— 258. — אַ דווער ב.: געשווינדערט, געשווינגערטער, פּרינטער (פּרינער), פּרינטערטער. —

בא די קרױַץן , בא וועלכע ן איז די אױַנציקע נורם, שפּױַט זיך פֿאַר אים זױ אַ שוואַכער הױסלױט; אױז ברײַד ן, שפּױַט ן ציקױַ וױ .
 די „צױוּשֶׁע“ (די זינגערע) וואַרשעווער מונדאַרט (זױ ,זאַמעלבױַכער“ II ז' 213)
 הױט בלױז אַ . —

(b) אַקעגען די מה״ד וואַקאַבלען מיט ן- (נעבענפֿורמען : -wer , -re) -וורט-
 אױם , אַלס אױסלױט פֿון הױכבאַטונטער זילב מיט ן (אַלס שטאַמוואַקאַל), וױט די
 וואַרשעווער מונדאַרט געשטאַלטען מיט ן (ן), אַלס שטאַמוואַקאַל און אױסלױט :
 פֿון , מול , זױז) . דער ן איז פֿאַרשוונדען, אױכער קױַן וואַקאַל פֿאַר אים, אױסער
 דעם שטאַמוואַקאַל (פֿון דער הױכבאַטונטער זילב) איז נישט געווען . הױסט עס, אַז די
 מה״ד נעבענפֿורמען מיט -wer , -re, אַלס ענדױלוב, הױכען נישט קױַן אַנטשפּרעכענ-
 דיקע אַקעגענשטעלונג און דער וואַרשעווער מונדאַרט .

די מה״ד וואַקאַבלען מיט דיױעלביקע ענדונגען, נאָר מיט ן אַלס שטאַמוואַקאַל,
 הױכען אַקעגען זיך און דער וואַרשעווער מונדאַרט ², פֿאַראַלעל פֿורמען : (1) אָהן
 וואַקאַל צױוּשען דעם פֿערעטיש דענקבאַרױשען אױסלױט-ן און דעם שטאַמוואַקאַל
 (סאַאַ), (2) מיט וואַקאַל, וואָס ווערט דאַן, צױלױב דער פֿאַרשוונדונג פֿון ן, פֿאַר-
 טױנקעלט און ן (סאַױ) —

אַנאַלוגיש לױט זיך זאָגען וועגען די אױבעריקע פֿױלזשע מונדאַרטען : ווע זױ
 באַזיצען וואַקאַבלען און געשטאַלט, וואָס אַנטשפּרעכט דעם מה״ד געשטאַלט מיט -re ,
 -wer, נױט דער וואַקאַל, וואָס צױוּשען דעם פֿאַרשוונדענעם ן און דעם שטאַמוואַקאַל,
 גאָך דעם גורל פֿון יעדען אומבאַטונטען וואַקאַל פֿון דער ענדױלוב, וואָס הױט דעם אױס-
 לױט-ן פֿאַרלױרען . — די וואַקאַבלען, וואָס אַנטשפּרעכען דער מה״ד פֿורם אָף ן- ,
 הױכען נישט קױַן אומבאַטונטען וואַקאַל פֿאַר דעם אױסלױט-ן, וועלכער גױט שױן דאַ-
 דורך אַרױם פֿון דער בױז אױצט פֿון אױזן באַטראַכטער דערשטונג, און טױלט דעם
 שיקאַל פֿון אױסלױט-ן און הױכבאַטונטער ענדױלוב . —

(4) אױן וױז ש קױַ וױ (וואַרש. ג, פֿילט. א.) אַקעגען מה״ד אױסלױט-
 ן (wer , -re) נאָך הױכבאַטונטען ן — הױז — אױז — פֿוהו , זױהו .
 דער ן — צױוּשען קרעמעניצער לענג און וואַרשעווער אױבערלענג;
 דער הױ קױם-געהערט, מ'קען אים פֿאַרנעמען נור באַ גרױסער אַנ-
 שטרענגונג פֿון געהער . —

(1) זױ : „זאַמעלבױַכער“ II 214 . — זױ און „זאַמעלבױַכער“ II ז' 310
 געױיער אַנגעױזען . —

5) אין טורטשין (וולין, לוצק. א.) שטעלט זיך אָפּ נאָכ'ן פּאַר-
שוונדענעם גיטשילבענבילדענדיקען ר אַ רעדוצירטער, זייער ליכטער
און שוואַכער ווקאַל צווישען ע און אַ. ער איז אובער גענוג באַשטימט
(נישט ווי דער ליובלינער אַ), קען דעפּינירט ווערען אַלס אומלויט פון a,
אַלס זייער אופענער קלאַנג, הייסט עס, און איך באַצייכען אים: אַ
ווי ס'איז נישט דער ווישקעווער (ä), וואָס גיסט זיך כמעט אינגאנצען צונויף מיט
la. נאָך דעם אַ, און עמפּאָטישען רעדען און באַ אָנשטרענגונג פון
געהער, לוזט זיך פאַרנעמען אַ שוואַכער, אובער זייער כאַראַקטעריסטי-
שער נאָכגערויש, שפּיר פון פאַרשוונדענעם אווילאַרען r.

למשל: בר'דאָ, טאַיאָ, לעראָ, גילעכטאַ, טעכטאַ, דערפאַ.
ווען נאָך דעם אַ גייט אַ קונסונאַנט, הערט זיך שוין דער אי-
ווילאַרישער נאָכגערויש לגמרי נישט. אַזוי: לעראָס (פּליור), אינדאַט
(100) זכ'.

6) ווען דער ר ווערט אין די מונדארטען, פון וועלכע ס'איז די
רייז אין דעם פאַראַגראַף, צוריקגעשטעלט, פאַרבלייבען די ווקאַלען פאַר
אים דורך אין דער געענדערטער טונפאַרב, ד. ה. דיאייגענע, ווי ווען
דער r איז גיטשיל.

אין ליובלין: ציטאַרן, מאַסאַרן (אינפּיגנט); — אין ווענגערווע, לענטשנ,
גראַבווין, קרעמעניץ: ציטאַרן, מאַסאַרן; — אין וואַרשע: ציטורן מאַסורן;
אין מורטיין: ציטאַרן, מאַסאַרן. —
דער צוריקגעשטעלטער r איז איבעראַל שוואַכליך, ווייליך (2). —

§ 7 — וויילזייער פּאַרלויט פון r אין דער אומבאַזונטער ענדונג l-er. — 1) אין
פּוּלֶוו (ליובל. ג.) פּאַלט דער r אָפּ ראַדיקאַל גור אין פּרייען אויס-
לויט; — אַזוי: שוועסטע, בר'דע, קינדע, ב'כע, יעך ציטע זכ'.

(1) ווי „וואַסעלנצער" II 272. — (2) דער r פאַרשווינט איך און די מונדאר-
טען פון די שמערט אויסעצק (ליובל. ג., גארוול. א.), סטוצק (ליובל. ג.), לוקעוו.
א.; גנזווישלוו, ריטשוויל (ראָד. ג., קויענ. א.); גרויס-ביאַלץ (עלם. ג.),
טישעוויץ (עלם. ג., מימאַש. א.); נאָר מכת דער טונפאַרב פון דעם ענד-
זילבווקאַל הוב איך צושעליקע, אמאַל איך ווירערשפּרודיקע באַבאָכטונגען, און
אז ס'מוז די פּראַגע לעת-עתה נאָך לזען אומען. —

גיט נאָך דעם r אַ קונסונאַנט, זענען די פֿאַרהעלטענישען אַזוי:
 (a) אין מיטען פֿון בינדיקען זאַץ (אידער אזוי און שנעלען רעדען) פֿאַלט
 דער r אַרויס; — צום ביישפּיל: „די ציטעסט אַזוי ווּף אַ פּיִישׁ“, „כּוּ
 פֿאַלירן צוואַי הַינדעט ריביל“, „דים ברֿדעס גישעפטן גיין
 זייע גיט“ ו.א.

(b) אין עכצאַט־שער אויסשפּראַך הערט זיך אַנפֿגעשוואַכטער
 r=לויט: „הוסט באַ זיך אַ הַינדעט זעק מעיל?“, „פּל, הַינדערט?“, —
 „דאָ זענען מאַאָן שוועסטעס קינדע“ — „דאַאָן שוועסטערס?“, —
 א. א. ה. —

(2) אין סומפּולני (קאַליש. נ. קיל. א. א.) פֿאַרשוונט דער r נור,
 ווען er- גייט דירעקט נאָך אַ שטאַמוזלב מיט ווּקאַלישען אויסלויט, —
 למשל: ס'אויע, ס'טויע, דראַיע. —

דער ע איז זייער אופען און הוט אַף זיך אַ שטאַרקען טיפּטון.
 ס'שפּירט זיך אין דער אויסשפּראַך פֿון דעם ווּקאַל, אַז נאָך אים איז
 אַמאָל געוועזען נאָך אַ לויט, וועלכער איז אָפּגעפֿאַלען.

§ 8 — אָפּשוואַכונג פֿון r אין דער אומבאַטונטער ענדונג er- . — אין די פּוּי-
 לישֵׁע מינדאַרטען, וווּ דער נישטזילבענבילדענדקער r פֿאַרשוונט נישט,
 ווערט ער מער אידער ווייניקער אָפּגעשוואַכט.

(1) אין קאַליש איז ער ווייליך און שוואַכליך, נור גענוק
 דיטליך, מיט אַ נישט גרויסען פֿאַרלוסט פֿון געוויכט. —

(2) אין ווישקוו איז דער פֿאַרלוסט אין געוויכט פֿון r גרעסער.
 דער ווּקאַל פֿון דער ענדזילב — געשלוסענער e מיט אַ נייג צו i . —

(3) אין סומפּולני, אין צווייזילביקע ווערטער (מיט קונסונאַנטיש
 אויסגייענדקער שטאַמוזל), איז דער אויסלויט-r ווייך און לייכט, ווי אַף די
 העלפט אָפּגעשוואַכט. — אין דרייזילביקע, מיט דעם הויכטון אַף דער
 ערשטער זילב, בלייבט פֿון r מער נישט ווי אַ שטאַטען עפעס, אַ לינדער
 הויך, און וועלכען ס'איז שוין כמעט נישט צו דערקענען די נאַטור פֿון
 דעם לויט, וואָס איז דאָ אַמאָל געווען. — אין פּוּזילביקע פּורמען, מיט דעם
 הויכטון אַף דער ערשטער זילב, פֿאַרנעמט מען שוין דעם r לגמרי נישט:
 ער ווערט אונגאַנצען אויפגעלייזט: — דוּמַענפֿאַנגע (דער גרויסער פינגער). —

(4) אין וויערשוו הערט זיך זייער שוואַך נישט בלויז דער
 r, נור אויך דער ע פֿאַר אים. דער ווּקאַל איז געשלוסען און שטאַרק
 רעדזירט: — דערפֿער, ווערטער, ערטער. —

וואָס ווייטער פון דער הויכבאַטונטער זילב, איז דער r אַלץ שוואַכער. למשל, אין איבישטער הערט זיך שוין, קען מען זאָגען. מער נישט ווי אַ גערויש פון אויפגעלייזטען r . —
 (5) וואַקלונגען איז צו קונסטאַטירען אין דער ווישעגרוידער (פּלוצק, ג. און א.) מונדאַרט.

אין מויל פון עלטערן דור איז דער r זייער שוואַך. נור אַמאָל הערט ער זיך גענוק דייטליך, און ס'שפּירט זיך זיין קונסונאַן-טישע פונקציע; אַמאָל, אובער, איז אים צו פאַרנעמען בלויז אין עמ-פאַטישען רעדען, אין קרעפטיק אַרטיקולירטער אויסשפראַך, דערביי פאַ אַנשטרענגונג פון געהער. — דער e — זייער געשלוסען און רעדוצירט, לייכט און נאָנט צו i .

נאָך קאַפּרויזשער איז דער r אין מונד פון יונגען דור: דאָ הערט מען אים גמרי נישט, און דער וואַקאַל אין אויסלויט — זייער אופענער i ; דאָ שפּירט זיך נאָכ'ן i אַ דייטליכער הויכלויט (אוי: קינדיה, שוואַצגוה); דאָ (עמעאטיש) שווימט-אויף אַ שוואַך אַרטיקולירטער זילבענ-בילדענדיקער r (היינט עס: קינדר, פאַאַט), און דאָ לויט זיך פּלוצים פאַרנעמען די ענדונג r (און אַלץ אין מויל פון אייג-אויג-רעמועלפּוקען פאַרשוין). —

§ 9 — [ער, אַר, מַר, דַר] — אין נאַהויכטיגיקער שטעלונג. — די'לויזיקע פּרונומינאַלע פּורמען, ווען ס'קומט זיי אויס צו שטיין אין געבענטונדיקער זילב (ד. ה. באלד נאָך אַ ווירט מיט הויכבאַטונטער ענדזילב, אידער זינאר אין דער דריטער זילב נאָך דעם היינאון), טיילען געוויינטליך דעם שיקאַל פון דער ענדונג $-er$.

(1) אין די מונדאַרטען, וווּ די ענדזילב $-er$ בלייבט אָהן שינוי (§ 3), זייען מיר אויך די אויבענאָנגעוועזענע פּירווערטער אין זייער ליטעראַרישען געשטאַלט.

אין אייניקע מונדאַרטען גייט, אובער, דער וואַקאַל פון די לעצטע דריי פּורמען איבער אין ע'י. — למשל, אין ווילקוויסק (גרודנ. ג.) הערען מיר: „מ'לוסט מער (מיר) נישט אופעט". —

(1) די דערשטונג גייט, אייגענטליך, אַרין אין אַל אַנדער געבויט (גענויער דאַרף זי פּאָהאנדעלט ווערען באַ דער פּורשונג פון די וואַקאַלען פון דער אומבאַ-צונטער ענדזילב). —

אָנמערקונג. — אזע e אָנשטאַט i — איך און אַוונקע דײַטשִׁישַׁע
 מ״מ. אין דער שוועב־שער⁽¹⁾: „er nimmt mer“ (ער נעמט מיר); —
 אין דער אודענוואַלדער⁽²⁾: „di git mer“ (דייִוונקע גיט מיר); — אין
 אַלמערנאָסט⁽³⁾ (אדורף אין ונקריס): kommen mer (קומען מיר). — Schlom-
 mer (שלאָנען מיר)⁽³⁾; — אין אימסט⁽⁴⁾: staigmer (שטײַגען מיר); — אין
 באַיר־שען⁽⁴⁾: mir hammer (מיר הויבען), mir gemmer (מיר געבען).

(2) אין די מונדארטען, וואָס ווערען באַטראַכט אין § 5, פאַרל-
 רען די דערמאָנטע פֿרונומינאָ דעם r. וואָס שייך די וואַקאַלען זײַערע,
 לוזען זיך אין דער הײַנזיכט קאָנסטאַנטירען דרײַ דערשיינונגען:

(a) אין אַוונקע מונדארטען בלייבט דער e (אין ער), און אין e
 גײט אויך אַיבער דער i (פון איר, מיר, דיר). — אין אַמשינאו: „ווייל
 ע“ (ער); אין באַדארזשין: „זאַאַקט ע (ער), רײט ע (איר) גוגעין“; —
 אין ברודזוסק: אינץ ווײַמע (ווינען מיר); אין פּיאַסעטשני: „גײַשקט
 מע“ (מיר), „צײַגיגעבם אינגאַנצן מע“ (מיר); אין יעוירגין: „אינד
 זעמע“; — אין גער: באַצ⁽⁵⁾ מע (באָ מיר); — אין אַוואַנגורד: אינץ
 קומע (קומען מיר); — אין פּשיטיק: אַלט מי מע (האָט מען מיר), — וכ׳. —
 אָנמערקונג 1. — אין פּיליז — אין דעם ווונקל אַ נישט־זענענדיקייט.
 מײַזקט: „ווייל ע (ער)“, „גי מע (מיר) געלט“, — אין: „ע גיט מי (מיר) געלט“,
 „נאַ די (דיר) וכ׳. —

אָנמערקונג 2. — פאַרלוסט פון r מיט אַיבערגאַנג פון וואַקאַל אין e
 (אין די פֿרונומינאָ) זײַען מיר אויך אין די דײַטשִׁישַׁע מ״מ. אין עלבערפעלד⁽⁴⁾:
 loffe (לוזען מיר). — אין מיטעלנדרער־דײַטשִׁישַׁען⁽⁴⁾: geve wi (גיבען
 מיר) אַלזו, r-פאַרלוסט, און דער וואַקאַל אָהן קאָנסטאַנטווער ענדערונג).

(b) אין אַנדערע מונדארטען ווערען די וואַקאַלען פון די פֿיר-
 זוערטער פאַרטונקעלט אין a. — אין סיאַטשוו: „וויס קימט מאָ (מיר)
 ד' אַרויס?“, „אינד' זעמאַ“; — אין טאַרטשין: „אינדז אומאַ“, „אינד'
 זעמאַ“; — אין בערזשין: אומאַ (הויבען מיר); — אין קלײַן־ביאַלי: אַוזאַ
 (איווער); — אין אַפּט: זעמאַ, וכ׳. —

⁽¹⁾ געזיג ועהל, c. | ו' 240. — I. c. ו' 245. — אַם אור־קוועלל
⁽²⁾ ו' 17. — ⁽³⁾ בעהאנהעל ו' 270. — ⁽⁴⁾ הייטמן אף דער פרעפּונוצע.

(c) אין געוויסע מונדארטען, ווידער, זענען די פארהעלטענישען געמישט: אין צווייטער זילב (דירעקט נאך דער הייכטונקער) — a; אין דריטער זילב און ווייטער, ווי אויך אין לוגיש ווייניקער וויכטיקע טיילען לען פון זאץ — e. — למשל, אין רוקן: „שראפטאמע“ (שרעגט ער פון) — אין ריטשוויל: „מ'לט מא (פון) דורטן גיוואָאָקט מע (פון)“.

אָנטערקונג. — די באַבאָטאָניען ספּח דעם a זענען, אַבער, באַ פון צומעליקע, און די דערשייננג ניטקום נאָך און גענויערע פורשונגען.

(3) אין די מ"מ פון § 6, גייען, נאָך דעם פאַרלוסט פון r, די וואָקאַלען פון די פּרונמינאַ אינגאַנצען נאָך דעם e אין דער ענדונג

— er. — אזוי: a) אין לייבלין: גיטאַ, איזאַנאַ, אינץ זעמאַ, נאָדאַ (1).

b) אין הענגערואַ, אין לענטשנא, אין קרעםעניץ: נעמטאַ, גיבאַ, אינץ זעמאַ, כ'טדאַ (2). — c) אין ושרשי: איזו, איזונו, טיטונו, באַנו, געמל,

געטומל, כ'געדו, דעלאַנקטודו (1). — d) אין טורטשין: איזאַ, זענו מאַ,

נאַ דאַ (עפּטער, אַבער — נאַ דל).

(4) אין די מ"מ פון § 8, ווערט דער r פון די פּרונמינאַ אָפּ-

געשוואַכט אין דערוועלפיקער מאָס, ווי אין דער ענדונג -er, און דער

i (אין איר, פון, דיר) גיט אַבער אין e. — אין ווישעגרויד רער

עלט. דרו: אינץ געמער (גיבם פון), געסט מער (ניסט פון); — רער ינגער.

דרו: זאָאָקטור (ער), אַרף (איר, אַרף) פון, פאַאַר דיר. — אין וויערושוו:

געטער (גוט ער), געמער (גיב פון), כ'געבער (כ'גיב איר), נאָדער (נא דיר).

§ 10 — ווייניגליקע אַדווערבען און נאָהויכטונקער שטעלונגן. — r אין די

אַדווערבען נאָר, נור, דורט זכ, ווען זיי קומט-אויס צו שטיין אין

נאָהויכטונקער זילב, טיילט דעם גורל פון r אין דער ענדונג -er.

(2) די וואָקאַלען זייערע בלייבען מערסטענטיילס באַ דער אור-

שפּרינגליכער טונפאַרב, — נאַטירליך, מער אַדער ווייניקער רעדוצירט.

אין קרעםעניץ, למשל: „אַ (ער) וויל גאַ (נאָר) שפאַצירן“; „עיאַ נו“ (הער

(1) גוט ער; איז ער איר; אונץ זענען פון; נא דיר. — (2) נעכט ער; גיב איר;

אונץ זענען פון; כ'טו דיר. — (3) איז ער; איז ער איר; שום ער איר; בא איר; גיב

פון; גוט ער פון; כ'גיב דיר; דערלאנגט ער דיר (דער הויכטון איבעראל אָפּ דער ערשטער

זילב פון אָנהייב; בלויז און לעצטען פונעמישען קומפּלעקס -- אָפּ דער צווייטער). —

(4) דער ענדונג -ע — געשלוסען (נטיה צו ?). — (5) הויכטון. — אָפּ דער פּרעס. —

נור: „ווער אי דוט?" (י זיער אין דורט); — אין טורטשין: „ווער אי דוט?" ; — אין פיליז: „הורך נו"; — א. א. א. ה. —
3) אין אייניקע מ"מ ווערען די שווערערע ווקאלען אָפגעשוואַכט אין e. — אין ניישטעטל (פעטריק. ג., ראח. א.): הע נע (הער נור).

§ 11 — ור אין אויסלויט פון פורהויכטונקער זילב. — 1) ער גייט-נאָך דעם ר פון דער ענדונג -er, ד. ה. פאַלט-אַרויס אין אייניקע מונדאַרטען (פון די פּראָגראַפּען 5, 6; פּ פּונקט 1 אין פּאַר. 7; און, ווי מיר וועלען ווייטער זיין, אין אייניקע פּאַלען, ווגאַ אין מ"מ פּון פּאַר. 8); ווערט אָפּגעשוואַכט אין אַנדערע (§ 8).

2) פאַר ווקאַלוישען אַנלויט פון דער הויכטונקער זילב בלייבט דער .

3) די דערשיינונגען לוזען זיך קונסטאַטירען אין די גרענעצען פון וורט אַלס אַזעלכען, ד. ה. אַלס זעלבסטשטענדיקער גאַנצקייט. מיר

הערן

- a) פּאַשויץ (וואַרשע, פּיליז), פּישויץ (וואַרשע, ניוורוויר, לאַגוויץ²), ביאַלובושע, סטרומיניץ, ניישאַטאָ⁴], פּשויץ⁵ (וואַרשע), פּירשויץ⁶ (סאָמפּולני); פּירשויץ (וויזעניצ), פּערשויץ (ווערשוו), א. א. א. ה. —
- b) גוטפּליץ (מ"צ) (וואַרשע, ברויז⁷), קאַטפּליץ (מ"צ) (פּיליז, ווישע-גור, קרעמעניץ, טורטיץ⁸), קירטפּל (וויערשוו).

אַנמערקונג 1. — זוגאַר אין ווישעניצ (ווי דער ר אין אויסלויט פון גאַנכהויכטונקער זילב ווערט, אַלס נורם, בלויז אָפּגעשוואַכט)! — דאָס באַווייזט, אַז דער קריז פון ר-אויספאַל אין אויסלויט פון פורהויכטונקער זילב איז ברויטער, און דער קריז פון ר-פאַרשייבונג אין אויסלויט פון נאַההויכטונקע זילבען. —
אַנמערקונג 2. — אין קאַזאַנוו: קאַרטפּליץ, אין ווישקאוו: קאַרטפּליץ (מ"צ קאַרטפּליץ) (מיט פּולען ר), — מחמת דורט פאַלט דער הויכטונקער זילב אין ייריש אויך אין דעם פּרעמדורט אָף דער ערשטער זילב. —

¹) הויכטונקער אָף „אוי". — ²) פאַר דעם ט — שטאַרקער אויפלאַרשער גערויש (עש פון ר). — ³) ר. אָר, ג., טפּט א., גמגע מאַלקעוויצע. — ⁴) כטויפּניצ. א. — ⁵) „צוויי פּשויע". — ⁶) דעם ו קיים-קיים צו הערען; דער ר עמוואָס (נישט קיין סך) אָפּגעשוואַכט. — ⁷) זיי „זאַעלבוכער" I 21. — ⁸) אין סאָמפּולני: קאַר-טפּל (מיט פּולען ר, באַש הויכטונקער אָף מיטעלסטער זילב). —

- (c) פּאַנאָס (קנצק, פּילזן), פּאָנאָס (וואַרשע);
- (d) גאַבאַרנאָ (פּילזן), גאַבאַרנאָ (ראַדאָן), גאַבאַרנאָ (ליובלין);
- (e) גובענאַטע (מאַרשן, נישטעל⁴), כמיעלניק, גאַרוולין, פּילזן;
- (f) רעזוולטסקי (וואַרשע) —

אַנמערקונג. — די ווערטער אין דעם געשטאַלט (נאַטירליך, מיט געוויסע מילקסעטימאָליגשע אונטערשרידען) ווערען מערסטענטוילם געברויכט כמעט אָף דעם גאַנצען געביט פון די מ"מ, וואָס ווערען אַרומגענומען פון די §§ 5—7 (און — וואַר 8). אין די קלאַסערן וווּ אין אָן בלויז די ערטער, אין וועלכע ז'הוב די ווערטער אין די פּארטן פּערזענליך געהערט. —

(4) ווייטער זיען מיר די דערשיינונגען פּאָ די פּרילוצקע, פּאַר (אין אייניקע מ"מ — פּער) און דאַר (אירער דער).

- (a) אין וואַרשע: פּאַברענע, דאַבאַ; פּאַגעסן, דאַגאַין; פּאַ-דינע, דאַדריקן; פּאַהאָפּ, דאַהויצן; פּאַוולסטן, דאַוואַרמע; פּאַזאָרגן, דאַ-זעין; פּאַטאַידיקן, דאַטרלנקע; פּאַיאָרן, דאַיאָגן; פּאַכאַפּס, דאַכאַפּס; פּאַ-לאַנגע, דאַלאַיגן; פּאַמישן, דאַמאַנע; פּאַנעמע, דאַנעיבס; פּאַסאַמע; פּאַ-פּאַקן, דאַפּיזן; פּאַפּאַלן, דאַפּעיין; פּאַצאַילן, דאַצאַרנע; פּאַקויפּן, דאַ-קוויקן; פּאַשידן, דאַשוויצט.

(b) ענליך אין אַלע מ"מ, וואָס דערמאַנט אין די §§ 5, 6, 7 (פּילזן) ⁽⁷⁾.

אַנמערקונג. — די וואַקאַלען אין די אָנגעוויזענע פּרילוצקע זענען דערפּ גיטשפּאַשטענדיק (פּאַק) מהמת אין אונטערשטער ווילב (!). ס'קומט אויס צו הערען e (דערהויפט אין דאַר⁸, און מערסטענטוילם אין פּוילען); דענאַאַך, דענאַאַכן (וויליע⁸), דענאַאַך (מאַרשן), דענאַאַדן (נאַר-ווילן), דעכאַפּט (פּיאַטעשנין), דעקאַנדיגן (דראַגש), דעמאַנין (אַמאַל אויך; דערמאַנין) (פּילזן).

¹ פּויליש garbarnia (נאַרבעריי). — נאַרבער. — ² אין שפּאַן פּלוצק. (ג.) די צווייטע ווילב מיט י. — ³ פּעשקין. ג. — ⁴ גובערניע. — ⁵ רעזערוואַטע. — ⁶ אין נאָך: אין ליקוו (ליובל. ג.) בויאָלובשעב (ראַד. ג.) קוויענ. א. א. ראַ-דושיץ (קניקס א. נאַדאַרושין) (וואַרש. ג.) בלוינ. א. א. אַם שוויצ (סקערנ. א. א.) סוועדניו (קיעלצ. ג.), קראַסנאָסטאָו, סוקעלוו (ליובל. ג.) — ⁸ גפּ. פּאַסאַמע, הינטער וואַרשע. —

לעבען די פֿורמען מיט a הובען די פֿוילישע מ״ם 6 — 5 §§ פֿאַרזעלע
 געשאַלטען מיט i: פֿישטאַיסט, פֿיגומע, פֿישײַדן, פֿימישט וואַ-שע, גוסטונגן,
 גלוגוויץ, גישטאַט¹, א. א. וו.א., דיקענט (גרונע, א. א. וו.א.).
 צווישען פֿ און ש פֿאַרשוניגט אַמאָל דער וואָקאַל אינגאַנצען: פֿישטאַיסט,
 פֿישײַדן (וואַרשע, א. א. וו.א.).

דאָס זענען אַליץ דערשיינונגען פֿון רעדזירונג, וואָס איר מורגה אין דעם
 אווער יענעם פֿאַל הענגט-אָפֿ פֿון דעם מעמפֿ, אין וועלכען די רעדע ווערט געהאַלטען.
 די גראַדאַציע איז: a (e) — i — † (ד. ה. אָהן וואָקאַל). —

(c) און סומפֿולני: פֿערקויפֿן, פֿערברענען². —
 און וויערזשוו: פֿערזומ״ (פֿאַר ווערבוּם — ע), פֿאַרנאַכט (a — מהמת
 „פֿאַר“ אורשפֿרינגליך זעלבסטשטענדיקע פֿרעפֿוזיציע פֿאַר נומע). פֿאַיִלן (פֿאַר i, אַלס
 אָנלייט פֿון נומע, אַרײַספֿאַ פֿון r און אַמאָליקער פֿרעפֿוזיציע).
 און ווישערזרד: פֿערלאַנק³, דײַמאַנץ (באַם עלטערען דור); פֿאַ-
 טראַכט, דאַלאַנג (באַם יונגערען).

אַנמערקונג. — ווי אָנמערקונג I און טעקסט 15 ז' —
 5) פֿאַר, אַלס פֿרעפֿוזיציע, ווערט-אָן דעם r נײַך אין אַ
 ברייטערען קרייז, ווי אין פֿוריקען פֿונקט אָנגעצײכענט.
 אין וואַרשע: פֿאַ וואַע⁴, פֿאַ מאַנאַטאַלבוּם, פֿאַ דאַנאַטאַלבוּם,
 פֿאַ די געסט, פֿאַ די קינדל, וכו'. —
 אין פֿוילן: פֿאַ מײַע, פֿאַ דײַע וכו'.

אין קרעמעניץ: פֿאַ מאַנטוועיגן, פֿאַ דאַנטוועיגן, פֿאַ זאַנטוועיגן,
 פֿאַ וואַנטוועיגן, פֿאַ וואַע, פֿאַ די בריִדאַ, וכו'. —
 אין גראַשן: פֿאַוואָס?
 אין בערדיטשעוו: פֿאַ וואָס, „פֿאַ די גיטן מאַסיים טויוויים“⁵, וכו'. —
 אין סוקעלווע: פֿאַ זײַך, וכו'. —
 אין ברינסק-דלימא (א): פֿאַ דעריף⁶, וכו'.
 א. א. וו.א., א. א. וו.א., א. א. וו.א. —

אַנמערקונג. — פֿון דעם סטערעאָטיפֿען אויסרויך: „פֿאַר אַכט טאַג“
 (ד. ה. מיט 8 טאַג צוריק, יענע ווײַך, די פֿאַרגאַנגענע ווײַך) איז אין די פֿירישע מ״ם,
 דורך דער דערשיינונג, וועלכע בעהאַגה על⁷ רופֿט „באַוויטונג פֿון דער וואַרשע-“

¹ פֿינטש. א. — r פֿאַרלירט קיים-קיים אין געוויכט — ² ע זינגערע אַ-
 פען; r זייער שוואַך, ווײַך, (פֿאַלאַטאַל). — ³ פֿאַר וואָס. — ⁴ מעשים טובים. —
⁵ דערפֿאַר. — ⁶ ז' 200.

ברענע " , געווערען א זעלבסטשטענדיקער וויקאבעל מיט ארווערבוואלער ענדונג: פאכטאָגן, [ווארשע, נאדארזשין, ליובלין, פילוו, קרעמעניץ, טורשין, בערזישעווי א. א. ה.].

דער ר (אין פאר) איז דא פארשוונדען, נישט אפגענוק אף דעם וויקאל-שען אָנלייט פון נאָפּולגענדיקען ווארט ("אט"), מחמת, לויט דער אַקצענטירונג פון דעם איסדרוק, איז די אומבאשונגע פרעפונדיצע אָפּגעטוילט פון דעם הויכבאשונגען הייבטווארט מיט דעם ציילווארט, וואָס הוט אויך פארלוירען דעם הייבטו. — אין וויערשוו, אין ווישקווי: פאראכטאָגן.

6) די דעיקטישע פרווערטער: ער (3 טע פ.), מ'ר (מ"צ פון פער, פרוג. 1 טע פ.), א'ר (מ"צ פון פער, פרוג. 2 טע פ.), און דער אַרטיקעל דער, פרוקליטיש, פארלוירען דעם י לגברי, אודער ער ווערט בלויז אָפּגעשוואַכט און דער אודער יענער מאָס. דער ע בלייבט, א-דער ווערט (דעהייפט אין די מ"ס פון § 6) פארטונקעלט און a; דער i, ווי-דער, ווערט פארקורצט — אַמאַל קיים-קיים, אַמאַל ביי ז, אודער פאַר-טונקעלט און a [אָפּהענגיק פון די פארהעלטענישען פון דער לויגישער באַא-נגג (אין וויץ)].

אין ווארשע: א (ער) ברעיקנט, א גיט, א דארשנט, א האַיסט, א וויל, א זדלט, א הורט, א טיט, א יאַאַקט, א כאַפט, וי; — דא (דער) בוים, דא גאַאַטן, דא דלות, דא הינט, דא ווארעט, דא זעלנו, וי. —

אַנמערקונג. — מ'ר און א'ר אין ווארשע נישט געברויכט. מ'בא-נוצט: אַיבן און עטץ. — דורך קומט-אויס צו הערען (פארטראָגען פון אנדערע שטערט) אויך דורט: "ווי ט'י? זו גיפנע?" —

אין קוויעניץ: א (ער) רעט, דא (דער) קופ, א (איר) ווילט נישט? -- אין קימאריוו: אָן דא בוקס (אָנגעשפארט ונד). -- אין קרעמעניץ: א (ער) קען, א שראַיט; דא (דער) זין, דא בויגן; א (איר) ווילט נישט, א לויסט נישט? . — אין ווענגרוו: א (ער) נעמט. —

1) וואָס נויטקער דער פרונומען איז (פאר'ן ווערב, געוויינטליך) אין לויגישער אַנאָליטי, דאָס ברויטער איז דער i, דערגרייכענדיק די נאָנצע פּוּלִקייט, ווען און אויס-דרום איז ער גלויב באַשונט מיט דעם ווערב, פאַר וועלכען ער שטייט. -- 2) וועט איר -- אין קרעמעניץ, ווידער, נישט מ'ר, נור איבן. —

אין פֿילון: ע (ער) גיט, ע שלֶקט, ע וויל⁽¹⁾; דע (דער) קופֿ; נאָ (מיר) גאַין. —

און לענטשן: מי (מיר) גאַימאָ, מי לומאָ.

אין ליובלין: „דאַ לילאָס דאַם“ (דער עלילת־דום). —

אין מורטשן: אַ (ער) גיט, דאַ (דער) טיש.

אין ווערשוו, אין סומפּולני: ער שטאַיט (נישט זיצט). — אין

ווישענרוד: עיר געט, דער טיש (אין: דע טיש!). —

אַבמערקונג 1. — ווען פֿאַר ווקאַלישען אָנלויט פֿון נאַכשט־ווענדן ווירט בלעבט דער ז אַיל, דורך די ווקאַלען פֿון די פֿרינומנאָ ווערען געענדערט, גלייך ווי ווען דער י פֿאַלט יו אָפֿ. — אין וואַרשע: „אַר (ער) אָן גיזונט“, „דאַר (דער) אָדל“; — אין ריקן: „אַז אַר אָן קראַנק“; — אין ליובלין: „ווי אָר איז“; — אין קרעמניץ: „אַר אָסט“, „דאַר אָדלאָ“. —

אַבמערקונג 2. — אין דער נוישטאַט דלער⁽¹⁾ (אין די אַווערנעבורגע)

דיטשישער מונדארט: „a sonn“ (ער האָט געקלערט), „wie a ihr“ (ווי ער

איז), „a hotte“ (er hatte = א.א.וו. — אין אונטערפֿרענקישען⁽²⁾:

„ar hat“ (ער האָט), — אין קעלן⁽³⁾: „hä ess ...“ (ער איז), „hä hät“

(ער האָט). — אין דער דירענער מונדארט⁽⁴⁾: „ä ess ...“ (ער איז), „ä hät ...“

(ער האָט). — פֿלאַטישע⁽⁵⁾: „he is ...“ (ער איז), „he hett ...“ (ער האָט). —

באָ די אופֿענער שוואַבען⁽⁶⁾: „mer haben“ (מיר האָבען). — אין מיטעל־

שלאָע⁽⁷⁾: „dar (= der) sturch“.

(7) אַיטליכס אַינזולבֿיק ווירט מיט ר-אויסלויט, פֿאַר אַ לוגיש

שטאַרקער אַקצענטוירטען זאַצטיל, פֿאַרלירט דעם הויכטון און קוימט-

אויס אין געבענטוניקער שטעלונג. דאַן ווערט עס אויך אָן דעם ר-לויט

(אידער דער לעצטער ווערט אָפֿגעשוואַכט, — אַלין נאָך דער מונדארט נאָך), און דער

שטאַמווקאַל ווערט רעדוצירט. —

למשל: אַ פֿאַ⁽⁸⁾ יאַע (נישט טעג און נישט חדישים), אַ פֿאַ ווֿכֿן

(נישט טעג), אַ פֿאַ טאַג (נישט שעה); אַ יאַ⁽⁹⁾ דראַאַסיק (נישט 20, אורער

נישט 40), אַ יאַ דאַפעיל (נישט איאָר שפּעטער); דוֿכֿי פֿענסטל אָדוך (נישט

(1) צמטאָש: עין, ער. — * „אם אור-קחעלל“ III, §1. — * אם אור.
 קחעלל“ V 53. — * I. c. 52-53. — * I. c. 230. — * III l. c. 20. —
 (8) פֿאַר. — * יאַר. —

דורך דער טיר; פ? פשוטין¹). — און ווארשע, — היז אויך אין סוציאטשעו, היסקוט, קויעניק, לאגוויץ, פילוו, ליבושני, א. ש. וו., און פלע פוילישע מיט פון די פטראנר. 5 און 16. —

„א ווילשטי) עלוף“ (נישט מער: ווילזי פול, סוכאטש. א. גמ. מילדוועשן). — „דעך אינץ“ (נישט דורך עמיצען אנדערש) (מקובורני, גמ. סאפי, שיערלעצ. א. א.) — און קרעמעניץ: „ווע זיצט דלט“ (ווען מיכאדארף שאנין)? „א פאך חדשים“; „א יא צוולנציק“; „דעך אלם“ (נישט דורך טיר, נישט דורך ריר, א. א. וו.) או דאס גושעין“.

און טורטשין: דעך (דורך) דאָ שטאָט.

און ווישקווא, און סומפולני: א פאך קינדער. — און וויערושוו: א פאך וולכן; א ווילרשטי צוולנציק; דורך² די שטאָט. —

§ 12 — [מטראלסט און אַלויט פון פורהיכטיגקער וולב]. — 1) מערסטענטוילס זייען מיר די דערשיינונג אין פולקסעטימולוגיעס, אין פרעמדע ווערטער, וועלכע דער המון גיט-צו א געענדערט געשטאלט, פארנידיש-ענדיק זיי.

אזוי באגעגענען מיר: (a) מינאַרקין⁴) (און ווארשע, ליובלן, פילוו); מאַנאַרקין? (בערושין); (b) פולטעסט⁵) (ווארשע, ליובלין), פאטעסט (ליובלין), פולטעסט (מינולניץ, פולטסק, אוסטרוו⁶); (c) פעקארוע⁷) (בערושין); (d) פאטרעט⁸) (ווארשין); (e) ווירלוו⁹) (ווארשע); (f) פערענט (יעוורני, ווערענט¹⁰) (גרוצע)¹¹). —

¹) „ווער איז דורט געווען?“ — ענטפער: „4 פארשוין“ (דער עיקר אין דער פראזע: די פארשויען). — אדער: „ס'זענען געקומען 4 פארשוין“ — דאס וויי. טיסקטע און דעם זאץ איז דאס קימען און די פארשויען (לוגיש-געווינמקער די פארשויען). — ²) הערסט. — ³) דעם י קיים צו פארנעמען. — ⁴) פויליש: margnarka (רעקל, пиджакъ) און סומפולני: מאַרנאַרקין (מיט הייכטון אף ערשטער וולב). — ⁵) פרושקט (הייכטון אף ענדוילב). — ⁶) זעלם, ג. וולדאווא. א. — ⁷) פרוקורור (הייכטון אף ענדוילב). — ⁸) פורטרעט (הייכטון אף ענדוילב) (און „ליר פון ראבאָניק“ ווי „זאמעלזכער“ II 209) אף ו' 28: „פארעשען“). — ⁹) פויליש: rowirowy. — ¹⁰) פויליש: referent (אף יודיש — הייכטון אף ענדוילב). — ¹¹) פון ווארשעווער יודען, וואס געברויצען רוסישע ווערטער (למשל, רע-דענדק פון א געריכטספראצעס) איז מיר אויסגעקומען צו הערען: פארמיעס, פ-1-ראושי (продажа, предмет).

(g) דאָס ווערט מורצטור'יום¹, וואָס איז צום סוף פון יאָר 1914 באקאנט געווען אין דער ייִדישער נאָם, הוט שוין באוועזן אין פּוֹלֶקס־טוֹל צו ענדערן זײַן גע- שטאַלט. אין ווערטער קען מען הערען²: מעראַטור? [גלויז אָפּשוואַנג פון ווי- קאַל אין דער ערשטער (אומבאַטונטער) זילב]; אין טאַרטיש'ן הויב איך באַגענעט³: מאַטור'ע (שוין מיט פּאַרלואַט פון ר), —

(2) אין די ביישפּילען $f - c$ אין טאַרטשינער g (און אפּשר אויך אין a) קען מען איינזיין דערשיינונגען פון רעגערעס! ווער די? - ס'מ'ל אַ צו יע: r אין הויכבאַטונטער זילב [און איר אויסלויט (a)]; אין אַנלויט ($f - c$) אודער אין נאַכהויכטונקער (g) שטופט-אַרײַס דעם r-אַג- לויט פון דער כוּרהויכטונקער זילב (און די בעשפּילען e און f פאַרשווינט ויך דער ווקאַל אירער; אין פאַרשטאַנער g — דער שווערער ווקאַל פון דער ערשטער זילב), —

(3) אַן אַנדערע ערטער ווערט דער r אין צוויי פון די אויבען- געבראַכטע ווקאַבלעך דורך אַזאַ דיס־מילאַציע אַרײַסגעשטופט, אובער נישט אינגאַנצן: ער גייט איבער:

(א) אין ד: דעפּערענט⁴ (נישטאַט, פּלינסק, א. וואַרש, ג.),
 (ב) אין פ: מאַליאַרקי⁵ (ווישעגורד); ליפּערענט⁴ (סוצק, ליקעו א., ליובלינג, ג.), ליפּערענט (ווישקווי), —

(ג) אין נ: נאַפּאַרענט⁴ (קוליבעל), ליפּערענט⁴ (ראַדנימין). — אָנמערקונג. — אייגענאַרטקע פּוֹלֶקס־טוֹלוגיע אין ווישעגורד: ליַעוורווער⁶ (= רעוולווער): דער אויסלויט-ל פון דער הויכטונקער זילב הוט אַסימילירט דעם אַנלויט-r פון דער פּוֹרהויכטונקער, וועלכער הוט, ווירער, פון זײַן זײַט אַסימילירט דעם ל. דערפון דאָס בילד פון איבערשפּאַרינגונג: דער ר מיט דעם ל ויך געפֿינטן מיט ד ערלער. — אין סומפּולגין: דעיר אַליַעוורווער. —

r אין הויכטונקער זילב.

§ 13 — [אלגעמינס]. — (1) הויפטזאַכליך קומט-אויס צו רעדען פון דעם אויסלויט-ר אין הויכטונקער זילב.

¹ אַקצענט אָף דער דריטער זילב פון אָנחײב. — ² אין די ערשטע חרשים פון יאָר 1915. — ³ פּסח-צײַט 1915. — ⁴ רעפּערענט. — ⁵ פּאַרזשקו. — (דעם זײַגער דעם ל כּמעט לנמרי נישט או הערען). — ⁶ הויכטון אָף סומעלסטער זילב (ווי אין פּוילישען). —

(2) מ'דארף אונטערשיידען r נאך קורצען שטאמווקאל און נאך לאנגען.

(3) אין א גאנצער ריי פאלען באשטימט דער אויסלויט-r אַלײן זײַ קוואַנטײטעט פון דעם שטאמווקאל פאר זיך.

(a) אפ'ן גאנצען געבויט פון פויליש-יידישען דיאלעקט (י) און אין אייניקע דרום-רוסלענדישע מונדארטען (2) א e אין געשלו-שענער זילב לאנג, ווען נאך אים גייט ר, רד, רט, רש.

(b) אין אנדערע מ"מ ווימוישע (1), דרום-רוסלענדישע (4), אויך אין דער ווישקעוו (8) ליידט, פארקערט, דער r נישט פאר זיך קיין לאנגען e, אפילו זיין אופענער זילב, און פארקורצט זוגאר דעם מהיד e, וועל-כער גייט אין דידינדיקע מ"מ געוויינטליך שטענדיק איבער אין עי (א) — און ווישקוו). —

(c) דער יידישער קורצער a (אקענען סהינטיששען) ווערט פאר r פארברייטערט: אין די פוילישע (6) מ"מ, אין די דרום-רוסלענ-דישע (7), אין דער ווישקעוו (8), אין די גאליצישע (9). א. א. וי. —

(4) אויך די קוואַליטעט פון דעם שטאמווקאל באשטימט דערביי דעם r אופטמאָל:

(a) פאר ר (אויך: רד, רט; אטאל — רוו) גייט דער מהיד קורצער a אין געשלוסענער זילב (אויסער בלל) איבער אין o (אויכער u, ū) (10). —

(b) אין די דרום-רוסלענדישע מ"מ, וואָס הובען o אקעגען קורצען a פון די ליטווישע און פוילישע מ"מ, בלייבט פאר r — a (11). א. א. וי. —

§ 14 — [r נאך קורצען שטאמווקאל]. — (1) ער בלייבט על פי רוב אומ-בארירט. נאך זעלטען פאלט ער ארויס, צו ווערט אָפגעשוואַכט (ב) שפּילן-אין פּוילגענדיקען §.

(1) „זאמעלבוכער“ II 246. — (2) I. c. 255 — 256. — (3) I. c. 241 — 242, 244. — (4) אין רוסשאן, קרוויוזר (c) I. c. 269 — 270, טירטישין, ליונז. — (5) I. c. 273. — (6) I. c. 288. — (7) I. c. 284, 293, 295. — (8) I. c. 289. — (9) I. c. 280 אין ווישער. — (10) I. c. 295. — (11) I. c. 295.

2) דִּי קוואַליטעט פֿון קורצען שטאַמוואַקאַל ווערט שטאַרק פֿון דעם ק באַינפֿלוסט .

אַנמערקונג. — מיר באַמראַכטען דאָ נור די דערשיינונגען, באַ וועלכע די קוואַליטעט פֿון דיִוויזיע שטאַמוואַקאַלען בלייבט אומגענדערט .

3) קוואַליטאַטיווע ענדערונגען פֿון די מה"ד קורצע שטאַמוואַקאַלען פֿאַר ר, וואָס לוזען זיך קונסטאַטירען פֿאַר אַלע ייִדישע דיאַלעקטען, ווי אויך פֿאַר דער שרױפטשפּראַך :

ø, œ און ä גייען-איבער אין a. — אוי: וואַרפֿן, שאַרבֿם, האַרץ, באַרג, וואַרגן, דאַרבֿם, האַרץ, קאַרש, פֿאַרבֿם, שפּאַרן, פֿאַרטן, פֿאַרמעט, אַרבֿל .

אַנמערקונג 1. — דער איבערגאַנג אין a קומט נישט פֿור, ווען נאָך דעם ר גייט איינער פֿון די דענטאַלע ד, ט, סט, אידער דער נאָואַל ג [אויסנאַם: פֿאַרטן]. —

אַנמערקונג 2. — דאָס געשאַלט בערג און פֿאַרבֿלובען אין די פֿינגער-מען: בערגאַזן¹⁾ (הויכטון אָף טישעלסטער זילב), בערגער⁴⁾, גלדבערג, הילכבערג, וויינבערג, רוזענבערג, שטיינבערג⁵⁾ זכ"ל. — די ייִדישע פֿאַמיליענ-געמען צײַכענען זיך איבערהויפּט אויס מיט וויער קונסטער וואַס. די איינצעלנע גלדער פֿון די אויבענגעבראַכטע קומפּוזיטא ווערען אין אלע ייִדישע מונדאַרטען, אַלס זעלבסטשטענדיקע וואַקאַלען, מערסטענטײַלס געברויכט גאָר און אַנדערע געשטאַלמען: הויך (העידן), וואַן (וואַצן), רויז (רעיון) .

אַנמערקונג 3. — אין מיטעלשליעזישע⁶⁾ Barg .
b) i גייט-איבער אין e: — שטערן⁷⁾, הערש⁸⁾, ערגין⁹⁾, אינערגין . —

¹⁾ וויער פֿאַרשפּרײט אין פּוילען: „האַר-לעיבם“ (וואַרשע, נרוצע, בער, א. א. א. א. א.) — ²⁾ מה"ד bäre, (härz) härke, störben, wörfen, väre-), verwen, (kriese, kirse) kärke, hörde, dörben, würgen per-) pergamönte, (vertic) vertec, (spirren) sperren, (wen) (erblinc, ermeling) ermel, (permit, permint, perminte, mont — ולעק' 375, 247, 99, 16, 375, 34, 98, 122, 240, 334, 185, 53. — ³⁾ אין וואַרשע, נאָיעלעכ זכ"ל. — ⁴⁾ קרעמעניץ. — ⁵⁾ אין פּוילען, אין דרום-רוסלאַנד, אין לימע. — ⁶⁾ „אם אוי-קויעלל" III 20—21. — ⁷⁾ „добръ" — מה"ד stirne, (ieren, irgent irgen) iergen — ⁸⁾ (102, 249) — ולעק' 102. —

(c) ü — אין e: פערקיש, ווערעמדיק: .
 (e) אַמאַל — אין a: באַרשט, דאַר, גאַרטל, פאַר, דאַרפן: .
 (d) u — אין o: — גורגל, וורם, וורצל, וורף, שוס, פער-
 דרום: , דורשט: .

4) אין די מונד אַר ט ען פאַרלאַפּען די דערשיינונגען אַ ברייטערען
 קרייז, און די קוואַליטעטענדערונגען פון די וואַקאַלען גייען נאָך ווייטער.
 (a) מיר זייען a (אַנשטאַט e) אין לאַרנע: ; זוגאַר אין אַזעלכע
 פּורמען, ווי אַר ט ו, וואַר ט ו, דאַר פּ ו, וואַר ע ם (מיצ צו אורט,
 וורט, דורף, וורם), ש ט אַר צ ו (רעסונסט. צו שטאַרן, אַר נ ו [קומפּער.
 (דער פּוּנטינער גראַד און ייִדישען נישט געברויכט) e, פאַר אַר ג ו רן (ווערונג פון
 אַדיקטיוו אין קומפּאַראַטיוו גראַד). — [וואַרשע].
 גו באַר נ ו י ז (טאַרשטן), גו באַר נ ו י ז (ראַדום). —
 און דוּ ב ר ו (קאַליוש, גו, מורק, א.): אַר ג ע ר: .
 און דער ס ל ו ו אַ ק א י, זוגאַר: וואַר (= ווער): .

לעק' III. — דאָס נעשטאַלט אין אלע ייִדישע מיס. און ווישענרוד: ערגין,
 בערגין. —

1) מה'ד (würmie, türkisch) (לעק' 276, 395. — *) מה'ד
 (dürren) dürfen, (vüre) vür, gürtel, (durre) dürre, büste
 ולעק' 32, 39, 87, 360, 139. — *) מה'ד (gurgel) gurgle, wurm,
 wurzel, schuz, wurf, ver-drüz, (ver-dröz, ver-driež) ולעק' 87,
 395, 222, 1318. — ווי צו דעם פּונקט: גערוון 21 — 23. — *) און פּילוו:
 דורישט; און וויערושוו: דלזשטיק. דורשט — אין אלע ייִד. מיס און וואַרשע
 א. א. ה. און קרעמעניץ א. א. ה. און סלואַקאָי (מיט. 1906 — 58 — 62). —
 מה'ד (לעק' 39). ווערונג: דאַרשטן (וואַרשע, ווישענרוד, וויעפּוה), דאַזשטן
 (וויערושוו). — *) מה'ד (lirnen, lirnien) (לעק' 145) = לער-
 גען (פון די ליטווישע און אלע דרום-רוסלענדישע מיס). — *) פּ ל י ז ר אַ ל אַנן
 דעם גוּט וו (פון נומען), קוּם פּ אַר אַ ט ו ו (פון אַדיקט) געבילדעט מיט אומ-
 לויט פון שטאַמוואַקאַל, און אויך דער אומגעלויטער וואַקאַל דאָ פאַרשטאַנדעלט אין a! —
 *) גוּבערניע. על פי טעות אוד דאָס וורט געבראַכט אַף 16 (4 דע צורה פון אויבען). —
 *) און די ליטווישע מיס, און אלע דרום-רוסלענדישע און אין אויבנקע פּוּליושע (למשל,
 און פּוּליוו, ווישענרוד, וויערושוו, סומפּולני): לערנען, ערשטער, ווערטער,
 דערפּער א. א. ה. — [און ווישענרוד, און פּוּליוו: שטאַרן — שטערצל]. —
 *) מיט. 1906 — 58 — 62. —

אין העברעישע ווערטער: טאַרײַץ⁽¹⁾ (וואַרשע), טאַרעץ (אויבער-
 טאָנגארן)⁽²⁾ I⁽³⁾.

אין סלאַווישע: סצאַרקן, פּיאַרג, צאַרײַווין⁽⁴⁾ (וואַרשע). — אויך:
 קאַרץ⁽⁵⁾ (וואַרשע). —

פֿונעם ערקונג. — אין דײַטשישע מ״ם: אין נױשטאַדטל⁽⁶⁾:
 har, (her ==) haar, (der ==) dar, (kerle ==) karle
 == Baarenführer: (her ==) — אין מיטעלשלאַעזישע: (her ==)
 war, (Schäferstiech ==) Schaaferstiech, (Bärenführer
 ==) (der ==) dar, (werden ==) warn, (wer ==) —

(b) ע (אַנשטאַט י): פּערצן, פּערציק, פּערטל⁽⁸⁾ (און די דרום-רוסלענר.
 מ״ם (קרעמעניץ, בערדיטשעוו, מורשיץ), אין ווישקוו, אין פּוילישע (איליח, ווישע-
 גורד⁽⁹⁾, קויעניץ, פּילוו, וויערשווה, סומולנא); — ווערײַט⁽¹⁰⁾, ווערטשאַפּט
 (ראַדוומאָ, באַראַרזשין, יעוורגאָ, ווילנא⁽¹¹⁾, אומשניג, בודאַנאָ (פּלוצק, גאָ), וויערשווה,
 ווישעגורד⁽¹²⁾); — ווערקן⁽¹³⁾ (לעגטשניג, פּילוו, וויערשווה), ווערקונג (מאַקוואָ); —
 שפּערטיס⁽¹⁴⁾ (וואַ-שע, רוישנאוול, פּילוו, וויערשווה⁽¹⁵⁾); — צערקל⁽¹⁶⁾ (וואַסלויץ); —
 צערקן⁽¹⁶⁾ (בודאַנאָ). —

אין בילאָזשעג הוב אויך געהערט: בערנבויס (= דעם פּאַמיליאַנאַמען
 בירנבויס). —

אין העברעישע ווערטער: בערײַ, טערבן⁽¹⁷⁾ (קרעמעניץ), בערײַע,
 טערבײַע (ווישעגורד); — גווער⁽¹⁸⁾ (שפּילן), גווערטן (קלײַן-ביאל). —

(1) תּרײַץ. — „דער אורקוועלל“ I 49-50. — (2) אין די ליטווישע, דרום-
 רוסלענדישע און אַ טײַל פּוילישע (למשל, אין ווישעגורד) מ״ם: טערעץ (טערניץ). —
 (3) פּויליש: (pirog) pierog, ścierka, cerowac (cyrowac). — אין ווײַ-
 שעגורד: סציערקן⁽⁵⁾. — (4) קרעמעניץ-בערדיטשעוו-מורשיץער קערץ (פּויליש: ko-
 rzeć) (אָ מאָס). אין וויערשווה: קעכץ. — (5) „אָס אור-קוועלל“ III 31-32. —
 (6) 20-21 l. c. — (7) vier-zic, vier-zöh, vier-zöh (לעק' 1341). — (8) wirt (מיטלענדישע אויף wört) (לעק' 1341). — (9) נמ. משומע,
 באַ וואַרשע. — (10) ווערט (אָף אַ יוד; אָף אַ קויסט; באַלבאַרסאָ). — (11) מ״ם: wir-
 (wurken, wärken) (לעק' 1389). — (12) דיטש: spiritus; פּויליש: spirytus;
 רוסיש: спиртъ. — אין קרעמעניץ: שפּאַרס. — (13) אין וויער-
 שוואָ אויך: ברעגן-שפּאַרס (בײַדע גלדער גלעך אַקענטורט). — (14) טרעהרב (= לש-
 טענישען circa); איבערגעטאָנגען אין די יוד. שפּאַך פּון גאָר. — (15) פּרײַה, פּרײַה. — (16)
 — זײַר. —

אין סלאווישע: סערוסט¹ (בעררויטשעו) .

דער נאָמען פון דער שטאָרט זש? אַרדלוו ווערט אויסגעשפּרעכט (אין וויאָררוו, גער, גרוצק, וואַרשע א. א. ווי): זשעראַרדלוו (מיט הייבטן אָפּ ערשטער זילב) .

אַנמערקונגן . — אין דער חייבשטאָרטער מונדארט² (רעטשלאַנד):

— (wirt ==) wert, (kirche ==) k ər ch

(b) נוך היטער: a אָנשטאַט j . — פּאַרצן, פּאַרציק, פּאַרטל³ (וואַרשע, גרוצק, קיעליק, כמיעלניק, סטויבניק, נעשטאָט (סטויבניצ. א.), וואַסלניק⁴ (פּינשי. א.), לאַגוויץ, יוועסוו (לוב. ג.)⁵) ; — וואַרעט, וואַרטשאַפּט (וואַרשע, אילוויץ, וואַרטשאַנעסטן⁶) [מינרען⁷] ; — וואַרקן, וואַרקל וך (וואַרשע) ; — אַרגניק, אַיג-אַרגניק, (וואַרשע, טאַרטישן) ; — האַרשקע⁸ [לעגנשיץ (קאַליש. ג.)] ; — צאַרקל⁹ (וואַרשע) ;

העברעישע ווערטער: באַרין, טאַרלי (וואַרשע) .

אַנטערקונג . — אין די דייטשישע מ"מ: אין ברעמען¹⁰ (פּלאַטשעט):

warklich (k r che ==) k a r k ; — אין מיטעלשלאַעזישע¹¹: warklich (wirklich ==)

c ע אָנשטאַט ? [h¹²] . — דערך¹² [קרעמעניץ, בעררויטשעו, טאַרטישן, הילסקוו¹⁴] : קערץ¹⁵ [קרעמעניץ, בעררויטשעו, טאַרטישן] ; — דאַצערניץ¹⁶ [קרעמעניץ], דרצערניץ (ווישעגור), דערצערניץ (ווישעוו) ; — געצערטיק¹⁷ (וואַרשע, קיעליק) ; — בערגעקומיטעיט¹⁸ (קאָשעוויצע) .

¹ сирость . רוסיש: — טאַם אור-קוועלל^{97 VI} . — אין וואַר-שע: פּאַרטו ; אין יוועסוו: פּאַרטל . — Wislica⁴ . — אין מויל פון אַלשען דור, די יונגע שפּעטען אָפּ פון דער אויסשפּראַך . ווי געברויכען: פּערצן, פּערציק, פּערטל . — לויטן טיפּ: מהתנת'מן . — דער אורקוועלל^{271 I} . — דע-מינוטו צום אינגע-נאָמען: הערש . — מה"ד zirkel (לעק' 405) ; פּויליש: cyrkul . — טאַם אור-קוועלל^{68 V} . — III J. c. 20 — 21 . — אין די מ"מ, וואָס הובען געווינטליך ? אקעגען מה"ד u אין ii (אין די לויטווע מ"מ ? אין ?) . — מה"ד (dur) durch (לעק' 137) . אין אינשומער: דרך . — דערניך . — מה"ד kurz (מיטעלדעטש אויך: !korz) (לעק' 1138) . אין אינשומער: קרץ . — מה"ד zürnen (zornen, zurnen) (לעק' 411) . — מה"ד ge-bürtet, ge burtec (לעק' 62) . — א וואַרט, וואָס אין דערשינגען אין דער יידישער גאָס אין דער צווייטער העלפט פון יאָר 1914 . — נה"ד Bür-ger .

פֿלאַווִישׁ: טערמין¹⁾ (קרעמעניץ, טורשען, בערלינערשע, הילסקוון, פא-
לעשמין). —

a (c) אָנשטאַט ? (== דעם מערעטנישען ii) . — דאַצאַרנע (וואַרשע); —
טַרְרִיק (וואַרשע), טאַרק (קראַציע-סלאַווינע²⁾) . —

d (o) אָנשטאַט ?³⁾ (וואָס אָקעגען מה"ד u) : — דורך, דורעך, אַדורעך
(וואַרשע, ווילע, טאַרשען, מונגליצן, ראַדזימין, ניווימנסק, גער, גרונ, בלויע, סו-
טאַטשעו, לויטשע, קימני, סרוצק, ווולין, פּשימיק, פּילון, יועפּוון, כּטוצק, ווילישטשעו, סוכּפּולני, ווישענרוד, א. א. וו. (אַלץ פּוילישע מ"מ); ווישקווי; גאַליציע⁴⁾; סלוואַ-
קאַי⁵⁾]; — קורץ⁶⁾, קורץ (אַפ'ן גאַנצען געבויט פון די פּוילישע מ"מ). —
העברעיש (אַנאַליגעבולדונג): מקוריף⁷⁾ (סוכאַטשוו). .

פֿלאַווִישׁ (אַנאַליגעבולדונגען): די שטורין⁸⁾ (איינזאנגרוד, פּילון); — דער
פּורמאַן⁹⁾ (וואַרשע, סרוצק, ווישענרוד א. א. וו.) : — קוריוו (יִדְוּשֶׁר גאַמען פון
שטעמעל Kurdw, ליובל, ג. פּילעו, א.). —

§ 15 — [פאַרשווינג אורער אַפּשוואַנג פון ר גאָך קרעצען שטאַמוואָל]. —
ווי געזאָגט¹⁰⁾ געשניט דאָס זעלטען .

1) אָפּפאַל פון ר אין פּרינען אויסלויט זייען מיר אין „גע“ (== גער)
אַזוי רופּען זייער שטאַדט די איינוווינער פון Góra-Kalwaria . אויך
אין וואַרשע און גרונצן איז מיר אויסגעקומען צו הערען די פּורם .
2) אַרויספאַל פון ר פאַר זילבענבילדענדיקען נ איז פאַר אינו אין
ווערב „אוכן“ (== הויבן), וועלכען מ'קען הערען אין אַלסטרי (ווילין) .
אין ווילישקוון (וואַרש. ג.). —

3) אָנטעקונסולאָנטישער ר פאַרשווינג אין ווערב „דאַפּן“¹¹⁾ (קרעמעניץ,
הילסקוון, טורשען). — פּרענעם: כ'דאַף¹²⁾, די דאַפּסט א. א. וו. : פּאַרטיצ.
פּערם: באַדאַפּט . —

4) געמערקונג . — אַרויספאַל פון אַנטעקונסולאָנטישען ר גאָך קרעצען שטאַט-
וואָל אין אַלע דערשטונג און דער דייטשישער (און אין דער יִדְוּשֶׁר)
שפּראַך .

¹⁾ רוסיש: Тюрма (צף יִדְוּשֶׁ, טלו, ווילט דארפן זין: טירמין, טורמין). —
²⁾ „אם אור-קועלל“ 33 VI — 34 . —³⁾ אין די ליטווישע מ"מ: u) . —⁴⁾ „רער
אורקועלל“ I 239 (מורה-גאליציע, — 121 I. c. —⁵⁾ „מיט“ 58 1910 — 62 . —
⁶⁾ אין וויערשעווי: קלעץ. —⁷⁾ מקורב. —⁸⁾ אין מינאש פון מייז, פּויליש: szczur . —
⁹⁾ פון פּוילישען furman (גענומען פון דייטשישען Fuhrmann) . —¹⁰⁾ אויבען די
§ 22, 14 . —¹¹⁾ == ראַפּן. —¹²⁾ אין טורשען פאַר'ן פּ אַוואָלאַרשער גערויש. —

פון אלטהויכדיגן זשען wëralt — דאָס מה'רד welt . פון מה'רד quërder
körder — דאָס נה'רד köder .¹

לעבען fordern באצטוט זיך שוין אין 14 טען יאָרהונדערט : fodern, וואָס
האלט זיך צו געטע און שילער¹. — אין דער ירושער שרונששפראך : פֿודערן²
לויפטיגן 141, האַרקאטן 247, הורוויץ 60, בוסקא 189; אין די איצטיקע פּוילישע
מ"ט : פֿעדערן³ (וואַרשע, גרוצי, גוסטין, קוטנו, ליוויטש, סאָטשיוו, ווישענרוד,
בודאָוואו, וויערזשוו, סאָפּולנג, פּילוו, יועפּוואו (פּילעוו. א.), לענטשין].

וועלטענער, אין דער מה'רד שפראך, די פורמען⁴ voder לעבען vorder;
födern אין füdern לעבען¹ fűdern⁵. — אף ירוש : פּעדער-חלק, פּעדערשט⁶
(לויפטיגן 164), פּעדערן זיך (לויפטיגן 164, האַרקאטן 257, הורוויץ
75, בוסקא 198) ורוויין 415 : אַ פּודערצאָן, פּודערשטן.

אין די היינטיקע דייטשישע מ"ט פאלט ר ארויס אין אועלכע ווערער, ווי
korb, dorf (באָוונדערס אין נידערדייטשישע און בייזשישע זשען⁷). — אין אַלטענ-
ראַט⁸ קען מען הערען : schwarze (= schwarze), ווי אויך : wuesch,
kueten, duesch (= kurzen, durst, wurst) ואלוי, מיט, וויקאליוויר.
מען⁷ ר.

4 ר-אַפּשוואַכונג : קעפּץ, קלפּץ, דויכטיק, סידאַכשט מעך
(ווייערזשוו). —

§ 16 — ור נאָך לאַנגען שטאַמוואָקאַל. — מ'דאַרף אונטערשיידען ר אין אויס-
לויט פון הויכטונקער זילב וורט-אויס און וורט-אין.

§ 17 — ור נאָך לאַנגען שטאַמוואָקאַל וורט-אויס. — 1 צי אין פּרינען אויס-
לויט, צי פאַר די דענטאַלע מ, ד (וואָס ווערט דערביי פאַרשאַרפט אין פּוילישע
t, סט, זש, ש, פאַרשווינגט דער ר — אין די מינדאַרטען פון די §§ 5
און 6 אויסער דער טורמשינער); ווערט אָפּגעשוואַכט — אין די מ"מ פון §
8; פאַלט-אַפּ, אַדער ווערט אָפּגעשוואַכט (אין פּויל פון איין פּערזון, —
לויט דאָס מענטש פון דער רעדע, ווי אויך לויט די אומשטאַנדען פון נאַטאַקענט) אין
דער סומפּולנער, אין דער פּוילעווער, אין דער יוזעפּווער
(פּוילעוו א.) מ"מ. —

¹ ווילסאָנג I 141 — 142. (2 — требовать — 3) „פּעדערן צו רבי“,
„פּעדערן געלמ“. — ⁴ לעק' 350. — ⁵ לעק' 361. — ⁶ מה'רד vorderst (לעק'
350). — ⁷ ווילסאָנג I 142. — ⁸ טאָם אור-קוועלל V 17. —

(2) פאר ווקאלישען אַנלויט פון פולגענדיקען וורט דערשיינט דער ר צוריק — נאַטורליך, נור אין פרייען איסלויט.
 (3) מיר זייען די דערשיינוגען נאָך: $\hat{a}$, $\hat{o}$, $\hat{e}$ (און ou , oe), $\hat{u}$, $\hat{i}$ אין oj —

§ 18 — ור וורט-אויס נאָך $\hat{a}$. — היסטאריש אונטערשיידען זיך אין די מונדארטען, פון וועלכע ס'איז די רייד, צווייערליי לאַנגע a .
 (1) איינער אַנטשפּרעכט דעם מה'ד קורצען a , — געווערען לאַנג נור אַדאנק דעם ר, וואָס נאָך אים. — גענויער וועגען דעם ווקאַל: „זאַמעלביכער“ II 288 — 291 (דער aa פון די פּוילישע מיט), 292 — 293 (דער aa פון דער ווישקווער מ'), 284 — 285, 293 — 294 (דער $\hat{a}$ פון די דרום-רום-לענד. מיט). —

מיר הערען: באַא, דאַא, נאַא; יאַך נאַא, די נאַאסט, אַ נאַאט (וואַרשע און די איבעריקע פּוילישע מיט פון § 5); — דאַאר, נאַאר; יעך נאַאר, די נאַאסט, ער נאַארט (ווישעגורד, וויערזשויז, ווישקווא א. א. ו.); — באַ, דאַ, נאַ; עך (איך) נאַ, די נאַסט, אַ נאַט (קרעמעניץ, לענשטיג, ווענגערזויז) (1).
 (2) דער צווייטער לאַנגער a אַנטשפּרעכט די מה'ד $\hat{a}$, $\hat{i}$, $\hat{u}$ (2).
 ר נאָך אים הוט נור דער פּוילישער ($^3 aa$). — אין וואַרשע: טאַא, האַא; — אין ווישעגורד, אין סומפּולנז, אין קאַליש: טאַאר, פאַאר, האַאר (4). —

§ 19 — ור וורט-אויס נאָך $\hat{o}$, ou , oe , $\hat{a}$ דעם $\hat{o}$ באַזיצט אַ געוויסער טייל פון די פּוילישע מיט (אָקעגען מה'ד $\hat{u}$) (ווי זאַמעלביכער II 214; איך אויבען ז' 9, אָנמ. b אין עקסט).
 אין וואַרשע: פּוּ, מוּ, זוּ (5); — יאַך מוּ, בּוּ, טרוּ, באַדוּ, גיטרוּ; די מלוסט, בלוסט, טרוולסט, באַדלוסט, גיטרוולסט, אַ מלוט, בלוט, טרווט, באַדלוט, גיטרווט (6); — „די זאַך גידול“ (7) צו לאַנג. — אין פּויליש, אין אינוואַנזשורד: מוּ, זוּ, גיטרוולסט, גידולט א. א. ו. —

(1) אין קרעמעניץ: פאַדאַפּאַ (פאַרדערפּאַר). — (2) זאַמעלביכער II 306 — 310. — (3) I, c. 310. — (4) אין קאַליש פאַרלירט דער ר קיים-קיים אין געוויסע (ווי איך אויבען § 8, פ. 1), און סומפּולנז-מער; אַם-מערסטען אין ווישעגורד. — (5) פּויער, מויער, זויער. — (6) איך מויער, פּויער, טרויער, באַרויער, גיטרויער; די נאַ, רסט א. א. ו.; ער מויערט א. א. ו. — (7) גערזיערט. —

(b) אין ווישקווו ליגט דער $\hat{o}$ קוואַנטיטאַטיוו צווישען קרעמע-גיזער לענג און וואַרשעווער איבערלענג. ריכטיק אויסגערריקט, איז עס: $\hat{o}$ — ר נאָך דער לענג פאַרשווינט, און דער $\hat{o}$ גייט איבער אין $\hat{u}$ (ווי אויבען ז' 9) . —

(2) ס'ומפּוללני הוט אַקעגען מה"ד $\hat{u}$ פאַרשידענע וואַקאַלען. די דורטוקע מונדאַרט אין, אין דער הינזיכט, אין קרייז פון די פּוילישע ווי אַנ-איבערגאַנג פון דער oo-גרופּע צו דער ou-גרופּע. פאַר וויינט זי $\hat{o}$ (בעלזשענט

ז' ע. — אזוי: פּוּע, מוּע, זיער דער ר מע נישט ווי א רודימענט; פּיהערט אים, קען מען זאָגען, און דער אויסשפּראַך לנמרי נישט).

(3) די ווישע גרו דער $\hat{e}$ מונדאַרט (ou אַקעגען מה"ד $\hat{u}$) באַזיצט: פּוּוער, מוּוער. — דאָסאָניגענע די קאַלשער (טור דער פּאָרלויט אין געוויכט טון ר אין דורט קלענער). — אין וויערשווי $\hat{e}$ (אויך ou): פּוּזיר, זוויר. — פּורמעל זענען דאָס צווייזליביקע ווערטער. אובער אין באַ-האַנדעל זיי צווישען די איינזליביקע, וואָרום דער וואַקאַל פאַרן ר איז באַ זיי נישט קיין אורגאַנישע דערשיינונג: ס'איז סוואַראַבהאַקטיוואַקאַל, וועלכען די דערמאָנטע מונדאַרטען בילדען-אויס נאָך דעם ou אויך פאַר כ, 5, ס, ט (אלע דריי שטעט), פ (ווישעגורד). —

§ 20 — ור וורט-אויס נאָך $\hat{e}$. — 1) דער ייִדישער $\hat{o}$ איז פּמעט שטענדיק עי $\hat{e}$. (אויסנאַמען — וויטער). —

(2) אָפּפאַלענדיק, אַרױספאַלענדיק, צו בלויז פאַרלירענדיק אין גע-וויכט, ציט דער ר אויס דעם $a : ej$ אין $ej e$ (די מ"ם פון די §§ 5, 7 און 8), $ej \hat{a}$ (ליובלין), $e | a$ (קרעטעניץ, לעגשאַני, רענגערװיז), $ej o$ (וואַרשען). (d) אזוי: a לאַמטעיע, מילעיע, עיע, פעיעט, יועיעט, העיעט, עיעשט (העיעשט), אַהעיע, נאַכהעיע $\hat{e}$; —

(¹) און דער טעטש: שטײנערנע וואַנט. — (²) וואַמעלבוכער II 313. — (³) c. I. 312. — (⁴) וואַמעלבוכער II, 241 און פ"ם. — (⁵) לאַמטער, מילער (נומינאַ), ער (פּרוג), פּערד (נומ), ווערט (3 טע פּערד. סינג. פּרעו. אינדיק. צו ווערן); הערט (2 טע פּערד. ס. פ. א. צו הערן), ערשט (אדווערב), אַהער (אדווערב); קעטערט אָף די פּראַגע: ווױזן (⁶), נאַכהער (== דערגאָך). —

- (a) לאַמיטעיער, עיער, קעיערסט, קעיערט¹, נאַכעיער (וויסענורד); לאַמ-
פֿיער, עיער, בעיער, קלעיערסט, קלעיערט², העיערשט (וויערשון, סאָפּולני); —
(b) מילעיאָ, עיאָ, פעיאָט, וועיאָט, העיאָסט, עיאָשט, אַהעיאָ,
נאַכעיאָ; —
(c) עיאָ, פעיאָט, וועיאָט, (ה)עיאָסט, עיאָשט; —
(d) לאַמטעיו, מילעיו, עיו, פעיוט, וועיוט, העיוסט, עיושט,
אַהעיו, נאַכעיו. —

אַנטערקונג. — ערשט הוט אין פּוֹנסק די באַטייטונג פֿון „אוקורשט“,
„דאָ נישט לאַנג“. דער קרעמענצער עיאָשט ווערט על פי רוב געברויכט
און אַיפּרדיק: „עיאָשט נו וואָס“ (ערשט נור וואָס = אומ די מינגט, די רגע
•[ТОЛЪРО ЧТО])

אין פּוֹלען באַנוצט מען דעם אַדווערב אין דער מיינונג פֿון „איצט“, — נור
בערסטענטיילס מיט אַגעוויסען ניוואַנס. מ'דינקט דערביי אױס דעם געדאַנק: „דאָס און
דאָס און פֿורגעקומען. וויטער ווילט דערױבער געוואַרפט זױן אַזוי און אַזוי, מוט נױך, אױבער,
פונקט פֿאַרקערט“. מיט אַנדערע ווערטער: „ערשט“ אַקענען „איצט“ הוט נױך, אַלס
פֿלויס, די אַנדעע און אומקונסקוועניץ. צום ביישפּיל: „מיר היבען נױך אױסגעקלייבט.
5'הױב אים באַצאלט דאָס גאַנצע געלט, און ער הוט מיר געוולט אַרױסגעקען די סחורה.
אַרױבער אַפֿאַר ווױכען. ערשט זאָגט ער, כ'דאַרף אים נױך צוצאלען“.

די פֿורם מיט ה אין אַנלויז און אין פּוֹלען פּופּולערנישער, ווי „עיעשט“.
סיקוטט אױך אױס צו הערען אַ פֿורם אָהן דעם אױסלױט: העיעש [און דער גמערער
וואַרשעווער מונדארט, אין פּוֹלנדיש (וואַרש. ג.), אין קאַזמער (ליובלינ. ג.),
ווען דער אַדווערב אױסוואַכער באַטונט, הערט מען: העישט (וואַרשע), העישט
(פּוֹלנ.), הערשט (ליובלין, פּוֹלנ.), הערש (וואַרשע). —
דעם ווקאַבעל ווױען מיר אױך אין דעם אַדווערב: צױנעיעשט (גריצע, גער,
פֿאַרמשיין, בױאָלבושעג). —

(3) אין „זאַמעלבליכער“ II (ױז 246, 256) באַטראַכט אױך דאָס דער-
שיינען פֿון o, a, ä, e, נאָך דעם ej, אַלס ווּקאַליזירונג פֿון r.
אַזױ דעפֿינירט אױך בעהאַגעל³ דעם צוגעקומענעם ווקאַל און
weo (= wer) פֿון דער אַפּענצעלער און עמסער (רייטשישע) מ"מ,
מיר זױען, אױבער, די צוגאַבווקאַלען אפילו אין די ייִדישע מ"מ,
וואָס בלייבען באַם ר, וועלכער ווערט בלױז אַפּגעשוואַכט. מיר דאַכט

¹ קערסט, קערט (ווערב). ² קלערסט, קלערט (ווערב). ³ c. [205]. —

דער דערבער, ס'איז שווער צו קוקען אָף די דערמאָנטע וואָקאלען. אַלס אָף פּונעט: שׂען עקוויוואַלענט פאַר דעם בלויווען פאַרלוסט אין געוויכט פון ר.

ריכטיקער וועט אפשר זיין צו פּרמולירען: דער שוואַכער ר (אזוי דער לגמרי-פּאַרשווינדענדיקער, אודער דער אין-געוויכט-אַנזעענדיקער) הוט די אייגענשאַפט אויסצוצויען דעם ייִדישען ei אין ejo, eja, eja, eje • ווערט דורך דעם מה"ד ê (וואָס שטאַמט פון אונדזערען דיפּטאָנג ai) אין אַינזעציקע ווערטער, לויטגעזעצליך ê (און ר) : מה"ד ê, êr — נה"ד eher, ehe • —

§ 21 -- (ר ווארט-אויס נאך [i]. — דער i, נאָכ'ן פאַרשווינדען צו אַפּשוואַ-כען פון ר, ווערט אויסגעצויגען: a) אין ie, iei (ווי מ'מ פון §§ 5, 7, 8, — b) ia [לובלין], — c) ia (קרעמעניץ, ווענגערווי, לענטשניץ) , — d) io (ווארשעו).

אזוי: a) בלע, טלע, פּאַפּלע, מלע, דלע, פלע, פלעסט, שפּאַצלעסט, פלעט, שפּאַצלעט, הילעזש •

a) בלער, טלער, מלער, דלער, פלער, פלערסט, פלערט [ווישע-גור, סומפּולגי]; בלער, טלער, מלער, דלער¹⁰, פלערסט, פלערט [וויערושווין].

אַנמערקונג. — אין סומפּולנער: פּאַנלער [די שמחה-הורה-פּאָ פון די ייִדישע קינדער] אוי e — דער אַלטער מה"ד דיפּטאָנג [panier (לעק' 184)]. —

b) בלאַ, בלאָ, ביפּלאַ, מלאַ, דלאַ, פלאַ, פלאַסט, שפּאַצלאַסט,

פלאַט, שפּאַצלאַט, הילאַזש.

(1) אין אונזיקע פּוילישע מיט ציט אויך דער מ (אין פּרען אויסלויט) אויס דעם ei אין eje • הישעגורד: באַנ'עיעם (כא אים). — (2) בעהאנהעל 150. — (3) געלויבענט, אלס דיפּטאָנגען: ע-י, ע-י. — (4) נומער: בור, שור, פּא-פּיר. — (5) דאט. פון פּערז. פּרוג. מיר, דיר. — (6) נומער: 4. — (7) ווערב: דו פּירסט, שפּאַצירסט; ער פּירט, שפּאַצירט. — (8) נומען: הירוש. — (9) דאט. פון פּערז. פּרוג. פון 3 טער פּ. פעמינ: אַלער; פּערז. פּרוג. פון 2 טער פּ. פּליר: אַליר (עפּטער: עטץ). — (10) אַלער (דאטיוו צו זי), אַליר (פּערז. פּרוג. 2 טער פּ. פּליר. (וועלמען געברויכט)). —

- (c) בִּלְאָה, טִיָּה, פֶּאָפִּיָּה, מִלְאָה, דִּלְאָה, פִּלְאָה, פִּלְאָסֶט, שפּאַצִּיָּאָסֶט, פִּלְאָט, שפּאַצִּיָּאָט, הִלְאָזֶשׁ (1) . —
 (d) בִּלְוֹ, טִלְוֹ, פֶּאָפִּילְוֹ, מִלְוֹ, דִּלְוֹ, פִּלְוֹ, פִּלְוֶסֶט, שפּאַצִּיָּוֶסֶט, פִּלְוֶט, שפּאַצִּיָּוֶט, הִלְוֹשׁ . —

§ 22 — ור וויזש-אויס נאך װ. 1. — (1 דער וווקאַל, נאָך דער פּאַרשווינדונג צו אָפּשוואַכונג פון ך, ווערט דײַפּטונגירט: אין װײ, װײ (2) ורי מײַם פון די פּאַראַגראַפּען 5, 7, 8, און די וואַרשעווער, — (b) װאַ (לײַבלין), — (c) װאַ (2) [קרעמעניץ, לענטשניג, ווענגערווין].

- אויז: (a) יאַע, מײַטאַע, גאַע, באַעט, פּאַעסט, פּאַעסט, פּאַעט (4) .
 (a') יאַער, באַעֶרד, קאַעֶרט, פּאַעֶרסט, פּאַעֶרט (ווישעגרוז); טאַַר, גאַַר, באַַערט, קאַַערט, פּאַַערט (5) (ווישעוואוין) . —

אָנמערקונג — פון קירצן הייבאָמטען o ווערט אין די פּוילישע מײַם אַמפּל (6) קירצער u (7) . דער ך נאָך אױס פּאַרברײַטערט און דײַפּטונגירט אױס, אַלײַן

(1) אין פּוילישן בליבט נאָך ך דער ך אָהן ענדערונג (ער און בלײַז קײַם-קײַם ווייליך): בִּרְ, טִרְ, פֶּאַפִּרְ, מִלְרְ, דִּלְרְ, גִּבְרְ וכו' (און אױסבאַטונג-שער ענדונג פּאַרשווינט דער ך יו ווי אױבען ו' 10). — (2) „זאַמעלבוֹכער“ II 289 — 291. — (3) 294 l. c. בּונע צו דער קרעמעניצער פּונדראַט ווילט אפּשר לעכטער געווען צו ווין אין a וווקאַלײַזונג פון ך, וואָרום דער קרעמעניצער װ און אַמעסיקע לענג (קוואַנטאַטײַוו גלײַך דער פּוילישער קורץ). דײַך און נישט אױס-געשלאָסען, און דער ua און דײַפּטונגירטער װ (טאַקן אונטער דער ווירקונג פון ך). — (4) יאַַר (בױמען). טאַַר (וועבר; 3 טע פּ. סינג. פּרענ.), גאַַר (אדווערב), באַַרד (בױמ), פּאַַרסט, פּאַַרט (וועבר, 2 טע און 3 טע פּ. סינג. פּרענ.). — (5) ך דײַך שטאַרקער ווין אין דער אומבאַטונטער ענדונג -er. — (6) דערהײַפּט פּאַר די סײַנרלײַטען און פּאַר דענטאַלע. — (7) למשל: מאָנאַט (נחיד monať) (וואַרשע, יוועפּוין), מאָנאַט (וואַרק); — מאָדו (היח), מאָדוּש (וואַווערב) (דאָס אונטערשלאַע פּוילישע) (וואַרשע, וויער-שווין); — זאָדו (נחיד soda, רוסיש: сода, פּויליש: soda) (וואַרשע, ווישעגרוז, סומפּולני); — טאַַן (פּון אין דער מוזיק) (וואַרשע); — לאַָון (מײַצ) (נחיד los, גורל, לײַטערעבולעט), פּויליש: los; (וואַרשע, קוטנע); — דראַָן (נחיד drohen) (וואַרשע, נױוורוויין); — פּרוּטקאַַל (דער װ אױסגעצײַגען און דײַפּטונגירט אַראַנק דײַם); [זשעלעכווין]; — מאָמענט (אױז רופּט מען די יודישע צעטונג „מױמענט“ אין וואַרשע און אין דער גאַנצער כּמעט פּוילישער פּרווײַניץ); — מוראַטאַַרַן (מוראַטורײַם) (וואַרשען) . —

פּאַרשוונגערדיק (אדער בלויז אָנוועינדן און גענוצט). — די מה"ד פּרעפּוזיציע און פּרוּנאָב (vor (vore) ¹) ווייט-אויס און פּוילישען ייִדיש: פּאַָ, פּאַָָ (פּאַָָר) (פּוּר-וילבוק), פּאַָע (פּאַָער) (אָרווערבינאַלפּרעפּוזיציונעל). „פּאַָ שט עלן“ ², „יאָך שט על פּאַע“, „שט על דו פּאַע“ (וואַרשע). — דאָסאייגענע ווערט און אָרווערבינאַלער פּונקציע: „פּאַע“ ³) גוט און דאַנאָך די הוסט כּוּך גיראַטוויט“ (וואַרשע); „אוי וואָ! פּאַָר קלומן, און דאַנאָך ער אומט מיר געהולפּן!“ [מורח-גאַליצנע ⁴] ⁵. — און וואַרשע, און שיעניצע: רעוויזאַע ⁶; און וויערושוו: רעוויזאַָר; — און וואַרשע: טאַָעט ⁷) און וויערושוו: טאַָערט, קאַָנאַָע ⁸. —

(b) יאַָ, מ'טאַָ, גאַָ, באַאַט, פּאַָסט, פּאַָט.

(c) יאַָ, מ'טאַָ, גאַָ, באַאַט, פּאַָסט, פּאַָט.

אַַמערקאַניש. — און טולקעמאָט ⁹ (פּלאַטאַיטש): Bua ¹⁰, Natua ¹¹,

א. א. וו. ¹². —

§ 23 — [ר ווייט-אויס נאָך oj]. — צוויי וואַקאַבלען פּון די פּוילישע מ"מ גייען דאָ אַריין און חשבון.

(1) מה"ד vor, אַלס פּוּרזילב, הוט און די פּוילישע מ"מ u ¹³; אַלס אָדווערב, דאַגעגען, קומט ער שטענדיק פּור מיט oj ¹⁴, נאָך וועלכען דער פּאַרשווינגט, אדער ווערט אָפּגעשוואַכט, און ס'דער-שיינט אַב' e.

אין סוכאַטשעוו, בלינינגער, טאַרטשין, אַמשינווו, אין ראָדיים, קלויזע-גיץ, בערושין איז „פּויע“, אין דער טייטש „פּרוער“ ¹⁵ (און וון פּון צייט-באַשטאַמונג), אַיבער פּון די פּופּולערקייטסע אָדווערבען. אין וויערושוו, אין יאַנווו (זעלם. ג. קונסאַנט. א.): פּויע.

¹ לעק' 350. אין גה"ד, אַלס אָדווערב, אָפּגעשטורבען. — ² פּורשטעלען. — ³ פּרויער. — ⁴ „דער אַור-קוועלל“ I 279. — ⁵ אים אַלגעמיין. הוט דער אָדווערב און די פּוילישע מ"מ גאָר אַינפּאָדער געשטאַלט (ווי וויטער, פּאַראַגראַף 23 פ. 1). — ⁶ רעוויזיר. — ⁷ מורט (פּויליש: tort). — ⁸ גה"ד kontor; פּויליש: kan-tor. — ⁹ ערמלאַנד. — ¹⁰ (Bauer) Bûr. — ¹¹ Natur. — ¹² „אָם אַור-קוועלל“ VI 99. — ¹³ ווי שורה 2 פּון אויבען. — ¹⁴ מיט u — גור און דעם דערענסאַרטליכען אויסרוק, וואָס און געבראַכט אייבען (שורה 5). — ¹⁵ „יעך בון פּויע גיקומען“.

גאַנץ אופט ווערט דאָס ווורט געברליכט מיט דער עפּטעזע פון
 t: פּויעט [ווארשע, פּשיטק, נישטאָט (פּ.נ.ש. א.)].
 אויך אין קומפּוזיטן: ציפּויע¹ (נישטעטל); — דז פּויע² (נער).
 דאָ פּויע³ (וויערשוו). —

אַדווערביאלער אַדיעקט: פּויעדויק⁴ (וויסקיט). —
 אָנמערקונג 1. — אויבען, אין פּאראגראַף 5 (פ. 2, סינגע g), אין דער
 אדווערב שוין געבראַכט צווישן די ווערטער מיט דער אומבאַמאָנטער ענדונג -θ.
 פירמעל אין דאָס ריכטיק: אין אפילו e נאָך וי סוואראַהאקטן וואקאל — א וולב
 בולט ער דוך. נור שיערעטיש די זאך גענומען, אין דאָס געשטאַלט פון דעם
 וורט אַוונולבּיק: פּויר.

א ראייה: מיר אין באקאנט אין בנשפּיל, ווען מה"ר פּורוולב vor קומט.
 פור אין ווארשע נישט מיט וּ, נור מיט וּ: פּויראַנג; אין אָט, א דאנק דעם
 ארויספאל פון וּ, בלעכט דער ז פאר דעם וואקאלישען אַנלויט פון דער ענדונג אומ-
 געענדערט, — אין מיר הובען די בעלענעהייט ויך צו אַנבערציען, אז דאָס אוראַנישע
 פּילד פון וורט אין טאַק אַוונולבּיק. —

אין אופט שניי הוב איך געהערט: פּויעזאַגן (= פּויראַנגען), — דארף,
 ווי דאָס ווארשעווער „פּויראַנג“, באַמראַכט ווערען, אַלס אַנאַלוגיע בלדונג
 ודאָס נורמאַלע געשטאַלט פון דער פּורוולב אין די פּוילישע מ"ם, ווי געוואָנט:
 „פּאַר“⁵).

אָנמערקונג 2. — אין ווארשע: דאַפּעיל; אין גרויזנאָדאַרושין, סווייע-
 וויליע, „לקווי, יאָנוו וּלובל. נ.): דאַפּעיע; אין טשעכיוו⁶ (לובלינ. ג. און א.,
 גמ. קוואַניצע): דאַפּעיר. ואלוו, מיט j, נישט מיט j, אַלס שטאַמוואקאל]. —
 2) אַקעגען מה"ד אַדיעקט ge-war⁷ (ווייער אופט אין פּאַריגנדונג
 מיט werden הובען אייניקע יודישע מ"ם, ווי די קרעמענצער, די
 וולוצלאַווקער (ווארשעו. ג.), די יאַנאווער (לובלינ. נ.):

¹ „יעך בין גוקיט מיט א שעה ציפּויע“ (איינער דאָס און דאָס אַנדער-
 שווייע). — ² אין זון: אינדער איין זאך וול געטון ווערען, מוז פּרוער (דאַפּעיע)
 עפעס אַנדערש פּרקומען. — „אויך בין גרויט דין צוצונעמען אָף די שטעלע, נור
 פּרוער (דאַפּעיע) מוזט אויבעררעדן מיט מען פּאַטער“ — ³ הגם ווייניק געברויכט. —
⁴ לזמשל: „פּויעדויקע וויך“ — ⁵ אויבער „פּויר“ אין לויטגעווענליך ריכטיקער פון
 „פּאַר“. דער u (שקעגען o) אין אין די פּוילישע מ"ם אונטע פון די דערשיינגענען,
 העלבע ווילמאַנגס (I 285) רופט: „אייניגעלע שטערונגען פון וואקאליזם“ — ⁶ יודי-
 שער נאָמען פון שטעטל Wieniawa. — ⁷ לעק' 78. —

„געוואָרע“, — שטענדיק מיט דעם הילפווערב „וועירן“: „געוואָרע= וועירן“⁽¹⁾, — אַלזו: מיט לאַנגען u (לויטגעזעצליך ריכטיק⁽²⁾) און מיט אומבאַטונטער ענדזילב -ro.

אין קיערנזיע (הארש. ג.) קען מען הערען: „גוואָרוועירן“⁽³⁾; אין ווערושוו: „גוואָרוועירן“ (אובער: „וועיר גוואָרע“); אין זשורומן (פּלוצק. ג.): „געוואָרוועירן“; אין ראָדים, אין פרושקוו, נאַשעלסק, סוכאַטשוו: „גוואָרוועירן“; — אַלזו, מיט „געוואָרע“⁽⁴⁾, אַלס ערשט קומפּוזיציעגליד. —

פּאַראַלעל עקזיסטירט אַ געשטאַלט מיט oj אַלס שטאַמוואַקאַל. אין קרעמעניץ, אין בערדיטשעוו: „גוואָרוועירן“ (ענדזילב: -re). — אין פּוילען: „גוואָרוועירן“ (אָרטיק פאַר וואַרשע, מאַגלניצין, פּיאַטשעוו, אָפּט, קאַניצק, גוויטשוו⁽⁵⁾ (ראָד. ג., קינסק. א.), ביאַלז-זושעג, קיעלץ, כאַיעלניק, ניישטעטל (געטריק. ג.) א. א. ח.).

אין פּוילן: געוואָרע וועירן. — אין לובלין: „גוואָרוועירן“. די טעורעטישע פּורם: „געוואָרע“. מ'קען אובער אויך אָנעמען „געוואָרע“, אַזוי ווי אַקעגען די מה"ד tor, ôr הובען די ייִדישע מ"מ: אַליער, טויער⁽⁶⁾ (אודער אַיער, טויער⁽⁷⁾). —

אָנמערקונג. — אין דער נה"ד שריפטשפּראַך אַנטוויקלט זיך פּון אויס-לויט-ן נאָך די דיסטונגען ei, eu, au — די ענדונג -er. (מה"ד fiur, bûr, lir א. א. ח. — נה"ד Leier, Feuer, Bauer א. א. ח.). אין די דייטשישע סונדארען געשויט דאָס אויך נאָך איינמאַסיקע וואַקאַלען. — ווילמאַנס⁽⁸⁾ דער-קלערט: „דער שוואַכאַרטקולירטער קינסונאַנט הייבט אָן איבערצוגיין אין אַ וואַקאַל, וועל-כער דערשיינט נאָך די דיסטונגען אַלס זעלבסטשטענדיקע זילב“. —

ער טוּק פּון באַקאַנטען דייטשישען זילולוג געפּינט זיך אַ געוויסע באַשמעטונג און דער פּילגענדיקער דערשיינט, וועלכע מיר קונסטאָטירען פאַר די ייִדישע סונדאר-טען. אין קרעמעניץ: אַרײַ (מעורעטש: אויער), מײַ — אַרײַן; מיט דער פאַרמעטונג פּון r (אַראַנק דער פּוילישע ענדונג) פאַרשווינט דער הוואַרשעבאַקטוואַקאַל —

⁽¹⁾ ליפּשוין 69: געוואָרע וועירן. — ⁽²⁾ „וואַמעלבוכער“ II 277 און ווי-טער. — ⁽³⁾ האַרקאוו 106, ביסקאָ 103: געוואָרע; הורוויץ 33: געוואָרע-רען; דרוזין 762: געוואָרע וועירן. — ⁽⁴⁾ אָפּגעטיילט פּון הילפווערב: „גוואָרע“. — ⁽⁵⁾ ייד. נאָמען פּון גאַרע: Gawarczów. — ⁽⁶⁾ „וואַמעלבוכער“ II 214, 216, 235. — ⁽⁷⁾ I c, 217, 219, 220, 237, 238. — ⁽⁸⁾ I 358. —

אובער דערזעלבוקער סוואראבהאקטיוווקאל דערשיינט דורך און דער יידישער שפראך נאך אייניקע דיפאונגען ווי אויבען ו' 30, פאראגראף 19) אויך פאר אנדערע, שטארקער ארטיקולירטע און קיינמאל נישט פארשווינדענדיקע קונסאנאנטען, ווי למשל, פאר כ. דעריבער בין איך נוטה צו געוויסער פארזיכטיקייט אין געברויך פון דעם מער-טון „ווקאלאזירונג פון ר". —

§ 24 — נאָשוואַכונג און פאַרשוואַכונג פון סוואראבהאקטיוווקאל. — 1) אין לוגיש שוואַכער באַטונטע טיילען פון זאָץ, און איבערהויפט אין שנעלען רע-דען, ווערט דער סוואראבהאקטיוווקאל, פון וועלכען ס'איז די רייד און די 20 און 21, שטארק רעדוצירט, אודער פארשווינט אינגאַנצען. אין נאראוואן: ע'ע (ער). — און לויזיש: העי (ער). —

אין קרעמעניץ: גיפ'ט. — אין פיליו: טפ'ס (געניטיוו פון טור). — אין ליובלין: ציג'פ'ט. —

2) ווען די פרעפוזיציע שטייט אדווערביאל, נאך דער ווערבאלער פורם מיט r און אויסלויט פון דער הויכבאטונטער ענדזולב, בלייבען ביידע טיילען באַם הויכטון: „מ'פ'ר-ט-צ'י".

דער לוגישער אקצענט בריינגט-אַריין אַ אומגלייכקייט.

a) אין דער עיקר אין זאץ די אידישע פון ווערב, — ווערט דאָס צייטווארט לוגיש שטארקער באַטונט און דערגרייכט דאָדורך די פולסטע פונעטישע אַנטוויקלונג: מ'פ'ע-ט-צ'י (סוואַטשעוו וכו'), מ'פ'אַ-ט-צ'י (ליבלין), מ'פ'ר-ט-צ'י (ווארשע), מ'פ'אַ-ט-צ'י (קרעמעניץ וכו').

b) ליגט, אובער, דאָס געוויכט אין דער פראָזע אָף דער אידישע, וואָס שטעקט אין דער אַדווערביאַל פּרעפּוזיציע, פאַלט אָף די לעצטע אויך דער זאַצאַקצענט. דער ווערב ווערט נישט אָן זיין הויכ-טון, נור קייט אויס אין אַ געוויסער מאָס ווי אין שאַטען, — און זיין שטעלונג רופט זיך אָפּ אָפּ דעם פונעטישען בילד זיינעם: דער סוואַ-ראַבהאקטיוווקאל פאַרשווינט. „מ'פ'ט-צ'י" (נישט אַרויס, נישט אַהעק). —

3) אין דעם פרונום, דעמונסטראַט, פון אייניקע פּוילישע מ"מ: „דער-דאָ" (דו-דאָ, דאָס-דאָ), הוט יעדעס גליד זיין הויכטון. הגם „דער" ווערט בדרך הטבע (שטארקער אקצענטירט, אַלס „דאָ", דורך

1) מ'פ'ר-ט, נישט מ'טראַגט. — 2) מהמת אין „רער" אַלון שמעקט שוין אייגענטליך, דער גאַנצער אינהאַלט פון דעם פרונומען. —

דאָס דאַנעבענשטמן פון צוויי הויכטוניקע זילבען איז גורם, אַז דאָס ערשטע גליד פון דעם פירוורט דערגייט זעלטען ווען ביז צו פולקו-מענער אַנטוויקלונג פון זיין פונעטיש בילד. מערסטענטילס קען מען הערען: „ד ע י - ד אָ“ (נישטעטל), „ד ע י - ד אָ“¹) (ויערושוו).
 1) און 2) פון דעם פירוורט דערגייט זעלטען ווען ביז צו פולקו-מענער אַנטוויקלונג פון זיין פונעטיש בילד. מערסטענטילס קען מען הערען: „ד ע י - ד אָ“ (נישטעטל), „ד ע י - ד אָ“¹) (ויערושוו).

§ 25 — 1) נאך לאנגען שטאַמוואקאל און קומפיוזיטן. — די רייד איז פון אַזעל-כע קומפיוזיט, וואָס הובען אַלס ערשט גליד איינס פון די ווערטער, וועלכע גייען-אַרײַן אין גדר: a) פון די §§ 20 און 21, b) פון § 22. 1) א וורט פון § 20 אודער 21, אַלס ערשטער טייל פון אַ צוזאַמענגעזעצטען וואקאַבעל, פאַרלירט דעם זי (אודער דער לויט ווערט בלויז אן א טייל פון זיין געוויכט), אובער דער סוואַראַבאָהאַקטיוואַקאַל, ווען מ'הערט אים אפילו (לויט אַנאַלוגיע מיט די זעלבסטשטענדיקע פורמען), איז זייער שוואַך. על פי רוב איז ער אינגאַנצען נישטאַ. אַמאָל קומט דערביי זוגאַר פור-קוואַנטיטאַטיווע איינשרימפונג פון שטאַמוואקאַל גופא.

עטליכע צופעליקע ביישפּילען: אַה ע י ר ג ע ש י ק ט (פּלוצק); אַה ע י ג י - ק י מ ען (קערנאָווי); אַה ע י ג י ק י מ ע (נישטעטל); אַפּ ע ג י ל י י נ ט (קויעניץ). אָנשטער קוונט. — אין די לעצטע צוויי ביישפּילען — קורצער e אונטערן הויכטונן — אודער שינעלע טעמפּו פון דער רעדע איז דאָס גורם; אודער ס'הויב פון פולק פאַסט-אויף די ווערטער, אַלס סימפּלעקסען, און שטעלט-אויסק קורצען וואקאַל אין א זילב, וואָס איז געשליסען מיט זי, נאָך וועלכען עס גייט נאָך א קווינטאַנט — נישט קיין דענטאַלער (דער ר פּאַלט, אובער, דורך אַרײַם! די קראַפט פון אַנאַלוגיע בנוגע צו אים שטאַרקער, ווי בנוגע צום שטאַמוואקאַל). —

2) אַ פּורם איז דעם § 22, אַלס ערשטער טייל פון קומפיוזיטן, פאַרלירט דעם זי (אודער א שטיק געוויכט פון דעם לויט).

א) אונטערן זאַצאַקצענט ווערט דער שטאַמוואקאַל אויסגעשפּרױכען: a) אַלס אויסדרויקליכע פּוילישע לענג, אַלזו מער-ווייניקער פאַרטופּעלט (נור נישט דיפּטונגירט!), — אין די מ"מ פון די §§ 7, 8, און אין דער וואַרשעווער; b) דיפּטונגירט, אובער מיט זייער שוואַכען צווייטען גליד-אין קרעמעניץ, לענטשני, ווענגערלווי.

1) אַלזו, אָהן דעם סוואַראַבאָהאַקטיוואַקאַל. —

הויפט עס: a) נאָאָנֶשׁ¹, נאָאָרנֶשׁ² (b — נאָאָנֶשׁ .
 ב) אין לוגיש שוואַכער באַטונטע טיילען פון דער פראָזע ווערט
 דער לאַנגער u, אין אַלע דערמאָנטע מ"מ, פאַרקירצט: — נאָנֶשׁ
 נאָרנֶשׁ . —

§ 26 — ור נאָך לאַנגען שטאַכטוואַקל ווערט-אין. — 1) די רינד איז דאָ פון
 סימפּלעקסען .

2) זיי פאַרלירען דעם r (אודער ער ווערט אָפּגעשוואַכט) צווישען u, i, ê
 און u, סט, r אַלס אַנלויט פון דער נאָכפּולגענדיקער זילב:
 a) ê ווערט דערביי אויסגעשפּרױכען: א) אַלס פּוילישע לענג —
 אין די מ"מ פון די §§ 5, 7, 8 און אין דער וואַרשעווער; — ב) מיט
 שוואַכען צוגאַב-a — אין קרעמעניץ, לענטשני, ווענגערױוו .
 א) גאַאָטן, קאַאָטן, פאַאָסטן, פאַשפּאַאָסטן, איבעגיפּאַאָטן,
 פאַאָלעך¹ ;

א') גאַאָרטן, קאַאָרטן, פאַאָרטן, פאַרשפּאַאָרטן, איבערגיפּאַאָרטן,
 פאַאָרלעך (ווישעגרו, וויערוזשוו) ;

ב) גאַטן, קאַטן, פאַסטן, פאַשפּאַסטן, איבאַגיפּאַטן, פאַלאַך —
 [אין שנעלען רעדען פאַרשווינט דער סוואַרהאַקטן: a].

b) i — דיפּטונגירט אין: a) iê, ii — אין די מ"מ פון די §§ 5, 7,
 8 ; — ב) io — אין דער וואַרשעווער מ; — a) ia — אין קרעמעניץ,
 לענטשני, ווענגערױוו .

אוי: א) וואָס פּוטעסטו? וואָס ראַבֿעטעסטו? דאָ ציגליפּיעטע,
 טיעלעך⁴ ; —

¹ פאַרנומירט פאַר: וואַרשע, שיעניצע, בענדריקווו (גמ: יאַבלונע, אונשער וואַר-
 שע), גער, מילױוו, פּולטאָסק, סאַטאָשיוו, וויסקיש, טאַרשין, נייצמעטל (פּעטריק. ג), בער-
 זשן, קליין-ביאַלן, נייטמאַט (פּינטש. א.), כמעלניק, פּשימיק, ראַדזשיק, אופּזשני,
 ד. לאַנוויץ, מאַנגישעוו, ביאַלובּושעג, פּילױוו, יוועפּוו (פּילעוו. א.), קראַכױסטאַוו, גמ.
 טראַאָניוו (גאַױלינ. א.), א. א. וו. א. א. וו. — ² ווישעגרו (לעבען נאָאָנֶשׁ¹).
 ראַציוניש (פּרוצק. ג, שעפּס. א.). — ³ נאַרטען, קאַרטען (פּל. פּו; קאַרט), פאַרסטו,
 פאַרשפּאַרטן, איבערגיפּאַרטען (וואַרשע: אױב-), פאַרלעך (וואַרשע: -לױך). —
⁴ וואָס פּוטעסטו? וואָס ראַבֿירסטו? דער צוגעפּירטער, טירלעך .

(א) וואָס פּוטעסטוֹ-ערסטוֹ? , וואָס ראַבֿלֿ-ערסטוֹ? — א. א. ה. (ווישני-גרוד); — וואָס פּוטעסטוֹ-ערסטוֹ? , וואָס ראַבֿלֿ-ערסטוֹ? , א. א. ה. (וויערדשווה); —
 (ב) וואָס פּוטעסטוֹ-ערסטוֹ? , וואָס ראַבֿלֿ-ערסטוֹ? — א. א. ה.; —
 (ג) וואָס ראַבֿלֿ-ערסטוֹ? , דאַ ציגֿלֿפֿאַטאַ, טראַלאַך . —
 אָנמערקונג. — אין שנעלען רעדען פּאַרשווינדען די צוגאַבווקאַלען e,

i, o, a. —

(c) — אויסגעצויגען אין: א׳ ej, eje (אין שנעלען רעדען) — די מ׳מ פון § 5, 7; (ב) — ej — די מ׳מ פון § 8; (ג) — ejo (וועלמען), ej (עפּ-מער) — אין וואַרשע; (ד) — eja (אין שטאַרק עמפּאָטיווען רעדען), ע׳א, עאַ, עאַ, עע, עע (אין פּינדליקען זאָץ) — אין קרעמעניץ, לענטשין, ווענגערלווי. (א) ווי: עיעשטע, עיעשטו, געיעשטן, בעיעדל, גיפּעיעלעך (י) [אין עישטע, עישטו, געישטן, א. א. ה.];

(ב) עירשטער, עירשטו, געירשטן, בעירדל, גיפּעירלעך; —
 (ג) עירשטו, עירשטו, געירשטן, בעירדל, גיפּעירלעך; —
 (ג) עישטו, עישטו, געישטן, בעידל, גיפּעירלעך; —
 (ג) עעשטו, עעשטו, געעשטן, בעעדל, גיפּעעלעך (אין שנעלען רע-
 דען) (2); —

(ד) עיאַשטאַ, עאַשטאַ, עיאַשטאַ, עאַשטאַ, עעשטאַ, עעשטאַ (וויאָר: עירשטאַ (א. א. ה.)).

אָנמערקונג 1. — לאַנגען e אין געשלוסענער זילב (פאַר רט, רשט, רל) ווירט-אין וויען מיר (אין די ייד. מ׳מ, וועלכע ווערען דאָ באַהאַנדעלט) אין אַ באַשטימטער גרופּע ווערטער, וועלכע מ׳קען אַנטיילען אין דרע קאַטעגאָריעס:
 (א) פּלעקטירטע פּורמען, וואָס הובען e לויט אַנאַלוגיע מיט די גישטפּלעקטירטע (אין וועלכע די ענדזילב אין אונטער׳ן הויכזאָן). — אַזוי: „עיעשטע“ (עיושטו, עיאַשטאַ) — נאָך „עיעשמ׳“ (עיושמ, עיאַשט) וכ׳;

(ב) פּורמען מיט e אַקעגען שטאַמפּורמען מיט אַבֿאַנדער וואַקאַל (רערבוי אַ לאַנג-גען). — ווי: „געיעמל“, „געיאַמל“ — נאָך „גאַמ אַמ“ („גאַמאַמ“), וכ׳;
 (ג) קוואַזי-סימפּלעקסען, ד. ה. קומפּאָזיטאַ, אין וועלכע דאָס צווייטע גליד איז אַפּגעשוואַכט געווערען, אַזוי אַז מיט דער צייט איז פּאַרלוירען געגאַנגען די ריכטיקע

(1) ערשטער, ערשטע, גערשטען, בערדל, געפּערלעך. — (2) ווי אין „זאַמעל-בינער“ II 246 — 247. — I. c. 256.

פֿרשׁטעלונג פֿון זײער נאָטור ¹ . — פֿונדאָנען די הײַמטאָניקע זײַב אין אָועלכע ווער-
 פֿער הױט ם (פֿאַר r מױט דענטאַל), דאַרף דערקלערען דאָס ערשטע ² גלױד (אין
 זײַן זעלבסטשטענדיקען געשטאַלט) פֿון קאָפּאָזיטום ³ . —
 אָנמערקונג 2 . — די ם 13 — 26 זענען גולטיק אײַך פֿאַר די מ״מ פֿון
 די שטערט: אָמשינױוו, נאָדאַרזשױן, יאַבלזױנע (אונטער וואַרשע), ביאַלױ-
 בױזעג, טאַרלױוו, ראָדזשױן, סקאַרזשעױוו, סױכעדניױוו, לױקױוו, קראָסנױ-
 סטאָוו [באַלאָנגען אַלע צו דער גרופּע פֿון ם 5] . — ⁴

Varia.

§ 27 — r אַלס הײַמטאָנאָמיקער. — 1) אין די ייִדישע מ״מ אױז באַקאַנט
 אײַן פֿאַל, ווען דער ך־לױט טרעט-אױף אין דער רולע: נאָך דער
 קױנדיקצױע „באָ“.

מױר הערען אין וואַרשע: באָר אײַנין, באָר אַיִם ⁵, באָר
 עײַניק, זכױ.

עבליך — אין גרלױוו (אונטער וואַרשע), ווליע, אַלױוו, גרױזע, גער,
 לױבלױן, פּילױוו, יוזעפּױוו, ווישעגרױד, וויערושױוו, א. א. וו. (אפֿין גאַנגען
 געבױט פֿון די פּױלישע מ״מ). —

אין קרעמענין: באָר אַמ, באָר אַזאַ, באָר אײַנין, באָר אַךֿ,
 זכױ. —

¹ למשל, ווער פֿון ברויטען פּובליקום ווייסט הינט, אָז אין אָועלכע אַדיקטען,
 וווּ (לױטעראַרזש אױסגעלױנגט): גלױקלױך, שרעקלױך, פּרױנגלױך, געפּערלױך,
 זױרגלױך זכױ, אױז דער -לױך (מױפּט די זײַב „סױפּיקס“) — דער אַלטער
 מהײַד סױבסטאַנטיוו lich (דאָס לײַב, דער גוף) [בעהאַנדעל 173 : II 149] —
² אױב רעדזשױרט אױז דאָס צווייטע. — ³ ווערטער, וואָס גױען נישט אַרײַן אין אײַנע
 פֿון די 3 קאַטעגאָריעס, הױבען אין די בעהאַנדעלמע מ״מ (פֿאַר רט, רד א. א. וו.)
 קורצען ם: — פּערדער (נומ. אױרדינג), פּערמל, זכױ. — ⁴ די ם 13 — 26
 זענען חל אײַך אָף די מ״מ פֿון אױסיעצק, סטוצק, מישעױנין, גרויס-
 ביאַלױ, זשעלעױוו, גנױווישױוו, רױטשױוויל. דער ך־אין די מ״מ פֿון די
 אױסגערעכענעטע שטערט פֿאַרשױנט אין אַלע פֿאַלען, וואָס זענען באַשרױבען אין די
 דערמאָנטע ם. מױך דער טױפּאַרב פֿון די צוקומענדיקע וואַקלען דאַרפֿען נױך
 געמאַכט ווערען געױערע פֿרשׁונגען. — ⁵ אױבער: באָנאָים. —

(2) r, און די אָנגעוויזענע מ"מ, קומט אויך צווישען „בא" און דעם זילבענבילדענדיקען n, וואָס שטעלט זיך אין זי אָפּ פון דעם וורט „דעים" (דאָסוּ פון באַשטימטען אַרטיקל מאַסקולין און נעוטרין). — אוי: „באַרן ט"ש" (1) (= בא דעם טיש).

דאָ פאַרמיט r דעם hiatus צווישען a (אין „בא") און דעם סונאַנטישען טייל פון זילבענבילדענדיקען n. אויסער דעם: אָהן דעם r וולט דער n אָנגעוויירען זיין זיל- בענבילדענדיקען כאַראַקטער.

אַנמערקונג. — די מה"ד שפראך ווייזט עטליכע ביישפּילען, וווּ r ווערט באַנוצט אַלס הילפּסמיטל נישט צו דערלוצען צו קיין האַטוס (2). ווער ברייט איז דער געברויך פון r צו דעם צוועק און די באַזונדערע מ"מ (3). דורט איז r אַלס האַטוספּאַרטיקער אוי פאַרשפּרונג, וווּ אין אַנדערע דיטטישע מ"מ (און וווּ אין די פּויליש-יידישע) דער n. —

§ 28 — וויטאָרנאַנישער r. — מונדאַרטליך דערשיינט אַמאָל r אין וורט אָהן היסטאָרישער רעכטפּערטיגונג.

- (1) אַזוי, זאָגט מען אין ווישעגרו: יאַאַרנקופּער (יום-כּפּור), — וווּ ס'זייט אויס לויט, אָנאַלוגע מיט „יאַאַרן" (מיצ פון יאַער יאַר).
- (2) אין ווישעגרו: קען מען אויך הערען: פאַרמזוילן (4) (= פאַרשעילע).

אַנמערקונג. — גערזון (87) ברענגט (אויס הומעל): פאַטשעלע. און ווייזט אָן, אַז דאָס וורט געפינט זיך אין „דיטשען הערמערבוך" (5) און אַזעלכע גע- שטאַלטען: facnetlein (= sudarium, נאָטיכעל), fatzenet, facilet, fatzilet — א. בערנשטיין אין זיין „בלאט" (6) צייט צו דאָס איטאַליענישע facciola. — קיינער פון די וויקאַבלען הומ נישט קיין r. —

- (3) אין קרעמעניץ זאָגט מען: אַיבאַיפּאַרן (ש בלעטעל אין בוך, ש וורט אין דאָהענען); אין וויערושוו: פּערהיפּערן; אין סומפּול- גי: אַיבּערהיפּערן (7). —

(1) געהערט: אין ווערשע (און אין דער גובערניע); אין לובלין, פּוילן, יאַהוד, א. ש. ה.; אין ווישעגרו; אין ראָדום, ביאַלובושע א. ש. ה.; אין קרעמעניץ, אין ווישקוו. — (2) בעהמעהל 205. — (3) הילמאַננס I 203. — (4) דעמינוטיוו: פאַר- טשאַיאַכאַל, פאַר-טשאַיאַכאַל. — (5) פון יאַקוב א. ווילהעלם גרימס, שפּראַכסבורג 1899. III 1218, 1226, 1365. — (6) 20. — (7) אין פּוילן: אַיבּערהיפּס! —

דער ווערב לויזט זיך צוריקפירען צום מה"ד (1) hüpfen ,hupfen
 (hoppen ,hopfen). אובער אויך נה"ד איז פאראן א פורם מיט r :
 hüpfern (טיאנדער 656).
 אָנַם ערקונג. — אין אנדערע ייִדְּוּשֶׁ ס״ם, ווידער, טרעט דאָס צ״ו אוף
 פֿון גימאריאָנישען . אין ווישקוה: אַיבער־פֿלען; אין מינשליגען: אַר־
 בער־פֿלען. — אויך נה"ד: hüpfeln (טיאנדער 656). —

§ 29 — וועטאָמאָניס. — 1) די דערשיינונג, וועלכע איז באַקאַנט אויך אין
 דער דײַטש־שׂער שפראַך, איז צו זײַן על פי רוב באַ פֿרעמדע
 ווערטער. ווען אַ ווורט הוט אַ „אומבאַקוועמע לײטגרופע“, ווי בעאַג-
 העלג, רופט עס, ד. ה. עטליכע לײטען אין אַזאַ אורדנונג, צו וועל-
 כער דאָס פֿולקסמױל איז נישט געוויינט, קומט-פֿור אַנ׳ אײבערשטע-
 לונג, — „אין דעם זײַן, אַז די אַרטיקולאַציעשטעלען לײגען זיך אויס
 אין אײַן שורה, וואָס גײט אין מונדקאַנאַל פֿון אונטען צום פֿורנט צו“ (1). —
 2) אײבערשפּרײַנגונג פֿון r איז פֿאַר אונז: a) אין נאָמען „בער-
 זשׂרן“ וואווי רופֿען ווערן שטאַרט די ייִדְּוּשֶׁ אינוויינער פֿון Brzeziny (פֿעטרוק,
 ג.), און אויך הױסט זי באַ אַלע פֿיליזשע ייִדְּוּשֶׁ; b) אין סובסטאַנטיוו „גראַני-
 טׂרן“ ווארשעווער געשטאַלט פֿון פֿיליזשען garnitur (נה"ד Garnitur); c) אין
 ווערב „גראַניט־רן“ ווארשעווער פֿורם פֿון נה"ד Igarantiren. —
 3) אין די אַלע בײַשפֿילען שפּרײַנגט דער r אײבער פֿאַר אודער
 נאָך קורצען ווילקאַל (אין ערשטען — פֿאַר 0, אין די אײבערוקע — נאָך a);
 דער נאָנטסטער קונסונאַנט נאָכײַן r איז אַ דענטאַלער לײט (אין ערש-
 טען ווילקאַבל — זש, אין די לעצטע צוויי — ג). —
 אָנַם ערקונג. — ענליך אין טיטעלרײַטשׂישען, גידעררײַטשׂישען און עלזע-
 טישען (4).

(1) לעק' 109. — (2) 196. — (3) בעהאָהעל, c, [1. — (4) ווילמאַנס 208 I.
 בעהאָהעל 206. —

II.

דער ליקוויד ל אין די יידישע מונדארטען .

ריינער און פאלאטאליזירטער I.

§ 30 — וויינער I. — 1) דער יידישער ל-לויט ווערט אַרױסגעבראַכט אַױ: דער שפּױן-צױנג לײגט זיך אָן אָן די װרצלען פּון די אױבערשטע שניידצײן, די לופט בריינגט אין באַװעגונג די שטױמבענדער און גײט דערנאָך אַרױס דורך די צװײ שפּאַרעס, װאָס צװױשען די צױנגרענדער און די באַצײן.

2) אין די פּוילישע און אײניקע דרום-רוסלענדישע מונדארטען (אין דער קרעמעניצער, בערדיטשעװער וכ') איז דער ל זאַפּטיקער און װײכער װי אין די לײטװישע. דער שפּױן פּון דער צױנג רירט אָן אָהן אָנשטרענגונג דעם סאַמע װרצלע פּון די פעדערשטע צײן און דאָס שמאַלע פּאַסיקעל פּון האַרטען גימען אױבער אים.

3) דער לײטװישער ל איז מערסטענטײלס טרוקענער און האַר-טער. דער שפּױן-צױנג דריקט זיך פעסטער צו צו די צײנוורצלען, נישט אָנרירענדיק דעם גימען, און די צױנג ווערט מער אױסגעװעלבט אַראָפּ-צו-צו די אונטערשטע שניידצײן.

דער ליטװישער ל איז גלייך דעם רוסישען אין Столб, דעם פּוילישען אין

— . wół

§ 31 — פאלאטאליזירטער L. — 1) אין באַצײכען אים: ל (אדער לײ, לײ). ער איז גלייך דעם רוסישען Л, דעם פּוילישען L.

2) אַלס צױסע לױקע דערשיינט אין דעם אודער יענעם אײנ-צעלנעם װורט, באַגעגענען מיר פּאַלאַטאַליזירטען ל אין אַלע, קען מען זאָגען, אָהן אױסנאַם יידישע מ"מ.

3) אַלס אַרְגאַנִישע (אלס געזעצטעס קע) דערשיינט דער זייען מיר אים נור אין געוויסע מ"מ, על פי רוב בלויז נאָך די פּאַלאַטאַלע עקספּלּוזיווּליטען.

ספּראַדישע פּאַלאַטאַליזירונג.

§ 32 — (אריטקולאציע). — באַ דער ספּראַדישער פּאַלאַטאַליזירונג פּון פּ ענדערט זיך זיין אַרטיקולאַציעשטעלע: דער שפּיץ פּון דער צונג דריקט זיך צו די אייבערשטע שניידצייַן — פּון זייער שפּיץ ביז צו די ווּרצלען — אין צום האַרטען גימען איבער זי. —

§ 33 — (סלאַווישער איינפלוס). — 1) על פי רוב איז לי מיטגעבראַכט אין די יידישע שפּראַך מיט סלאַווישע ווערטער, אודער מיט אַנדערע פּרעמד-ווערטער, וואָס זענען אַריבערגעגאַנגען אין די יידישע גאַס דורך די סלאַווישע לשונות.

2) לִיפּשׁוֹן 113 בריינגט: ליאַדע⁽¹⁾, ליאַכטע⁽²⁾, ליאַלקע⁽³⁾, ליאַמווקע⁽⁴⁾, ליאַמווען⁽⁵⁾, ליון⁽⁶⁾, ליאַפּ, ליאַפען⁽⁷⁾, ליאַרעם⁽⁸⁾, ליאַרעמען.

האַרקאַוו: 184 — 185: ליוד⁽⁹⁾, ליאַדע, ליאַליע⁽¹⁰⁾, ליאַלקע, ליאַמעווען, ליאַמקע⁽¹¹⁾, ליאַפען⁽¹²⁾, ליוקאַי⁽¹³⁾, ליאַרווע⁽¹⁴⁾. —
3) אין די יידישע מונדאַרטען קען מען דערען:
רובל⁽¹⁾ גרוצ, אילוו, טאַרשאַן, געשמאַרט (פּינטש. א.), ביאַלובושענ,

⁽¹⁾ פּויליש lada — פּ' luft (= נה"ד luftloch) (מה"ד (רהיינו נידער-דייטש) איז פּאַראַן אויך די פּאָרם lucht (לעק' 151). אין דרום-רוסלענדישען ווי-קאַבעל איז דער ch וואָרשיינליך קליינרוסישער איינפלוס. — פּ' lalka. —
⁽²⁾ אויך אין וואַרשע. פּ' lamówka. — פּ' lamowac. — פּ' רויניש: lenъ (אויך קליינרוסיש). — פּ' רויניש: лѧть, лѧць. — פּ' larmo.
larma, larum (נה"ד allarm, l鋅rm). — פּ' רויס' ледъ. — פּ' אין אייכנדיק: „ער איז אַ שטומע ליאַליע“ (פּ' lala). — פּ' (11) = ליאַמווקע. — פּ' האַרקאַוו:
ועצט-אויבער: to botch (ר. ה. לאַמען, פּאַר: 5מען ווי אַ פּאַרטאַמש), to smear (ר. ה. באַשמירען, באַשמירען). — פּ' lokaj (נה"ד lokaj). — פּ' larwa (14). — פּ' (larve (נה"ד larve).

- הוישענרוד, לוקוויז, ריבול (לושין¹), טראאנוז², פארצען³), ריבעל
 (קויעניק), ריבעל (פולטומק) = פּרילזשען rubel;
 פּוּלִיצִי (נומירירט) = פּוּלִיצִי polica;
 בראַנזֶלֶט (סומפּלג) = פּוּלִיצִי bransoletka;
 בּוּלֶדֶן, בּוּלֶדֶן (אָ בּוּדֶן, וואָדוויסוֹ) (האַרשען) -- פּוּלִיצִי balon;
 קאַנצעלֶאַרֶץ (בערושין), קאַנצעלֶאַרֶץ (מאַנגלענע, נאַראַרושין)
 = פּוּלִיצִי kancelarya;
 „מ'לֶאַקוּוּצֶע“ (מ'הילט זיך) (בערושין) -- פּוּלִיצִי lekarzyc;
 קאַטּוּפּלִי (קאַטּוּפּלִי), קאַטּוּפּלִי (ס), גיטּוּפּלִי (ס) ווי
 אויבען ו' 15] -- פּוּלִיצִי kartofel;
 קאַפּ (סומפּלג) (אין מופּעלער טייטש: א) לאַך באַט מלבוש, ב) אַרײַן
 מיט וועלכען מ'פאַרמאַכט דעם קיימען] -- אַקעגען פּרילזשען klapa אײך אַז
 צווייערלייניקער פאַטשונגן];
 גאַלֶער: (הוישענרוד) -- אַ געמײנערע בערלינקע. אַ פּוּלִיצִי גאַלֶער
 קלײנע, צוזאַמענגעקלאַפּט אַזוי ווי אַ פּרײַם" = פּוּלִיצִי galeera (ה"ר
 galeere);
 פּאַטּלֶיק (הוישענרוד) -- זײער פּלאַכע בערלינקע, וועלכע מ'לאָדנט
 מיט אויבס", -- ווי ס'שיינט פּוּלִיצִי patela וואָס האָט דוּ שטאַט
 „אַ פּלאַכע קוכענפּאַן“];
 שאַבֶּלֶל (פּוּלִיצִי) = רוס' шнелъ;
 ליכטֶוואַץ (הוישענרוד) = פּוּלִיצִי lechtowac (').

1) Losice (קונסט. א. כעלם. ג.). — 2) Trojanów (נאַרוואָליג. א.).
 3) כעלם. ג. הולדראו. א. — 4) אין קרעמיניק: פּוּלִיצִי? (מיט טרוקענע א.).
 5) אפילו אין ווישקוויז קומט דער וואָסבעל מיט פּאַלאַט. (הגם קוים-קוים)].
 6) אויך אין יוועפּווי (לובל. ג.): גיטּוּפּלִי. — 7) אַ הוישענרודער שופּער האָט מיר
 אַמאָל דערציילט: „... יעדן הויבעל עכטן (ע"מ)... באַמערקעדיק, אַז אַךּ ס'איז
 שוין נישט, האָט ער מיר אויבערזעצט אַף פּוּלִיצִי „lechtowalem“. מיט אַמערי-
 גיש בון אויך דערשונגען, אַז דער ווערב באַטייט: אַז בּוּדֶדֶן גען מ'ש אַ פּוּלִיצִי
 בערלינקע אַף אַג' אַנדערע. ווי ס'שיינט, און דאָס פּוּלִיצִי ציטוורט אַ מַגֶּכ-
 נישער אויסדרוק, נענטער פּוּלִיצִי דעטשישען ווערבוס טראַנז' leichten (ברונקער
 מאַפּען).

קולעיון, קאוואלעיון (ווארשע) — אקעגען פויל' *kolor* ; *kawaler* (1)
 קוואטוראלע (2) [פשוטע ראד, ג, אויטשנ. א.] = פויל' *kont-* ; *rola*
 סאלע (3) (ווארשע) — גרויס צומער ; ב) לוקאל, ווו מאורדנעט-
 אגין שמחות (רעהויפט חתונות) = פויל' *rola* ;
 קרעל (4) (ווערשין) — נאכץ פוילישען *koral* ;
 ליאמק (פישניעץ) — „ווינגלעזעל“ = פויל' *lampka* ;
 מענדאל (קרעמעניץ, ווישקוו) = רוס' медаль (פויל' *medal*). —
 אנטערקונג. — ל) (נאכץ סלאווישען) הויבען מור אין נעמען פון שמערט :
 באשעלסק, מוגילניצ, קולביעלי, קעליץ, כמעליניק, אולקיש, קולני
 (לויפ. ג.) א. א. ה. ; אויך אין די נעמען פון ווארשעווער גאסען : נאלעווקס
 (Nalewki), שליסקין (Slizka) וכ'.

§ 34 — (שפוטטאנע פאלטאליאנען). — 1) פארצן, אובער, אועלכע פאלען,
 ווו ס'איז שווער צו געפינען די אנווענדיקע סבה פון דער פאלטאט-
 ליאנע.

2) ליפשיץ ברוינגט (5) : „ליאשטשען זעך“, „ליאג“ (6) — אקע-
 גען די פוילישע : *!lug, łaszczyc się*
 האקאוו : „ליאכענע“ (7) (גרויסע שיסעל) — ווו ס'שיינט אקעגען
 . *лохань*

אלוו, אין יידישען פאלטאליאנען רטרער 5 — אקעגען סלא-
 ווישען ריינעם ! —

3) אין קרעמעניץ, טרטשין, פולונקע, ברויסק-דליטא זאגט מען :
 „אורע“ (8) — דאָ קען מען אינגוין דעם אינפלוס פון רוסישען *губа*.

(1) די באטונג פון די ווערטער אין יידישען און אמילנ נישט ווי אין פוילישען,
 ביר ווי אין פראנצויזישען (*kavalier, couleur*). — (2) וועגען *u* ווי אויבען
 זי 33 (אָנמ. אין טעקסט). — (3) „דאָס ליר פון ראבאָניק“ 22 : „פון דאָ פֿינטקע גאָס
 די סאַליע...“ (4) אין פֿורם פֿאַר סינגולאַר און פֿלוראַל. „אין קרעל“ אין „אַ
 שניצער קרעל“. — (5) זי 113. — (6) מהיִד *louge* (לעק' 151), מהיִד *lauge* —
 (7) 184.

אבער פוננוואנען נעמט זיך די אויסשפראך אין ביאלובזשעג, פוליוו, לענטשני, וויערושוו, ווישקוו, מישיניעץ, ווו מ'רעדט קיין רוסיש נישט?

אין לובלין: „אזל“, אין סלזאטשוו: „אזל“.
 4) אין ראדין (לובל. ג.), אין ווענגערווי: ליַעכט, ליַעכטיק (ליַעט, ליַעטיק); — אין פראַשניץ: שֵׁלֵאַכט (מלחמה שלאכט); — אין סקער-ניעוויץ: וואַליַגערן; אין לובלין: וואַליַגערן. —
 זול אין די ביישפילען די פאלאטאליזירונג פון ש זיין רעגרעסיווע אַסימילאציע ווירקונג פון די גומענלויטען כ, נ?
 אין „שלאַכט“ אזו אפשר אויך מעגליך איינצוזיין אַנאלוגיעביל-דונג צום פוילישען szlachtować (קוילען)? —

לויטנעזעצליכע פאלאטאליזירונג.

§ 35 — וואָס פּויליזשע ווענען קל, גלא. — די וויכטיקסטע דערשיי-נונגען פון לויטגעזעצליכער פאלאטאליזירונג זענען פאַר אונז נאָך k, g. די פאלאטאליזירונג פון ן ווערט נאָך די דערמאנטע עקספּלויזיוולייטען אַרויסגערופען דורך דער אַרט פון זייער אַרטיקולאציע. —
 1) באַ בילדונג פון k, g פּרעסט זיך דער מײַסטעלער טייל פון דער צונג צו צום האַרטען גימען (פאלאטאלע עקספּלויזיוולייטען), אודער דער טײַפּערער טייל פון דער צונג צום וויכען גימען (וועלארע ק, ג). דער שפיץ-צונג רירט דערביי זייער ליכט אָן די וורצלען פון די אונטערשטע שניידציין. שנעל צונעמענדיק די צונג פון גימען, לוזט מען די לופט אויסשוסען דורך דעם אופענעם מונדקאנאַל.
 2) אין גרעסטען טייל פון די פוילישע מײַמ און אין אייניקע דרום-רוסלענדישע ליגט די אַרטיקולאציעשטעלע פון ק און ג ווי אַף דער גרענעץ פון וויכען און האַרטען גימען, מער אַפײַן האַרטען. אַף אַרויסצוגעבען אין דידיזיקע מײַמ ריינעם ך נאָך k אודער g, וולט די צונג געמוזט, גלייך נאָך דער פאַרענדיגונג פון דעם גימען-לויט, אינגאַנצען אָפּטיילען זיך פון האַרטען גימען און איבערטראַגען דעם שפיץ אַף די אייבערשטע שניידציין.
 דאָס איז, אבער, נישט אַזוי גרינג, און צוליב באקוועמליכקייט פון דער אויסשפראַך ענדערט דער ך זיין אַרטיקולאציעשטעלע, אַסימיל-לירענדיק זיך, אויב מ'קען דאָ געברייכען דעם אויסדרוק, מיטן ק או-

דער ג. די נייע אַרטקולאציע פון 5 איז כמעט די-אייגענע , וואָס פון די עקספּלויזיוולייטען , נור עטוואָס מיליפּיצירט : די צונג באַרירט מיט'ן רוקען דעם האַרטען גימען אָפּ אַ גרעסערן שטח -- צו די אייבערשטע שניידציין צו , -- און דער שפיץ אירער דריקט זיך שטאַרקער צו צו די וורצלען פון די אונטערשטע שניידציין .

אָנמערקונג . -- דער שפיץ פון דער צונג, באַס אַנטשטיין פון ל' נאָך ק, ג, מ ו בלעבען אָפּ די אונטערשטע ציין , וועל אנדערש ווילט פאַרשטעלט געווערען דער מונדקאנאל , און די לופט , וואָס פּוילט די דערמאָנטע נימענלייטען ווילט נישט געקענט ווי געהעריק פּרוב אױסשוּמען .

8) די געענדערטע אַרטקולאציעשטעלע פון 5 נאָך די גימענעקס-פּלויזיוולייטען איז, אַלזוי , אַ נאַטורליכע פּורטוע צונג פון זייער אַרטקולאציעשטעלע . די פאַרבינדונגען קל', נל' ווערען , דעריבער , אױסגעשערלעך אױגענטליך, קען מען זאָגען, ווי אױן צוזאַמענגעזעצטער לויט , שלאַנק און ווייך .

אָנמערקונג . -- מענטשען, וואָס רעדען שלעכט , בריינגען ארויס ל' נאָך g, k, אַריבערפּראָגענדן דעם שפיץ-צונג אָפּ די אייבערשטע שניידציין . דער מונדקא-נאל ווערט אױסרומער פאַרשטעלט , נאָך אױדער דער עקספּלויזיוולייט און אינגאַנצען פאַרענדיקט . די לופט מוז אױסגעשטופּט ווערען דורך די שמאַלע שפּאַרעס צווישען די צונגערנדער און די אייבערשטע באַקציין . דערצו איז נױטק אַ שטאַרקע אָנשמערענגונג פון גורגל און פון די צונגערנדער, און צווישען ק אידער ג און ל לוזט זיך דעהערען אַ דעמיליכער קנאַק , אַ הילכקער צווישענרויש , דאָס מאַכט די אױסשפּראַך נישט עסטעמיש .

זאָ אױסשפּראַך איז מיר אױסגעקומען צו הערען פון עטלעכע גרויס ביא-לער (1) . נור צו איז דאָס זייער אינדזיווידועלער פעילער אודער אַלגעמיינע אױגענשאַפט פון דער גרויסביאָלער מונדארט, דאַרף נאָך נאָכגעפּורשט ווערען .

§ 36 -- ווי געוואָרשע גרענעצען פון קל', גל'. (1 -- אין וואַרשע ווערט 5 נאָך ק אידער ג פּאַלאַטאַליזירט אין יעדער שטעלונג : a) ווּר-ט-אױן : קלײַך , קלײַמק , קלײַפּי , קלײַצן , קלײַצע , קלײַמע , קלײַעבם , קלײַערן ; גלײַק , גלײַעס , גלײַק , גלײַאָד , גלײַאָט , גלײַעבם , גלײַאָנצן , גלײַוצן ; --

1) Biała, Біла (כעלמער ג.) -- 2) העברעיש : קלײַפּח . -- קלאָר .
6) קלעמען . --

(b) וורט-אויס: פעקל, רעקל, פלעקל, גליעקל, שטעקל, זעקל, העקל, דעקל, פֿיסקל, פֿיסקל¹; שפּאָגל, פּויגל, גורגל, טעיגל², דעיגל, רעיגל³; —

(c) וורט-אין: פעקלִיך, רעקלִיך, פלעקלִיך, גליעקלִיך; עינגליאַנד⁴. —

(2) דאָסאייגענע — אין גרעסטען טייל פון די פּוילישע מ"מ — אין סלכאַטשוו, וויסקיט, ניישטעיטל, בערושין, ווישעגרוד, לובלין, פּו-לוו, יוזעפּווי, ליקווי, קאַליש, וויערושוו א. א. ה., — און אין געוויסע דרום-רוסלענדישע — אין ווענגערווי, גרויס-ביאלי, סוקעלווי, טורטשין, קרעמעניץ, בערעזדוו (נוווגראַדוואַליג. א.). —

אַנמערקונג. — אין די מ"מ, וואָס פּאַלאַטאָליזירען ל נאָך ק, ג, בליבט ער פאַר דירזיקע גימענלויטען אָהן ענדערונג. —

(3) נישט פּאַלאַטאָליזירט נאָך די גימענעקספּלוזיוויליטען איז דער I: (א) אין גרעסטען טייל פון די ליטווישע מ"מ — למשל, אין לומזע, סטאַוויסק, אסטרוו, קולִיג, מישיניעץ (לומ. ג.), וולקאווישקי (פּוואַליק. ג.), טשעריקווי, זולוטונגש, א. א. ה. — ;

(ב) אין אייניקע דרום-רוסלענדישע — אין אוטרע, סטע-פּאַנצ, אַשומער, ריוזשאַן;

(ג) אויס די פּוילישע — אין דער סומפּולנער, אין דער מאַקל-ווער (לומ. ג.);

(ד) אין דער ווישקעווער מ'.

(4) אין אייניקע מ"מ, דערהויפּט ליטווישע: — למשל, אין סקִדל, אין פּוילונקע, — איז דער I נאָך k און g ווי קיים-קיים פּאַלאַטאָליזירט. אובער טאַקי נישט מער ווי קיים-קיים. ער איז נאָג-טער צום פּוילישען I ווי צו I, נור דוך גערירט מיט דער ווייכקייט פון לעצטען. די אַרטיקולאַציעשטעלע זיינע: צווישען דער, וואָס אין 2-טען פּונקט פון § 30, און דער, וואָס אין § 32 אָנגעוויזען. —

§ 37 — ול פּאַרן סופּיקס-כעו. — (1) אין סומפּולני, ווי I נאָך ק אל-דער ג בליבט, ווי געזאָגט, ריינ⁵, ווערט פאַר דעם אולטראַפּאַלאַטאַלען

⁵ שדערב (פון ב:ו). — ⁶ דעמונ. פון טאַג. — ⁷ העברעיִש: קָדָה, קָדָה. — ⁸ אובער: לאַנד. — ⁹ לויט דער רוסישער טערמינאָלוגיע: „השוימ“.

ch מין דעם דעמינוטיבוספוקס = כע דער ליקוויד יו פּלאַטאַליזירט):
 (a) צווישען g און ch — שטענדיק, — שפּײַגל־כע, באַי-
 גל־כע ווי „זאמעלבוכער“ 1320 II;
 (b) אין אַנדערע פּאלען — ווי אַמאַל, — „אַרבי־כע“, אובער
 „טרענדעלכע“; עס עקזיסטירען אויך פאַראַלעלע פּארמען: „זע-
 מעל־כע, טפֿעל־כע“ און „זעמעלכע, טפֿכעלכע“.
 (2) די אַרטאָקלאַציעשטעלע פון סומפּולנער פֿי פאַר־כע: צווישען
 דער פון § 30 (ב. 2) און דער פון § 32. —

זילבענבילדערדיקער I

§ 38 (1) און אַלע יידישע מ"מ בילדט | (דער ריינער און דער פּאַלאַטאַליזיר-
 טער), אָהן ווּקאַל פאַר זיך, אַ זילב (א אומבאַטאָנע וורט-אויס). מ'באַצט-
 כענט דעם זילבישען | : פֿ (1).

אוי (2): אַרפֿק, שפּיגל, דרעידק, רעיווק (3), היזק, הוטק, לעכק,
 קעמק, פּעצק, קעפֿק, לעפֿק, קעצק, רעקק, פּאַרק, טישק.

(2) זילבענבילדערדיקער | קען נישט קומען: באַך j, I און n.
 אַנטפּערקונג. — דערפאַר, אין די מ"מ (4), וואָס בילדען דעמינוטיב
 מיט דעם סופּיקס-ל, קומט צווישען אויסלויט-1 פון נומען און דעם -ל אַד, אודער
 דער 1 פּאַלם לנברי אַרויס. — אוי, אין קרעמעניץ, לומיר אָנכאָפּען: קענדק,
 פענדק, שפּעינדק, צעינדק, פעינדק, עינדק, אַינדק, רעינדק — און:
 קעסטק, פּלעקק, קלֿכק, שטעקק (5).

(1) לויט דער רוסישער טערמינאָלוגיע: „פּאַרוויכט“ — (2) די ביישפּילען
 זענען געבראַכט און ליטעראַרישער אויסלייגונג. — (3) דעמיני פון „ב. —
 (4) ווענען גאַליציע ווי: „Das deminutivum der galizisch-jüdischen
 Mundart“, Von A. Landau [„Deutsche Mundarten“... B. I,
 H. I, s. 47]. — דעם דעמינוטיבוספּוקס-ל הובען די מ"מ פון די שטערט:
 קרעמעניץ, בערלין, קרוואַוו, לוצק, מורשין, גרויס-ביאלי, הענגערווי, רזשאַן, וויש-
 קוו; וואַרשע, זאַבלין, פּילוו, יודעפּוו, היערשוו, ווישענרוד א. א. וו. — אין ווישע-
 ברוד פּאַרן ווערטער, וואָס בילדען פאַראַלעלע דעמינוטיבאָס מיט -ל און מיט -כע;
 אַנדערע בילדען דורט די פּאַרקלענערונגספּורם בלויז מיט -ל אודער בלויז מיט -כע. —
 (5) מין: קאַן (צו וואַסע-), פּאַן, שפּאַן, צפּאַן, פּאַן, פּאַן (האַן), פּאַן (האַן), רעיין, קאַסטן,
 פּלוקן, קלֿכן (קוין), שטעקן. —

- (3) אויך אין העברעישע ווערטער איז ζ (אין פריען אויסלויט נאך קינסאנט) זילבענבילדענדיק .
ווי (אין דער קרעמעניצער אויסשפראך): מאַזל, מליכל, מאַכל, מעכל, דעיגל, רעיגל⁽¹⁾ וכו' .
- (4) וועגען סונאנטישען טייל פון זילבושען I לוזט זיך זאָגען דאָסאייגענע, וואָס וועגען דעם סונאנטישען עלעמענט פון זילבענבילדענ-דיקען ζ (ווי אויבען § 2, 4) .
- (5) I בלייבט זילבענבילדענדיק, אפילו ווען ס'ווערען נאָך אים צו-געזעצט צום וורט פלערליי ענדונגען, אודער אַ צווייט קומפּוזיציעגלייך, נאָטירליך — מיט קינסונאנטישען אַנלויט .
- שווי (אין דער קרעמעניצער מ'גענומען): מוּדל — דעים מעידקס (גענוט. סונג); פּויגל — פּויגלדיק (אדווערב); מוּז — מוּזדיק; יפּל (אדווערב) — דעיאַ יפּלעט (אדווערביאלער אַדיעקט); עך קיצל — דז קיצלסט — עיאַ קיצלסט; קנאָב — קנאָבליך, וכו' .
- (6) אַ צוועקומענע ענדונג מיט וואַקאַלישען אַנלויט געמט-צו-באַם I זיין זילבענבילדענדיקע רולע .
- למשל (אין וואַרשעווער טראַנסקריפּציע גענומען): מיידל — מיידלך (מ'צ.) .
- (7) זילבענבילדענדיקער II נאָך זילבענבילדענדיקען I גיט-צו דעם ליקוויד און געמט אויך אַליין אָן קינסונאנטישע פּונקציע .
- אין קרעמעניץ (אלס ביישפּיל): עך קיצל, אויבער — קיצלין (אינסוי), קיצלונדיק (פּאַרטיציפּ. פּרעז.) ; פּוּדל — נומען — פּוּדלין (ווערב) .
- אַנמערקונג . — אַ טיפּער אינטערסאַנט צווישען דעם ייִדישען און דעם דײַטשישען . נהיִד: ⁽²⁾ fiedeln, ⁽³⁾ kitzeln, א. א. וי. — אַקעגען דער דײַטשישער אומבאַטיטשער זילב -el- פון די געבראַכטע און ענליכע ביישפּילען — אין דער ייִדישער שפּראַך תּמיד: -לע- (עווענטועל: -לי-).
- אין דעמדוויקען -לע- קען מען אפּשר איינזיין דערשיינונג פון מעטאטעוים⁽⁴⁾ (§ 20, פ. 1): וואַקאַל (אודער סונאנטישער טייל פון ליקוויד) און קינסונאנט (אייגענטליך, סונורלויט) זיך געבויטען מיט די ערטער —

(¹) מוּדל, מוּדל, מוּדל, מוּדל (אייגעננאָמען, דז, דז, דז — * מה"ד (לעק' Videlen : 341 — *) אויך מה"ד (לעק' 124) — *) אין ברייטען ווין . אין ענגען זין באַצייכענט מען מיט דעם טערמין דאָס בייטען זיך מיט די ערטער פון קינסונאנט-ען (למשל, אין זשוליאן הוב איך געהערט: שְׂחַד אַנשאַפּט הָשָׁדוּר) . —

(8) פֿאַר'ן דעמינוטיווסופיקס = כּע פֿאַרלירט דער סומפּולנער זי
 טיילונג זיין זילבענבילדענדיקען כאַראַקטער (ווי, זאמעלבוכער" 320 II). —
 (9) די ווערבאַלע פֿורט „וועל" (פֿאַרלירט אין גרעסטען טייל
 פֿון די פּוילישע מ"מ אין אַ סך דרום-רוסלענדישע דעם
 אַנגליש-w. ענקליטיש, נאָך אַ ווירט מיט קונסונאַנטישען אויסלויט (געוויינטליך,
 איז עס פֿערענליכ, פֿרוג פֿון 1-טער ב.) ווערט די זילב „על" אָן אויך דעם
 וואָקאַל, און ׀ בולדט אַ זילב מיט'ן פֿריעריגיגענדיקען ווירט.
 און: „עכ' ל" גע'ן", „כ' ל" עס'ן" (קרעמעניץ); יעכ' ל" ט'ן
 (לובלין), וכ' . —

אַפּשוואַכונג און וואָקאַליזירונג פֿון ׀

§ 39 — ל — לעמער לויט. — ׀ די ליקוידע ווערען פֿאַרעכענט צו די
 לייכטסטע קונסונאַנטען⁸.
 (2) אַמלייכטסטען איז דער ייִדישער ׀-לויט אין די פּוילישע מ"מ.
 (3) אַמווייניקסטען שטאַנדהאַפּטיק איז דער ׀ פֿון אַיניקע לייטווישע
 מ"מ (אין צפֿון-טייל פֿון ליטווער גוב').

דער פּויליש-ייִדישער ׀

§ 40 — וואָנעמינס. — ׀ דער פּויליש-ייִדישער ׀ האַלט זיך אים אַלגע-
 מיין פֿעסט, ווערט אַרטיקולירט בולט און דייטליך, הגם זיין אַלישראַך
 איז מילד (§ 30, ב. 2).
 (2) אַפּגעשוואַכט, אודער זיַקאַליזירט ווערט נור דער ריינער, ד.
 ה. דער אַרטיקל ׀, און נור אין אויסלויט פֿון ווירט.
 (3) דערביי עקוויסטירט און דער הינויכט אַ אונטערשיד צווישען
 נישטזילבענבילדענדיקען און זילבישען ׀:
 (a) דער ערשטער ווערט בלויז אַפּגעשוואַכט, אַן דאָס נישט
 שטאַרק, און נור אין אַ באַגרענצטער צאָל פּוילישע מ"מ;
 (b) דער צווייטער ווערט אויך וואָקאַליזירט, און אין אַ בריי-
 טערן קרייז מ"מ. —

⁸ ערשטע פֿערזון סינגולאַרנס פּאַטרי: פֿון הילאַמערב „זיין". — ׀ אין וועל. —

⁹ ווי ווילמאַנס I 298. —

§ 41 — ודער פוילישער נישטוילבענדיגערדיקער [ל]. — ער ווערט אָפגעשוואַכט: (1) אין קאַלן, אַלס אויסלויט פון אומבאַטונטער ענדזילב, וואָס איז געבילדעט דורך אַ סוואַראַהאַקטיוואַקאַל, וועלכער הוט זיך אַנט-וויקעלט נאָך דיפּטונג, — ווי: מוועל, קוועל ווי „זאַמעלגלעך“ II 1312; (2) אין פּוילן, וורט-אויס נאָך דער איבערלענג 6, — ווי: א. ג. : מוועל, קוועל ודער ל איז נאָך „קונסאָנאַנטיש“, אובער וויער ליכט און דורכזיכטיק, קיים צו פאַרנעמען מיטן אויער]. —

§ 42 — ודער פוילישער זילבשער [ל]. — (1) אין וויערושוו איז ער דייט-ליך קונסאָנאַנטיש, נור שוואַכליך, מיט פאַרלוסט און געוויכט. אַמליכט-סטען, ווי אָף דער העלפט שוין וואַקאַליזירט, איז ער נאָך אַלע לאַבאַ-לע, דערהויפט נאָך m.

(2) אין מאַקווי (לומא. ג.) זענען די פאַרהעלטענישען אזוי: (a) אַמסטאַרקסטען האַלט זיך דער ָ נאָך די דענטאַלע, נאָך וועלכע ער פאַרלירט בלוין קיים-קיים און פולקייט. — טווי (1): אַאַמ (2), ענמ (3), מאַרד (4), אַאַ, מאַאַ, מאַאַ (5); (b) נאָך די גוטראַלע און נאָך r איז ער אַ סך שוואַכער: פאַאַק (6), יאַאַק (7), פאַאַר (8). — אַלס דריטע זילב נאָך דעם הויכטן — גאַר אויפגעלייזט, כמעט וואַקאַליזירט (און u): מאַאַלע (9), מַאַלע (10), קאַאַלע (11), שפּאַלע (12);

(*) דו בישפּילען געוועזט מיט קוועל; בלוין די ל-ליטען מיט ציצערן, וואָס איז אַף אַ האָר קלענער פון דער ערשטער שריפט. — (2) דעמו, פון ולט (הויט); אימינונשו: אַאַטעל. — (3) דעמו, פון אַנט (האַנט); מיאַנט און מאַקוו: „אַקלאַן ענטל“, אובער „אַקלאַנטשיק ענטעל“. — (4) ווילנאַר געברויכט מען: מולט. — (5) דעמו, פון ולט, טולס, מולס (הוי, טווי, מווי); אימינונשו: אַאַעל, טאַאַ-זעל, מאַאַזעל. — (6) דעם, פון פולק (פויק); אימינו: פאַאַקעל. — (7) דעם, פון פולר (פויער); פעמינו: פולרטו. — (8) דער פעמינו-אובערן ו-אימינודרוקען די נישט פולשטענדיקע אויפלייזונג. — (9) דעם, פון מולל (מיל), מַאַל; מַאַ פון דעם; מאַאַ-לעכלעך, מַאַלעכלעך. — (10) דעם, פון קולל (א) קויל צום שישען; (ב) קוועל (דאָס לעצטע וורט און מאַקוו אומבאַקאַנט); דער מינגולאַר פון דעם' זעלמען געברויכט: פעטער דער פולרטל; קאַאַלעלעך; אַלס מינגולאַר פופולערער און מאַקוו: קאַאַלטיע. —

c) כמעט וווקאל, בלויז מיט אַ פֿינטעל פון ׀, הערען מיר אויך נאָך אַלע לִיפּענלויטען: קעפּױׁ, שאַאַבױׁ, שראַאַפּױׁ, זאַאַנוױ. — אַמנאַנטסטען צו ױ אױ דער לויט נאָך דעם לאַבֿיאַלען גאַזאַל: באַימוױ. —

3) אין דער סומפּולנער מונדאַרט, וועלכע אױ אױבערהויפט זײער סובטעל, אױ דער ׀ בכלל באַזונדערס לינד, פֿינן, — דער ױׁ, דערױבער, נוך שוואַכער און ליכטער:

a) ליקוויד, הגם זײער גרינגער און דורכױכטיקער, הערט זיך נאָך דן צאַנלויטען און נאָך r: — שלױסױ, פעירױ, ובי;

b) נאָך דן לאַבֿיאַלע עקספּלוזיוולויטען און ספּיראַנטען אױ ער שױך וווקאַליזירט אין גרעסטען טײל פון זײן קוואַנטטעט, נור זײן נאַטור, אַלס „קונסונאַנט“, שפּירט זיך נוך. ריכטיקער וועט, דערױבער, זײן אויסצולייגען: אַרבױ, קנױבױ. — אין דריטער זױלב נאָכֿן הױכֿ-טון וועט שױך נישט רױזיקאַליש זײן צו שרײַבען: שוואַרצאַפּו (הגם אויך שוואַרצאַפּו וועט נישט זײן נישט גענוי);

6) נאָך ג און מ — ױ; דער סימן-הגזע שפּירט זיך נישט מער, ווי קױם-קױם: — גורגױ, שפּױגױ, הױמו, זעמוױ. —

4) וויטער נוך, אין אַ געוויסער מאַס, גײט דער פּרוּצעס פון אַפּשוואַכונג און וווקאַליזירונג באַם יוזעפּווער (לובל. ג.) ױ:

a) אויך דאָ האַלט זיך דער ליקוויד אַמפּעסטטען נאָך דן דעגֿ-טאַלע, נאָך וועלכע ער אױ דײטליכער זוגאַר, ווי אין דער סומ-

1) דעמ' פון קופּ. — 2) דעמ' פון שולפּ (מ"צ שױבם); אימני: שאַאַבע-לו. — 3) דעמ' פון שרױף (מ"צ שרױפּן); אימני: שראַאַפעלל (מ"צ שראַאַפע-לעך). — 4) דער סימן-הגזע שפּירט זיך פּורט און דער אויסשפּראַך. אימני: באַימעלל (פון בױם). — 5) דער זױלבושער ׀ אױ דורט, זול דאָ אָנגעמערקט ווע-רען, אױגענבליך נישט שאַרק פּאַרשפּרױט, סחמת דער דעמוניזשױסן-ל אױ און פּומפּלניג לגמרי נישט באַקאַנט. — 6) דן נאַטור פון ױ (אױס ל) רױקט זיך אױס אין ט באַזונדער מין רױקױט (האַרבקױט) פון דעם וווקאַל, וועלכער אױ נישט אױויל פּלױסקױ זױט „סאַמורודגע“ ױ. —

פולנער מונדארט; צוויי: בראיט^ר, רעיד^ר, העינד^ר, פעס^ר,
האצז^ר, פלעש^ר, קאיש^ר, פוש^ר, טעצ^ר, פלעצ^ר; —

(b) נאָך די לאַביאַלע, אובער, און נאָך ch און r און דער
פולשטענדיק שוין ווקאַליזירט, הגם אין דעם רויען u, וואָס דער-
שיינט אָף זיין אורט, שפּירט זיך מער-ווייניקער אַ פּינטעלע פון אויפ-
געליזטען I; — צ. ב.: קנעפּו, קעפּו, טאַאַבו, שאַמו^ר, רעי-
וו^ר, פּלאַאַמו^ר, באַאַכו, יאַאַכו^ר, פּאַאַלעכו^ר, טירו^ר.
וכ'.

צנטערקונג. — אין יועסוו: קנאַפעל II פּאַלאַטאַליזירט און נישט
זילביש, מיט e (רוסיש e) פאר ירך. —

(g) אין פּוּלוּו:

(a) נאָך די דענטאַלע און פּוּל שוואַכער, ווי אין דער יוע-
פּווער מונדארט. ער הוט בלויו קיים-קיים קונסונאַנטישע נאַטור:
ס'הערט זיך u, אין וועלכען ס'שפּירט זיך נישט מער ווי אַ פּינטעלע
פון I. אַמשוואַכסטען און דער זילבישער ליקוויד נאָך ש. — אוי:
ווענט^ל, הענט^ל, נאָאָד^ל, בעעד^ל, רעיד^ל, בעיד^ל, העינד^ל, שפּעינד^ל,
פעס^ל, האַאַז^ל, מאַאַוו^ל, טעצ^ל, פּלעשו, נאָאָדוטעשו, וכ' ;

(b) נאָך די לאַביאַלע און נאָך כ און ר — פּולשטענדיקער u
(אירעאלער, איבער זיכערער). — הייסט עס: קעפּו קניעפּו, קנ-וּבו, טאַאַבו,
שיפּו, וולוו^ו, וועלוו^ו, קניעכו, ביכו^ו, פּאַאַרו, טירו, וכ'. —
(a) אין וואַרשע — ווי אין פּוּלוּו^ו.) —

(1) אויגענטליך זעלטען געברויכט. עמטער: קליבערו (פון קליבער). —
(2) блудно . מאַן: (א) подносъ; (ב) קלעומערוישער אינסטרומענט. — (3) העבר:
שפּל [„ס' און שאַמו" = ס' און שלעכט]. — (4) דעמיג' פון ראָאָף (רב). —
(5) דעמיג' פון מלוּם. — (6) דעמיג. פון בורך, יוּך. — (7) .. פון מוּלל. —
(8) ... פון טייע, טייער (מיר). — (9) דעמיג' פון פּאַעט (באַרד), ראָאַט (ראָד),
באַיט (באַרד), האָין (האָן). — (10) די אַפּשוואַכונג פון I און אויסלויט פון דער ערש-
טער זילב — פּוּראַדישע דערשיינונג. — (11) דעמיג' פּוּל'ס נאָמען חוּלף. —
(12) דעמיג' פון בּייעך. — (13) אין „זאַמעלבוכער" II, אין די „דיאַלעקטאָלוגישע פּאַראַלעלען

קול־נער I.

§ 43 — (געווארפֿונשעס). — 1) אין אייבארשטען טייל פון לומזער גובי ליגט אַ פּאַס, אין וועלכען די יודישע מ"מ (געען-ארטן) און קרעס פון לויט-ח'ישען דיאלעקט) הובען פֿרעט נישט קיין נורמאלען I. דאָס געבויט ציט זיך פון דרום-מערב קיין צפֿון-מזרח, און זיינע גרענעצען דארפֿען ערשט אונטערזוכט ווערען. פֿורלויפֿיק קען אײַך בלויז אָנווייזען, אַז מ'שױנען ליגט אויסערהאַלב דעם פּאַס; קוֹל־נע, שטױטש? (1) — אין אים.

(2) אָמנאַנטסטען איז מיר אין דער הינוכט באַקאַנט די קול־נער מ', און פון איר וועט עס ווייטער גערעט ווערען. —

§ 44 — (נורמאַלער ל-לויט און קול־נען). — ער איז אַ זעלטענע דערשטינונג. (1) דיטליך, אָהן פּגימות, אין אַלע שטעלונגען איז אין קול־נע בלויז דער פּאַלאַטאַליזירטער I.

אָנמערקונג. — אויך און די פֿוילישע מ"מ, און וועלכע ווערט אָפּ-געשוואַמ, אודער וואַקאַלויזט, בלייבט ל' אין דער גאַנצער קראַפּט, אָהן שינוי (2). — (2) דער ריינער I ווערט אין קול־נע נורמאַל (הגם עטוואָס בלאַסליך) אַרטוקולירט בלויז אין צוויי שטעלונגען:

(א) צווישען וואַקאַל און ch; — z. ב. : וועלכער, אַזעלכער, פּעלכעל, שטעלכעל; (1)

(ב) צווישען ch און וואַקאַל; — למשל: בֿיכלאַך, טֿיכלאַך; קֿיכלאַך, שֿיכלאַך. —

§ 45 — (קול־נער ל'). — 1) אין דער קול־נער מ' באַגעגענען מיר בלויז ספּוראַדישע פּאַלאַטאַליזירונג פון I.

און באַמערקונגען, הוב אויך אין וואַרשעווער דעמאָנסטראַציע געשריבען אייך נאָך דעם-פּאַלע: צוליב טעכנישער באַקוועמליכקייט (וועגען גענויקקייט און דעם כּרם איז דורש נישט גענאָנען, מחמת די הויפּט-טעמעס פון יענע נאָמינען זענען געווען אַנדערע). — Szezechyn (1) — זיי אייבען § 40, פי 2. — עמ' פון פעל, שטאַל. —

בנישפולען: ליאליקן, פליאץ (1), (ליומפ (2), בליומבי (3), בלינד (4),
 כליאסטער (5), פליעיט (6), קליאמקי (7), קליעי (8), פאליטו (9), פוליצו,
 פליא (10), שאלי (11) .

(2) אב' ארט פאלאטאליזירונג פון 1 (און פון אנדערע קונסטאנטען) קומט-
 פור אין די יידישע מ"מ פאר (1), וואס באלאנגט, ווי באקאנט, צו
 די פאלאטאלע לויטען (בא זין גילדונג לעינט וך דער מערערשטער טייל פון
 דער צונג צו פון גיידע זיסען צום הארטען גומען, דער שפיץ פון דער צונג שטעלט
 זיך אפ אף דער אינערליכער זיסט פון די אונטערשטע שטראכן, און אין מיטען פון
 דער צונג לענגאויס שניידט זיך אן א רינזעלע). די'דוויקע דערשיינונג וועלען
 מיר רופען: „קוואל פאלאטאליזירונג“: די ווייכקייט פון וואקאל טראגט
 זיך איבער דורך בארירונג אפ'ן קונסטאנט פאר אים, און ס'ווערט
 באשאפען די אליזוע, אז אויך דער קונסטאנט איז ווייכליך. — דער
 קוואלפאלאטאליזירטער 1 און דער קליינער מ' געניסט נישט פון דער
 פרווילעגירטער לאגע, און וועלכער עס געפינט זיך דורט דער 5, און
 טיילט אים אלגעמיין דעם גורל פון הארטען 1 מיט אלע זינע דעפור-
 כירונגען און מעטאמורפוזען .

§ 46 — וקליינער הארטער 1. — 1) אויסער ווי פאר און נאך ch § 44, מ' 2),

(1) מיט לי — אקעגען פוילישען plac (רעיש 'Platz). —
 (2) אויך אין סק'דל (גרודנא) מיט ווייכען 1: פליומפ. — אין ווארשע,
 און לובלין: פליומפ ולימשין 163, הרוויץ 75: פליומפ: הארקאו 241, ביסקא
 185: פליומפ: הרוויץ 300: פליומפ (ע). — אין קרעמעניץ — און 1: פליומפ
 (הרוויץ 75, הרוויץ 300: פליומפ: ביסקא 185: פליומפ און פליומפ: הארקאו
 241: פליומפ). — טהיר (לעק' 189): pompe, pomp (לאטייניש: pompa). —
 טהיר (קלוגא 305a): Pumpe. געבענפורמען (און די מורה-מיטעלרעטישע מ"מ):
 plumpfe, plumpe (ווי גערין 97). —
 (3) אויך אין סק'דל: בליומבי, און ווארשע, און קרעמעניץ: בלומבי. אין
 לעבלין: בלומבי. טהיר (לאטייניש, פראנצ.) plombe (מ' 967): פויל': plomba;
 רוסי': плomba (1) — לי — אקעגען פוילישען blondyn (טהיר blond (אריינקט)).
 — לי — אקעגען פוילישען flaster. אין קרעמעניץ: פלאסטא. — לי —
 אקעגען פויל' flet (אודער רוסישען флейта?). — לי — פויליש: klamka (2) — לי —
 klej (3) — לי — אין קרעמעניץ: פאלט; אין ווארשע: פאלטן. פויליש: palto,
 paleton (10) — רוסיש: пудра. — לי — פויל': szal.

וועט איר אין קוליע דעם 5 אין נורמאלען, ד. ה. קלאָר אַרטיקולירטען אין זילערן געשטאַלט נישט הערען (אָהן אונגעזעיר, צו אַז דאָס ווײַט אַ יודישן, אַ לשון-קורס, צו אַ סלאַווישן).

(2) די סבות פון דער דערשיינונג דאָרף מען געוויס זוכען אין דער אַנאַטאָמיע אין פיזיאלאָגיע פון די שפראַכאָראַגען באַ דער יודישער באַפעלקערונג פון יענעם קאַנט (וואַרשענליך, ווי סײַ דאָס זיך, לויט פינע באַיאָכטונגען: אין געבט פון דער צווייט).

אַ נאָכערקונג — אינטערעסאַנט: די קוליער יודישע פרויען רעדען בעסער ווי דעם [1, ווי די מאַנסבלען (1)]. —

(3) די דעפארמירטע אויסשפראַך פון קוליער האַרטען I לוזט זיך נישט פאַראַקטעריזירען אין אַיין פּאָרמעל. זי איז פאַרשידען — לויט דער שטעלונג פון ליקוויד אין דער לויטגרוּפּע, ד. ה. אין ווורט, זייענ-דיק שטאַרק אָפּהענגיק פון milieu, דערפון, צו שטייט דער 1: —

(a) צווישען וואַקאַלען;

(b) אין פרייען אַנלויט (דערביי בלעבט נישט אָהן איינפלוס די מאַנסאַרב פון וואַקאַל נאָך אים);

(c) אין פרייען אויסלויט (סוף-ווורט);

(d) אין געדעקטען אַנלויט ווורט-אַיין (אין גרויסער אָפּהענגיקייט פון קונסאָנאַנט, וואָס פאַרן i);

(e) צווישען קונסאָנאַנט און וואַקאַל ווורט-אַיין;

(f) אין געדעקטען אויסלויט פון זילב ווורט-אַיין (נישט זילביש);

(g) אין געדעקטען אויסלויט ווורט-אויס (נישט זילביש);

(h) אין געדעקטען אויסלויט, זילביש;

(i) אין פרייען אויסלויט, זילביש. —

§ 47 — [קוליער ל צווישען וואַקאַלען]. — (1) דאָס איז אַ קאָטעגאָרישער [1], אַבער עס פעלט אים דאָס רעליעפּקייט, אויסדרוקליכקייט, שלאַנקייט אין דער גלאַנץ פון נורמאַלען ליקוויד. ער איז ווי צוגעפלאַטשט אַביסעל און פאַרעפּעלט. אַנדערש אויסגעדרוקט: ער איז נישטפאַרענדיגט און

(1) ווייַזט סײַך פאַרזוכערט די אל. לעז אים קוליערע. —

אומגעלומפערט עטוואָס. — מיר הערען אים אין אַזעלכע ווערטער, ווי (1):
 כאַל, קאַל (2), קעל (3), מאַילער, מאַיעכלי (4), געלעגען, וועלן שונג (5)
 (גיס), עינדעלי, אַנדעלי (6).

(2) אין דער אָנגעוויזענער שטעלונג איז דער קולִינער ליקוויר
 אַמאָנסטטען צום נורמאַלען u, כּוּטש, ווי געזאָגט, זייער פאַרשידען פון
 אים. דערביי קען מען דורך באַ אויפּמערקזאַמען איינהערען זיך כאַפּען
 אויך אין דעם u צווישען ווּקאַלען אַ געוויסע (הגם זייער-זייער שוואַכע) נטיה
 אויפּצולייזען זיך אין האַלבווקאַל u.

§ 48 — וקולִינער ל אין פּרעזאַנטאַטיוו. — (1) זיין קוואַנטאַטיוו שטאַנד-
 האַפּטיקייט איז שוואַכער, ווי באַ דער שטעלונג צווישען ווּקאַלען,
 און שטאַרקער עטוואָס איז אין אים די טענדענץ צו ווּקאַליזירונג.
 די u-נאַטור פון דעם לויט הערט זיך, אויבער, נאָך גענוג דיטליך, הגם
 ס'איז דערביי שווער צו אונטערשיידען: צו איז עס בלויז אַפּגעשוואַכ-
 טער, צושווימענער ליקוויר, צו „וּל“ — אַ לויט אין איבערגאַנגס-
 שטאַנד (האַלב — קורצער ליפּעני- u, האַלב — דעפּורטירטער u; u, וואָס זיין אָני-
 לויט און שוין אויבערנעמאַנגען אין ווּקאַל, — זיין אויסלויט, דאַגעגען, היט נאָך אייננע-
 האַלטען די קונסטנאַטיוו נאַטור).

(2) ניט אָהן איינפלוס, ווי געזאָגט, בלייבט אויך די קלאַנגפאַרב
 פון ווּקאַל, וואָס נאָכזיין u. פאַר די ליפּענווּקאַלען (u, o) קען שוין
 באַם הערער קיין ספּק נישט זיין, אַז דער לויט, פון וועלכען ס'איז די
 רייד, הייבט זיך אָן אַלס u; זיין אויסלויט (1) איז, אויבער, שוין
 שוואַכער. ווי פאַר a, o, i.

3. צ. ב.: לאַנק — וואַנק, לאַמעד — וואַמעד, לעבם — וואַעבם.

לעיפן — וואַעיפן, ליבוי (2) — וואַיבוי;

(1) די ביישפּילען געוועזט מיט קולִינעל; די למודין — מיט צו ציער:
 (a) אָנצווייזען דעם נישט גרויסען פאַרלוסט אין געוויכט פון ליקוויר; (b) אויסצווייזען
 דעם ל צווישען ווּקאַלען פון די u-לויטען אויס די וויטערדיקע §§ און דערמיט אונטערצו-
 שפּרייכען די גראַד אַז ע, און העלכער עס גייט די דעפּורטירונג פון u. — (2) ס'האָ,
 פּאַה. — (3) פּלוראַל פון העברעישען „קול“ — (4) ס'איז אין דעם פון מול (מול). —
 (5) און קרעמעניק; וועלכע שנייט. וואַס שנייט 92, 132: „וועלמשן גיסל“ —
 (6) דעם פון און (האָן) און און (האָן). — (7) = לִבְעָ.

אובער: ו' לון, ו' ונגען [אין אַנלויט — אַנטשירענער ו', נאָך וועלכען עס
דערט זיך נישט מער ווי א שטאַרק פינטעל פון ו]. —
(3) דער קוואַנטאַטיווער אונטערשיד צווישען ו פון § 47 אין ו
פון § 48 לזוט זיך גראַפיש צולי מער ווענג פּרשטעלען: לאַיאָף —
ויליאָף. —

§ 49 — וקלינער ל אין פּרעען אויסלויט. — (1) ער איז אַף אַ האָר לינדער
פון ו, וואָס צווישען ווקאַלען, און די טענדענץ זיך צו פאַרוואַנדלען
אין ו (נאָר ו, e), אודער ו (נאָר a, o, u) איז אין אים עטוואָס בולטער,
דערהויפּט נאָך די טונקעלע ווקאַלען.

(2) ווען מיר שרייבען: וויל, פעל, קרעל, שטאל, מול,
קול, פול, שול, שטול, — גיבען מיר די גענויע אויסשפראַך פון
דעם שלוסלויט, אַיגענטליך, נישט איבער: עס בלייבט אומפאַרצייכענט
דער דראַנג פון ו לגמרי צו ביטען זיין נאַטור.

(3) אויסלעגען, ווידער: ווין, פעו, קרעו, שטאו, מוו, קוו,
פוו, שוו, שטוו, — וולט געווען נוך מער נישט גענוי, וואָרום
נישט קוקענדיק אַף די צוריענקייט פון ו, נישט קוקענדיק אַף די
דיטליכע סימנים פון אינוויניקסטער אומוואַנדלונג אין אים, שפּירט
זיך נוך, אין דער שטעלונג, זיין נאַטור, אַלס ליקוויד, מיט גענוגער
קאַטעגאָרישקייט. —

§ 50 — וקלינער ל אין געדעקטען אַנלויט וורט-אין. — [אָנהייב-וורט נאָך
אַנאַדער קונסונאַנט הוט נישט אין קולינע אַיין באַשטימטען רעפּרע-
זענטאַט. דאָס בילד ענדערט זיך נאָכ'ן קונסונאַנט נאָך, וואָס פאַר'ן
ליקוויד, נישט אָהן געוויסער אָפהענגיקייט אויך פון ווקאַל, וואָס
נאָך אים.

(1) נאָך די דענטאַלע אַיין מערסטענטלס אויסדריקליכער, ווי
נאָך אַנדערע קונסונאַנטען.

(1) ערשטע און דריטע פערו' סונג' אינדר' פּרעו' פון "ח ע לן". — (2) דער ו —
פּוילישע קויז. (פּויל, קויל, פּויל). —

(a) די פֿארבינדונגען טל-, דל-, סל-, זל-, צל- (1) קומען גאָר נישט פֿור און קולירער ייִדיש. ווען איינע פֿון זיי וואַרפט זיך און

(1) די ערשטע צוויי פֿארבינדונגען זענען פֿרעמד דער גאנצער ייִדישער שפּראַך, און אלע אירע דזשעקעטן. האַרקאוו 166 בריינגט: טלומאַטש, טלומאַ-טשען, — זענען דאָס פֿוילישע הערשער: tłumaczyć, tłumacz, וואָס ווערט רען ווייניק געברויכט; פֿוילעזישער זענען די פֿורמען, וועלכע מיר געפינען באַ דעם-וועלדיקען אויטור: טלומאַטש (אויך באַ ליטווישן 102), טלומאַטשען, — ביידע מיט פֿעמאַטעוויס, ווי און נהיך dolmetschen, Dolmetsch (אויך גענומען פֿון סלאַווישען!) דער מעטאָמאָניס לווט זיך טאָק דערמיט דערקלערען, וואָס די ייִדישע צונג (און די דייטשישע אויך) און נישט געוויינט צו די פֿארבינדונגען טל, דל אָנהייב-וואַרט]. — באַ ליטווישן (104) קען אַין וואַרט מיט טל-. — ליטווישן 76 גו-וואַרט: דליבעניצע („skучное дѣло“); און קרעמעניץ וואָרט מען: דליבןך (...דעם עפעלי, ...דאָס הילף, ...מיטן פינגער אין דער נאָז); — פֿון די פֿוילישע דלובאַנינע (צווישען אנדערע, אויך און דער מיטש: „לאַנגוועיליקע אַרבעט“), dlobać. — באַ האַרקאוו 118: דלוט, דלוטעווען וליטווישן 74: דולוטע; און קרעמעניץ: דולוט! (רוסיש: золото). — אויך מהיך און נהיך זענען די פֿאר-בינדונגען אומבאַקאַנט (לעקסער 267, 35; מיטנער 1259, 294 — קען איינצי: וואַרט, וואָס זול זיך אָנהייבען מיט dl-, dl-). —

אויך די פֿארבינדונגען טל-, זל- זענען פֿרעמד דער ייִדישער שפּראַך (און דער געהיברעטישער). sl- ווערט און נהיך געלייגעט ווי schl- און וואָרט אַקענען זיך און דער ייִדישער שפּראַך של-. טל- באַגעגענען מיר גור און יענע ייִדישע מיט (ליטווישע), וואָס הובען ס אָנשטאַט ש. — ליטווישן 136: סלוי (פֿויליש slój), סלומבאָן און פֿוילישען ślaban (אויס דעם דייטשישען Schlagbaum) סלויט? סלויט? (slota 'ס), סלוי (קליינרוסיש slid), סלינע (slina 'פ'), סלינען (slinić 'פ'), סליעדסטווע (רוסיש слобдетвие), סלויפ (slup 'פ'), אלץ סלאַווישע ווערטער, ווי מיר וויען. — ליטווישן 96: זלידניע (פֿויליש złydzien, רוסיש злыдень). — האַרקאוו 220: סלוי, סלוזשבע (רוס' служба, פֿויל' służba), סלוזשען (רוסיש служить, פֿויל' służyć), סלופ, סלושען (= סלושען), גור מיט פֿעצעלעך מיטש), סליאָד (פֿויל' ślad), סלידלעך (פֿון רוסי' слякоть) סליחה (העברעיש), סלומאַק (פֿויל' ślimak, קליינרוסיש און היסרוסי' слимак), סלינע, סליעפֿאַק (פֿויל' ślepak). — מיט זל- באַ האַרקאוו (154) קען איינצי: וואַרט. — אומבאַקאַנט: און לובלין: שלימאַק (= ślimak) מיט ייִדישען של- אַקענען פֿוילישען śli. —

דער מונדארט אַמאָל יו דורך — אַיז עס אין אַ העברעישען אודער סלאַווישען וואָקאַבעל; אין אַ גרונטיגדיש וורט — קיינמאָל נישט. — פ. ג. : סלֹכֶּ (סליחה), סלֹי, סלֹפּ, זלֹבֹי, צלֹמֹים. — דער ׀ אין די ווערטער — קאַטעגאָרישער ליקוויד, אָף אַ האָר בלויו אומקלאָרער, ווי צווישען וואָקאַלען (S 47). פֿאַר ׀ און ׀ ׀ ׀ ווייזט ער אַרױס ׀ טעג-דעגן (א שוואַכע, אפילו) איבערצוגיין אין ׀.

(b) מער דעפורמירט איז און אַ בולטערע נטיה אויסגעשפּרױכען צו ווערען אַלס ׀ ווייזט-אַרױס דער קולִיגער ׀ אין דער פֿאַרבינדונג שלֹ. — עס הערט זיך נאָך נישט אַ אומבאַשטימטער לויט, עפעס ווי צווישען צורִיבענעם ׀ און אומדייטליכען ׀, פֿאַר די העלע וואָקאַלען — מיט דעם איבערגעוויכט פֿון דעם ׀-עלעמענט, פֿאַר די טונקלע — מיט דעם אי-בערגעוויכט פֿון דעם ׀-עלעמענט. — ווען כִּלְעִיג-אױס: פֿאַר שלֹ׀סן, שלֹ׀סו, שלֹ׀טן, שלֹ׀כט, שלֹ׀פּם, שלֹ׀עף, שלֹ׀אַען, שלֹ׀אַף, שלֹ׀גן, שלֹ׀פּן, שלֹ׀קערצן, — גיט דאָס גראַפֿישע בילד, נאַטור-ליך, נישט איבער די גענויע פיזיולאָגיע פֿון דעם לויט, מיט וועלכען מיר באַשעפּטיקען זיך דאָ. צו באַטונען די טענדענץ אויפצולױזען זיך אין ׀, ווילט מען געקענט איבער דעם פעטיט-אַנדערשטעלען אַ פעטיט׀ו; נור דאָס איז טעכניש שווער, און מער ווי אַ אָנצוהערעניש ווילט עס אויך נישט געווען, ווייל די ווירקליכע אויסשפּראַך פֿון קולִיגער ׀ קען איבערגעבען נור אַ פֿונדאָראָף: דאָס פֿאַפֿיר איז מער ווי אַ באַשרױ-בונג נישט אימשטאַנד צו דערלאָנגען. —

(2) נאָך די גוטראַלע זענען די פֿאַרהעלטענישען אַזוי :

(a) נאָך ג אָנהייב-וורט הערט זיך דער ׀ קען מען זאָגען כמעט אינגאַנצען אַזוי ווי נאָך שׁ: קונטונאַניש נוך, אובער שטאַרק אומדייט-ליך, אין אַ צושטאַנד, וואָס קען כאַראַקטעריזירט ווערען אַלס שוועל פֿון וואָקאַלזירונג. די אומדייטליכקייט שטייגט אין דער ריכטונג פֿון גלֹ׀ צו גלֹ׀. — ביישפּילען: גלֹ׀טשן, גלֹ׀ען, גלֹ׀עבם, גלֹ׀עקו, גלֹ׀אַיך, גלֹ׀אַנג, גלֹ׀ס, גלֹ׀ק, גלֹ׀סטן.

דער אָלויט צל- אימבאַקאַנט אין דער ייִדישער שפּראַך, אין דער סה"ד (לעק 406), אין דער נה"ד (טיאָדער 1493), אין דער רוסישער און אין דער פּוילישער (אין דער לעצטער און וורט מיט דער פֿאַרבינדונג: clo). באַלֹ׀ס: צין (179) אין האַראָפּוין קען און וורט מיט צל-.

(*) פֿון פּוילישען złoty, אובער מיט ספעציעלער באַשטימונג: אַ גרויסער הינגל.

(b) ווייטער גייט די דעפורמירונג פון ליקוויד אין דער אנלייט-
 פארבינדונג קל- . פאר די העלע ווקאלען פארלירט ער פון א דריטעל
 ביז א העלט, אויב ס'איז דערלויבט אזוי צו מעסטען, פון זיין געוויכט:
 קל?נגען, קלעזמער, קלעידער, קלעינער, קלעצער,
 קלערן. — פאר a וולט מען שוין געקענט אויסלייגען: קלאס,
 קלאפטער, — ווען גישט דאס פונטעלע ל, וואָס לזוט זיך דורך נוך
 פארנעמען אין דעם לייט. — פאר די טונקעלע ווקאלען הערט זיך און
 א לייכט הייטעלע פון ל- : קלובם, קלויך, קלוג, קלונג (1) . —

(b) אַ ראָדיקאַלער אונטערשיד עקזיסטירט צווישען דער אויסשפראך
 פון קוליןער ל נאָך די לאַבידענטאַלע און די בילאַביאַלע .

(a) נאָך פ איז ו מער ווי אַף די העלט ווקאַליזירט . די נאַטור
 פון דעם ליקוויד איז גישט אינגאַנצען נוך אָפגעווישט, אובער דיטלי-
 כער הערט זיך אין דעם לייט דער ווקאַלישער עלעמענט . דער לעצ-
 טער לזוט זיך אויפאַסען אַלס אַ אין אָנהייב פון אַבערגאַנג אין אַ, או-
 דער, אַנדערש דעפֿינירט: אַלס זייער לייכטער אַ לייט (מיר וועלען פאר אים
 געברויכען אַ פעמיט איהל) . פֿאַג, פֿאַג, פֿאַג, פֿאַג, פֿאַג, פֿאַג, פֿאַג,
 פֿאַג, פֿאַג, פֿאַג, פֿאַג, פֿאַג, פֿאַג, פֿאַג, פֿאַג, פֿאַג, פֿאַג,
 פֿאַג, פֿאַג, פֿאַג, פֿאַג, פֿאַג, פֿאַג, פֿאַג, פֿאַג, פֿאַג, פֿאַג,

(1) די פארבינדונג כל- קומט אין יידישען כמעט לגמרי גישט פור . מיר זייען
 זי אין דער אינטימערעקציע „כלעיבם!“ (לימשניץ 100), וואָס איז, קענטיק, א קומפּוּזיט
 (פון כל, וול אזוי לעיבם) — (?), און אין אייניקע הערמער, וואָס זענען גענומען פון
 סלאווישען אורער פון אנדערע שפראַכען, ווי (בא ליפשיץ: 99—100): כלאַגען (?),
 כלאַפען (רוסיש כלупать), כלופען (פּויל כלупаць, члупаць, רויס' члупать);
 און (בא האַרקאוון 177): כלופ (פּויל' כלуп), כלופוטע (רוי' כלупота), כלל-
 פוטשען (רוי' כלупотать), כלופסקע (אריעקט צו כלуп), כלורפורם, כלורו-
 פורמירען (גרוי' לאַטייני) . מ׳היר קומט די פארבינדונג hl גישט פור (לעק 103) .
 נה׳ד -- די פארבינדונג chl (מ׳אנדער 262 — 263) . — ווען איר בעט א קולינער
 אמך צו זאָגען אַ פּרעטרורירט פֿאַל-כל- (כל-ל, כלל-ל) (כלל-ל), למשל, הערט איר
 דעם אַ (ווייל נאָך ch) אַלס נורמאַלען ליקוויד והגם קיים-קיים בלייבער, ווי אין דער
 פארבינדונג כל- (ח 44, אַ 2, סינגע ב׳) . — אַ סינגולאַר. — אַ פֿאַלכער טע-
 לער, פֿאַלע שוסעל, פֿאַלך וועסער .

נאָך w קומט אין קולִינע | פֿור אין אַיִן ווֹרט: וולוטש-
 קי' (1), — אין איז מער נאָך אָפגעשוואַכט, ווי נאָך f .
 (b) פֿיל קאַפּרוזשער איז די אויסשפּראַך פֿון קולִינער | נאָך די
 בילאַבואַלע:

(א) נאָך פֿ הערט זיך אַ לויט צווישען וַ און וּ (אויגענמאָך, נאָמער
 צו u, בלויז מיט אַ נויט צו u): מיט אַ פֿינטעלע | — פֿאַר a (דאָ וועלען פֿיר
 עברויכען, אַלס גראַפֿישען צײַכען, דעם פֿעטיגט-u, איבערלוענדיק דעם |-מיטקלאַנג
 אָהן פֿאַרצײכונג); מיט אַ זײער לײכט פֿינטעלע | (נעמענדיק אַלס גראַפֿישען
 צײכען אַ פֿעטיגט-u, וועלען פֿיר דאָס פֿינטעלע | נישט איבערגעבען אין גראַפֿישען
 בילד פֿון ווֹרט) אַדער מיט אַ לײכטען צײטער פֿון וּ (שריבען וועלען פֿיר:
 „רױם) — פֿאַר o; מיט אַ דײטליכען צײטער פֿון וּ (איבערגעבען וועלען פֿיר:
 „רױם) — פֿאַר u. — ווי צ. ב.: פֿאַטשײק' (פֿאַטשײקען), פֿאַצן;
 פֿוידערן — פֿרױדערן), פֿוּטקי — פֿרױטקי; פֿרױצ-
 לונג (6) (זינאר: פֿרוצלונג (באָס איבערהוּרן דעם וואַקבעל עטלעכע מאָל)).

(1) ליפּשיץ 60, דרױזן 81: בליטשקע; האַרקאָוו 85 און 146: בלוצקע און
 וולוטשקע. (פֿ' włóczyka) — (2) פֿלאַטשק. (3) „פֿלאַטקען" ווי אויך האַרקאָוו
 ווי 240) — דעם קרעמעניצער פֿלויט (ווי אויך ליפּשיץ 162, דרױזן 127, הַרױזן 74)
 [פֿ' płot] און פֿאַרקן (ליפּשיץ 155: האַרקאָוו 236, דרױזן 127, הַרױזן 71: פֿאַרקאָן)
 [פֿ' parkan]. מ״הר (לעק' 188): מ״צ פֿון planke (מיטעל-לאַטײניש: [planca].
 — (4) פֿלאַצען, פֿלױדערן. — (5) „פֿלוטקי" (מ״צ: -ט) (אויך האַרקאָוו 240) —
 פֿילישען płotka. אין קולִינע — נעבענמױס: פֿולטש (מ״צ: -יס) — פֿרױטש
 ורױזן 443: פֿלוטשקען (נ״ד plötz). אין קרעמעניץ: פֿלוטצין (ליפּשיץ 162,
 דרױזן 443: פֿלוטעצע) — רוס' на тѣх ил' אוי אַ קלײן וויס פֿישעל: Сѣп-
 (גרודנ. ג.): פֿלוצלינג (האַרקאָוו 241: פֿלוצלינג). מענדעלי-מױז-ספֿירס „פֿישקע
 דער קרױסער" 67) געברױכט: פֿלוצלינג (הַרױזן 74, דרױזן 64: פֿלוצלונג) און
 פֿלוצלים (אויך האַרקאָוו 241). אין קרעמעניץ: פֿלוצים, פֿלוצינג (פֿױדע באַ
 ליפּשיץ 163), האַרקאָוו 241, בױסקאָ 185: פֿלוצים). אין וואַרשע: פֿלוצטהאַלבם,
 און בערושין: פֿלוצטאַלבם (האַרקאָוו 241, בױסקאָ 185: פֿלוצטהאַלבען). אין
 ראַדין (לובלינ. ג.): פֿלוצניק (מעטאָמפֿעזיס: -ני- אָנשטאַט -ני-). גערון (120)
 בױנגט פֿון „דױטש. וויב" (VII, 1938): plötzling plützing, plötzling
 — plötzlich

(ב) די פארבינדונג מל- קומט אין קולירע יידיש ווי אין דער גאנצער יידישער שפראך פאר נור אין העברעיִשע און אנדערע פרעמדע ווערטער. דער נאָך דעם לאַבואַלען באַזאָר ווערט דאָן אויסגע- שפרוכען אַזוי, ווי נאָך p, מיט דעם איינעם אונטערשיד, אַז די נטיה איבערצוגיין אין ז לויט זיך אין דעם u (וואָס דערשטנט אָנשטאַט דעם ליקוויר) פּמעט נישט קונסטאַטורען. — מוּאַ מעד (²) (רעדוצירטער u מיט פינטעלע ל, מֶהוּ כִּי) (³) (וואָס: מרוכין (מיט לינדען געכורכעלטען l)).

(ג) נאָך קלמפּליצירטער איז די אויסשפּראַך פון ל נאָך דעם שטימ- האַפּטיקען עקספּלוזיוולויט. פאַר די העלע וווקאַלען און פאַר a איז עס אַ לויט צווישען u און u (⁴), אין וועלכען ס'איז אַריינגעמישט נאָך אַנְעלעמענט, וואָס לויט זיך איפּנעמען אי אַלס פינטעלע l, אי אַלס פינטעלע l (ווען נאָכן שטאַמוואַקאַל גייט אַ צאָנלויט — און עס נישט אַ לאַפּ- קלאַנג, ווען אַ לאַבואַלער אידער גוט וראַלער קינסונאַנט צו אַ וווקאַל—איז עס דיטליכער אַ r-אָפּקלאַנג): — בּוֹ נט, בּוֹ ען, בּוֹ ין, בּוֹ עך, בּוֹ אַיבם, בּוֹ אַט, בּוֹ אַי, בּוֹ אַס, בּוֹ אַנק (⁵) (וואָס פאַר קרעפּטיקער אַרטיקולאַציע):

(¹) אייך אין דער מה'רעטשישער (לעק' 167) און גה'רעטשישער (טיאנדער 873) שפראך איז די פארבינדונג ml, אַלס אַנלויט (ווארט-אין), אומבאקאנט. — (²) קל'מל. — (³) קל'וקח. — (⁴) איינגעטליך u, אויבער אויסגעשפרוכען מיט קיים-קיים מורפיציזטער האַלטונג פון די ליפּען. צו דער בילדונג פון ו ווערען די ליפּען ליכט אויפגעשטעלט און פארמאכט, אַזוי אַז עס בלייבט צווישען זיי בלויז אַ קלויניקע עפּ-גונג, אַ קילעכיק לעכעל, נישט גרעסער פון אַ אַרבעס (גוטטמאָן 87). u קימט-אַרויס, ווען מיר פאַרשמעלערן דעם מוילקאָנאַל, און מאַען מער צו די ליפּען, בּוֹ זיי באַגע- גענען זיך ליכט מיט דער הויט, און עס אַנטשטייט דאָרויך אַ גרוינער ריכטונגסגערויש (וויילמאַנג I 4). דער קול'גער לויט, פון וועלכען מיר רעדען דאָ, איז אַ ו, אויס- געשפרוכען אַזוי, אַז די ליפּען זענען מער צוגעמאַכט, ווי געווינטליך (נישט אַף אַזוי- פיל, עס זאל אַנטשטיין דער ריכטונגסגערויש, וואָס פאַראַקטערירט דעם u, גור אַף אַזויפיל, אַז דערדוויקער ריכטונגסגערויש זאל זיך שוין אָנהייבען צו פּרומירען, ד. ה. עס זאל זיך שוין אָנפאַנגען די אומוואַנדרלונג פון ווקאַל און אומוואַנדרלונג האַלבוואַקאַל). איך באַצייכען דעם לויט, ווי שוין פריער, מיט פעטיט- u. — (⁵) בלינד, בליען, בליין, בלעך, בליעבן, בלאַט, בלאַט, בלאַט, בלאַט (רוסיש: блантъ); בויגען פאַסיר מיט גערדוקטען מעקסם צו געוויסען ספעציעלען געברויך). —

בִּינֵי עַן, בִּינֵי עַךְ, בִּינֵי אֵי בַם, בִּינֵי אֵי יֵן. — פֶּאָר דִּי טוֹנֶק עֵלֶע וּוּקאַלען
 דערט זײַן: ך (באָ נאַטירליכער גיטאַנגעשטרענגטער אויסשפראַך מיט דער באַמײַנג אַרויסצוגעבען אַ נור-
 מאַלען ל), שוואַכער ך (באָ נאַטירליכער גיטאַנגעשטרענגטער אויסשפראַך). דאָס גענויע
 פֿונעטישע בילד פֿון דעם לויט באָ פֿליסיקען רעדען: „רֵי“. באָ קרעפטיקער אַר-
 טיקולאַציע, אודער באַם איבערחוּרן דורכאַנאַנד עטליכע מאָל אײַן וורט, הערט
 זיך בלויז מילדער געכורכעלטער ך (שוואַכער פֿון קולירער אורגאַנישען ך-לויט. אױבער
 דעטליכער אומצווײַ-עלהאפטקער ך): — בױזן- ברוזן- ברוזן- ברוזן- (1),
 בױט־ בױט־ ברוט־ ברוט־ (2), בױט־ ברוט־ ברוט־ ברוט־ (3),
 ברוט־ ברוט־ ברוט־ ברוט־ (4),
 בױנדזשען- בױנדזשען- בױנדזשען- בױנדזשען- (5),
 בױט- בױט- ברוט- ברוט- (6), בױמען- בױמען-
 בױמען- בױמען- (7).

אַנטערקונג. — אין אײַניקע דײַטשישע סײַם גײַט | אױבער אײַן ך
 (וויילמאַנט 143).

§ 51 — קולירער ל אין געדעקטען אַנלויט וורט-אײַן. — 1) ווען מ'זאָגט דאָ:
 „געדעקטער אַנלויט“, דרוקט מען דערמיט אויס, אַז בײַדע קונסונאַנ-
 טען — דער ליקוויד און זײַן צודעקער — באַלאַנגען צו אײַן זײַלב,
 הענגען, אַזויצוזאָגען, אַף אײַן ווקאַל, און ווערען, דעריבער, אײַן רע-
 דען ענג צונויפגעפרעסט, אַזוי אַז דער גישטליקוויד, אַלס שטאַרקערער,
 מוז צודריקען דעם |, אַלס שוואַכערען לויט.

2) געדעקטען אַנלויט וורט-אײַן באַגעגענען מיר הױפטזעכליך אין
 צײַטווערטער מיט פֿאַרטיקלען, אין פֿאַרטיציפּיום פּרעטעריטױ און אין
 פּלערליי קומפּוזיטאַ, — הײסט עס, אין אַזעלכע ווערטער, ווי: פֿאַר-
 שלעפּס, צופּלאַקערן, פֿאַרבלײַבם, — געקלאַפּט, גע-
 גלײַבט, געפּלאַצט, געבלײַבם, געפּלאַקערט, געשלעפּט, —
 — האַרצקלאַפּעניש, המנקלאַפּער, וואַנטשפּאַגל, בִּיר-
 פּלאַש¹¹, וכו'.

1) בלזון (ווערב). — בלוט. — 2) בלוט. — 3) בלוטער. — 4) בלוי. — 5) בלויז-
 זשען. — 6) בלוט. — 7) בלומען. — 8) אײַן אַלגעמײַנער אויסלײַגונג. — 9) גע-
 לײַענט: פֿאַר-שלעפּס, צו-פּלאַקערן א. א. וו. — 10) געלײַענט: גע-קלאַפּט,
 גע-גלײַבט א. א. וו. — 11) געלײַענט: האַרצ-קלאַפּעניש א. א. וו. —

3) די אויסשפראך פון קליינער I אין געדעקטען אַנלויט וורט-
אין איז די אייגענע, וואָס אין געדעקטען אַנלויט וורט-אין (ווי § 50). —

§ 52 — וקליינער ל אין אַנלויט פון זילב וורט-אין נאָך קונסטאָנאָט. — 1) דער-
קונסטאָנאָט געפינט זיך אין אויסלויט פון איין זילב און ליינט זיך זיך
אַן איר וואָקאל (אפילו ווען ס' טיילט אים פון דעם וואָקאל אָס אַנאָרער קונסט-
נאָט); דער 5 עפענט די נאָכפולגענדיקע זילב. צווישען דעם 5 און
דעם קונסטאָנאָט, וואָס פאַר אים, איז אַזויאַרעם נישטאָ די ענגע פאַר-
בינדונג, וואָס צווישען 5 און זיין צודעקער אין די §§ 50—51. אַרויס-
צודעקען דעם 5 אין אַנלויט פון אַ זילב וורט-אין נאָך אַ קונסטאָנאָט,
וואָס שליסט די פריערדיקע זילב, איז, דעריבער, אַהן אַ פאַרגלייך
גרינגער, ווי אין געדעקטען אַנלויט. דער שווערער קונסטאָנאָט דריקט
פמעט גאָר נישט, אַדענפאלס זייער ווייניק, אָף דעם I 1).

2) דער 5 אין דער שטעלונג, פון וועלכער ס'איז די רייד אין
דעם §, ווערט אים-אַלגעמיין אויסגעשפּרוכען אַ סך אויסדרוקליכער,
ווי אין געדעקטען אַנלויט (און אַ סך פאלען מער-ווייניקער נאָנט, קען מען זאָ-
גען, צו דער אויסשפראך אין פרייען אַנלויט).

אַלזו:

a) אינגאַצען ווי אין פרייען אַנלויט קלינגט דער I נאָך r — :

ט פּ ר ל אַך — ט פּ ר ל אַך, פּו ר ל אַך — פּו ר ל אַך, פּו ר ל אַך —
פּו ר ל אַך, ש פּ ר ל אַך — ש פּ ר ל אַך.

אָנמערקונג. — אומזיטליכער איז דער ל אין נומען בערלין (ס' הערט
זיך אַ צווייבענער ליקוויד אָף דער שוועל פון פולשטענדיקער אויסלייזונג אין 3): צו-
ליב דעם, וואָס דער היימישער פאלט אַהן די ענד זילב, דריקט דער r גענוג שפּאַרט
אָף דעם ל. —

b) נאָך די דענטאַלע איז די אויסשפראך פון 5 נישט:
גלייך.

א) אַמדיטליכסטען איז דער ליקוויד נאָך ט (א דאנק דעם ch-עלעמענט).

1) דעם קל, לימור אָנזאָען, צו דעם פל איז, פאַרשטענדליך, שווערער אַרויס-
צודעקען און קלאַפּם, גע-קלאַ-פּערי, פלאַ-נקען, גע-פלאַצט, וון אין
בענק-לאַך, ברעק-לאַך, קעפּ-לאַך, טעפּ-לאַך, וכ'.

וואָס שטעקט און לעצטען (?) ; ער איז אין דער שטעלונג בלויז קיים-קיים אָפגעשוואַכט אָקעגען דעם נורמאַלען, און קען טענדענץ צו וואַקאַלויז-רען זיך לויט זיך אין אים נישט באַמערקען: — טוישלאַך, פּלעשאַך, קעישלאַך (פּאָרטיקל § 47, פ' 1) ;

(ב) עטוואָס שוואַכער איז דער ך נאָך די איבעריקע ספּיראַנטען און נאָך ביינע אַפּריקאַטען: — בּוֹקסלאַך, געסלאַך, נײַסלאַך, פּעסלאַך, קעסלען, שױסלען, שלױסלען, — גלעזלאַך, געזלאַך, עיזלאַך, עיזלען, — טעצללאַך, פּעצללאַך, קעצלען, קעצללאַך, עיזלאַך ;

(ג) אַמטשוואַכסטען הערט זיך דער ן נאָך די עקספּלויזיוולייטען (רעד-הויפט נאָך דעם שטוימאַסאַקען). און דער שטעלונג פּאַרלירט ער, אין ציפּערן אויסגעדריקט, ניין חלקים פון זיין געוואַכט און לויט זיך גי-כער אויפאַסען אַלס (נישט נענט דעטלויכער) ך (נאַטירליך, מיט אַקענטיק פּונטע-לע 1) : בּוֹעטלאַך, ברעטלאַך, ווענטלאַך, ענטלאַך, רעשט-לאַך, — בערדלאַך, דרעידלאַך, מעידלאַך, פּודוּגאָ (מיט יודישער באַטונונג), פּענדלאַך, פּערדלאַך.

(ד) נאָך די גוטוראַלע עקספּלויזיוולייטען איז ן זייער שוואַך מיט נטיה צו ן (רעד-הויפט נאָך ג) : — ברעקלאַך, גליקלאַך, גלעקלאַך, — פּוֹגלאַען, שפּײַגלאַען.

(ד) נאָך די לאַביאַלע ענטאַלע איז ן דעטלויכער, ווי אין געדעק-טען אַנלויט וורט-אין, אובער זייער שוואַך ; נאָך די בּוֹלאַביאַ-לע — נאָך שוואַכער (הם איך בולטער, ווי אין געדעקטען אַנלויט וורט-אין) : — שראַיפלאַך, — קנעפלאַך, קעפלאַך, קרעפלאַך, — בעפלאַך, וויבלאַך, טייבלאַך, — קעמלאַך.

§ 53 — קוליר ל אין געדעקטען אויסלויט וורט-אין. — 1 מ'דאַרף וורט-אין אונטערשיידען : (a) אין ווירקליך-געדעקטען אויסלויט, און (b) אין קוואַזי-געדעקטען אויסלויט.

(2) אין ווירקליך-געדעקטען אויסלויט הובען מיר, ווען דער ליקוויד און דער קונסונאַנט, וואָס נאָך אים, געהערען צו איין זילב, וועלכע זיי שליסען. וורט-אין איז דאָס נור דאָן מעגליך, ווען די נאָכפאלגענדיקע זילב הייבט זיך אָן קונסונאַנטיש, — מיט אַנדערע ווער-טער, ווען נאָכ'ן קומען צוויי קונסונאַנטען: איינער, וואָס הענגט, איינער אים, אָף דעם וואַקאַל, וואָס פאַר'ן ן, און נאָך איינער, וואָס

עפענט די צווייטע זילב. — אין קולִינע ווערט דער ל אין אַזא שטע-
לונג אינגאַנצען דערדריקט אַלס קונסונאַנט אין הערט זיך אַלס ליכטער
ז: — וועדִ לאַך, וועגטִ לאַך, ענדִזלאַך, שפּעגטִ לאַך¹).

(3) ווען נאָך 1 געפינט זיך בלויז איין קונסונאַנט, וואָס געהערט
אפילו צו דער שטאַמוילב, אין צו דערדוויקער זילב קומט-צו נאָך איי-
נע, מיט וווקאַלישען אַנלייט, גייט דער 5 איבער פון ווירקליך-געדעק-
טען אויסלייט אין קוואַזי-געדעקטען: די נייצוגעקומענע זילב ציט-
איבער דעם קונסונאַנט, וואָס נאָך 5, צו זיך און ער ווערט איר אַנ-
לייט, דאָס בריינגט דעם 5 אַ באַפריינג פון דער דריקונג, וואָס ער הוט גע-
ליטען, כל זמן זיין שכן הוט, איבער אים, געקלעבט צום שטאַמווקאַל.
זיין אויסשפראַך איז דאָן אין קולִינע גרינגער, ווי אין ווירקליך-געדעק-
טען אויסלייט, נישט ווייט, קען מען זאָגען, פון דער אויסשפראַך אין
פרייען אויסלייט (§ 49). — עס הערט זיך אַ לייט צווישען און 1 נאָך די
העלע ווקאַלען — נאָנטער צו (וויער ליכטען) 1, נאָך די טונקעלע — צו 1; דעם לייט
באַלייט אַ גענוג-שטאַרקער קונסונאַנטישער מיטקלאַנג (אמשטארקסטען — פאַר

דענאַטע) — איבערבליבעכץ פון דעפורמירטען 1. צ. ב.: שפּילִטן²,
געבִטן³, עבִטער, קעבִטער, קאַבִטער, קוִטן⁴, געשוִטן⁵. —
וועדִער, פעדִער, פאַשער, — שמעִצן, ענדִזער⁶, —
קעבִנער⁷; — מעבִקן, פעבִקער, ווִקן, געמוִקן, בוִקן⁸,
— פּוִגן; — קעבִבער, זאַבעדרייט, — עבִפן⁹, בעבִפער,
עבִפטער, — וועבִוועלער, כאַוִו, פאַמוִסן, קאַומען¹⁰.

§ 54 — קולִינער ל אין גערעקטען אויסלייט וורט-אויסן. — 1) ער ווערט אויסגע-
שפּרִכען: 1) (איינגעטליך, איז ער כמעט 1, בלויז מיט אַ הערעלע ריבגערויש, וואָס
ווייט אַן אַף אָנהייב-איבערנאָנג אין 1).

¹ וועלדלעך, וועלטלעך, העלדלעך, שפעלטלעך. ² ליבשיץ 217, הורוויץ
98, דרויזן 570: שעלטן. הארקאוו 332, ברוינגט דעם ווערב מיט 1 און
מיט ע. ³ מ"צ פון געלמ. ⁴ קולפן. ⁵ העלזער. ⁶ קעלנערל. ⁷ בול-
קע. ⁸ העלפן. ⁹ קלמן (טאנסבילשער נאָמען).

2) שפּוֹר פּוֹן ל-קוואַלִיטעט לזוט זיך אין דעם האַלבֹוֹקאַל פּאַר-
נעמען בלויז פאַר ט און צ (קוים-קוים, אפילו) און פאַר כ (עמוּאָם שטאַר-
קער):—ער בִּיִזט, אײַך (ער) שִׁיִט, געִיט, וועִיט, דערצעִיט .
געקוועִיט, אַיט, קאַיט, ווִויט, געוויִט, —אַיטס, זאַיטס,
שמאַיטס, אויטסי; —מִיִך, קאַיִך).

3) פאַר שטומהאַפטיקען דענטאַלען עקספּלוזיוולייט ואפילו ווען ער
איז פאַרשארפט (אין אויסלויט) און פאַר די איבעריקע דענטאַלע, ווי אויך
פאַר די גוטראַלע און לאַביאַלע, הערט זיך אין ו קיין סימן פון פ-
אַפּשטאַמונג שוין נישט:—ווִיט, פעִיט, וואַיט, גוִיט), —דו
בִּיִטס, דו שִׁיִט;—פּוֹיִך;—קאַפּ, —עופּט, וואַפּ .
4) פאַר נ אײַ דער לויט, וואָס דערשיינט אַנשטאַט דעם ו, נײַך
נאַנטער צו ו (דער ו איז אַ איבעריקוצער רעדוצירטער וואַקאַל). אײַך וועל דע-
רײַבער אויסלייגען: בִּיִזן, וועִזן, קאָעִזן, עִזנט, געשוִוִזן,
טשוִוִטס (ט ליכטיגקאַר ריכטיגרויש בעלײט אַבער דעם ו דײַך) .

§ 55 — וקליינער ו אין גערעקמען אויסלויטן. — ער גײט-איבער אין ו, אַרום
וועלכען עס שפּירט זיך נײַך גענוג דײַטליך דאָס הייטעל פון זיך וואַקאַ-
ליזירענדיקען ליקוויד-צ. ב. : מאַזִדִיק, דו קִצִיִטס, ער קִצִיִט, און
אַנע ערקונג. — אין שנעלען רעדן פאַרשוונט דער ו-מאָקלאַנג, און
ס'הערט זיך אַ רײַנער (אירעאַלער) ו .

1) הולין. — 2) אין דער קולִינער מוגראַרט אַנטוויקעלט זיך נישט (ווי דער פּאַל
אין און די פּוילישע מ״ם, למשל) קיין סוואַראַבאַהאַקטיוואַקאַל צווישען דעם אויסלויט-
און דעם קונטונאַנט, וואָס פאַר אים. די פאַרבינדונג לײַך און בכלל שווער אַרויסצורע-
דען, און דערהויפּט נײַך דער קולִינער צונג, —ווערט מאַקן דער ל און קולִינע אויפּנע-
לײַזט, אַבער, ווי מײַן הויבען שוין אָנגעמערקט, די ל-קוואַליטעט פּוילט זיך אין דעם ו
פאַר ch דײַך. אַנדערש איז און דער פאַרבינדונג -ל5, — ווען פון בײַדע זײַטען אירע
גײען וואַקאַלען: דעמאָלט געהערט דער ליקוויד צו אײַן וואַקאַל, דער נוממראַלער לויט צו
דער צווייטער, און דער ו ווערט אַרויסגערעט אין קולִינע גאַר נירמאַל (ווי § 44,
מ׳2 סינגע א. — 3) ווילר, פּעלד, וואַלד, גולד. — 4) בולסט. — 5) קאַלב, העלמט. —
6) בילן, וועלן, קוועלן, עלנט, געשווין, טשולנט. — 7) מולדײַך; דו קיצלסט, ער
קיצלסט .

- § 56 — וקול'גער? און מרענן אויסלויטן. — דאָ איז ער שוין פולשטענדיק וווקס-
 ליזירט און טרעט-אוף אַלס איבערקורצער אומצווייפעלהאפטקער ו, און
 ו עלכען עס שפירט זיך מער נישט דער מונדסטער סימן פון ליקוויד. — אויז:
 1) נאָך דענטאַלע: ווענטו¹, ענטו², וועסטו, רעסטו, —
 דריידו³, מעידו, נודו⁴, ענדו⁵; — געסו, ניסו⁶, פעסו, קעסו,
 רוסו⁷, שיסו, שליסו, שניפסו⁸, פּעשו, — אַזו⁹, טאַזו, מאַזו¹⁰,
 באַזו, בעזו¹¹, עיזו, — טעזו, קעזו, אַך קאַזו, גענדזו, עודזו¹².
 2) נאָך גוטוראַלע: רעקו¹³, שטעקו, — בעיגו, פליגו, שפּי-
 גי; — באַיכו, בַּכו, טַיכו, מאַיכו, מעיכו, סעיכו¹⁴, צַיכו, קאַיכו, שַיכו.
 3) נאָך לאַביאַלע: טעפו, קנעפו, קעפו, — ווייבו, קנובו,
 רובו; — שיפו, שראַיפו, — וווּווּ, וועווּווּ, טווּווּ, שטאַווּווּ; — אימו¹⁵,
 זעמו¹⁶, קעמו.
 4) נאָך r: טאַרו, טעיערו, מאַיערו, עיערו, פּורו, פּורו¹⁷,
 קעוּנערו, שניַרו. —

אַנט ערקונג. — די פּוילישע שפּראַך¹⁸ פאַרמאָגט א סך מונדארטען, און
 וועלכע דער (p) ווערט אוי ליכט ארויסגערייט, און עס הערט זיך כמעט אדער
 להלואין u (קורצער). אין אנדערע פּוילישע מ"מ ווערט דער l למרי נישט ארויסגע-
 רעט. באַ דער פּוילישער פּאָלקסמאָסע זענען די דיאַלעקטאלאָגישע דערשטענונגען באַקאַנט
 מיטן נאָמען podwalezenie.

1) וואַנט—ווענטו—ווענטעלי. 2) אַנט (האַנט)—ענטו—ענטעלי. 3) אַף
 הנוכה. 4) נאָרל. 5) און (האָן)—ענדו—ענדעלי. 6) אין קול'גע: אַרץ-ישראל
 בּיט (= פּוּסטאַשקעס). 7) פּויליש rosol ואין קול'גע: דער סוס פּון וויערע אונגערקעס,
 זויער קרויט וכ' (ווי אויך ליפּשיץ 203). 8) אין קול'גע געברויכט מען אויך: בּינד?
 (= קראַוואַט). 9) הינול. 10) מול. 11) פּון גלס (נאָז). 12) דעמ' פּון האַלדז. —
 13) אין קול'גע אויך: מאַראַנאַרקו. 14) מאַבל, מוחל, שבל. 15) הימלעל. 16) קול'ג.
 גער געבעקס: מאַשלאַנקעס (קופּיקענע זעמעלעך, גלאַטע, אַף פּוטער אידער אייל
 געבאַקען, זעמו (גלאַטע, אַהן פּוטער אידער אייל), קעיווערקעס (קופּיקענע, מיט 4
 שניטען פּון אויווען, רױגאַלעס (און פּורם פּון אַ האַלבער לבנה). 17) טויערל,
 טויערל, אויערל, פּאַרל, פּורל. 18) ווי, ווי ס'א" 1888' 179 166, דאָס אַרטיקעל
 פּון סט צי שוועס קול'. 19) אלוו, דער האַרטער ליקוויד. דער ווי 5 ער ווערט אין
 דער פּוילישער שפּראַך שטענדיק גורמאַל אויסגעשפּיכען (פּאַגליך אויווען § 45 פ' 1
 און 45).

ניטאורגאנישער א.

§ 57 — ניטאורגאנישער ן דערשיינט אַמאָל אין יודישען, מונדארטליך, אַלס ספּראַך־דישע אודער לויטגעזעצליכע דערשיינונג.

§ 58 — [ספּראַך־דישער ניטאורגאנישער ל.]. — אין קולִינע זאָגט מען: סְקִלִי= סוֹקִי?; אין ווישעגרוד: צאַלִימֶצִינסט² (אנאליגעבולדונג נאָך צ. ל. אָס. — צו לֶהֱבִיעַם); אין ווישקוּו, ווענגער־ווע, ווער־שוו⁴; פּוֹלֶק (נימע), פּוֹלֶקן⁵ (ווער), [צונויפגעמישט מיטן רוסישען полкъ (= רעזומענט)?]; אין ווענגער־ווע: מאָנישֶׁלֶךְ⁶. האַרקאָוו 297 בריינגט: קאַראַבעלִינִק⁷, דרייזן 208: קרע= בעלִינִק (= רוסישען коробейник).

§ 59 — לויטגעזעצליכער ניטאורגאנישער ל. — מיר זעען אים אין דער זילב, ol, וואָס דערשיינט אין אייניקע יודישע מ"מ אַקעגען מה"ד הויכבאַטונטען א: 1) אין סטאַווִיסק קומט דער ol פאַר אַלע לויטען, אויסער פאַר 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100. (2) אין ריזשאַן⁸ (לומא, ג. כאָוו א.) — בלויז פאַר די דענטאַ- לע עקספּלויזיוולויטען און פאַר די לאַבִּיאַלע און גוטראַלע קונטונאַנ- טען: — אולט⁹ (הויט), קרולט¹⁰, טולט¹¹, שרולף¹², פולק, פולקן¹³, בולך, יולך¹⁴).

1) האַרקאָוו 296: קאסל-אוקע, קאַסוקע; דרייזן 209: קאַסיאַקע; אין קרעמעניץ: קיטקי; רוסיש: Коски́й. — 2) ליפשיץ 122: מיינסטענס (אדו.) ווערב; הורוויץ 61: מיינסטענס (אדו.); האַרקאָוו 201: מייסט, מייסטענס (אדו.); מה"ד (לעק' 159) meist, meiste (אדו.); נה"ד meist, meistens (מ' 857), zumeist (מ' 1501). — 3) „וואַמעלִיכער“ II 234. — 4) I. c. 311. — 5) פּוֹיק, פּוֹיקן. [לויטגעזעצליך וולט דאַרפֿען זײַן: פּוֹיק, פּוֹיקן (אין ווישקוו); פּוֹיק, פּוֹיקן (אין ווענגער־ווע און ווער־שוו)]. — 6) סְקִדֶּנְשֶׁךְ. אין קרעמעניץ: מאָנישֶׁלֶךְ. — 7) באַ ליפּשיץ און חורוויץ און דער וואַקאַבעל גישט פאַרצײ- כענט. — 8) אין סטאַווִיסק און דער ol אין ol קירץ און אַזען, און ריזשאַן — קירץ און עטוואָס געשלוסען, ווי פאַרדומטען. — 9) דעם l קיים צו פאַרנעמען מיטן אייער. — 10) קרויט. — 11) מ"צ טולבם (דעם h קיים צו פאַרנעמען). — 12) דעמ': שרייפֿל. — 13) פּוֹיק (נימע), פּוֹיקן (ווערב). — 14) אַלס אויסנאַם: ברלִין (מיט קירצען) = ברויבן.

אָנפֿערקונג I. — פֿאַר דעם דעמאָלען ספּיראַנט I הוט די ריזשאַנער מ' , אַקעגען מה"ר װ, קירצער, עטוואָס געשלו. ענעם און פֿאַררוספּענעם O און באלאָטונג פֿון אַ מנושמשען קונסונאַנטישען נאָכקלאַנג, וועלכען 5' באַצייכען מיט „?״ — אַלזױ, טלזױ, טלזױ, טלזױ.

מיט דעם „?״ דרוק איך אויס אַ לויט, וואָס ווערט אין דער ערשטער מינוט אויסגענומען פֿון אויער, אַלס עפעס אומפֿורעמדוקס; ערשט נאָך גוטען אַטנהערען זיך פֿאַרנעמט, און דער לויטעמבריון קען אזוי גוט זיין I, ווי II.

מ' איז, אַלזױ, אַ לויט און דעם צושטאַנד, ווען און אויסגענומען פֿון זיין פֿון וועלכע מ' הוט זיך נישט אויסגעבונדען איינער אַ קלאָרער.

מ' שפּירט זיך, אובער, אין דעם „?״ אַ טעדרעני, דאָס אויסבונדען זיך וול אַמאָל געשייען לטובת דעם I. און טלזױנט הערט זיך שוין כמעט אַ פֿולשטענדיקער ל, און מ'קען דאָס ווייט, אייגענטליך, אויסלייגען: טלזױנט. —

אָנפֿערקונג 2. — פֿאַר O, I און m קומט אין ריזשאַנער, אַקעגען מה"ר װ, קירצער (עטוואָס געשלאָסענער) O : — פֿוער, מוער (מוערן, זוער, בוען, טרוערן, באַדערן), מול, קול, פול, פולן, רומען (די שטוב), איינרומען (א סוד).

Varia.

§ 60 — ושווערער לו. — דער קרוויזירער I און פֿרענען אַנלויט און זייער שווער: ללערנין, ללונג. —

§ 61 — אַפֿוראישער ל-פֿאַרלוסט. — מונדאַרטליך קענען איינצעלנע ווערטער אָנווערען דעם ױ. — דער ליקוויד קען פֿאַרשווונדען:

(1) הויז (פֿאַרשפּרױטער: שטײַב) — פֿאַרשפּרױטער און: קאַמענזאַצע. — צווישען O און e אין די אלע ווערטער שפּירט דאָס אויער עפעס, וואָס לוזט זיך אַפֿאַקטערזייער: אַלס שוואַכער שאַטען פֿון u, אינדעראַמט'ן און עס נישט מער, ווי אַבעראַזיע פֿון געהער: די מעשה דעפֿון און, אַז O און e פֿילדען אין דעם פֿאַל נישט קיין דיפֿאָנג: מ'זענען צוויי זעלבסטשטענדיקע וואָקאַלען, וואָס פֿילדען צוויי שטונות זיקע וילבע; און דער אויסשפּראַך ווערען זיי שאַרף אָפּגעטיילט: פֿל-ער, מל-ער; דאָס אויער לירט, אובער, נישט די פֿיווע און דערהערט און איר עפעס אַ נאָכקלאַנג און געשטאַלט פֿון לעכטען ו-הויך. — (2) אובער: קאַם (קיים). —

- (1) אין אויסלויט פון הויכטוניקער זילב; ווי למשל: זיםט. (= וולסט) [ווארשע, סאכאטזש, קרעמעניץ, הילמקווא; ווי זיםט (= וולסט) גער, בוקאווינע]. מורה-גאליציע⁽²⁾: ווי זיםט (= וולסט) [קרעמעניץ].
- אומערקונג. — אין שלעמאנישעו⁽³⁾: ich wott, ich sott (= ich wolite, ich sollte), du witt (= מה"ד du wilt); גידער דיטש (אין לובעק, למשל) (= וולסט) s ast⁽⁴⁾. — בעהאנהעל וויזש-אן, אז די פארקורצונג פון די געבראכטע ווערשא פונקטא שטייט אין פארבונדונג ווערמט, וואס ווי קומען מערסטענס ווילס פור און אימבאטונטער (פרוקליטזשער) שטעלונג. —
- אויך: מאציקעלי⁽⁵⁾ (קוליצע) קיפן⁽⁶⁾ (ווערב), קיף (גומען) ווארשע. —
- (2) אין אַנלויט פון הויכטוניקער זילב; צ. ב.: קוויין — צוויי הייסט בא די פוילישע יידען דאָס שטעטעל Klówó (וואַרשע, ג. און א.).
- (3) אין פורהויכטוניקער זילב: — מוכומי⁽⁷⁾ (ווארשע, טארטשין, סא-קווא, גארוולין, דרוילטש); בויבאָים (ווארשע), באַבאָים⁽⁸⁾ (באוויטשוו); מאַ-בֿיִשֿים⁽⁹⁾ (סאכאטשוו); קוונֿאַלנישעפֿט⁽¹⁰⁾ (קוליצע).
- אָנמערקונג. — צווישען די פורמען מיט I און אָהן זענען פארטן אין בערוואַנגעשטאלטען מיט אָפגעשוטטען I אדער מיט I: באַלבאָים (ווישענרוד), באַבאָים (טארטשין, גליווויץ); ניוכומי (ווארשע, וואַרשע, וואַרשע). —
- (4) אין נאָכהויכטוניקער זילב; צ. ב.: פֿליצום, פֿליצונג (ווי אוי-בערז 65, אָנט. 6 אונטערן פעקסט) — זאַפֿיקים⁽¹¹⁾ (לובלין). —

§ 62 — אויבערגאנג פון ל און אנדערע לויטען. — דאָס איז אַ ספּראַךדישע דער-שינונג אין די ייִדישע מ"מ. —

(1) „דער אורקוועלל“ I 344 — (2) c. 277 | u. s. m. — (3) בעהאנהעל 281. — (4) „דער אורקוועלל“ I 243 — 244. — (5) דעם צו מיל (מיל). — (6) לויטשין 187: קיפ-לען — מה"ד kifelen (לעק' 123); נה"ד (מ' 704) keifen. — (7) מלֿהָמָה. — (8) בעל־הפּוֹת. — (9) מלֿבּוֹשִׁים. — (10) קולוניאַלגעשעפט. נה"ד (מ' 739) Kolonial geschäft אין עלטער, (מ' 519) Gewürzkram (מה"ד: wüurz-kram) (לעק' 396). אין ווארשע: פֿישֿטיג-גיוועלפֿ, פֿישֿ-גיוועלפֿ (אין „דאָס ליר פון ראַבאָניק“ 24; „בשמים גיוועלב“ און „בשמים גיוועל צי“). האַראָווי 98: בשמים געשעפט, בשמים קראָם לויטשין 55: באַקאַלֿע (калейный товар); באַקאַלֿעניק (бакалейщик); האַראָווי 78, דרווין 9: באַראָל (ба-ра-ль); באַקאַלֿעניק (bakalia' — (11) zapatki (שוועדישעלעך).

(1) 5 גייט איבער אין ר אין וורט: רעווורווער' (מאקוו): דאָס און אַ פּאַל פון פּרוּגראַעסיווער (אודער רעגורעסיווער?) אַסימילאַציע: דער אָנלויט-ר פון דער פּוּרהייכטונקער זילב (אודער דער אויסלויט-ר פון דער נאַכהייכטונקער?) גלייכט-צו צו זיך דעם אויסלויט-ן פון דער הייכטונקער. (2) אין וואַרשע קען מען אופט הערען: „עב' יאָך... יאָך עב'... עב'... איניץ... איניץ עב'... זיי עב'... עב' זיי...; — אין ניישטעטל (פעטרוק. ג.) הוב איך געהערט: „כ'עב'...; — אין סקאַר-זשיסקו (ראָד. ג.): „עב' יאָך... עב' מוֹר...; — אין לעבטשני (לוב. לינג. ג.): „עב' זיי...; — אין אַ מעשהלע אויס מזרח-גאַל' ציע' גע-פונען מיר: „דף מיכטאַנים' וועב' אַוועק גאַין" ון איבערגענאָמען אין [b]. (3) אָנשטאַט ון הובען מיר אין וורט שניפּס, וועלכעס מ'גע-ברייכט אין קרעמעניץ, אין קולניע'. — אין קרעמעניץ, אין בערדיטשעוו, אין וויערושווו עקזיסטירט איך דאָס געשטאַלט שריפּס'?). — מה"ד (לעק' 234): slupf (צווישן אנדערע באַשטימטונגען הוט איך דו טיטש: שלוף, שטרוק ארום האַל'?). —

(1) פּולקעמיטולונגע פון רעווורווער. אין איך אויבען ו' 21, קיבשערקונג צו § 12) — (2) וועל. — (3) וועלען. — (4) רער אורקוועלל' I 122. — (5) מהנהנים. — (6) מיר באַגעגענען עס איך באַ ליפּשיצן 217, באַ הורוויצן 98 (דעם דעמיונאָוו), באַ האַרקאוויץ 338 (באַ ביסקא 252). — (7) געבראַכט איך באַ ליפּשיצן 215, באַ הורוויצן 97. — (8) נה"ר (פ' 1099): Schleife=Schluppe.

III.

דער ייִדישער לאַביאַלער נאָזאַל .

§ 63 — [ראָס פֿוילאָגישע]. — m אַנטשטייט אָף אַזאַ אָפֿן: דער מויל-
קאַנאַל ווערט געשלוסען אָף די ליפֿען, וואָס מאַכען זיך אינגאַנצען צו;
דאָס גומענפֿוראַנגעל לויט זיך אַראָפֿ און עפענט פֿאַר דער לופֿט, וואָס
בריינגט אין פֿאַוועגונג די שטומבענדער, דעם וועג אין דער נאָז
אַרײַן (1) .

§ 64 — ווילגעבולדענדיקער [m — 1] m, וואָס דערשיינט אין אַלע ייִדי-
שע מונדארטען אַנטשטאַט n נאָך די לאַביאַלע עקספּלוזיוולישען (ווי אין
פֿוילגעניקען עטיוד), נעמט-איבער פֿון דעם דענטאַלען נאָזאַל דעם סונאַנ-
טישען כאַראַקטער .

(2) אין „צולבֿם“ (2) (צ. ב. „צוליבֿם ווינט“...) איז דער לאַביאַלער נאָ-
זאַל, רעשטעל פֿון „דעם“ (1) (ראַטווי פֿון באַשאַממען אַרמיקעל מאַסקוליוו און
געווערן), סונאַנטיש לויט אַנאַלוגיע מיט'ן n פֿון § 67 —

(3) אין בייִמען (1) ווערט „אַף דעם“ שטענדיק פֿאַרקירצט אין
„אַפֿם“ — צ. ב. : „ע שטאַט אַפֿ'ם מיט אין ע האַזו אַפֿ'ם בית-חיים“,
„... אַפֿ'ם חיימיש“ (2); אין קרעמעניץ — בלויז פֿאַר בילאַביאַלען
אַנלויט פֿון נאָכפֿולגענדיקען ווערט, — אוי: „אַפֿם פֿלויט, אַפֿם בויִדעם,
אַפֿם מאַרק“ (וועגען m — ווי פֿ' 2 פֿון דעם §) .

(1) ווי ווילמאַנט I 6. — (2) אין די לויטווישע מ'ם; אין די פֿוילישע און דרום-
דיוסלענדישע: צולבֿם. — (3) אין די לויטווישע מ'ם; אין די פֿוילישע: דע'ם; אין
די דרוםרוסלענדישע: דע'ם (און אַייניקע), דל'ם און אַנדערע. — (4) „דער אורקוועלל“
I 173. — (5) חומש.

4) אין די פּרילויש-ייִדישע מ"מ ווערט דאָסוּוּ און אַקוואַ-
טיוו פון פּערזענליכען פּרונגמען דרוטער פּערזון מאַסקולין סינגולאַרס,
נאָך ווערבוּס פּיניטום מיט בילאַביאַלען אויסלויט, פּאַרקירצט אין m, —
צ.ב.: כּאַפּס („כאַפּ עים“), כּ'וּבס („כּוּב עים“), געבס („געב עים“)
נוב אים).

5) אויסער די אָנגעוויזענע טאַלען, קען m אין די ייִדישע מ"מ
בילדען אַזולב אָהן אַווקאַל פאַר זיך בלויז אַלס ספּוראַדישע
דערשיינונג. — אַזוי, למשל, הערען מיר אין קריווויזר: וזאַרם,
ל'אַרם¹⁾.

איבערנאנג פון m אין דענמאַרען נאָואַר.

§ 65 -- [שטאַמאַפּטיקער אויסלויט m]. — 1) אַלטנודערדייטשיש און אַלט-
הויכדייטשיש גייט דער אויסלויט-m אין ניינטען יאַרהונדערט לויטגע-
זעצליך איבער אין n, נור, ווי בעהאַגהעלי באַמערקט, בלויז אין
פּלעקסיעענדונגען. דער m, וואָס געהערט צום שטאַם פון וורט,
בלייבט, אַלטהויכדייטש אַלענפאַלס, אומגעענדערט, — אוי: fadem, heim —
צום סוף פון מיטעלהויכדייטשישען פּעריוד דרינגט אַריין דער פּרוצעס
אויך אין געפיט פון שטאַמאַפּטיקען m, און מיר באַגעגענען שוין די
פורם heim- אָנשטאַט heim-, אַלס צווייט גליד פון אייגענ-געמען. —
נה"ד שטעלען זיך איין: Faden, Besen, — אַקעגען מה"ד beseme,
— vadem.

2) *ייִדיש האַלס פעסט איין דעם שטאַמאַפּטיקען אויסלויט-m;
צ.ב.: בעיזים, פּאַָרזים⁴⁾. — בלויז אַלס אויסנאַם עקזוסטירט אין די
פּרילויש-ייִדישע מ"מ די פּורם: האַין (=היים).

3) אין קינפּטיקען ייִדישען שפּראַכאַטלאַס וועט דאָס וורט פאַר-
נעמען אַ באַזונדער בלאַט. לעת-עתה קען איך נור אָנווייזען, אַז אין
איינאַקע פּרילוישע שטעדט (ווי: וואַרשע⁵⁾, סקערניעוויץ, אילוו, זשיבלין,
אויפּשוי, נישטעמל (פּעטריק. נוב.) האַב איך די פּורם געהערט:

¹⁾ אין דעם זון דאָרף מען „וואַמעלבאָכער“ II 279 (אָנמ. 15 אונטערן טעקסט)
פּערשטין דעם איינדרוק, אַז „די ייִדישע שפּראַך ווייכט נישט פון קיין זולגענובלידענ-
דיקען m“ — ²⁾ „וואַמעלבאָכער II 295 — ³⁾ 207 — ⁴⁾ אין קרעמעניצער טראַנסקריפּט-
ציען אין ליטווישער: בעזעס, סודעס — ⁵⁾ אין וואַרשע, אפילו, זעלשען. —

(a) אין די אדווערבען: אה צין (— אהיים), אינגר אה צין (אינדער-היים);

(b) אלס ערשט גליד אין קומפוזיטס (דאס צווישע גליד — א צעש-וורט), צ. ב.: אה צין גו קומע, אה צין ציפאָרן, אה צין געמע.

אין אנדערע שטעדט, ווידער, הלב אין קונסטאָרט די פורם פארלויפיק בליוז אין צוזאמענעצינג מיט א ווערב: אה צין גו קומע

(נווידוור, בלוינע, קליין-ביאלע, קויעניץ), אה צין גו קומן (פלוז), אה צין גו קומע (ווישעגור), אה צין גו גאנע (טשענסאָוו), אה צין גו פאָרן (גער, מוגלניצ, באשעלסק), אה צין גו זון (גורוזסק), אה צין גו שיקן (רוזשע). — דאָס שליסט, באַטירליך, נישט אויס, אַז אויך אין זעלבסטשטענדיקער שטעלונג זול דאָס וואָרט אין די אָנגעוויזענע שטעדט קענען פארקומען מיט n: די פראַגע וועגען דעם דאַרף נאָך גענויער באַטעפערשט ווערען.

אין טומאַ שוואַ (פערטיק, ג., ראַועראַ), הלב אין געהערט: אה צין צי צין?, אובער — אה צים. אָנטערקונג. — „מיט“ 1910 ד' 152, אין שולסקליר אויס געל. צו ע: דאָס וואָס געבען אין דער הויף... —

(4) איבערגאַנג פון אויסלויט-m אין n איז פאַר אונז אויך אין יידישען באַמען פון דער שטאָרט Zakroczyim (וואַרשעווי, גוב., פּלינסק, א.): זאַקרויט ש'ן (הויכטון אָף ענדוילב). אַזוי רעדען-אַרויס דאָס ווירט די יידישע איינוווינער פון דער שטאָרט; אַזוי רופט מען זי אין וויש-קווי, גומב'ן און בכלל אין גאַנץ וואַרשעווער גובערניע. — פאַרזעלע פורם: זאַקרויט ש'ן. —

§ 66 — איבערגאַנג פון אויסלויט-m אין n. — (1) גאַנצע — איינזלבוקע, גע-וווינליך, — ווערטער מיט אויסלויט-m קענען, אין אומבאַטונטער שטע-לונג, פאַרקירצט ווערען אין איין n. (2) דאָס קען געשײן אודער נאָך קונסטלונגשען אויסלויט פון

(1) אויך אין ווילזשעוועק: אה צין. — (2) אין קראַנסאָוו (לובל, ג.): אה צים-גופאָרן. —

פרערשטענדיקען ווירט, אדער פאר'ן אַנלייט (ווקאלישען, ווי קונסונאט-
מישען) פון נאָכפּלגעדניקען. —

§ 67 — (פּראָקורצונג פון „דעם“ אין -ן. 1) אין קרעמעניץ ווערט דער
דאָטיר פון באַשטימטען אַרטיקל מאַסקוילינג און נעוטרע פּראָקורצט
אין איין נאָך די פּרעפּאָזיציעס: אַף ווייטער פּאַר בילאָביאַלען אַנלייט פון
צווייטען ווירט (ווי אויבען § 64 ' 13, אַזויס אַ, אַזבאָ, אַזנאָ, אַזנאָ, אַזנאָ,
נאָך, פּאַר; — אזוי: אַפּן אויוון, אַוואָל, אַזנאָ, אַזנאָ, אַזנאָ, פּאַדום,
פּעידומל, וואָגן, וועיגאַל, טאַוול, טעיוואָל, דאַך, דעכל, סאַך, סעידל,
שלוס, שלעסל, זאַק, זעקל, צופּ, צעפל, קנופּ, קנעפל, גלוק, גליעקל,
כאַלאַט, כאַלאַטל, יאָנג, יאָנגל, רוק, רעקל, לומפּ, לעמפל, מעיאָ,
מעיאַרל, נאַגל, נעיאַל; — אַזויס אַרנ אויוון, אַוואָל, פעלץ,
פעלצל, בוים, ביימל, פּאַדום, פּעידומל, וואָגן, וועיגאַל, א. א. א. —
אַזבאַרנ אויוון, אַוואָל, פעלץ, פעלצל, א. א. א. — אַזנאָ אַרנ
אויון, אַוואָל, א. א. א. — מוּט אַויוון, אַוואָל, א. א. א. — נאָכ
אויון, א. א. א. — פּאַרנ אויוון, א. א. א. .

אַנמערקונג 1. — נאָך „באַ“ ווערט „דעיס“ אין קרעמעניץ פּראָקורצט
אין m (באַם אויוון, באַם וועיאַל; וכי), אווער פּאַרלעל אויך אין n: צווישען
ווקאל און סונאַטשען נישט דערשטימט דען אַז, שלס האַטאָסבאַטשען וויקאַר, באַרנ
שלוס, באַרנ פּלעשל“ (ווי אויבען § 27 ' 2).

אַנמערקונג 2. — נאָך „אין“ (אין), „פּין“ (פּין) ווערט „דעיס“ אין קרע-
מעניץ פּראָקורצט אין „ים“ (מחמת נאָך דעם n קען קיין n נישט קומען), — ווי:
„אינזם מיט, פּינזם מיט.“ נעוויינטליך לעינט מען אויס: „אינ'ס“, „פּינ'ס“,
וועל דער אומבאַשונטער? פּאַר דעם שלום-מ און איבערקורץ, שטאַרק רעדוצירט. —
2) אַנאַלוגיש — אין וואַרשע און אין אַלע פּויליש-ייִדיש-
שע מונדאַרטען.

3) אין די ליטווישע מ"מ אויך אזוי, מיט דעם חילוק, אַז
„דעם“ גייט איבער אין n נאָך „אַף“ אפילו פּאַר בילאָביאַלען אַנלייט
פון צווייטען ווירט. דערביי באַליבט „דעם“ וואָר דעם דאָטיר פון
פעמלינגאָ! — אזוי:

4) די היפּפּונסונאָט — מאַסקוילינג, די דעמינאָטיב — נעוטרע.

(a) אין קרולע (פּוֹלִינִי. נוב.) : אַפֿ'ן מאַרק, אַפֿ'ן פּוֹלִיצֶע (אפֿ'ן הערצן), אופֿ'ן זייט (אפֿ'ן לעפל, מיט'ן לעפל, מיט'ן שעפל, מיט'ן שמש, מיט'ן שטן, מיט'ן פּוֹלֶען מאָל (2), פּאַר'ן גורגל. (b) אין קולנע (לומה. נ.) : אַפֿ'ן בעים, אַפֿ'ן פּעֶזֶט (אפֿ'ן יטי), אַפֿ'ן קופֿ (אפּערק טרוטאַר, אונטערן בעט), אונטערן בעים, מיט'ן מול (אפּערק זולוטנושע (פּוֹלִינ. נוב.) : אַפֿ'ן טיש, וי' — אין טשערקוֹוו (פּוֹלִינ. נוב.) : אַפֿ'ן טיש, וי' —

(4) אין בוקוֹוִינֶע : „אַפֿ'ן אויוון, אונטערן בעט“ א. ש. ח. — אַנמערקונג. — אויער : „באַם אויוון (3), באַם וועג“ (4) —

(5) אין מזרח-גאַלִּיצֶע (5) : „באַר'ן טיש“ — אַנמערקונג : אויך : „באַם (?) טאַטען“ (6) —

(6) אין ביי מען (?) : „אַפֿ'ן שטריק“ — (7) נאַטורליך, אַנדער „דעם“, „דעם“ זול איבערגען אין נ, מוז פּוֹרֶער אַפּפּאַלען דער אָנלויט-d. — אין אוינקע ייִדישע מ"מ באַגעגענען מיר טאַקי דאָס איבערגאַנגסשטאַלט — מיט m נוך, אויער שוין אָהן ד. — z. ב. אין מזרח-גאַלִּיצֶע (8) : „אַ נאַר אַס אַים (9) באַד אַרויס, אַף אַים בלידִים, „נאָך אַים אַיראַך (10) בראָט מען די ווורשט“ —

§ 68 — אַפּאַרעט פּון „דעם“ אין נ' (1) — אין די פּוֹלִיש-ייִדישע מ"מ ווערט „דעם“ (דאַטיו און אַקוזאַטיו פּון באַזש. אַרטיקל מאַסק, און דאַטיו נעוטר) פּאַרקורצט אין נ אויך פּרוֹקלִיטִיש ; — z. ב. : „טוּמל אַזיל ניש איין טאַג און גאַס — נִצוּוִיטן אַבֿ'ן שוין ניש צ'עסן, „כּוֹ ניש גיקענט אַראַנאַין נ' אַיגִינִי טאַג“, „נ' עיושטן טאַג קע מע גאַנז טיף“, „כּוֹ גאַנז באַמערקט נ' נִימִו“ (וואַרשע) ; — „מ'דאַף דאַצאָילן נ' אַמִת“ (נער) ; — „זונטיק אַלט מע' גילאַיגט נ' אַרעשט קופֿ-שעוויצע) ; — „השם יתברך נעמט נ' בעכע“ (קונסטאוויליאַ).

אַנמערקונג. — דער סאָנאַטישער טייל (פּאַרשׁרעט אַלס ?) פּון נאַשעל גייט אויך דאָ, וון נעווינליך, פּאַר אַים. —

(1) „מיט“. 1910, 90, 132, 138. — (2) אין נוימאַטיוו — לשון נקבה. —

(3) „דער אוינקעל“ I 13. — (4) I.c. 344. — (5) I.c. 122. — (6) I.c. 274. — (7) I.c. 82. — (8) I.c. 277-279. — (9) דעם. — (10) אורח. — (11) נח פּוֹלִיצֶע, ייִדישע פּוֹלִקסלִידער I ז' 25. —

2) ענליך אין בײַמען: „נײַטוידטען זול מאָ דע וואָרעס נאַכװאַגען“¹), „דאַלעס צו פּאַטערן“, „נעמט ׳ן דאַלעס דע מאָס“, דער ייִד הוט ׳ן דאַלעס ניט קענען פּאַטער ווערן“²).

אַנמערקונג. — אויבער, אין בײַמען³): און יע מעיר דער ייִד זיינע זאַכען פּאַרקאַפט הוט, אים ען דאַלעס צו פּאַטערן. טלוי, נאָר נאָואַלען אויסלייט פון פּרױעריענדוקען וורט גײט „דעם“ אויבער נישט אין ן, נור אין ען.

3) אויך אין געביט פון דער דערשיינונג עקוויסירט דאָס אי-בערגאַנגגעשטאַלט: מיט m נוך, נור שוין אָהן d (ווי § 67 פ' 7). — צ. ב., אין מזרח-גאַליציע⁴): „רוטט געכאַפּט אים“ טאַטער, „וואָש מיר אים פעליך“, „גלאַיב עהם, ווי אים פּרױעריגען שנאַי“; — אין סטאַנאַסלוי⁵) (אויך גאַליציע): „אַפּשניידען ׳ם גורגל“; — אין פּו-קלוויע⁶): „... אין הוט אים באַפּיזשקלע דערצעהלט“, „געשלעפּט טאַנצען אים באַלבאַס“.

§ 69 — [פּאַרקירונג פון „דעם“ אין ן אין קומפּוזיטן]. — 1) דאַטוו פון פּרו-נלמען דעמלנסטראַט׳ נעוטרױ סינגולאַריס⁷), אַלס לעצט, אומבאַטונט, גליד אין צוזאַמענגעזעצטע אַדווערבען, קומט אין די ייִדישע מ״מ גע-וויינליך פּור מיט m, פּאַר וועלכען עס גײט אַרעדוצירטער וואָקאַל. צ. ב., אין קרעמעניץ אין מורדו (לוב, ג., שעדל. א.): דאַנ אָכרױם; — אין סלאָווי (וואָלג, נוב, זאַמלאַה. א.), אין סקערניעוויץ: נאַכרױם; — אין בוקאווינע⁸): דערנ אָכרעם.

2) אין אַנדערע מונדאַרטען ווערט „דעם“ און די געבראַכטע אימטאַנדסווערטער פּאַרקירצט אין ן. — אזוי: דאַנ אָכרױם (וואַרשע), דענ אָכרױם (פּראַגע (וואַרשעווער פּורשטאַרט), גאַרוואָלין), דאַנ אָכרױם (וואַרשע), דענ אָכרױם (וואָלע, הונבער וואַרשע), נאַכרױם (וואַרשע, פּראַגע, גרוזיסק), נאַכרױם (פּראַגע).

§ 70 — [פּאַרקירונג פון „אָים“, „עם“ אין ן]. — 1) אין די פּוֹלִיזְ-ש-

¹) „דער אורקוועלל“ 1 174. — ²) 1.c. 81. — ³) 1.c. 276, 277. — ⁴) דעם. — ⁵) 1.c. 346. — ⁶) 1.c. 14, 14. — ⁷) דאָס. — ⁸) „דער אורקוועלל“ 13 I.

יִיְדִישֶׁ מִיִּם, נאָך פּרעפּוזיציע אדער ווערבוס פּינזטום (1) מיט קונטול-
נאַנטישען אויסלויט אויסער נאָך די לאבאלע עקספּלוזיוולישען (ווי § 64 ס' 4)
און נאָך מ, ג, ץ ווערט דער דאַטוו און אַקוזאַטוו פון פּערזענליכען
פּרובלעמען דרױטער פּערזון מאַסקולױנ סונגולאַריס („עױם“) שטענדיק פּאַר-
קורצט אין נ. איך ברוינג עטליכע ביישפּילען, וועלכע כ'הוב פּאַרנול-
טירט פּאַר פּאַרשודענע שטעדט:

וואַרשע: „כ'בין גוועין באַרנױ“ („באַ עױם“); „כ'ל גומאַינט, ס'אי
נאָכנױ“ („נאָך עױם“); „גלאַיבולכנױ“ („גלייב יאך עױם“).

פּולטאָסק: „מ'נעמטנױ“ („מינעמט עױם“); „זאָאָקטערנױ“
(„זאָגט ער עױם“).

דורף ווינצענטוו (וואַרש. ג., סקעריניעוו. א., נמונע קארביוויע):
„מ'עטנױ“ („מוועט עױם“) מסרן“.

סאַטשעוו: „אובעכנױ“ („הוב יעד עױם“) גוזאַגט. — שיעניצע:
„זאָגאַכנױ“ (זאָג יעד עױם“).

טאַרטשין: „ז'וט דראַא קינדע מיטנױ“ (מיט עױם).

בלוינע: „גיכאַפט אַ האַק אופּנױ“.

בערושין: „עפּשע וט'ע עפּיס אופּנױ“ (ד. ה.: „אוף עױם“)
קענען אים).

נישטאַט (קעלצ. ג., פינטש. א.): „מ'וט נוך ניש ציגישיקט בולכנױ“
(„נוך עױם“); „מ'אַלטנױ“ („מיהאַלט עױם“); „פּאַרנױ“ („פאַר עױם“).

ראַדעם: „מיטנױ“ („מיט עױם“). — קונסק: „אַלפּנױ“ („אוף עױם“)
אַנפּרעיגן“.

פּלאַווע: „נױשטאַ אופּנױ קאַ שױם חשד“ — גלינווויז: פּאַרנױ“
(„פאַר עױם“).

רוקן: „מ'יאָקטנױ“, „ס'שאַטנױ“ („מ'יאָט עױם“, „ס'שאַט עױם“).

ווערושוו: „אַיסט אַ גישעפט מיטנױ“ (ד. ה. וואָס גױט ער דױך
אַז? — הער אים ווי די קאַז: — „גאַי מיטנױ בױזאַמיט“) (נעני מיט אים צו-
וואמען).⁽²⁾

אַנבערקונג. — די דערשיינונג לױט זיך דערקלערען דערמיט, וואָס אין
די פּויליש-יידישע מ"מ פּאַלט דער טרום שטענדיק אַף דער פּרעפּוז-

(1) הױכט עס, אין נישט הױכט זיך קער שטעלונג. — (2) מער ביישפּילען
צו ברוינגען וולט געווען אינדיק, מחמת די דערשיינונג אין אין די פּויליש-יידישע
מ"מ אַנאַלעקטיווע.

וַיִּצְעַק, און די פרונומינאלע פֿורם — מען די גאנצע קראפט פון דער לוגישער בא-
 טינגונג לינגען אָף איר, מען זי זיין דער גאנצער עיקר און זשין — בליבט אומבאטונט.
 דאָס איז גורם אַ ענג צוזאַמענגיסען ויך פון פרעפּוזיציע און פּרונומען. זיי ווערען
 אויסגעשפּראַכען, אַלס אַיין וורט, מיט דעם הויכטון, לויטן ייִדישען שפּייגער, אָף
 דער ערשטער זילב. — צ. ב. און וואָרשע: באַזע, ציזע, פּאַרזע (— באַ, צו, אָ,
 פּאַר זיין), מ'טמל (— מיט טור); און אַלל וואָ, און וואָ שוין: פּינדע (פּון זיין);
 און לויב לויב: פּאַרזי (— פּאַר זשין זיין), זכ'.

(2) ענליך און מיינען, ביי מען און אונגאַרן. — צ. ב. :
 „קרעכען אים" („אוף עים") ערים; „אוב אלו'ן" („אך עים") קעגן? ;
 „וואס נעמסטע אום מיט'ן" („מיט עים") ? ; „לויבן געה!" („לוי עים
 גען").

נוך בייפילען אויס ביי מען? : „געיע ע'ן" („אך עים") צום
 פּקיד פּערקלאַגען, „לוסט'ן" („לויט עים") דער מעילעך? פּאַקען,
 „הוילען ווערד'ן" (— וועט עים") דער גאיער, „אָף פּוילען ווערד
 מאַר'ן" („סיר עים") טראַגען.

(3) פּאַר יענע מונדארטען, וועלכע ל'נעם-ארום מיט אַיין באַצייכ-
 נונג „דרומרוסלענדשע", פעילט מיר מאַטעריאַל. אַך באַזיך
 בלויז אַינצעלנע באַוואַכטונגען :

(a) און שיעדלעך קען מען הערען: „אומ'ן" („היט ער
 אים"), — אַליו: „אָם" פּאַרקורצט אַיין נַ ענקליטיש, און דריטער
 זילב גאַנץ הויכטון נאָך אַנאָדער פּרונומען (מיט אויסלויש-ן), וואָס שפּייט
 אַיך ענקליטיש נאָך ווערונג פּינטום).

(b) ענליך און קרעמעניץ: — „ג'מאַרן" (גינג סיר אים),
 „נאַדאַרן" (נאָ דיר אים), „ברע'ינגמאַרן" (ברעינג סיר אים), „ל' -
 מאַרן בעמין" („לומר אים נעמען") א. א. וו.

אַנמערקונג. — און צווייטער זילב גאַנץ הויכטון, אמילד נאָך ווער-
 בום פּינטום, בליבט און קרעמעניץ: „אים" (מיט רעדוצירטען ?), צוליב דער
 ענקליטישער שטעלונג), ווי: „מ'יאָקט אים, ס'שאַט אים" (5).
 נאָך פרעפּוזיציע בליבט און קרעמעניץ, אַיִם אָהן ענדערונג.

(1) ה' הערט ויך, פּאַקט סחמת די ערשטע זילב נעמונט ויך אונטערן הויכ-
 טון. — (2) „דער אורקעלל" I 120. — (3) l.c. 82 — 83. — (4) מלך. — (5) און וויש-
 קווי: „מ'יאָקט עים".

וואָרט מיט לאַנגען ו, וואָרום אין דער פֿונדאָרט פֿאַלט דער הויכטון שטענדיק אָף דעם פֿרוינאָמען (פֿונקט פֿאַרקערט, ווי אין די פֿויליש-יִדְיִשֶׁע מיטל) — צ. ב.: „מיט אַלֶם, פֿאַר אַלֶם, באַ זעֶי, צו זעֶי, וזֶי, —

§ 71 — ופֿאַרזינגט פֿון „דעם“, „דעם“ אין חל (1) — אין קרעמעניץ ווערט דער דאַטיוו סינגולאַריס פֿון באַשטימטען אַרטיקל מאַסקולין־אין געוועזן נאָך פֿרעפֿוויציעס מיט וואַקאַלזשען אויסלויט פֿאַרקירצט אין חל; אוי: — „באָם“) בריינגט, ציָם טיש“.

ענליך אין אַנדערע מ״מ, ווי: אין דער ווישקעווער, אין דער אַזשומערער, אין דער מוישנאָצער, אין דער טשע-ריקווער, א. ש. ח. —

אין מזרח-גאַליציע: „סי אזו נישט ציָם טויד אין נישט ציָם לעבען“, „אויט זאי יאָש גושלאָגען ציָם האַרץ“ — אין סטאַ-ניסלוי (גאַליציע): „ציָם אורח“.

אין בוקאווינע: „צום קוואַל“.

אין ביימער: „צום פֿקיד“ —

2) אין אַטיל מ״מ גייט אויבער אויך דער ח אויבער אין ח.

אין וואַרשע: „אַכֶל דוך שלאָגן ציָן טויט“, „קום ציָן רבֿ, לִבֿון גוועיך באַן (10) רבֿ“ — אין גרוזע: „ציָן סוף“.

אין בלוינע: „באָן זשאַנדאַצ“ — אין גרוזסק: „ציָן ראָאָדי-מע רבֿ“ — אין יוגו־סלאַוו: „ציָן בליים“ — אין ווינצענטווי: „ציָן רבֿ“.

אין פּויליש: „כֶּזֶן באַן אויוון“, — אויבער: „כֶּזֶן ציָן ציָם אויוון“.

אין בערוזשין: „ציָן רבֿ“ — אין נעשטעמל: „ציָן גובענאָטע“.

אין ראָדעם: „ציָן בליים“.

אין וויערושוו: „באָן טיש“, „ציָן טיש“.

אין מאַקווי: „ציָן סליעדטשו“.

אין ריוואָן: „באָן טיש“, — אויבער: „ציָם טיש“.

אויך אין ווילקווישקין: „באָן טיש“, — אין: „צום טיש“.

(1) אויך: באַרנ (ווי אויבען ו' 42) — „באָם טיש, ציָם טיש“ —

(2) מ״שׁ נייען (לומא): „באָם טיש, צום טיש“ — „באָם טיש, צום טיש“ —

(3) „דער אוינקוועל“ I 279. — (4) 346 l.c. — (5) 13 l.c. — (6) 82 l.c. — (7) צו

דעם. — (10) כּשׁ דעם, (אין וואַרשע, אפילו, נישט אפֿט) —

אין מייערן¹⁾: „ער הוט ע קלפס צין ברעטטערטרוגען“.
אין „מזרען, ביימען און אונגארן“²⁾: „ב ין ת“.—

§ 72 — „הויבאם“—„הויזן“.— 1) דרייזן 8 ברעינגט: „הייבאם“.— מה"ד
(לעק' 92): hefamme, hebeamme. נה"ד: Hebamme.
2) הארקאוו: 127: „הייבען“.— אין ווארשע: „האיוונג“.—
אפשוואכונג פון „אם“ אין אמן n.—

§ 73 — „געדערם“—„גירונג“.— 1) אין קרעמעניץ: „גדעירום“.—
ליפשיץ 69: „געדערעם“; הארקאוו 105: „געדערום“; דרייזן
65: „געדערם“.— מה"ד (לעק' 62): gedirme, gederme; נה"ד:
Gedärm.
2) אין פולטוסק עקזיסטירט דער וואקאל אין געשטאלט:
„גודרונג“³⁾.—

§ 74 — „הארים“—„האריג“.— 1) אין קרעמעניץ, אין בערעזוד? וו
ווערט געברייכט דער אדווערב „וואַריום“ (אין טיטש: חיל, מהסת,
היות).—ענליך אין ביימען⁴⁾.— ליפשיץ 89 און דרייזן 169 ברעינגען:
„וואַריום“ (הארקאוו: 142 לייגט-אויס: וואַרום, הרוויץ 44: וואַרום).
2) אין ווארשע, אין ווישקווי, אין פלוצק, אין ניישטע-
טעל, אין אוואַניסק (ראַד, ג, טשט. א.), און אין אסך אַנדע-
רע פויליש-יידישע שטעט: „וואַרונג“ (אויך אין גאליציע⁵⁾: „וואַ-
רען“⁶⁾.— אין אוסטרו־לענקע (אין געביט פון ליטוה. דיאלעקט):
„וואַרנ“.—

§ 75 — [צאָנער].— אין ווישקווי קלינגט דער נאָמען פון דער שטאָדט
Sandomierz (ראַד, ג): צאָזנער.

¹⁾ „דער אורקוועלל“ I 272.— (c. 120.—) אײגענטליך, ריכטיג אויס-
געלעגט: „הייבם“.— וו שקענען f אין דער „אראלעלער מה"ד פורם.“— דער
²⁾— שקענען מה"ד פורם סנט 1.— (c. 1287 II.—) אײגענטליך:
וואַרנ.

אין אַנדערע שטעדט — צוּזומע (למשל, אין דרויסן), צוּזומע (אין ווערשע).

אין ווישקווא, הייסט עס, *n* אָנשטאַט *m*.

אַנטערקוונג. — צו דער עטיומולוגיע פון דעם געבראכטען שפּאַרטנאַמען: די ערשטע זילב פֿון Sandomierz איז דער נאָמען פון מיך, וואָס פּאַלט באַ דער שפּאַרט פֿרייַן אין דער הייַטעל. דאָס ייִדישע געשטאַלט פֿון דעם ווערט: סאַָאַן, סאַָאַן. דער אויסלויט-*rz* פֿון דעם פּוילישען שפּאַרטנאַמען ווערט אין ייִדישען אויס-געשפּרובען פֿאַר ר. דער הויכמון גייט, לויטן ייִדישען שטייגער, אויבער אָף דער ערשטער זילב, וויצן מיר סאַָאַנדמער. — דער *n* פֿאַר אַרױם, וווּ אויס אין פּוילישען ייִדיש, גאָך לאַנגען שפּאַטמונקאַל: דער דענטאַלער עקספּלוזיווּט גייט אויבער (פֿאַר) וואָס קען אַך גיטט דערקלערען) אין שפּאַטערעכענדיקען ספּיראַנט, און דער אָנלויט-ס-קרינט פֿאַר וך, — שפּאַטאַנט: צאַָאַמער. —

אַסימילאַציע.

§ 76 — אויבערנאָנט פֿון *m* אין אנדערע נאָמען. — (1) בעדאַגהעל 186 שטעלט-אַרױם פֿאַר דער דייַטשישער שפּראַך אַ כּלל, וועלכער גילט אויך פֿאַר דער ייִדישער: „נאַזאַל פֿאַר עקספּלוזיווּטלויט פֿאַסט זײַך צו צום אַרְגאַן פֿון עקספּלוזיווּטלויט“. — דאָס איז, אַלזו, דערשייַנג פֿון טיילווייזער אַסימילאַציע.

(2) אין קרעמעניץ, אין וואַרשע, לובלין, סוכאַ-טשעוו, הערט איר: „יונטײַף“⁽¹⁾. לויטן 107 ברענגט: „יונטעוו“, „יונטעוו דינג“; ספּיראַק-יהראש 106: „יונטוו“ אין „יונטוו“⁽²⁾. — לאַביאַלער נאָמאַל פֿאַר דענטאַלען עקספּלוזיווּט אויבערגעגאַנגען אין דענטאַלען נאָמאַל⁽³⁾.

(3) אין קרעמעניץ זאָגט מען: „יונקײַפֿאַ“, אין וואַרשע: „יונקײַפֿו“, אין ווישעגראַד: „יאָאַרנקײַפֿער“. באַ ספּיר-וואַק-יהראש 106 געפונען מיר: „יומפֿור“ אין „יומפֿור“ — לאַביאַלער נאָמאַל פֿאַר נאָמאַלען עקספּלוזיווּט אויבערגעגאַנגען אין וועלאַרשען נאָמאַל. —

⁽¹⁾ — יום טוב. — ⁽²⁾ אויך אין דער דייַטשישער גנבים-שפּראַך: Jontef (טײַע). — ⁽³⁾ לַעמאַנט III 551. — ⁽⁴⁾ אין ביאַלובושען: „יומײַף“. — יום-כּפֿור. —

4) זול מען דעם פלל צוציען אויך צו דערקלערען די פורם
 "ה אין" (S 65, פ"מ 2-3) - מ'קען רעכענען, אז די פורם זול תחלת
 האָבען דערשיגען אין קומפּוזיט, דערהויפּט אין פּאַרבונדונגען מיט
 דעם פּאַרטיציפּ פּרעטעריט, וואָס הייבט זיך אָן מיט g (אין "שאים"
 פליז, גונאנגען, גולפן, גופאָרן, גוקומען, גונטען, גובראָט, גוואַרפּן, גושקט,
 גולומט וכו'), און מיט דעם אינפּיניטיוו פּון אייניקע ווערבאָ (מיט, קומען,
 גיין וכו'). אין דידוויקע צוזאַמענגעזעצטע ווערבאַלע פּורמען הילט m (פּאַר
 ק און ג, הייסט עס), לויט דעם אויבענאָגעוועזענעם פּרינציפּ, געקענט אי-
 בערגיין אין וועל אַרען נאַזאַל, וועלכער איז דערנאָך, לויט אַנאַ-
 לוגיע, אובערגעטראָגען געוורען (שיין אלס דענטאַלער נאָשאל) אין פּאַר-
 בונדונגען, וווּ דאָס צווייטע גליד הייבט זיך שוין גישט אָן מיט גוט-
 ראַלען עקספּלויזיוולייט (שטייגלונ, שטייגאַרן, שטייגיקן וכו'), און זוגאַר
 אין פּרינען אויסלויט פּון די אַדווערבען, וואָס זענען געבראַכט אין
 § 65.

77 § - (פּולשענדיקע אַסומילאַציע) - 1) אין גרונט שוין (ראָד, ג, קוּבּק, א.)
 הויב אין געהערט: "אַנן בּוּזן" (ר. ה.: אומניבוסען); - אין קליין - בּי אַ-
 לין: "אַנן בּוּס" (אומניבוס) לאַביאַלער נאָשאל פּאַר דענטאַלען איבערגעגאַנגען
 און דענטאַלען.
 2) אין וואָרשע קענט איר הערען (אין טייל פּון פּרויען): "אַגגוּם"
 בעיפּוּש" (מיט דעמליך טופּעלמען ג) - פּרוגראַעסיווע אַסומילאַציע.

פאַרלוסט פון m

78 § - (איבערשני פון "מען" אין ג.) - אין אייניקע יידישע מונדאַר-
 טען פאַרלירט דאָס אומבאַשטימטע פּירווורט "מען", ענקליטיש, נאָכ'ן
 קונסונאַנטישען אויסלויט פּון ווערב, דעם אַנגלויט-m, און די איבער-
 געבליבענע זולב, ען" גייט איבער אין נ.
 1) דערהויפּט זייען מיר דאָס אין די פּויליש-יידישע מ"מ. - צ. ג.:
 אין לובלין: "אַל טוּ עים גיגעין" (הויט מען אים גיגעים), וואָס
 ט'ט ט דאָ?, "אַיזן גיגאַנן", דאַוויט ג" (דאוונט מען), "לאַכ טוּ",
 מוּזן".

1) עגמת-נפש.

אין פֿאַרשעו (לובל. ג. ראָדיג. א.): „אַל טִּיג“ (הוט מען).
 נישטאַט (קיעלצ. ג. פֿינטש. א.): „עפֿנטִיג“.
 (2) ווי ס'שיינט, קען מען די דערשיינונג באַגעגענען, הגם נישט
 צולי אַפֿט, אויך אין די דרום־רוסלענדישע מ"מ. אזוי למשל:
 אין קרעמעניץ: „אַל טִּיג נאַ“ (=הוט מען מיר) גוגעבֿים.
 אין וואָסוואָקע: „עֶר טִּיג“ (=הערט מען). —

§ 79 — [סאָראָדזשער m-גאַרלעסט]. — אין גאַנץ פֿיליען זאָגט מען: „זאָבֿיגִי
 לִיזאַ צִיע“ — פֿון אַקטאָבער 1914, ווען כ'בֿין צוריקגעקומען פֿון אויס-
 לאַנד קיין וואַרשע, איז מיר אויסגעקומען דאָס וורט צו הערען אָהן
 אַ גוזמא טיזיענט מאָל, אין אַך קען באַשטעטיגען, אַז אַ מענטש פֿון
 דער פֿולקסמאַסע וועט דעם וואָקאַבל נישט אַרױסרעדען מיט דעם
 אָנלױט-m. זוגאַר זעלנער זאָגען „אַבֿוֹלִיזאַ צִיע“. אויך לױט, וואָס
 לױנען צײַטונגען און זױען שױן אויס ווי האַלבע אינטעליגענטען, גע-
 ברױכען נישט די רױכטקע פֿורם. צו איז די פֿולקסעטימולוגיע אַנטשטאַ-
 נען ערשט אין יאָר 1914, אַרדער פֿרױער, למשל בשעת דער מלחמה מיט
 יאַפֿאַן, צו נאָך פֿרױער, קען אַך לעת-עתה נישט פעסטשטעלען. כ'הוב
 דעם וואָקאַבל פֿאַרנוטירט פֿאַר וואַרשע מיט די פֿורשטעטס (פֿראַנע,
 סוקימױ, וויליע וכו'), פֿאַר גרױצע, גער, טאַרטשױן, גרודזױסק,
 קאַלושױן, שיעניצע, אַמשױווי, נאַשעלסק, סוסנוױץ,
 נישטעטל (ראַח. א.), מאַקלױ, קראַסנױסיעלצע (מאַקױ. א.),
 פֿשױטק, גאַרױלױן, סטאָצק, א. ש. א. —

§ 80 — [איבערנאָג פֿון m אין lw]. — אין קרעמעניץ זאָגט מען:
 „צױוֹנִטאַ“ (א קרױסמילכער בית-עלמין); — לײַפֿשױץ 169 ברעײַנגט: „צױוֹנ-
 טער“; — הורױץ 79: „צױוֹנטער“ און „צמענטער“ (רױזױן 197:
 צמױנטער) — פֿילישען (Cmyntarz) Cmentarz)
 אָנערקױנג. — אין לובֿלין, אין סקערגיעױץ הוב אַך געהערט:

(1) ויל דאָס זײַן רעגערעסױוע דינסט! לאַ צױע: דער דענטאַלער נױזאַל
 שטױט אַרױס דעם לאַבױלען? כאַראַקטעריסטיש, אַז דער לױט, וואָס דערשױנט אָנשטאַ-
 דעם לאַבױלען נױזאַל, אַז אױך אַ לאַבױלער (אױנגעמלן, אַ לאַבױלענאַט-
 לער). —

באָסמענטיש; און פּוּלסאָס: בעסמענטאַש¹⁾. אינטערעסאַנטע פּולקעטימו-
לוגיע: צווייטנס פון העברעאישען „בית“ סיסטן פּוּליושען cementariz, טנאלוגיע-
בילדונג לויט די רייזע-העברעאישע: בית-נו ל, בית-עלמין, בית-חיי ס, בית-הקברות. —

Varia.

§ 81 — נוממאורנאישער מו. — אין קרעמעניץ קען מען הערען און מויל
פון המון: „סומביר“ (סומיר); און אופאלע (לובל. ג. פּוּלעו. א.):
„סאַמבירע“.

און אַקסענטעלדס „דער ערשטער יודישער רעקרט אין רוס-
לאַנד“ ז' 10 ליינען מיר: „אַהויץ וואָס מע וועט זי אפּשר אַוועק שי-
קן קיין סומביר“; — ז' 12: „אינ איהר וועלוויל וועט אויך געהן קיין
סומביר“; — ז' 20: „אפּשר שיקן קיין סומביר“.
גענויער וועגן דעם מ — און פּוּלגענדוקען עטיוד, אין די קאַמפּלען, אַסי-
פּוּלציע“, „טאַטלירונג“. —

§ 82 — אָנמערקונג. — 1) די דערשיינונגען, וואָס זענען געשולדערט אוי-
בען אין די §§ 66-74 און 78, קענען באַטראַכט ווערען אַלס באַזונ-
דערס ווייטגייענדיקע אויסדרוקען פון דעם עטימולוגישען געווען, וואָס
גילט פאַר די יודישע מונדארטען, ווי פאַר די דייטשישע —: וועגען
אַפּישוואַכונג פון אומבאַטונטע זילבען.

2) אין וואַרשע וואָגט מען „צעײַן“²⁾, „הויס“³⁾, — אובער
„דראַאַצנ“, „ראַטעס“⁴⁾. דאָס זענען ביישפּילען, ווי די ווּקאַ-
לען פון אומבאַטונטע ענדזילבען ווערען אָפּגעשוואַכט. — פון די דער-
מאַנטע §§ זיינן מיר, ווי קונסלונאַנטען פון דער ענדזילב אודער
פון ענקליטיש צי פּרוקליטיש שטייענדיקע איינזילביקע ווערטער ווערען
אָפּגעשוואַכט, אודער פאַרשווינדען אינגאַנצען.

3) דער איבערגאַנג פון לאַביאַלען נאַזאַל און דענטאַלען איז אויך
דערשיינונג פון אָפּשוואַכונג, וואָרום m באַלאַנגט צו די שווערע קונסל-
נאַנטען, n — צו די זייער ליכטע⁵⁾. —

1) און פּוּלסאָס וואָגט מען: „דאָס איז אַ צעמענטש“¹⁾, אובער:
„דער משומר ליבט אויס בעסמענטש“²⁾. — צאָלורט: 10. — 3) הויז.
4) נישט „דראַאַצעײַן“, „ראַט הויס“³⁾. גענויער וועגען דעם געווען — אין א,
באָוונדער עטיוד. — 5) ווילמאַנס I 162. — I, c. 133.

IV

די ייִדישע נאָמינען .

דאָס פּינאָל־נאָמען .

33 — ווענשאַלער און וועלאַרער נאָמען — 1) די יִדישע שפּראַך , ווי די ייִטשישע , באַזיצט צווייערליי נאָמינען : אַ דענטאַלען און אַ וועלאַרען . בייִדע ווערען אַרױסגעגעבען באַ געשלוסענעם מילקאָ-נאַל און אַראָפּגעלױטען גומענפֿוראַנגעל , וואָס עפענט פֿאַר דער שטױם דעם וועג אַין דער נאָז אַרױן . נור באַ דעם צאָנ-נאָזאַל ווערט דער מילקאָנאַל געשלוסען אָף די אַייבערשטע צײַן (די קאָ:ען פֿון דער צונג לעיען ווּ אָף די באַקען , און דער שפּײַן אירער דרוקט ווּ צו צו די ווערעלען פֿון די שטריקען) : באַ דעם קעיל-נאָזאַל ווערט דער מילקאָנאַל געשלוסען אַזוי ווי באַ די גומענ-עקספּלױזױטען .

2) דער גוט־ראַלער (נאָזאַל קומט-פֿור נור אין די פֿאַרבּינדונגען :

נַק , נַג) .

§ 84 — (אָנזאָקלען) . — 1) אויך זײ קען מען פֿאַרעכענען צו נאָזאַלע לױטען .

2) די רײַנע זעלבסט־הילכער ווערען , ווי באַווסט , אַרױסגע-געבען באַ אומענעם מיל און געשלוסענער נאָז־היל (: דאָס גומענפֿור-האַנגעל און דאָס צײַנגעל , וואָס הענגט פֿון אים אַראָפּ , זענען אונ-טערגעהױבען , צוגעדרוקט צו דעם הײַנטערשטען ווענטעל פֿון שלױנג)

(1) די וועלאַרער (דער קעיל-נאָזאַל) . — (2) פֿאַרגלײַך צו דעם § :

הילסאָנעם 6 , גוטמאַטן 107 , 111 . — (3) גוטמאַטן 94 . — (4) דעטשיש : Rachen .

און דערלויזען נישט די לופט אין נאָז אַרײַן — פאַר איר בלייבט אופען בלויז דער מוילקאָנאַל. — הענגט אויבער דאָס גומענפּוראַנגעל מיטן צײַג-געל שלאַבריק אַראָפּ, און די לופט פון די לונגען קען אַרײַנסגײן גלײַכ-צײַטיק דורך דאָס מויל און די נאָז. — ווערט דער ווּקאַל „נאַזאַלירטױ“, באַקומט אַ נאָזטעמבר, פאַרמאַרברט — אַלס גורם — מיט נ, אַלס זעלטענער אױסנאַם — מיט מ.

(3) די נאָזאָלירונג פון ווּקאַל קען זײַן:

(a) אַ לױטגעזעצליכע: פאַרשוונדענדיקער נ גיט צו אַ נאַ-זעלטעמבר דעם זעלבסטהילכער פאַר זיך (*);

(b) אַ שפּוּנטאַנע — אָהן אַ שוּם אָנזייענדיקער סבה (*);

(c) רעזולטאַט פון שלעכטער אױסשפּראַך. דערהױפּט קומט פּור-דער „אױנפּורטונער נאָזאַלקאָנג“, וווּ גוטט מאַנגן (*) רופט אים, — ווען אין וורט געפינט זיך די פאַרבינדונג נק אודער נג. זו גיט אופטמאַל אויבער דעם נאָזטעמבר נישט בלויז די ווּקאַלען פאַר זיך און נאָך זיך, גור אױך — אין מויל פון באַזונדערס נאַכלעסיקע רעדער — דעם גאַנצען וורט. —

פּאַלאַטאַליזירטער ן

§ 85 (1) — די פּאַלאַטאַליזירונג פון דענטאַלען נאָזאַל קומט אים-אַלגעמיין

זעלטנער פּור, וווּ די פּאַלאַטאַליזירונג פון ן.

(2) איך באַצײכען דעם פּאַלאַטאַליזירטען נאָזאַל: נײ (אודער נײַ, נײַ).

(3) די פּאַלאַטאַליזירונג פון ן קען זײַן: אַ ספּוראַדישע, אודער

אַ לױטגעזעצליכע דערשיינונג. —

§ 86 — (ספּוראַדישע פּאַלאַטאַליזירונג). — (1) אַלס צופּעליקע דערשיינונג, אין

דעם אודער יענעם אײַנצעלנעם וורט, באַגעגענען מיר נײ אין אַלע.

נעג מען דרייַסט זאָגען, יודישע מ"מ.

„Indogermanische Sprachwissenschaft“, von Prof. Dr. (1) Rudolf Meisinger. Leipzig 1903, s. 15 (Sammlung Göschen). —

(2) וווּ היינטער די קאפיטלען: „אױסשפּראַך פון פּורקונטונאַנזשיצען ן“, אָפּאַל פון קונטי.

נאַנטשען נאָזאַל אין דער ענדונג -en, און „פּאַרלומט פון שטאַטהאַמטיקען אױס-

לױט ן“ (2) — וווּ היינטער, דאָס קאפיטל „נאָזאָלירונג“ (1) — 137.

2) מערסטענטוילס קומט נײַ פֿור אין סלאַווישע און אַנדערע פֿרעמדע ווערטער.

3) לױטשױץ ברעײַנגט: נײַאַנקעלע (י) = פֿילישען (י) inuńka קעשױניע (י) = פֿיליש (kieszynia; נאַם?ניע) = פֿיל' -nasje; זשמעניע (י) = רוסישען жменя (דער ווקאַבעל ווערט אין רוסישען שױן נישט געברױכט); קוֹניאַק (י) = פֿילישען koniak, רוסישען коньяк, פֿראַנצױזישען cognac; נײַורען זעך (י) = אַקעגען רוסישען морить. וי'.

אַ נמ ערקונג 1. — אים אלגעמיין, געפינען מיר בשׁ ליטשען ווייניק ווקאַט-לען מיט באַצױיכענען פֿאַלשטאַליווערשען נ. זוגאַר גיט אַנטלעכען פֿורווקאַסלישען 2) גיט דער אויטור צו א-י; אזוי, פֿרעמען מיר בשׁ אים: נאַנקע (י) 8, — אלוו, אַסילו גישט: נײַאַנקע, ווי האַרקאַו (י) לעיגט דאָס ווערט אױס, — דעם פֿורקונסונג 3. מױשען נײַ באַצױיכענט לױטשױץ קען אױן מאַל גישט. ווי ס'ױט אױס, היט ער גישט געקענט געפינען קען פֿאַסיק גראַפֿיש מיטעל דערצו. —

3) האַרקאַוױן: נײַאַנקע, נײַאַנטשען (י) 10, קוֹניאַק, קוֹניורד, קוֹניושניע (י) 11, גראַפֿייע (י) 12, וי'.

4) פֿורוויצן: נײַאַנקע, קוֹניאַק (י) 13, וי'. אַ נמ ערקונג 2. — גיירע באַצױיכענען גוך די פֿאַלשטאַליווערשען פֿון פֿאַרווקאַט-לישען גאָזל: די פֿאַלשטאַליווערשען פֿון פֿאַרקונסונגשען נ גיבען זױ אױך גישט אױבער. —

4) אין קרעמעניץ: קעשױני, זשמעני, נײַאַניק, קוֹניאַק, באַניק (י) 14, נױג (י) 15, דיני (י) 16, וי'.

1) 131: „ничтожный человек“ — (י) 2, „יונגער נאַשער“, יונגער שומע: בולדליך; „אױבער, וואָס מאַכט זיך, ווי ער ווילט קען צוויי גישט קענען צױלען“; גרוב: „יונגער סאַרקאַטש“ — (י) 200 — (י) 130 — (י) 97: ручица, — (י) 214 — (י) 10: 214. רוסיש: нянька; няньчить; פֿיליש: nian-panka — (י) 295 — (י) 11: ka) — (י) 110. רוסי: графиня — (י) 64, 83 — (י) 14) אין מופֿעלער טעטש: a) דאָס גלעזעל, וואָס מ'שטעלט אַקראַנקען [פֿיליש: banka; רוסיש: банка; רוסיש: банка; ליטשען (י) 154] אַבלעכענע פֿליצונגס. — (י) 15) גאַו. [ס'אױן אַ שוויטערס. מױזשט, נױג, אױס עױט גױל! — ד. ה. אַ אױסקערנעווייגנליך גרויסע אודער מיאמע גאַו. — (י) 16) אין קרעמעניץ רומט מען אזוי יענע פֿרי, וואָס הייסט אַף רוסיש

אין ווארשע: באַניקן, באַניקערין (פּאָליש), באַניקאַליי (רוס.
 5) דער רוהאַטשעווער (פּאָליש. ג.) וואַקאַבעל „באַניער“ (1) לוזט
 זיך, ווי ס'שײַנט, צוריקפירען צום סראַנציוזשען baniere, און נישט
 צו דער מה"ד פּאָליש (banier) baniere, וואָרום דער מה"ד דײַטש-
 טונג te גיט אין ייִדישען אים אַלגעמיין איבער נישט אין je, נור אין i.
 אַינער קונג 3. — דער סױס פּאָליש פּאַניער (ווי אייבן 32) דאַנענען,
 לוזט זיך צוריקפירען צו דעם מיטעל הויכדייטשן געשטעלט (panier) —
 banier). —
 6) די אַרטיקולציעשטעלע פון נײַ, פון וועלכען ס'איז די רייד
 אין דעם §. איז עטוואַס אַנדערש, ווי נורמאַל, — אַנאַלוגיש, ווי באַם
 ספּראַך-פּאַלאַטאַליוורטען 1 (ווי אייבן 32). —

§ 87 — ווימגעוועזענע פּאַלעסלאַווונגן. — 1) אין פּאָליש ווערט דער
 דענטאַלער נאַזאַל שטענדיק פּאַלאַטאַליוורט נאָך א. — אוי: קניפּס¹,
 קניפּע², קניפּעכוי, קניפּעפּו, קניפּאַפּ, קניפּבוי, קניפּיט,
 קניפּ; קניפּלין³, קניפּעיסן, קניפּעיסשן, קניפּעיסטשט,
 קניפּאַפּס, קניפּאַקן, קניפּדערן⁴.

арбузы, дыня (פּאָליש: dynia) באַטייט נאָר דאָס דייטשישע — Melonen
 Cucumis (בוטאַנישער נאָמען) Wassermelone, Zuckermelone, kurbis
 melo). לויטן 75: דיגלע (נישט גענוי איינגעלוינט, וואָרום מיט אַנשטאַט
 —. 1)

1) די וויסע „סיעמיטשעס“, ווי ס'רויט ווי און קרעמענין. אָף פּאָליש: bania
 אנטלויכער בויקער, אדער הוילער, אדער איינגעבלאָזענער קערפער; צווישן אַ-
 דערע שטעטען, איד: אנטלויכס בויק געסעס. — דאָ באַטייט „באני“ אַ
 קירבויס, וואָס זיינע וויסע קערלעך טרוקענט מען און ס'עסט. און קרעמענין
 רופט מען עס: „אַהבוי“ (אָף רוסיש: „тыква“). —
 2) „ויעיבוי ס'גיניק אַלן“ (די. ה. דאָס מענטשעלע, וואָס זעט אים אזוי
 אנטלויכיק, אזוי שטיל, ווי ס'וואלט נישט געקענט קען צווי צוילען. — און איבער,
 אונדער-אמתן, אָ מויק, אַ שיער, אַ ברען). — 3) „באני-ר“ ווייסט אין רוסישען,
 ווי ה' ה. צוילען וואָס ס'איבערגעגעבן, די יאָס-ה-ת-ו-ר-ה-פּאָן פון ייִדישען
 קינד. — 4) שטעט פון דער געבראַמער פּראַנציוזשער (לעק' 10). — 5) נומען. —
 6) סינגולער (פעמינינעס). פּאָליש: קניפּלין. — 7) שווערע. — 8) ועלמען געברויכט
 אין פּאָליש. — 9) אָף רוסיש: ромкыны.

2) ענליך אין אופאלע (לובל, ג. פיל. א.), אין מויל פון פרום-טערען עולם .

3) דער נ' נאך א הוט געענדערטע אַרטיקולאַציע, —אַנאַלוגיש , ווי

4) נאך די גומענקספּלורִיִוּלִיטען (iii § 35 מ' 2). —

סונאַנטישער n

§ 88. 1) כמעט אוטליכע מאויסנאמען — וויטער¹⁾ אומבאַטונטע נאָכ-קונסונאַנטישע זילב en- אודער in- ווערט אין אלע ייִדישע מונדאַרטען פאַרקירצט אין סונאַנטישען n , וועלכען כ'באַצייכען n) .

2) נאַטורליך, מוז די זילב זיך געפינען אודער אין פרייען אויס-לייט, אודער פאַר קונסונאַנט .

אָנמערקונג 1. — לױט שױן הױט אױטערשױדט צוױשען סונאַנטישען און קונסונאַנטישען n. פאַרן ערשטען שרױבט ער קױנטאַל נישט קױן ווקאַל .

אָנמערקונג 2. — אַױלִוסטראַציע צו דער רולע פון דער באַטונג: אין קרעמעניץ געברויכט מען: וואַגן²⁾ (פון דער איטענאַט) — פון רוסישען вагонъ מיט הױכטן אָף ענדזילב. — אין פּוילען (למשל, אין וואַרשע, אַמשינוױ, קלױן-ביאַלי, בערושין, בוראַנוױ א. א. ו.) און דער ווקאַל גענומען אין זױן פּויליש געשלאַט: wagon — הױכטן אָף ערשטער זילב, און מאַקן די ענדזילב אָפּגעשוואַכט געווען, און מ'זאָגט: וואַגן .

אָנמערקונג 3. — נה"ד געשױט דאָסאָױגענע מיט אַױלִיכער נאָהױכטונג.

קער נאָכקונסונאַנטישער זילב en- (אױך אין פרייען אויסלייט, אודער פאַר קונסונאַנט). — זױ, למשל, מערדניגער, l.c. ו' 17. —

ן אין פרייען אויסלייט .

§ 89. — אַמפאַרשפּרױטסטען אױן n אין פרייען אויסלייט .

§ 90 — אױן סונגלאר פון סוב: אַאנמױן. 1) — אין ייִדישען זענען הױפּט-ווער ער מיט סונאַנטישען n-סופּיקס אַ זעלטענע דערשייַונג . באַ לױט שױצן: נאָך r : גאַרן, דורן, הורן, צורן, קורן ,

¹⁾ אין קאַפּיטעל: קונסונאַנטישער n. — אױך גוט לױט שױצן 87. —

שטערק¹; — נאך ל²; : ווילנ³; — נאך די לאבזאלע ספורטשען : ברונפנ⁴, אויוונ⁵; — נאך נומראלע : בעקנ⁶, ווולקנ⁷, פלוקנ⁸, ריקנ⁹, שטעקנ¹⁰; בויגנ¹¹, וואגנ¹², ליגנ¹³, מאגנ¹⁴, פארגעבליגנ¹⁵, פארמעגנ¹⁶, פרומורגנ¹⁷, רעיגנ¹⁸; צייכנ¹⁹, קליכנ²⁰; — נאך דענטאלע : בורטנ²¹, גארטנ²², גערשטנ²³, סאטנ²⁴, קאסטנ²⁵; לאדנ²⁶, פלאדנ²⁷, שאדנ²⁸; דעסנ²⁹, קלישנ³⁰; איונ³¹, ברוננ³², פעלונ³³.

אין הארשע, אויסער די אלע, נוך : בויסנ³⁴, גילנ³⁵, קבולנ³⁶.
 אָנמערקונג 1. — אין קרעמעניץ וענען די אלע נומנא, אויסער „אַון“, — מאסקולניא. — „אַון“ אין געוטרומ, ווי אלע נומנא, וואס בא- צוויכענען מעטאלען; ווי: גולד, זילבא, מעש, קיפא, צין, שטאל, בלעך.
 אָנמערקונג 2. — אין נהיר וענען די נומנא פון דער אנטאלישער גרופע אויך מאסקולניא. אוינקע פון ווי הויבען נוך אין מהיר-פערוד, אנדערע ערשט נהיר פארלירען דעם סופיקס און אויך דאס געשאלעכט דערבער גענדרעט, געווערען

פעמיניניא¹⁰. למשל, Wolke, Waffe, Molke, Lüge, Linse.

אָנמערקונג 3. — אין דער הארשע ווער ירוישער מונדארט ווערט גע- ברויכט דער נומען קעיל (פעמיניניום) — הארקאוו 308 ברעיינגט: קערן (מאסקולני- נום) או דעם דעמיניטיוו קערענדעל (געוטרומ) — מהיר (לעק¹²²): kërne [kœrn, (מאסקולניום) — נהיר: kern (אויך מאסק). צוזאמען מיטן פארלובט פון נ-סופיקס אין דער הארשע ווער ווקאבעל געווערען פעמיניניום (לויטן בלל, וואס אין גילטיק אויך פאר נהיר¹¹).

¹ זין 66, 75, 83, 168, 185, 212. — ² נאך נאכווקאלישען 1. — ³ 90. — ⁴ 63, 8. — ⁵ 62, 88, 162, 205, 212; 53, 87, 113, 116, 147. — 152, 166, 206; 172, 187.

⁶ בפירוש, אלס סינגולאר (מאסקולניום), אין טופעלער באשטימונג: (а) תבואה (чужонь) 6) א געשויר טיפן אויג. — הארקאוו 169 ברעיינגט אלס סינגולאר: גערשט (פעמיניניום), אלס פלוראל — גערשטען. אויך אין הארשע: געילשט (פינג). — געילשט (פל). אין נאדארושין: געיעשט — געיעשטנ. — ⁷ שאטן. — ⁸ 56, 66, 71, 133, 183; 111, 162, 207; 76, 188; 8, 63, 164. — ⁹ די צוויי אויך אין קרעמעניץ. דאס ערשטע — הארקאוו 84; דאס צווייטע — הארקאוו 102, אין געשאלט: גילדען (15 קויקעס). — ¹⁰ ווילמאנס 302 II. — ¹¹ אין קרעמעניץ אין באקאנט נור: קעירל (לויטן 200: קעירל). דאס איז דעמיניטיוו צו קערן, אזוי ווי פלעקל, שטעקל, געיאטל, קעסטל, אייוואל, בייגאל, וועיאגל, מעיאגל, קלישאל וענען דעמיניטיוו צו די אויבען גע- ברעכטע נומנא מיט נ-סופיקס.

ג) העברעישע סובסטאנטיווען פארלירען אין דער פולקס-
אויסשפראך דעם נאָכקלונטונגאנטוישען אומבאטונטען וווקאל, וואָס פֿאַר
דעם אויסלויט-תּ, און דער נאָזאַל נעמט-אָן סונאַנטוישען פֿאַראַקטער.—
צ. ב., אין קרעמעניץ:

נאָך די ציטערלויטען: אַרנֶ, אָרנֶ, זיקאַרנֶ, כּוּסאַרנֶ, קעירנֶ; באַלנֶ,
טפּילנֶ; — נאָך די לאַבואַלע ספּיראַנטען: אויפֿנֶ, דאַלפֿנֶ, כּאַלפֿנֶ, צאַפֿנֶ;
כּעשוונֶ, מעיוונֶ, סוונֶ, עיוונֶ-טוונֶ; — נאָך גושוראַלע: זאַקנֶ, טוקנֶ-
כּצוס, מאַשקנֶ, מושקנֶ; נוגנֶ; באַטכֿנֶ, בּוּטאַכֿנֶ, נוצאַכֿנֶ, שאַטכֿנֶ,
שולכֿנֶ-אַראַך, שאַכֿנֶ; — נאָך דענשאַלע: מכוּטנֶ, פּאַיטנֶ; לאַמדנֶ, נאַדנֶ,
פּצֿכֿדנֶ, פּוקאַדנֶ; יאַכטנֶ, כּאַטנֶ, ליוויאַסנֶ, נאַסנֶ, גוּסנֶ, קאַסנֶ; אַקשנֶ,
בּאַישנֶ, דאַרשנֶ, לאַשנֶ; יירגאַזנֶ, כּאַזנֶ, ראַגונֶ; קאַמזנֶ, קאַפּצנֶ).

אָנמערקונג 4— אַזעלכע חערטער, ווי קאַרן, פּאַרן, סַקאַרן, יקאַרן⁶ איז
אזילי נישט גרונט אויסצורעדען מיט סונאַנטוישען נאָזאַל. די סבה איז: די צוויי קוּב-
סונאַנטען פֿאַר דער ענדוואַל— אין אַזע קומבונאַציע, צו וועלכער די יודישע שפּראַך-
איראַנען וענען נישט געווינט. די ווקאַבלען ווערען, אים אַלגעמיין, נישט אומט
געברויכט. צוליב דער שווערער אויסשפּראַך, קען מען זיי שפּאַל הערען נישט מיט ג
צום סוף, נור פּונם-ען, -ין, אַלס ענדוואַל.—

§ 91 — אין פּליוראַל פון סובסטאַנטיוואַ. — 1) אין ג-ווערט פֿאַרקירצט, נאָך
די אויגענע לויטען, ווי אין § 90 אָנגעוויזען, די פּלעקסיע „ען“, מיט
וועלכער אייניקע נומערן בילדען דעם פּליוראַל.
למשל, אין קרעמעניץ: אַדאַרנֶ, אויאַרנֶ, באַרנֶ, בעירנֶ, גוּרנֶ, ז.

⁶ אַהרן אַרזן, זכּרין, חסרין, קרין; פּעלן, תּפּילין (ספּיראַטיִיִּישׁע, 319, 17
סל, 94, 238, 39, 274). — * אַפּין, בּאַפּין, חַפּין, צפּין, חַפּין, מביין, פּיין, אַבּר-טובּ
(l.c., 61, 59, 91, 228, 97, 139, 194, 2). — * זקן, תּיקון-חצוּת, משפּוח, משפּוח;
ננין; בּרין, בּטוחין, נצחין, שרין, שרין-עריד, שכן (l.c., 79, 275, 176, 176;
182, 21, 26, 189, 250, 252, 256). — * כּהיתין, פּיטין; לּמדן, נדן, פּתחין, פּתחין;
יחפּין, חתין, לויטין, נתיין, נישין, פּעסין, עקשין, בּישין, בּישין, לישין; ירנין, חזן, רגזן; קמין;
קמין (l.c., 151, 217, 134, 183, 217, 221, 99, 132, 329, 186, 123;
210, 26, 61, 136, 112, 86, 241, 235, 229). — * c. | c., 230, 216, 95, 112.—
* לויטשין: 55; באַר; האַראַזן; 79; באַרנע. — * געברויכט נור אין פּליוראַל
לויטשין: 69; געהירן: 1.—

טאָטאַרנ, טויאַרנ, טירנ, טרעירנ, יאַרנ¹, מעירנ, נוימאַרנ, גירנ, על-
 טאַרנ², פאַפּירנ, פּלידאַרנ, מעיראַרנ, רעירנ, שנירנ, שעירנ; טאַלנ,
 מילנ, פּילנ³, קוילנ, קבולנ, קרעלנ, שוועלנ, שטאַלנ, שטילנ,
 שטראַלנ, שלנ; — זיפּנ, ריפּנ, שופּנ, טליפּנ, שרוּפּנ; עיוונ⁴; —
 באַקנ⁵, ברוקנ, גליקנ, זוקנ, טוקנ⁶, טערקנ, לוקנ, פוקנ, פּלעקנ;
 אויגנ, וועיגנ, כּאַגנ⁷, פּליגנ, צוואַגנ⁸, ציגנ, קעינגנ, רויגנ⁹.
 שיטאַגנ¹⁰; וולכנ¹¹, זאַכנ, טאַכנ¹², יוכנ, ציכנ, שפּראַכנ; — אָוונטנ,
 בריליאַנטנ, גיבליטנ¹³, וועלטנ, גושעפטנ, דלמיטנ, ווינטנ¹⁴, זאַטנ¹⁵,
 מונטנ, נעיסטנ, צאַטנ, קאַטנ¹⁶, קויטנ, קליעיסנ, קניטנ, קעלטנ,
 שויטנ¹⁷; אירנ, מידנ, פּאַלדנ, שווערדנ; אוקטנ, בייכנ, גאַטנ¹⁸.
 פּיקסנ, שוטנ¹⁹; אויונ, אָונ²⁰, גראַונ²¹, גראַונ, פּראַנצויזנ, קעינ,
 ריונ, ריזנ; המנטאַשנ, טישנ, לוקשנ, ערשנ²², קוישנ, דאַשנ,
 מענטשנ; וואַנצנ²³, טאַצנ²⁴, מאַרצנצנ, נוצנ, פּאַלאַצנ, פעלצנ,
 קרעכצנ, שפיצנ.

אין וואַרשע: „נעלמנ“²⁵ (הארקאז 107, געלדער), „פּאַשאַנ“²⁶
 (הארקאז 256; „פלעשער“). — אין לובלין (אין מיל פון קינדער): „פּערנ“²⁷. —
 2) אויך אַיניקע העברעיִשע סובסטאַנטיווען הובען פּליוראַל אָף

1) ר' יאָרן גוין שוועק, „גאָטט טוט יאָרן און פּון אים קיין שום יריכה
 גיטט גוועינן; — אויבער: 5, 10, 20, 50 יאָר“ (אויך פּליוראַל). — דער שלמה
 עס זיגט ער און זינגט „שלימ“ (כ"ט פּאַרצורג, תרמ"ט): „יאָ חרען זעה איר קומען,
 יאָ חרען פּליהען...“ (ו' 175); און: „חן דומענטען און בריליאַנטען קלאָר, זענן
 ביי דעם מענטש דו קינדעריאָהר“ (ו' 153). — 2) בלויז פּליוראַל. — 3) לויפּין 159. —
 4) „היינו“ (נאר און פּליוראַל); זעי האַרקאז 127. — 5) אויבער צו בוק — פּליוראַל: בעק
 (הארקאז 178). — 6) ליטלעס (לויפּין 102). — 7) צו: זעי יג, עיג. — 8) צו פּיגן. —
 9) לויפּין 203 בריינגט דעם סינגולאַר: רויג; האַרקאז 314 — בלויז דעם פּליור.
 רעל. — 10) שיינן. — 11) אויבער: „עלעטלעך“ (עלעטלעך). — 12) זעטן. — 13) נאר און פּליוראַל: לויפּין
 68; געזעלטען. — 14) אויבער: „קוינדע, קוינדע, קוינדע“ (עלעטלעך). — 15) זעטן, קאַרלן.
 16) האַרקאז 324 — 17) אויבער: „עלעטלעך, עלעטלעך“ (עלעטלעך). — 18) אויבער: „עלעטלעך, עלעטלעך“.
 19) הויז, האָזן. — 20) גרויזן. — 21) הערשן. — 22) אויבער: „עלעטלעך, קרענען,
 שווענען.“ — 23) אויבער: „קעל (הארקאז 207). — 24) צו, געלעטלעך. — 25) צו, עלעטלעך.
 (אין קרעמעניץ: פּלעשאַ); — 26) פּליוראַל צו פּעיאַט (ענדער). —

ו. צ. ב.: ה'שפךרותג, ה'שפנותג, ה'תתיבותג, ה'תמנותג, ה'תנצלותג, מ'ה'לוקתג¹, (ס'וואסקיהואש 71, 72, 152); או צ'א'סג² (ווארשע)³.

§ 92. — אולם סופיקס פון פעימיניום. — אלס -ג- טרעט, נאך דו דערמאנטע לויטען, אין יודישען אוף דער סופיקס „-ן“⁴, וועלכער בילדט פעמי-בינא פון מענליכע גומינא⁵.

1) אין פוילישען יודיש איז דער סופיקס ווער פופולערש. — צולי, און ווארשע, למשל, הערען מיר: צאברעינגורג, אולסברעינגורג⁶, ארביטאָרנג⁷, בעיטלורנג⁸, בע-קירנג⁹, גיוונורנג¹⁰, גיורנג¹¹, גענדזלורנג¹², דוקטורנג¹³, פאדל-נורנג¹⁴, הענדלורנג¹⁵, (וואָאָנהענדלורנג, מעיבוהענדלורנג), העלפורנג, מיטהעלפורנג¹⁶, וואַרטאָרנג¹⁷, וואַרטנג¹⁸, וועלגורנג¹⁹, וועשנג²⁰, זאָ-גורנג²¹, זופורנג²², פאָזורגורנג²³, זינגורנג²⁴, צ'וויגורנג²⁵, טוקורנג²⁶ טרעפורנג²⁷, לינגורנג²⁸, לעירורנג²⁹, לעיקורנג³⁰ (גנבטע).

2) דו וולב „ות“ — אין קרעמעניץ, און ווארשע אויסגעשפראכען: „ו'ס“ — 3) צו: ה'אָאָה (ס'וואסקיהואש 63: ה'אָאָה). — 4) ליגעצקו 67 וואַר: לשונות'ן. — 5) אינדאָקריטאָנישען -en, גומישען -ini, אה'ד in-מה'ר inne, גה'ר in- (וואַלמאָנס II 300—311). — 6) הויפטוואַלד'ך זינגען דאָס פעמיניגאָ צו מענליכע גומי-נאָ אָפּעלאָמ'וואַ מיט פּערוועגליכער באַטיטונג (וואַלמאָנס II, 6). — 7) פּראַויען מיט באַשטימטער אייגענשאַפט; אַבער דורכאויס נישט ווייטער פון מענער פּאָרט דו אייגענשאַפטען. — 8) אַ פּראַויע אָרבעט. צו פּראַויע פּראַויע (אלו, מיט פּאַרלוגט פון איין ת). — 9) אַ פּראַויע פּראַויע; אַ אָרבעט, אַ פּראַויע, וואָס בעיטלמ' (נישט ווייט פון אַ בעיטלער). — 10) ד. ה. קוּמפּעאַרן (קוּן אַנשיטערעכענדוק מ'סקוליונס נישטאָ). — 11) און דער באַטיטונג; אַ פּראַויע מיט דער פּראַפּעסיע, אָף וועלכע עס ווייטאָן דער פּראַויע פּראַויע. — 12) ווייט פון אונזעם, וואָס געהערט צו אַ פּראַפּעסיע, אָף וועלכע ס'ווייט אָן דאָס וואַרט; אַ אָרבעט — פּראַויע, וואָס הויט אַלעין דו פּראַפּעסיע. — 13) ווייט פון אונזעם. וואָס באַשטימט זיך מיט דעם פּאָר, אָף וועלכען ס'ווייטאָן דאָס וואַרט; — 14) איינע וואָס העלפט, וואָס העלפט פּאָרט. — 15) פּראַויע פּאָרט אַ הויזאייגענשאַפט; הויזאייגענשאַפט. — 16) אָרבעט באַ מ'ה'זעלגערן. — 17) וואַרט וועט. — 18) דו, וואָס זיינט אַ ס'ב'ד; דו מוסער, צו אַ פּראַויע. — 19) מיטהעלפּורנג. — 20) צו לעיקורנג (גנב) און דער גנבים-פּראַויע: ליקאָלעב'ער (גנב אָב אַלגעמיינן).

מאָכורנִי¹), גורסענטמאָכורנִי²), גלזונמאָכורנִי³), וועסטמאָכורנִי⁴), פשוטמאָכורנִי⁵),
 כורנִי⁶), מיאָכמאָכורנִי⁷), קאָשומאָכורנִי⁸), קראַוואַנטמאָכורנִי⁹), מאָנורנִי¹⁰),
 מערדורנִי¹¹), נאָשורנִי¹²), נייטאָרנִי¹³), סאַרוורנִי¹⁴), פליישרנִי¹⁵), פליקורנִי¹⁶),
 פעלדשורנִי¹⁷), פּרעסורנִי¹⁸), צאָלורנִי¹⁹), צוּבּורנִי²⁰), קאָאלורנִי²¹), קאַרנִי²²).

אין קרעטעניץ וואָרט מען פון אַ נוי (צו אַ גויע) און זיין (און איר) אָנהייב-
 זיגנהייט, ער (זי) זאל נישט פּרעזומירן: „ר'עם (ו'עם) גיך עפּים צילאָקבּונן“, „עיאַ-
 (זי) אומ'אָם „צילגולאָקבּונט“; „ר'און אַ לאָקבּונ“, „ו'און אַ לאָקבּונט“. אויך פון אַ
 יידען, און זיין אָמווענהייט, געברויכט מען דורט, אַלס אַיירעלערע פּורם: „ר'אָם
 אַוועגילאָקבּונט דוים לעפּל“. מ'קען שטראָפּען עס זענען און דו אויגען, אַיבער אויס-
 דרוקען ויך עומעמיסטיש: „אוסטן אויסט'ים, פּרומט-פּשוט דאָס פעסל צו גילאָק-
 בּונט?“, „בּונטן, אויסט'ים, פּרומט-פּשוט אַ לאַקבּונ? — אויך געברויכט מען אין
 קרעטעניץ פּורמען מיט אַ אָנשטאַט k: לאַטבּונ, לאַטבּונאַ, לאַטבּונט (בּונטאַ).
 לאַטבּונן (ווערבאַ).

סמוואַקייחאָש ו' 136: לקחען, לקחענען (ווערבאַ); ו' 129: לאַטחען.
 לאַטחענען (ווערבאַ). — הירקאָזי 181: לאַטכער (גנב), לאַטכען (גנבענען).
 און דער דעמאָנסטראַציע גנבים-פּראָד: לעקאַך, לעקיקע, לוקאַך (גנבה);
 לעקיקע מאַכען, לוקעכענען, לוקעאַכען, לעקיקנען (גנבענען); לעקיקער
 (גנב) [אויף-לאַלעמאַנט 1566 IV]; און: לאַטכענען (גנבענען), לאַטכענער (גנב).
 [565 I c.]

דו פּורמען מיט k הויבען אַלס שורש דאָס העברעיִשע לְקַחַתִּי.—דו פּורמען
 מיט t וויל אַוועק-לעמאַנט אַרויספּורען פון בעימישען latka, lat' (פּויליש-
 Latte, דעמאָנסטראַציע), און דערקלערט: „לאַטכענען — מיט דער לאַטע, מיט'ן
 דרוג געטראַנעטען ויך“. מיר דאַכט, אַיבער, אַז אויך דאָס איז דער שורש „לקח“.
 דער אַיבער-גאַנג פון קאָנאָט און אַפּשר דערשטענען פון אַס'ים! לאַצ'יע וועלעך אַלער
 גאַטאַל (אין דער ענדונג -ען, -ענען, -ענער) דערנינט צו ויך דעם k, וועלעך גייט
 דאָדורך אַיבער און צאָן-עקספּלויזיווילזום; אַדער פּויליש גאַר — פון ד'ים! לאַצ'יע
 [גוטראַלער ספּיראַנט שטופּט-אָרויס דעם אומאָרגאַנען פּאַר-שולבּלזום]?

1) זען אָנמ' 6 אָף ו' 99.— 2) זען אָנמ' 11 אָף ו' 99.— 3) אין ח' אָרשע
 זענען באַ וועסטען-גויען באַשעפּטיגט כמעט אויסשליסליך פּרויען. — 4) דאָס וועב פון
 מיאָכמאָכורנִי (מ' יאָך-פּויליש miech (בלאָזאַק), — 5) זען אָנמ' 12 אָף ו' 99.— 6) אין
 ח' אָרשע אַרבעטען דו! פּלוקער גיס אין דו יאָטאַקס, ווי ווי פּלוקען-אַס דו געשאַפּטענע
 עיזאַט. — 7) קאַטאַל (קאַלער) הייסט אין ח' אָרשע אַקצב. דאָס לעצטע ווערט ווערט

קוואַטורן, קוימורני¹, פאָקויפורני¹, קינפּעטאַרני¹, שווינדלורני¹.
ערמפּעלורני², שטיקורני³, שוועיגורני, שפיטלורני⁴, שלאַצטורני⁵.
עלעפורני¹, שפּינדורני⁶, שעינקורני⁶, שראַצבורני⁴, א. א. ה. א. א.
ט. ה. ז.) —

אין וואַרשע ווײַניק געבוירנט. אין דער פּוילישער פרױניץ, דאָגעגען, רופט מען קאַ-
אַלע, קאַאַלאַ נור קרױספּען. אַ יוד אױן- קצב. אין אױניקע שטעטלעך (למשל,
אין קראַסנױטשױ, לױב. ג.) לאַכט מען, דערױבער, פון דער וואַרשעווער קאַאַ-
לאַ. — ועי אָנמ' 6 אָף ז' 99 —

2) „שױפּמעלן“ — אין לשון פון די וואַרשעווער נגבים; אַ נגב, וואָס גײט
אױבער די קראַמען, כלמורשט אַלס קונה, און נגבעט דערבױ סחורות. צו דער סע-
צױלאַטעט דאַרף מען, גאַטלױך, זײַן באַזונדערס פּלינק אָף דער האַנט. על-כּי-רוב
זענען זײַנע פּרױען „שױפּמעלן“ — דאָס ווירט אױן אין וואַרשע שײן
טרויס פון נגבים-זאַטונן, ס'אױן באַקאַנט אױך די קלענערע קרעמערס. אַ
וואַרשעווער קרעמער העט אַנדערש נישט זאָגען: „אז, די נאַפּטע? יאָך קען זױ אױ-
גנט: ס'אױן אַ באַזונטע שױפּמעלן“ —

3) ועי אָנמ' 11 אָף ז' 99 — ועי אָנמ' 13 אָף ז' 99 —

4) דג, וואָס פּליקט פּער (пыхъ) פון די פּעדערן. — פון ווערב שלאַצטן
נאכרהם טענדל און ז' 70 ברעינגט: Schleissen, און ווײַזאָן, אז דאָס אױן אַנ-
אױבערדישט שיער וואַקאַל מיט דער באַטיטונג: „abnützen, reissen“.
מה'ד (לעק' 233): slizen (שטאַרקער ווערב, מיט דער טיטש: „שפּאַלמען, ריסען,
צוריסען“). — דעם אַדיקטיוויזשען פּאַרטיציפּ פּרעטעריט פון דעמאָניקען ווערב הױבען מיר
אין רעדענסאַרטלעך אױסדרוק: „אַגוריסן - אַגוריסלעך“ (קרעמעניץ). ד. ה. „קרעה
זבליה“ — ועי אָנמ' 12 אָף ז' 99 .

5) אָנהױב 1915 הוב אױך שױן געזעט אין וואַרשע, אין מױל פון פּולק [פון
וואַרשעווער, סוכאַטישעווער, קערנזויער, אוסמילינער; נישטעמער (ראַז. א. א. ה.):
הײמלזורני, הײמלזערני] צום סוכסאַנטוויזשען אלעקטאָרשען אַדיקט: הײמלזורני,
הײמלזערני.

באַעטנערן, וואָס אױן געווען אַנאױסגעצױכענטער קעגער פון דער פּויל-
יש-ײדישער פּולקשפּאַרף, געזונען מיר: אױנברענגערען, וואַרטאַרען, זאַגע-
רען, חן-מאַכערן (קוקעט), קימפּעטאַרען, קלאַגערען, קעכין, קרעמעניץ

[ט. ז' 218, 149, 68, 142, 149, 68, 209, 195]. —

אין מױרען: וואַרטאַנעסטן (זײ אױבען ז' 26). —

זאָגערן — זאָגעקע, פּאָזאָרגערן — פּאָזאָרגעקע⁽¹⁾, מאַכערן — מאַכעקע, פּשוּפּמאַכערן — פּשוּפּמאַכעקע, צאָלערן — צאָלעקע, שטריקערן — שטריק-קעקע, שְׁטִטערן — שְׁטִטעקע, שלאַסערן — שלאַסעקע, שלעפּערן⁽²⁾ — שלעפּעקע, שנאַדערן — שנאַדעקע⁽³⁾. — אומער: בעירערן בעקערן, גיווינערן, העלפערן, ווארטאָרן, וועשן, זולפערן, זיגערן, טרעפּערן, ליגנערן, מערדערן, נאַשערן, נייטאָרן, פּרעסערן, קאַכן, קימ-פּעטאָרן, שוועיגערן, שעיןקערן, שראַאַבערן, אָהן פּאַרט־עלוישע פּורטן טף-קע. — און: מאַנעקע, פּליקעקע, שווינדלעקע, שפּאַנדל־קע⁽⁴⁾ — אָהן נעבענצורטען טף. —

די וואָרשעווער: מאַיסטרוווע⁽⁵⁾, האַפּציאַקע⁽⁶⁾, פּשעקופּקע⁽⁷⁾, ריי-פּוקע⁽⁸⁾, זענען פּאַר אונז די ווילישע: *hafeiaraka, majstrowa*, — *ra furka, przekupka*

אַבסערווירט. — קיין פעמינינא צו נעמען פון היות הערען פּיר און וואָרשע נישט מיט דעם ספּיקס-ג. — דערהויפּט און און טייל פון מילק און וואָרשע צו פּונגענען בלויז און פעמינינא פון דעם קלאַס: אַנדויטשקע (צו „מאַנדוק“), אַלוז, מיט דעם ספּיקס-קע. — דאָס לוזט ויך דערקלערען דערמיט, וואָס יענע היות און פּונגעל, מיט וועלכע ס'קומט דעם יודען אויס אופּט צו האַבען צו טון, הובען פּערסטענאָזלס באַזונדערע נעמען פּאַר ער און וי, — אזוי: אַקס-קל, צאַפּ — צילג (עפּטער: קלוצ), בוק — שעפּס, קאַאַטל — קאַץ, האַאַ — היין, גאַנו — גאַנץ, קאַטשול — קאַטשקע⁽⁹⁾; פּאַר אַנדערע היות און פּונגעל, ווירער, דאַרף דער יוד נישט קיין דופּערענצורטע נעמען, ווייל, ווען ס'קומט אים אויס ווי צו דערמאָנען, היט ער דערפּי נישט און זענען דאָס נעשלעכט⁽¹⁰⁾.

(2) אין שיעדלעץ: אויסברענגאַרן, אַנגעיאָרן, (און אַנגעיאָקע), אַרביטאַראָרן, בעיטלאָרן, בעקאַרן, גיווינאַרן⁽¹¹⁾, ווארטאָרן (און: ווצר-

(1) פּוילער־שער אין דרילמאש די פּורם טף-קע. — (2) דירוווקע פּורם און דרילמאש פּוילער־שער. — (3) ווערמאן, מיקערן, לעירערן — אין דרילמאש אומבאַקאַנט. — (4) אויסברענגערין (צו, שפּאַנדל־רע). — (5) דעם מיטשערס ווייב. — (6) שטיקערין. — (7) נאַסעהנדלערין, פּאַרקוויצקע. — (8) מעקלערין באַ דויכטיגן. — (9) פעלט (פּערד) — אַלגעמינע פּורם. אַלגו (פּויליש *ogier*) — נישט קאַסמירטער „ער“, קרבילי (פּויליש *Kobyła*) — טוויי. — (10) אין טהיד און נעווען פּאַרעהלעטסעסעסוק פּיל פעמינינא טף-in צו היות-נעמען. אין דער גהיד שפּרעך און ווירער צאָל נישט גרייס (ווילסאַנגס II 313). — (11) אַלע ווייבער נעבוי-נען דאָס וורם. —

טאָאָקע, וויינארנג, טוקאָרנג, מאַכאַרנג (עפּטער: מאַכאַקע), נעיסטאַרנג, קימפעסטאַרנג, קלאַגאַרנג (און: קלאַגאַקע), קנעיסטאַרנג¹) (ווייער ועלמען: נורם: קנעיסטאַקע), שויבאַרנג²) (אויך ועלמען: עפּטער: שויבאַקע), שענקאַרנג, א. א. ה. אָנמערקונג 4. — פּוּמולערישער און און שיעדלעך די ענדונג קע. — און: בעידאַקע, וועלגאַקע³), זויפאַקע, לויגנאַקע⁴), פשוּפּמאַכאַקע, נאַשאַ-קע⁵), אַיטנפּיצאַקע⁶), פּישאַקע, פּרעסאַקע, קרעמאַקע, שווינדלאַקע, שױטטאַקע, שלעפּאַקע, שנאַדאַקע, זכ׳. —

3) באַ לויפּשיצן געפונען מיר נישט קיין סך סובסטאַנטיווען מיט דעם סופּוס⁷). — צ.ב.א׳: געווינערנג, וואַרטאַרנג, זויגערנג, חן-מאַלערנג, נאַשערנג, נעיסטאַרנג, פ...נג, ק׳מפעסטאַרנג, שוועיגערנג⁸). — דער אויטור פאַרצייכענט נישט זוגאַר אַזאַ וואַקאַ-בעל, ווי (אין קרעמעניצער טראַנסקריפּציע): אַרביטאַרנג¹⁰). אָנמערקונג 5. — און אנדערע ווערטער טרעט באַ לויפּשיצן און דער סיי פּיקס-נע: וועשנע, קעכנע¹¹). —

באַ אַקסענטעלדן, l. c.: קימפּטאַרין, שענקערין¹²). און יואל לויבעקיס „דאָס פּוילישע יונגעלי׳: בעדערין, זאַגערין, פּורזאָגערין, טוקערין, נאַשערין, שפּרעכע-רין (און: שפּרעכערקע¹⁴), א. א. ה. אויך: „קעכנ׳׳¹⁵)¹⁶).

¹ באַ מצות. — ² פעמינינום צו שויבאַ (שויבער) דאָס און דער הויפּטבעי קער: ער ועצט די מצה און אויפן אַרען. — ³ באַ מצות. — ⁴ אין קרעמעניץ: לויגנאַט? (וול דאָס זיין דיאָיינענע ענדונג, מיט וועלכער מ׳בילדעט פעמינינאָ פון העגערעישע סובסטאַנטיווען? אודער פאַר אונז און די דערשיינונג פון דיסן? לאַציע: דער ג שפּיט-טרוים דעם ק פון דער ענדונג, וועלכער נייט-אויבער און ט?). אויך קען מען הערען און קרעמעניץ: מאַכאַט. — ⁵ אין קרעמעניץ: נאַשאַרנג און נאַשאַט. — ⁶ אויך: מוד׳סטקע. — ⁷ און די דרום-רוסלענדישע פּ״ם קומט ער אַיבערהויפּט ועלמען מור. — ⁸ 69, 89, 95, 100, 131, 133, 161, 187, 209. — ⁹ קיין פעמינינאָ אַף ג צו שוועלכע נעמען, וואָס באַצייכענען צוגעהערקייט צו שטאַם, לאַנד, שטאַט, געפונען מיר באַ לויפּשיצן נישט, ער ברעיינגט און זיין ווייערערבונד אַיבערהויפּט קיין שום אַייגענ-נעמען נישט. — ¹⁰ צו אַרביטאַראַ וליפּשיץ 45: אַרביטאַרער (מיט פּאַרלומט פון דער וילג-ער-). — ¹¹ 93, 200. — ¹² ויז 34, 2-12. — אדעס א. מערלאַ: פּאַן פּערין בלאַמנאָצקי... תרל"ה. — ¹⁴ 13, 9, 19, 13, 13, 19 (28). — ¹⁵ וי 57 (אין קרעמעניץ: העש-גי, קעכנאָ. — ¹⁶ און פּאַטשטאַרקע וי 91).

אַנְטֶערֶקֶטֶן 6.— אַיִן פֿעמִינִיגֶט צו טירנעטן נאָרמל לופּשׁוֹן : הַיִּן-
דִּיטשקע (1).

(1) באַ האַרקאַוויִן זענען פֿאַרנאָטירט (2) :
געווינערין (3), פּוּצֶהענדלערין, ווּרטהיין, וועשערין (אויך : ווע-
שערקע), טוקערין (אויך : טוקערקע), פּוּצמאַכערין, נעטערין, צוויבערין,
קווערין, קעלן (אויך : קעכנע), קענוגען, שוועגערין, שניידערין (אויך :
שניידערקע), שעפערין, שפּוּנערין;—אויך (פעמִינִיגֶט צו נעמען פֿון חיות) :
עוּעלן (4), (אין : עוּעלִיכע) (5).

אַנְטֶערֶקֶטֶן 7.— פֿעמִינִיגֶט מיט [—סוּגֶט באַ הערקאַוויִן (6) : וואָר-
טערקע (= חֶשֶׁרֶט אַרִיִן), זאַגערקע, טהוערקע, טענדלערקע, טענצער-
קע, מאַכערקע, מאַרקוויבערקע, סטוליאַרקע (אויך : סטוליערקע), שמוק-
לערקע (7);—מיט ch—סוּגֶט (8) : לייבִיכע (9).

(8) אין אַיִזיק פֿיטעל שטערנס „מררשפּד“⁽¹⁰⁾ געפֿינען מוֹר
דִּי פּוּלגענדִיקע אַרטיקלען, אַין וועלכע עס קומען-פֿוֹר פֿעמִינִיגֶט אַף =

- (1) 85.— 106, 238, 146, 148, 164, 238, 215, 284,
303, 307, 308, 323, 338, 339, 340.— (2) סאַסקולִינִיגֶט : געווינער-
נאָר מיט אַנְדער באַטוּנִיג (דער, ווער עס געווינט— געלט, א פּרוּצעס וכ').—
(3) 224.— (4) באַ מיכל גוֹרדוֹן („יודישע ליעדער“ וואַרשע. 1889) : בעדערין,
שניידערין, שוּסמערין (ו' 55).— (5) אויסער דִּי דרני אויבען זײַן געבראַכטע.—
(6) 142, 149, 162, 166, 192, 353, 218, 336.— (7) אויסער דעם אויבענע-
בראַכטען.— (8) 185.—

(10) דרוק־צילערדיק. ס'דאַרף זײַן : „סדרש ספר“.
דער גאַנצער מיטעל פֿון דעם בוך (לויט דעם צווייטען אויסגאַב, וועלכען
איך הײַב אַין מיין ביבליאָטעק) :

„מררשפּד, לתנהקדש אשקנו ואשקנס לתנהקדש.

„LEXIKON der jüdischen Geschäfts- und Umgangs-
Sprache von Itzig Feitel Stern.— Jüdisch deutsch.
und deutsch jüdisch.—

„MEDRASCH SEFER (ass mer hahst Kenservaziums-
lexekum). Minha Lus-nekodesch aschenas ve aschkenas
Lussnekodesch.— Bes Plaget. El kizer Dakdek, luss-
nekoudisch ze lamdene. Chittisch Meloche van Itzik
Feitel Stern.—

אויס די יודישע מימ פון „פראנקען, באיערן, שוואבען, הע-
סען און דעם אמאליקען דייטשישען רייד“), און ערשטע
פערטעל פון 19-טען יארהונדערט).

Bechte ³⁾ , cGrieffin ⁴⁾ , dien Grofen seyhn	: 19
Isshe.	
Beth sog ⁵⁾ . Gattin, Ehgattin.	: 21
Dukese ⁶⁾ , Ferstin; Herzogin.	: 31
Gallachte, Pfarrerin.	: 34
Gefire ⁷⁾ , Gemahlin, Gattin, Frah ⁸⁾ .	
Gissise, ⁹⁾ Schwägerin.	: 35
Gwinerin ¹⁰⁾ , Kindbättre ¹¹⁾ , Gebärerin.	: 37
Ifmes ¹²⁾ , Brudersfrah, Schwägerin.	: 41

„Jüdisch af deutsches unn deutsch af jüdisches Ken-
servaziums-Lexekum vun Itzik Feitel Stern,
beduchen Sophri Jehudim“.

ו דער ערשטער אויסגאב איז ארויס אין מינכען אין יאר 1833 (וועי טויט-
לאַלעמאנט III ו' 239); דער צווייטער—אין ליפציג אין יאר 1859, טלם צייער
טויל פון אטערנס, געוואמעלטע שריפטען“].

1) „מרשפדי“ ו' 7.—2) דאָס ערשטע וורט איז אין די טלע טרומקלין ט
העברעיש, די אויבערדיקע—יודישע דערקלערונגען.—3) פעכונגונג צו פֿאַך—
גובערנאטור, פאשא „מלון של פויס“ (926).—4) גרלפֿג (גרעפֿג): און די יודיש-
שע מימ, וועלכע זענען פֿאַרטרעטען אין אַבערנס בוכעל, געפונען ביר? טקענען
לאנגען e פֿון אַנדערע יודישע מימ (למשל, פֿון די פֿילישע), און דוועלדיקע גרע-
געצען, ווי אין דער חזונו ערוח ער מי' „זוטעלבוכער II 258 א.ה.ה.)—5) בַת-זווג
(„מלון של פויס“ 245).—6) פעמנגונג צו דוקס (דער מאַכקלינגום—„מלון של פויס“
163, ספֿ. יהואש 57).—7) גִבְרִיָה (ספֿ. יהואש 47).—8) פֿרוי. [היינ וrouwe,
vrou א. א. ו. (לעק' 356—357).—9) גִיטָה („מלון של פויס“ 126).—10) דאָס
יודישע וורט פֿון דייטשישער אָפּטעמאנג און גוט ריכטיק טרענגעשעלט
צווישען די וואַקבלען פֿום העברעישען טורש.—11) דרוקפּעילער: די עבר-
זילב טרף דאָ וויין rin.—12) יִבְמָה (אויס-לעל. IV 379).—

Igeret, e Teuflin, dien Suten sein Frah.	
Ioledisch ¹⁾ , Kindbetterin.	
Keserte, Kaiserin.	: 45 ד'
Klafte, Hündin.	: 46 ד'
Korohfa ²⁾ , Freundin, Base ³⁾ .	: 47 ד'
Malke, Königin.	: 52 ד'
Melechte, Königin.	: 58 ד'
Meschorse ⁴⁾ , Magd, Dienerin.	: 60 ד'
Nafke ⁵⁾ , Hur, Ehbrecherin.	: 64 ד'
Napchete ⁶⁾ , e Schmiedin.	: 65 ד'
Noafte ⁷⁾ , Ehbrecherin.	: 66 ד'
Nozret, e Nazaräerin, d. i. Christin.	
Ossen ⁸⁾ , die Eselin.	: 68 ד'
Pillegsche ⁹⁾ , Keksweib, Matress, Zuhälterin.	: 69 ד'
Pokefe ¹⁰⁾ , Amtmännin.	
Schiffche, Köchin, Magd.	: 73 ד'
Talmede, Schülerin.	: 79 ד'
Uhefe ¹¹⁾ , Freundin, Geliebte.	: 81 ד'
Tufne, Spinnerin.	

(1) יולדת (ספיוואסק-יהואש 105).

(2) קרובה (ספ-יהואש 237). אין קרעמעניץ, ווי אין דער הינטוקער ליטעראטורער יודישער שפראך, ווערט דער חוקטבעל געברויכט אין זון; ספ-יהואש 105. מע' (ר') родственица; ס' krewna). אין ווארשע בשטויבט מען אים נישט. סארץ בעניף, סארוואנדער, סארוואנדמע' דינט אין ווארשע דער ווי קאבעל מ'שפחה (מאטאם א שטיקל) משפחה — דעם קרעמעניצער, סאנא א קרוב, מען א קרובה). אין דרום-רוסלענד (ועי אויך ליטשין 127) ווערט, משפחה גע-ברויכט אין דער רוסטוקער העברעישער פיינט: ר' семейство, ס' rodzina. (3) מה'ד, גה'ר. Base. — (4) מעמ' צו מ'צורת (דער מאסק' — מלון' 654, ספיוואסק-יהואש 178). — (5) נפקה (מלון' 708; ספ-יהואש 188). — (6) פעמ' צו נפקה. — (7) פעמ' צו נולאף (דער מאסק' בש ספ-יהואש 183). — (8) אלתון (מלון' 67). — (9) פליגש (I. c. 218). — (10) פעמ' צו פקיד (דער מאסק' — מלון' 959). — (11) אהובה.

אָנמערקונג 8.— קיין קינדערענצטויסקען מרעמען מיר בא דעם פארפאסער

נישט.

אָנטערקונג 9.— „איניק פטמל שטערן“ איז, קענטיק, א פסטודונום פון
עפעס א משומר¹. דאָס ביזעל זינס איז אָנגעפילט מיט עקעלאזשניקע אַנטווסעמישע,
נידערמערעניקע העצערנישע שטויקלעך². דורך איז עס אַ גאנצער איצר פאר דער יודי-
שער דיזשעקטולוגיע³.

¹ איך זעה-לאלעטשנט (l.c.) דעקט אזוי.

² אַלס ביישפּיל, אַ פּאַר „פּערל“:

„Acheln, essen. Mir Jüden essen nor, was koscher
unn toff is. Unnere Lamden unn schöne Geister acheln
mit die Gojim öz aach trehfere sachen, ze zeigen, ass mir
in die Kultivekaziuhn aach net die Letzten senn“. (13 ')

„Adon hahst Herr. Mir Jüden senn die rechten
Herren“. (14 ')

„Afres, Sünden. Unnere grösste Sünden senn,
ass mir die Gojim net genug meramme senn“. (l.c.)

„Agassem jefischem senn derre Bern, oude-
Hutzel. Sou süllen alle Gojim zesammen schrumpfen“. (l.c.)

„Handeln hahst souvill wie ganfen“. (38 ')

„Iehuda, unner jüdisches Reich.—Au waih! Wu
ises?—Der Routhschild werds wieder ahnrichten“. (40 ')

„Kapula se yhn, Kenntniss vun Schächten haben.
Ass e Jüd mich in Handel schächten oder mir meramme
seyhn will, froug ich ihn, öb er kapula is? Sagt er
ja, so gibt mer zor Tschufe: Ich hebb kah Begima“. (44 ')

„Koll niddre, is das Gebet an Ion Kipper,
wu alle unnere Ahdschwür dermit aufgelöst uan ze
nix gemacht wern“. (47 ')

³ אַזעל אַלעמאַנט [l.c.] גיט דעם מומה-להכעיס זיין ערליך אויסקומע.

נישט פאר דאָס גאָרנישע חזק מאלען פון די יודען, פאר דאָס געמיניע רויצען אָף זיי,
פאר דאָס ניבול-פּה, וואָס שטערן דערלויבט זיך און אייניקע שטעלען; אובער ער
קונסטאָמירט, אז דער משומר זעט דורך אויס צו זיין אַזאָויסגעצויגענער
קעגער פון דער יודישער פּולקס שפּראַך.

שטערן הוט דער ערשטער צווישען שלע, וואָס הוצען ווען גיט אין געשריבען
 ווענען ייִדיש, אודער צונויפגעשטעלט ייִדישע ווערטער צוכער, זיך געשטעלט דעם אויפֿ-
 גאַב, צו געבען אַלעקסאָן פֿון דער לעבעדיקער ייִדישער פֿולקס־שפּראַך
 מיט פֿונקטן אַלע אַויס לײַגונגן⁽¹⁾ .

דאָס ווערקעל באַשטייט פֿון צוויי טיילען : (a) העברעיִשע וואָקאַבלען⁽²⁾ פֿון
 דער ייִדישער שפּראַך, דערקלערט מיט ייִדישע ווערטער ;— (b) הייִנדישע וואָ-
 קאַבלען⁽³⁾ , אַבערוועצט טאָ, אין ייִדישען אַנגעוואָנדעלמע העברעיִשע ווערטער .—אין די
 העברעיִשע⁽⁴⁾ ווערטער , אין ייִדישע זענען פֿראַנקרײַכע אַזוי, ווי עס
 פֿלעגט זײַן אַרויסרעדען די ייִדישע מאַסע אין פֿראַנקען, באַיערן, העסען,
 א. א. ווי, אין אָנהױב פֿון פֿאַרגאַנגענעם יאָרהונדערט .

פֿאַר אַזוי אַבער צו דערקלערען, ווי וויכטיק דער מאַטעריאַל, העלען מיר גע-
 פֿינען אין „מדרש ספר“, אין פֿאַר דער היסטאָריש־היסטאָרישער פֿורשונג פֿון
 די ייִדישע מיטל־אַלערן .

מיט דעם גיכעל העלען מיר זיך נאָך גישט אַנגעפֿיל דערפֿען ברעמען און דעם
 אַנצושקען עטויד און אין די ווערטערדיקע .—
 באַטענדלאַו (i.e. ⁽⁵⁾הײַט עס, און דער פֿראַנקפורטער־אַם

⁽¹⁾ „מדרש ספר“ זײַן 6—7—8) טאָ 72 זיטלעך, קלען 8⁽²⁾, צוויי־שפּאַליק
 געזעצט, 3203 וואָקאַבלען .—⁽³⁾ טאָ 95 זײַן 4) קלען גויסער לטון און
 העברעיִש און שפּערן, לויט אַלע סימנים, גישט געזען . גענוג צו ווערן טאָ די ער-
 שטע צוויי שורות פֿון מיטעלבאַט (זען אייבען, אַנגעקונג 10 אונטערן טעקסט טאָ זײַן
 105), אַבער דאָס ייִדישע לעבען הוט ער דאָך געקענט אין די העברעיִשע ווערטער
 אין דער ייִדישער פֿולקס־שפּראַך אײַך .—
 פֿ. ד. ה. :

„Sprichwörter und Redensarten deutsch-
 jüdischer Vorzeit.—Als Beitrag zur Volks-, Sprach- und
 Sprichwörter- Kunde.—Aufgezeichnet aus dem Munde
 des Volkes und nach Wort und Sinn erläutert von
 Abraham Tendlau.—Frankfurt am Main. Verlag
 von I. Kauffmann“.

די הקדמה צו דעם בוך אין אונטערגעשריבען: „אײַם אפריל 1860“ .—

מאין יידישער מונדארט: געטטון (י), צוצעם = שפוננערן (י). קינד בעטמערין (י). —

§ 93 — אין עלטערען יידיש איז דער סופיקס, נאטירליך, געווען דער דומענירענדוקער.
(אן ספר של ר' אנשיל"י) באגעגענען מיר, למשל:

(1) ו' 82. מען צו גאשט (נאמט). דער לעצטער וואס בעל פלעגט און די יי-
דישע מיט און דמיטלאנד געברויכט ווערען הויפטואכלוך און זון: „בעטל ער" (אלס
גענוואן צו „אורח" — זכור דער נאמט).

(2) ו' 102. ציצות-שפונערן. אין דער רעדעסערט: „געה סיר מיט דער
ציצעם-שפונערן". „די ציצות-שפונערן קאטן צוצעם" — פלעגט מען אין
פראנקפורט וואָנען אָפּ אַ פּאַרשט פּרוּענצומער. — ו' 83 —

(3) „ספר של רבי אנשיל והוא מרכבת המשנה לקונקורדנציה, והוא
פירוש על כל תנ"כ ע"פ ערכין א"ב לשון הקודש ולשון אשכנז".
זע: „ספר אפתי ישנים" פון שבת ב"ב (צווייטער אויסגאב, זאלקווי. תקס"ו)

ו' ה' נומער 108: „אוצר הספרים" פון יצחק אייזיק בן-יעקב (וויילנא 1880)
ו' 373 ג' 2292 — „Jüdischdeutsche Chrestomatie", פון ד"ר מאקס
גרינבוים (לייפציג 1882), ו' 23 —

הענען מחבר פון דעם ווערק און פארשן א הילוף-דעות.
גערדקט אין דאָס בוך געווען צוויי מאל:

(a) אָפּ דעם ערשטען אויסגאָב אין דאָס אַרומ און דאָס יאָר פון דרוק נישט
אָנגעווען (זוויי שרייבט גרינבוים, וואָס האָט דאָס בוך געווען אין דער מינגלע-
נער קעניגליכער הויף. און מלוכה-ביבליאטעק); גאָס וועט-אָן (איך ווײַס נישט, אָפּ
וואָס זיך שטויצענדיק) אלס דרוקאירט — קראָקע בן-יעקב ברענינגט (אָפּ וואָסער
סך — דערקלערט ער נישט) אלס דאָס יאָר פון דרוק — רצ"ד (1533 אודער 1534);

(b) דער צווייטער אויסגאָב איז דערשינען אין קראָקע אין יאָר שול"ח
(1583 אודער 1584; נישט 1581, ווי גרינבוים מינט).
ג. בורווו (ד"ר ביבליאטעק פון יידישען סילולוג" ו' 15) דערמאנט גוד
אויסגאָב פון יאָר 1552 (פונגענען האָט ער דאָס גענומען?).

אין דעם עקוועמלאַר, וועלכען איך צוויי און מיין ביבליאטעק, פעילען דער סו-
דערבלאָט און די ערשטע בלעטלעך פון דער הקדמה — ווײַס און נישט, צו וואָסער
אויסגאָב ער געלעבט.

אויך דער עקוועמלאַר פון וואַרשעווער מינאָגע-ביבליאטעק האָט נישט דעם צער. —

דף י"א, י' b ⁽¹⁾ :	הָאָתוֹן — די אַיזלין (במדבר כ"ב ב') :
" " " " :	אָתוֹנוֹת — אַיזלינס [בראשית י"ב יז ⁽²⁾] :
" כ"א a :	הוֹרְתָם — איר פֿר גרין ⁽⁴⁾ (הושע ב' ה' ב') :
" ל' " :	לְוֹנָה — לוֹ אַיִנֶּר אױסשטעט גרין ⁽⁶⁾ [ברא' י"ז -
" " " " :	וֹנָה — אײן שפּײזירין (הושע ב' א') :
" " " " :	זוֹנוֹת -- שפּײזירינס [מלבי' א' ג' יזו ⁽⁸⁾] :
" ל"ה " :	וְהִלְלָהּ ⁽⁹⁾ — אױךְ ור שׁווערין ⁽¹⁰⁾ [ויקרא כ"ט ד' ⁽¹¹⁾] :
" " " " :	הַמְהִלָּלוּ ⁽¹²⁾ — דען טענלן (שופטים כ"א כ"ג) :
" " " b :	תְּהוֹלְלֶם — אױסר גיוויכרין (ישעי' ג"א ב') :
" ס"ב " :	לְטַבְּחוֹת ⁽¹³⁾ — לוֹ קעכרנס (שמואל א' ה' י"ג) :
" ס"ג a :	הַמְהוֹלְנוֹת ⁽¹⁴⁾ — די דאלררנס ⁽¹⁵⁾ (קהלת י"ב ג') :
" נ"ג " :	מְכַשְׁפָּה ⁽¹⁶⁾ — לױביירין (שמות כ"ב יז) :
" " " b :	לְבִיא ⁽¹⁷⁾ — לױפּרטיין (יחזק' י"ט ב') :
" ס"ה " :	וְהִנּוֹאֶפֶת ⁽¹⁸⁾ — אױךְ די אױקוויסרין [ויקרא ב' י'] :

(1) a צעצױלענע דו ערשטע זײט פֿון בלאַט, h—די צווייטע. —
 (2) אײן אורזיגאל קומט קײן שום אײנטערזונקציע נישט; דאָס העברעיִשע
 וורט, דו יודישע איבערזעצונג און דו קועלע פֿונעווע זונג — אײנס גאָבן שג.
 דערן, אָהן בעשטרוכען, גערטנקענשטרוכען און האַלבע-לבנות.
 (3) ס'אױז אײנטערעסאנט: ר' אַשׁוּל שרעבט נישט: ט"ז, וון הענט אָנגענו-
 מען נאר: י"ו. — (4) טראָג ערין. — (5) מעות; דארף זײן: ז'. — (6) דרוקעילער; דארף
 זײן: אונטערטעגרי (ד. ה.: „אונשמעגרין“). — (7) בראשית ל"ח ט"ז. — (8) דארף
 זײן: י"ו. — (9) I. c. „הִלְלָהּ“ — לוֹ זײנר ור שׁווערין (ויקרא כ"א ד'). —
 (10) פֿאַרשׁוועכערין. — (11) מעות, דארף זײן: כ"א ז'. — (12) הַמְהוֹלְנוֹת. —
 (13) I. c. „לְטַבְּחוֹת“ — לוֹס קוך (שמואל א' ה' כ"ב) (מעות; דארף זײן: כ"ג). —
 (14) I. c. „מְכַשְׁפָּה“ — מאלר (שופטים י"ז, כ"א). — (15) קעמיקער דרוקעילער; אײן
 פֿולױט דארף זײן מ- (מאַלערנס). — (16) I. c. „וְכַשְׁפָּה“ — אױךְ לױביירער
 (דברים י"ח י"ט). — (17) I. c. „וְכַבֵּיא“ — אױךְ אױן לױפּערט [בראש' י"ט ס"ב
 ח'] (דארף זײן: ט'). — (18) I. c. „וְהִנּוֹאֶפֶת“ — דער אױקוויסר (ויקרא ב'
 י'). —

דף ס"ב, ז' b :	מְנַאֲפֵת (1) — די אונקוויסרין (משלוי ל' ב') :
" " " " :	הַנְּבִלּוֹת (2) — די שטעלקינס (איוב ב' י') :
" " " " :	עֵקֶרָה (3) — און טרעכטרין (בראשית י"א ל') :
" " " " :	פְּקָדָתוֹ (4) — ... זיפעלערן (תוליי קי"ט ח') :
" " " " :	הַקְּדִישָׁה (5) — די ציריטרין (בראשית י"ח כ"א) :
" " " " :	מְקַוְנָנֹת — לו קלאגירינס (ירמיה מ' י"ו) :
" " " " :	רוֹעָה (6) — הערטרין (בראשית כ"ט ט') :
" " " " :	בְּרִקְחוֹת — לו ווירללרינס (שמואל א' ח' י"ג) :
" " " a :	הַשּׂוֹאֲבוֹת (7) — די שטעפרינס (ברא' ב"ד י"א) :
" " " b :	שְׂמֵטָה — גיוועלטגראן ניהוק' י"ו כ"ט (8) —.

(2) געבען מיר א זוך דיועלביקע וואקאבלען אף די אנטשפרעכענ-דיקע שטעלען אין יוסף וויצענהויזענס חנ"ך-אויבערוועצונג (9), —

(1) אין "משלוי": מְנַאֲפֵת. — (1.c.) : "הַנְּבִלּוֹת" — דער שטעלקין (שמואל ב' י"ג י"ג). — (2) בראשית י"א ל' : "עֵקֶרָה". — (1.c.) : "עֵקֶר" — און טרעכטיג (דברים כ"ג כ"ו). דרוקעילערדוק : אויסלויש-כ אַנְשַׁטָּם -ד. — (ה'ריון) — טרעכט' (דף כ"ה) —.

(3) 1.c. : "פְּקָדָתוֹ" — זיפעלר (בראשית מ"א ל"ד). — (4) 1.c. : "קְדִישָׁה" — ציריטרין (דברים כ"ג ל"ח) (דערף זין : י"ח) —. (5) 1.c. : "רוֹעָה" — מייני הירטן (בראשית י"ג ו') (דערף זין : ח') (1.c.) : "רוֹעֵיךְ" — דייני הירטר' (1.c.) —. (6) 1.c. : "שׂוֹאֲבֵי" — שטעפר (דברים כ"ט י"ג) —. (7) דער נאנצער שער פון דעם ווערק :

תורה נביאים וכתובים

מלשון הקודש נעתקים ובלשון אישכנז נכתבים :

על פי מפרשים גדולים וחשובים. הלא מה המאורות הגדולים בשמות נקובים : תרגום יונתן רשי' אבן עזרא ורד"ק רבינו ישעיה' ורבינו סעדיה גאון ורלב"ג : באר משה מגיד אילה שלוחה חבורי לקט' מכלל יופי : דרך פשוטה בלי שום דומי' : על ידי השיש הר"ר יוסף בר אלכסנדר זצ"ל בלשון צח נוסח' ומנוסת

געפינען מיר: די איזילין, איזילינס¹, שפיזירינס², טענלירינס³.

בש"ש עשרה נפה: במהדרוא בתרא על ידי הגאון הגדול מופת דורנו כבוד שמו סוהר"ר מאיר שפערין גר"ו ר"מ ואב"ד דק"ק אשכנזים יצ"ו בק"ק אמשטירדאם יע"א: דהיינו שמונה דמים מן פרשת משפטים עד תוך פרשת נשא ופתחלת שמואל א' עד תוך ירמיה קאפוטול ב': ארבע עשרים דמים בין הכל ל"ב דמים: והשאר הוגה בעיון נמרץ על ידי אנשים חכמים ונכונים אשר המה בלשון הקודש ובלשון אשכנזי כמובן פכונים להנות באמרי שמי' כאשר עיניכם תחוינה בתוך הספר:

„דיו ספר גלייכן איז פאר דיזס ניט מין ווארדן גידרוקט אין דער גאלץ וועלט. אויב מוזן האט אויך דא אן גישפארט קיין געלט: אויב האט דא אן גימוזן גיטי נייא אוסיות. סין שפיירט אויב גיטי טינט. דאש עס קאן לייאן איין איטליך קינט: אויב ווען איר אירגינט מעכט זעהן אזא איין ספר אז ווען עס ווער גידרוקט פאר לווייא אודר דרייא יאר גלייבט עס ניט דען עס איז ניט וואר: יום ב' ד' כסליו תל"ט לפ"ק איז עס גישען. דאש דיזר ספרים איינט דאש ערשטי מאל איז ווארדן גיזעהן: בייא דען חכמי ק"ק ספרדיים אין אירי בתי מדרשות. אויב האבן עס אויף גישריבן לזכרון דאש עס איז פנים חדשות: דרום אויך ליבה רבותי טוט קייני שקרים אן הערין. בזכות זה ווערדן מיר ווידר אין ארץ ישראל קערין: אויב השי"ת ווערט אונט פון אלן פיר עקין דער וועלט דרענגן אן זאמן. אויב ווערט אונט סיקן משיח בן דויד אמן: במהרה בימנו וכן יהי רלון.

„בהסכמת המאורות הגדולים ראשי ישיבות בצירוף הרוזנים וקצינים ארבע ארצות מדינות פולין:

„אויב מיט דער לויב דער עדילי הערן שטאמן פון הולאנד. אויב וועסט פריז לאנד:

„נרשם בבית ובמצות הכתור הנהמר עמנואל עשיאש בן האלף והקצין יוסף עשיאש בן הקדוש אברהם עשיאש יצ"ו.

„באמשיטירדם

„שנת תבראתה לראש יוסף דפ"ק”

¹ וויצענהויזען געברייכט שוין: ט"ז (נישט י"ו). — הו"תם (גא אים הושע ב' ד') ועצם ער איבער: „דיא זיא גיטראגן האט”. — וז"נה (יהושע ב' א') — „איינע פרויא איין סור”. — וז"נה — „גישוועכטי”. — (הו"תם) — דיא אייך מיט שמערלן גיוואונן האט”

קעכנס⁽¹⁾, אוינקייטירן, טעלקונס, און טרעכטיגדין⁽²⁾, קלטגערינס⁽³⁾,
סירטין, אפטיקירונס, טעפפירונס⁽⁴⁾ —

(3) אין א ווילנעד כתב-יד⁽⁵⁾ פון יאָר תע"ד (1713 אודער 1714)

(1) המזקנות ועצמ ער איבער: „דיא מילר“; — מ'כ'ש'ה — „דיא לויבדיגי פרויא“ (צא אים: שמות ב"ב י"ח) — „ב'יא — „איון ל'צונו“; — דעם פסוק ויקרא ב' י' ועצמ ער איבער: „ווער זאל ווערט אום קיינן מיט איינס אנדריין זיינס ווייב דער זאל גיטיט ווערן י' אלו בידי דער מאן אונ' דיא פרויא“ — (2) פ'קרתו — „זיון אמט“ — דברום כ"ג י"ח שרעבט ער: „עס זאל קייני און בידי יטיי יסור ... אונ' עס זאל קיינן און בידי יטיר“... (3) צא אים: יימיה מ' י"ז. — (4) ש'ק'מת ועצמ ער איבער: „דיא [און זיך זעלבירט] ביוועלטיגט“ —

(5) ס'איו ווער ע' שווער, דיין און גענוג דעמאלך אָגעשריבענער, און לעדער איינצענדענער שטונסקרופט, און קליין 8°, מ'אין ווימעל: „שפה ברורה ב'ג' לשונוה“.

א ווקסבולטער: היע צו ע' ש' — י' די: ש' — ל' ש' מ' ין .

גומעריש לויט די וועלער .

סון יא: ינו קב"ב גיט דאָס הערשעהבונך .

אף דער 6-טער שורה סון י' קב"ב ליינען פור :

„הנני באתי להלות פני כל מעיין בספר הזה אם ימצא בו איזה מענה אל ירוני לכף הוכה כי כן דרך הדמוס כנודע סהרי במרומים שעמקתי בספר הזה בדקדוק רב עם שני תלמידי בחורים חשובים שם האחד יאקב שעברשינד לימיונר ושם השני גבריאל בלאנים מאיטליאה מעיר אלימיאני ולא זה היה כונתי רקלהדמים ספר קבלה שהברתי רק משכתי ירי ממנו כי יש עריון שעת הירום במדינות פולין ואין קונה על ספרי קבלה ולמצא טרף לביתי חברתי דבר השוה לכל אדם כיך הסחבר זעירא דמן חבריא נתן נמע בן הקדוש סהורר משה הנודר וצל הי"ר אשכנזי שהיה מקדם פוישבי קחלה קדישא זמלב:“ —

דאסדווקע נאָזוורט גיט-אונזער אף האָס פילגענדיקע וועלעל, וואָס היט גיטא קיין גומער, און פערנעמס דורט 4 שורות .

נאָך דעם נאָזוורט שטייט געשריבען :

„גכתב זאת בשנת תיו עיין דלת לפס בית קק היילבא

המפוארה“ —

נעפונען מיר: אום טיִדֵּסִיגִין (עֵקְרָה), אן בֵּרִיִּטִין (קֵרֶשֶׁה),
דער ציִהֵרִין (אֲוֵקֶת), העֵרִין (אֲוֵקֶת), ווידר שפּעניגן (מֵרֶקֶת),
פּערֵרִין (קֶרֶה), פֵּרֵיִנֵטִין (קֶרֶבֶה), קוֹוֵטִין (פֵּנֶקֶת), קינד
בעטֵרִין (וֵרֶקֶת), קיניגִין (פֵּקֶרֶת), — און: לֵיבֵן (קֵבֵיִתֵּה).
4) און „ספר מורה דרך כול ל׳״: אום טֵרֵאָקֶטֶן, גֵּיפֵאָטֶרִין,

סון דעם געצ׳עטען נאָכֵוֹדֵט און צו זען, אז דער כ׳ און אַנְשֵׁשׁרֵט
סון נתן זענען דער שׁוֹרֵס „שפּה ברורה“, וואָס און ת״כ (1659 אודער 1660)
טרוים און פֿראַג, העברעיִש—יִירוּשָׁה—לאָטֵן—אויפֿאַלֵנישׁ וועי: ב׳ן עֵקֶב ו' 607,
ג' 1187.]

דער אַנְוֵטֶר ווֵלֵבֶר קוֹנֵסֶה הוּט דאָס אױפֿאַלֵנישׁע נישט געפונען פֿאַר
גײַטֵט אַנְוֵטֶרעטען .

הַשׁוֹרֵס נאָמֵן און דו שטאַרט סון דרוק קומען—מיר אױך און טעקסט
סון ווּקֵטֶלֵטֵט, דהיינו טאָ דו וױ קײִן—קײִן:

„מ׳ עֵטֶקֶה .	וויא און דיין נאָמֵן .	קוֹוֵטֶטֵט (קֵרֵס)
„נתן אשכנז עבדך .	נטע הנובר דיין קנעכט .	יאָקֶב שעברשינר
		..סֵטֶרֵוֹוֵס טוואוס
„בֵּן אֲמֵתֶה .	דער זון סון דיין מידר .	פֵּרֵיאָוס אַנְטֵלֵע טוּע
„מֵאֵיִוֶה קֵקֵס .	סון וועלכר שטאַט .	עֵקֵס הוּאָ אַוֵיִטֶטֶע
„אֲדוֹנֵי .	און מיין הער .	דָאָמֵנוּס קֵעֵאָוס
„מֵעֵיר פֵּרֵאָג .	סון שטאַט פֵּרֵאָג .	עֵקֵס אױִבֵע פֵּרֵאָג .

ס'וולט און זעל דעגלעכטען אונגעקעמט געווען, צו פֿאַלֵטֶען דו קױע סױט
דעם געדרוקטען אױפֿגאַל, אױבער, צום באַדױערן, הױב אױך נישט און סױט גױבֵלױטעק
הַשׁוֹרֵס ווערן, און אױך און דער ווֵרשעווער סױט געבױטעק און עס נישט
פֿאַרן .

(¹) זױ: נ״ח, נ״ט, נ״ב, ס״ה, ג״ח, נ״פ, נ״ג, נ״ב, פ״ו, פ״ג—

(²) „ספר מורה דרך כולל

„קבוצת הרבה סלות עבריות ותלמודיות ומיאורם בלשון אשכנזי הסדור

בסדינתינו, בפי עמנו, —

„ומורי הנערים ילמדו המלוא מעט מעט, וישנו וישלשו, עדי
יוחק על לוח לבם בטע צרזל ועופרת, לזכר עולם למשמרת:

„ברמס של השוחטים רקים ווילנא שנת תקצ״ח לפ״ק. — (און דעם רוסני

שען זױל סון שער: 1837) —

דר ציקרן, פריינדן, קינד געפירן (, קניגן (, שטענען (, זיינין) -

§ 94 - 1) צווישען די פעמינאצ צו העברעישע נומינא אפעלאטן-
ווא מיט מערענליכער באטייטונג געפינען מיר אין יידישען זייער ווי-
ניק ביישפילען מיט דעם סופיס, פון וועלכען ס'איז די רינד אין די
§§ 92-93.

(a) אין אלע פילישע, ליטווישע און דרום-רוסלענדישע מ"מ
ווערט געברויכט דער ווקאבעל „רעביצני“ - בא טענדלאו l.c.
339: Rewezen. - בא אווע-לאלעמאנט IV 454: רכלי (rebbizin).

[בן-יעקב ו' 309, נ' 791 פרעיונט: „מורה דרך, הוא כעין מהנוד קפ,
ללמוד הילדים עם בהם" וק"ש וש"ד עם עברי מייך: וילנא, הר"ה. שם תרי"א.
והרשא, 1849, 120. וז"ו ב"ס. - זולען דאס זיין וועטערזיגע אויסגאבען פון דעם
ביכעלע, וועלכעס איך הוב און טיין ביבליומעק?]

ו"ו 3-4 פארעמט די העברעישע הקדמה מיטן טיטל: „לתלמוד תורה"
(אף ו' 3) און „הלכות גידול בנים" (אף ו' 4). אף די ו"ו 5-10 נייט די
יידישע הקדמה: „בן חכם מוסר אב וליץ לא שמע געה" .

אף די ו"ו 11-32 איז פאר א וויקא בולארן, אינגעטיילט אין יידיש
סימנים. דאס איז פער נישט, ווי א שטחאס פארקריצטע קויפן פון האנווערס
„שפה ברורה", און דעם לאטיין, און אנדערש אויסגעשטלט: די העברעישע ווערסער,
מיט גרעסערע אותיות געוועזען, אין און שורה, און די יידישע איבערזעצונג, מיט
קלענערע אותיות, אין א באזונדער שורה, און בער דער לשון-קורסדוקער. קומט-
אויס א אינטערלינגעאלע איבערזעצונג. - הגם דאס ביכעלע איז נוד קיין 100 יאר נישט
שלא, איז די שפראך פון דער יידישער איבערזעצונג דוך שלמענעטערש: מערסאנ-
טוילס טרעע פארשויבט פון האנווערס לשון, אובער געפוינטעלע (בא האנווערן זענען
די יידישע ווערסער און ניקוד) .

אף די ו"ו 33-48: „ברכות הנהנין", „ברכת הגומל", „ברכה אחרונה",
„קריאת שמע על המטה" - דאס רוב מיט יידישער איבערזעצונג. - ו"ו 49-60:
„הנהגות", גענאטעטע פארשויפטען פאר קינדער אף העברעיש. -
(1' 21 - 2' 24 - 3' 20) .

(4' ליטוויץ 204; הארקשוו 314; סטוויטקי-הואש 241; גולומב 400; לינצקן
l.c. 9, 10, 14, 16, 19 א. א. ה.; עטנינגער l.c. 31; מ. גורדון l.c. - אין
מצות נשים" (ווענעזיע 1552): „סון ורומן רב אוי' קוישטליכן רבי ציין" (ציטירט

- (b) אין וואַרשע: כאַוולט אָרני; אין דרוילטש: כאַוועט אָרני
 ווין קרעמעניץ: כאַוואַט אָרני.
 (c) אויך דאָס וואַרשעווער „לעיקו כ'נ" (געהערט, אויגענטליך,
 אָהער. — נוך געברויכט מען אין וואַרשע, אין דערוועלבוקער טייטש:
 „לעיקו כ'רנ" (1).
 (d) אַווע-לאַל' 329 IV ברעינגט, פון די יודישע מ"מ אין דייטש-
 לאַנד: „אופכריין" (auphnerin).
 (2) אַלס גורם, ווערען אין די יודישע מ"מ אַזעלכע פעמינגע צו
 העברעישע מאַסקוליאַנאָ געבילדעט מיט אַן סופיקס, און הובען די ענדונג
 טע (ט-ט).
 (a) שטערן ברעינגט: Klatfe, Keserte, Gallachte, Bechte.

נאָך: אַלער שולמאָן, „שפת יהודית-אשכנזית וספרותה, מקץ המאה ה' ער קץ
 שנות המאה ה'ח". ריבא תרע"ג. ז' 74). —
 (1) צו חברה. — בט עפוינגערן I.c. ז' 44. —
 (2) אויך הויב עס געבראכט אויבען אָף ז' 99, מהמט ס'אין, לויט דער באַ-
 טייטונג, אַ ספעציעל-יודישע בילדונג, האָט פון אַ העברעישען שורש. —
 (3) שטערן I.c. 50 ברעינגט: Lekeache (דאָס געמען, דאָס אָפּגעמען,
 גנבה), Lekeachen (געמען, גנב'ענען, באַקומען). — שווע-לשאלעמאָנאָ IV, אויס
 די דייטשיש-יודישע מ"מ: לקח (lokach) וער הויט גענומען, געגנב'ען, לקיחה
 (lekiho) דאָס אָנגעמען, שוועקעמען, גנבה, לוקחנן (lokechnen) אַנעמען,
 גנב'ענען, לוקחך (lokecher) אַנב). —
 (4) צום מאַס, „אופנר" (auphner) — געקער. — אויך ער, זי שטערן,
 ברעינגט „וויכריין" (ז' 348) צווישען די העברעישע וואַקאַבלען.
 אַנגעפירן נאָמען-אַבבויאַטן „Jüdischdeutsches Wörterbuch mit Abbreviatur",
 ren" נאָם שווע-לאַל, אויגענטליך, גור די העברעישע וואַקאַבלען פון דער יודישער
 שפראַך אין דייטשלאַנד. נאָפּהעברעישע הערשער געפונען פיר דורש וויער ווייניק: אויסער
 דעם אויבענגעצויגענעם, נוך: אויכטראַכטן, אויסגיימיכילט ווערדן, אורן
 (326) אַלמאָנר (ז' 329), צג (ז' 340), צנסן, צנטסן (ז' 342), צריילפט
 צריילף (ז' 345), גוויין (ז' 348), הויטרן (ז' 358), קרענק, קריג דיא
 קרענק (ז' 369), כביך (ז' 407), גיארט (ז' 411), פג (ז' 432), פיללל
 (ז' 433), פלנגן (ז' 435). —

e) האַר קאַווױ נאַטירט: בעל הביתטע, מחותנתטע, שדכנטע שכלנטע¹⁾.

f) אַ סך אַזעלכע פעמינגאַ ברעינגען ספּו-ווי-הלאשױ: אָביונטע, אָגלטע, אַוּהטע, אָקורטע, אָפּיקורטע; פּחורטע, פּכורטע, בעל-אַוּהטע, בעל-הביתטע (בעל-הביתטע), בעל-אַדקאָהטע, בעל-שמךהטע, בעלנטע; גבאי־טע, גבירטע (אייד: גבירענטע), גזלנטע, גנבטע, גרטע; דבֿר-אַחרטע; דבֿרהקע, דבֿרטע, דזירטע, דזנטע, דקרבֿנטע; טפֿשטע; יחכנטע, יקרנטע; פּזבנטע, פּזבטע, פּעסנטע; מבינטע, מגידתטע²⁾ (און: מגידקע), מומזנטע, מוחתנתטע³⁾ (און: מוחנת), מכושטע (און: מכשפּה), מנהטע, מנהתתטע⁴⁾ (און: מנהת), ממורטע (און: ממורת), מנהתטע⁵⁾ (און: מנהת), משומרתטע⁶⁾ (און: משומרת), נאָמנטע, נביאָהטע⁷⁾ (און: נביאָה), נגידתטע⁸⁾ (און: נגידה), נדבֿנטע, נותנטע; סבֿלנטע, סחֿר-טע; עקשנטע, ערלטע (און: ערלטע); פּזבנטע, פּחזנטע, פּלוניחטע⁹⁾, פּריצטע; צדקתטע¹⁰⁾ (און: צדקת, צדקניח); קבֿצנטע, קונהטע, קמצנטע, קעבֿטע, קרובהטע¹¹⁾ (און: קרובה); רזנטע, רופּאטע, רוצחטע, רוצחנטע;

אין זון הערערבונד איבערהויפט ווער וויניק, אַבלטונגסארמען, ווי מ'רופּט עס אָפּ דיטשיש, ד. ה. הערטער, וואָס ועגען אַרויסגעפֿורט פֿון אנדערע פֿון דער הילף פֿון פֿאַרציענע סופּיקסען. בלויז אַלס פּאָפּולער, ווי ס'שענט, ברעייגט ער נור עמליכע פֿון די נאָר פֿאַרשפּרעכטע, פֿון יענע, האָס איר קענט ווי הערען, ווי זאָגט פֿון דאָס, 10. מאָל אָפּ דער מינוט.

¹⁾ 90, 198, 322, 333. אייד נישט קיין סך. האַר קאַווױ הוט אים אַלגע-פֿיין לויב צו נומערן אַרויסגעפֿורטע הערער, נור די פֿונט סופּיקס אים פּאָפּולירט נעבֿילדעטע פעמינגאַ ברעייגט ער קאַרגלויך.

²⁾ ו'ו' 2, 7, 10, 15, 25, 29, 34, 35, 38, 38, 39; 47, 47, 50, 54, 55; 56, 81, 81, 86, 86, 95; 102, 109, 112; 118, 120, 123; 140, 140, 146, 151, 157, 159, 161, 162, 175, 181, 181, 182, 183, 185; 191, 193; 210, 211, 216, 217, 218, 222; 226, 229, 233, 235, 236, 237; 241, 242, 245, 245, 250, 254, 256, 257 (258), 261, 264, 264; 267. ³⁾ עטיגער

— 44 l.c.

⁴⁾ ווי מיר ווען, און דאָס וורט, אפילו אָהן דער ענדונג -טע, פעמינגאַ, און די ענדונג און, אייגענליך, איבערק. נור דאָס פֿוללונגענישע הויז פֿון פֿולק און פֿיין געווינט צו ועין און דעם -סופּיקס דעם סימ-המין פֿון העברעישע פֿאַרנאָמע

שְׁכָנְטֵעַ, שׁוּפֶטֶט, שְׁפֶרֶטֶט, שְׁכָנְטֵעַ (און: שְׁכָנָה), שְׁמֶשֶׁטֶט, שְׁקָנְטֵעַ, שְׁתֶּרְקֶטֶט; שְׁרָה־סטע.

g) גולומב פארצייכענט ווייניק פעמינונאָ סון דער קאָטעגוריע. איינס ברעינגט ער, וועלכעס ספּוואַק-יהואש הובען דורכגעלווען: יאָר שטע (י' 399).

h) באַ אַקסענסעלדן i.e.: אַחבראָשטע (י"ו 57, 58), עזכר טע (י' 58).

i) די פעמינונאָ סון די פונקטען d—h זענען מעיר-ווייניק באַ-קאָנט אין אַלע ייִדישע מ"מ. -- אין קרעמעניץ קען מען נאָך הע-רען: ראָמני (י) — אין שיעדלעץ: קעיסאָטע; — אין וואַרשע: באַכאָמטע (י), מוזיראָטע (י), מאַילאָכטע (י).

אַנמערקונג 1. — אויך צו העברעיִשע אייגענעמען ווערען געבילדעט פעמינונאָ מיט דעם סופּיקס-טע. למשל: זָרְח'טע, פֿרָצ'טע זכ'.

אַנמערקונג 2. — אין „ספר סורה דרך" (י' 24: הָעֶרְיָטִי), — דער איינציקער נישט-העברעיִשער פעמינונאָ, וועלכען מיר קומט-אויס צו באַגעגענען מיט דעם סופּיקס. —

אַנמערקונג 3. — פעמינונאָ צו קיסר ווערט על-פּירוב געבילדעט מיט אנדערע ענדונגען: קאַיסרלינג (האַרשע), קאַיסערלינג (פּולטאָס, דרילטאָ) ; — קעיסאַרלינג (שיעדלעץ) (י) ; — קעיסאַרלינג (קרעמעניץ), קעיסערלינג (י) אַלימשיץ 187, הירוויץ (י' 85) I. —

אַנמערקונג 4. — אויך מיט דעם t—סופּיקס קונדורט אין ש געוויסער מאָס דער ווילישער k—סופּיקס. צו די העברעיִשע מאַסקוֹלינג מיט דענמאַלען עקספּלו-וויזאָ און אוימלויט קענען פעמינונאָ איבערהויפּט געבילדעט ווערען נאָר טף-קע (י) ;

נומינאָ אַפּעלאַטיוואַ מיט פערווענליכער באַשטימונג און גיט-צו די ענדונג-טע זוגער דורט, ווי מ'דארף וו לחלוטין נישט. —

(1) צו רַמאי. — (2) צו קָכּם, — אַוויזנישע פּורם. די נייטראַלע פּורם: כאַכְאַי-מעס (חכמת) (אויך: כאַכְאַימעחטע]. — (3) צו מוֹרָה-הוֹרְאָה. —

(4) קונטראַבאַנדאָטיון — צו מוֹלִיכּוֹ (קונטראַבאַנדאָט) ; מוֹלִיכּוֹן — דורכפּירען קונטראַבאַנדע. אין דער דייטש-שפּראַך: (נומען) מוֹלִיךּ, (ווערב) מוֹלִיךְ-זײַן (שחע-לשלאַעמאַט IV 575). פון העברעיִשען וואַרעל קִיָּה [הוֹלִיךּ — פּירען (מלון" י' 204) ; כאַרעקטעריסטיש: קִיָּךְ — הענטשטער, צול (i.e.) — (5) איבער-זעצונג סון אַרְוִיזִית. — (6) מיט דער ווילישער ענדונג на — (שאלעצקי i.c. II 59) — (7) מיט דער רוסישער ענדונג -внн — (8) אויך: קוֹיעֶרן. — (9) נאָך צש מש

אין ווארשע: כֶּאָסִיטקע¹, מלאָמיטקע², שוויכֶיטקע³, שמאַטקע⁴ א. א. ח. (5). — לינעצן: l. c. 38: מגידקע⁶. — אין פּוֹלַטֶוּסֶס אויך: סויפקע⁷. — אָנמערקונג 5. — מענליכע נומער אפּעלשטוואַ מיט פּערענליכער באַטיי-
 זונג, וואָס וענען געבילדעט פון העברעישע ירשאים מיט דער רוסישער ענדונג -ני-
 (-ниць). הובען לעבען ויך פעמינינא מיט דער אַנטשפּרעכענדיקער רוסישער ענדונג
 -ניצע (ница⁸). — באַספּוֹוֶאָקֶיִהוּאַש⁹: אַיִשֶׁת-אַיִשְׁנִיצֶע; בעזבושנ-
 צע, בעזחֶפּטנוצע¹⁰, בעל־תְּאַוּהֶנִיצֶע, בעל־תְּעֵוָהֶנִיצֶע, בעל־תְּמַזְוֶהֶנִיצֶע¹¹,
 בעל־תְּאַוּהֶנִיצֶע, בעל־תְּשׁוּבָהֶנִיצֶע א. א. ח. (11). —

§ 95 — אַלס דעמינוטיווספּוֹסֶס. — 1) סונאַנטישער נאַזאַל איז פֿאַר אונז
 אויך אין סופּוסענקלופּלעקס „בֶּנֶן“, מיט וועלכען עס ווערט אין אייני-
 קע ייִדישע מימ געבילדעט דער דעמינוטיוו צו סובסטאַנטיווען מיט ן
 אין פּרניען אויסלויט.
 לִוּשׁ שׁוֹץ¹² ברעיינט: באַרילעכֶן (בערילעכֶן)¹³, געילעכֶן¹⁴, וויס-
 דעכֶן¹⁴, שפּילעכֶן. —
 באַ דרוֹוֶוּנֶען¹⁵: געלכֶן, וויסליכען¹⁶. — באַ הוֹוֶוּצֶן¹⁷: וויס-
 לעכֶן¹⁸.

פֿאַר קוֹזע (פּאַר „פּאַר רפּואַת, הגרמא עור ישראל“ 1790) געפינען פּוֹר פעמינינא
 (אמת, ייִדישע) מיט דעם פּוֹלִוּשֶׁען סופּוס, ווי למשל: לוֹ זײַגעֶרקעט, לוֹ ווײַ-
 געֶרקעט, חנופה טרייבעֶרקעט (דף צ"ב ו' b). —
 1) הֶסִידקע (אויך ספּוֹוֶיִהוּאַש 94). באַ אַיִזע-לאַלעמאַנט, ווי פּוֹר הובען
 געווען (אייגען ו' 118): חסידתטי! — 2) מֶלֶךְ מֶדֶקע (אויך אין קרעמעניץ; באַ
 ספּוֹוֶיִהוּאַש 160). — 3) שׁוֹחֶטקע (אויך אין פּוֹלַטֶוּסֶס, שיערלעך, קרעמעניץ; באַ
 ספּוֹוֶיִהוּאַש 252). — 4) שֶׁמֶדקע (קומט פּוֹר אין פּוֹלַטֶוּסֶס). דוֹ פּוֹרם איז, אייגענט-
 לִיך, נישט טרויסגעוירט פון מאַסקוֹוֶוּ, נור דירעקט פון נומען אַבסאַראַקטום
 „שֶׁמֶד“. — 5) אין „בת־יהודקע“ (ספּוֹוֶיִהוּ 45) איז קע — דעמינוטיווספּוֹסֶס. —
 6) אויך ספּוֹוֶיִהוּ 140. — 7) ספּוֹוֶיִהוּ וויב. — 8) ס'וענען אויך פּוֹוֶוּצֶן ענדונגען;
 nica, nik. אפּאַלעצן: 51 Il l. c. מויערסין § 221. — 9) 18; 33, 33, 34.
 35, 37, 39. — 10) אין דעם וויקאַבעל איז דער סופּוס אַ מוֹפּעלער. —
 11) פּוֹר „בעל-מפּוֹוֶוּק“ — בעל-מפּוֹוֶוּצֶע! (l. c. 37). — 12) ו' 56 (63), 70, 90,
 218. — 13) צו פּוֹוֶוּשֶׁע: barela, baryla (פּאַס). — 14) פּוֹר אײַ. — 15) 122,
 45. — 16) אויער: מײַלכֶעל, שפּילכֶעל (616, 169). — 17) ו' 45. — 18) אויך;
 וויסלעטץ; אויער: געלכֶעל ו' 34). —

בש מקסענסעלדין : l.c. : „מאַלונײן“ (13), „מאַטשױלונײן“
 (17) „פּױלונײן“ (37) — עפּױנגער l.c. 151 : „טרינקט דער-
 וויל איהר שעלעכען קאָווע“¹ — לונגעצקן : l.c. : „מױלונכען“ (ה.ה. :
 „מפלעלע“ , „שױלונײן“²) — .

אין גאַלוצנע און דו ענדונג פון אַזעלכע דעמאָנסטראַציעס (א-
 פּױמערקונג 1. — פּרעפּראָפּער און דער סומאָסענקאָמפּלעקס „כױ“³ .
 אין חמשה-שע : מאַלונכױ⁴ , מללונכױ , פּוטשאַלונכױ , שױלונכױ , שפּל-
 לונכױ⁵ .

אין פּולטאָס : געילעכױ⁶ , מאַלעכױ , מללעכױ , פּאַטשאַלעכױ ,
 פּאַלעכױ , פעלעכױ , קאַלעכױ , שױלעכױ , שפּלעכױ — אירענאָש — אין
 מללעכױ .

אין דרום-שע : מאַלעכױ , מללעכױ , פּאַטשאַלעכױ , פּאַלעכױ .
 פעלעכױ , קאַלעכױ , שױלעכױ , שפּלעכױ⁷ .

„כױ“ — איך אין חמשה-שע , חמשה-ערד , מאָקוואַ⁸ — .

אין שיערלעך : געילעכױ⁹ , מללעכױ , מללעכױ , פּאַטשאַלעכױ ,
 פּאַלעכױ , פעלעכױ , שױלעכױ , שפּלעכױ¹⁰ .

אין קרעמעניץ : געילעכױ , וואַסלאַכױ , מללעכױ , מללעכױ , פּאַ-
 לאַכױ , פעלעכױ , שױלעכױ , שפּלעכױ , וכי .

¹ עפּױנגער 37 : פעלעכער ; דאָס און סערזאַל פּון פעלכױ , פעלעכױ (דע-
 מאָנסטראַציע „פעל“). דו פּױלש-יידושע פּױמ, חאָס פּולדען שלע דעמאָנסטראַציעס איבער-
 הויפט מיט -כױ (כױ א. א. ה.) הויבען דעם פּולדעל צו ווי שף -כער ווי , וואַסעל-
 פּױכער“ (II 322).

² ויז 13, 48. — „וואַסלאַכער“ (II 323. —) ו-חמשה-ערד איינפּאַרשן פּון
 נאָך 5 (ווי אויבן ו' 56). — צו : מולל , מלל , פּוטשאַלע , שױל , שפּל .

אויבער : סיגעילונכױ , סינאָסלאַכױ (פּון א. א. א.) — שלו , נישט דעמאָנסטראַציעס —
³ אויבער : וואַסל. — צו מועל , מלל , פּאַטשאַלע (אירער : פּאַטשאַלע) ,

פּאַל , פעל , קועל , שױל , שפּל . נישטאָן קאָס און דרום-שע : שפּלעכױ
 (f) , וואַסל (n) און געילעכױ (n) אירער געילעכױ (f) — וואַסלאַכער“

II 311—312, 313, 323. — אַמאָן האָט : שפּעל (f) , אוועט (f) , וואַסל (n)
 און געילעכױ. — צו געיל (פּרעקט) , מול (מיט קורצען o) , מלל , פּאַטשאַלע ,

פּאַל , פעל , שױל , שפּל (דער a פאַר דער ענדונג-כױ אין דו דעמאָנסטראַציעס און
 איבערקויף , שױ כּאַפּעדיק , שױ מיקען אום אויפגעמען נור בש אַפּטעמאָנגען פּון גע-
 הערל. —

הארקאוו? ברענינגס איבערהויפט קיין דעמינאנציע (נישט), נור אין זיין הייש
 משה ט"ז (2) חנוכה ער און, צו סובסטאנטיווען אף -ל הובען דעמינאנציע אף -כעל"ט). —
 און קולדיגע איז דו ענדונג „כעל" (4) —.
 (2) העברעיִשע דעמינאטיווא: „קל' כען" (5) (ד. ה. „קעלכען" ולגעצקא,
 „דאס הסודישע יונגעל" (6), ז' 176 — „בתולהכען" (148 I, C) (7) —.
 אָנמערקונג 2. — אין קרעמעניץ: קעלאַכען, פּסילאַכען; און וואַרשע:
 קעלכען, פּסילכען; אין דרליטש: קולעכען. — גערון 48, ספּיוואַק-יהואש 233:
 קעלכעל, קעלכעל. —

§ 10. — אַלעקסיע פֿון אַנגע-געמען. — יִיִן אַיִז, נאָך דאַנגענע קלונגאַנ-
 טען, מלעקסיע פֿון דאַטוֹו און אַקוואַטוֹו סונגולאַרס פֿון ייִדי-
 שע אַנגע-געמען און בינעמען (וואָס ווערען ווי באַשאַט, געברויכט
 אָהן אַרטיקל) און פֿון אַיִניקע בלומנאַ אַפּעלאַטוֹו אַ מיט פּערזענ-
 ליכער באַטייטונג (8).

אַזוי, למשל, אין קרעמעניץ:

(1) לאַזאַרנ, לעיזאַרנ (9); שוילנ, קאַטרילנ (10) — ווילסנ, יוסטנ (11);
 יאַנקווינ, אַיווינ, עיסווינ (12); — איציקנ, יויליקנ (13); באַראַכנ, נויאַכנ,
 פעיסאַכנ (14); דאָווינ (15); טודריסנ, פּונכוסנ (16); ערשנ (17), סאַווישנ;
 פעיריצנ (18).

(1) בלויו: „געלעכעל" (ו' 348); איבעד (144): וויסעל (פּל': וויסלען, וויס-
 לאַך). — (2) „הייש משפּט לשון לשפת יהודית? תשובה ברורה לשונו שפת
 יהודית המדברת, סאת אלעכסנדר האַרקאוו". ניו-יאָרק; תרנ"ז. ז' 22. — (3) ועי
 אויך: גערון 48, ז' רייזען (ייִדישע גראַמאַטיק". וואַרשע 1908) ז' 40. —
 (4) „זאמעלבוכער" II 323. — (5) צו קול. — (6) „דאָס הסודישע יונגעל", דוּאָ לעבענס-
 בעשרטייגונג פֿון שפּילישען יודען, פֿון זיין געבוירען צו זיין פּערלירען, צו דער צייט
 ס׳זײַן אַנטאָג דעם יעצטיגען יודישען יאהר-הונדערט. פֿון געל' "קצין חצות קו"
 א. ל. פּ. "מק" וצײַני. דוּאָ צווייטע אַלעקסיע איבערגעאַרבעטע אויסגאַבע, אַפֿן מיטן
 פּוילישען יונגעל". ווילנא, תרנ"ז. אַרדוויקע אויסגאַבע וועט וויטער איבעראַל צו-
 טירט ווערען אלס „לויגעצקו II" (7) — (7) ליגעצקו II 158: „איינע אַל טַנְהִיב ען"
 (כֶּן-נאָך II פֿון דער אויסלויטוואַל). — (8) פּאַרגלעך: גערון 46-47. — (9) צו:
 אַקעז, אַליעז, — (10) שאַול, פּתּראַל. — (11) יוסף. — (12) נעקב, אַיוב, עשו. —
 (13) צו דעמינאנציע פֿון יאַק, יאַר. — (14) פּרויך, נים, פּפּח. — (15) נײַך. —
 (16) פּנחם. — (17) הערש. — (18) פּרײַך.

1) זמם ערקונג 1. — דאָס רוב ווען די געמען העברעישע. —
 2) לערנערן; — פולטראקק, פרושבערג; ראפפורט, עפריסן,
 אורווטטן, וכו'. —
 3) דים טאטן, דים זיידן, דים אידן, דים מענטשן; ; משאכט,
 זאמערקונג 2. — אין חרשע אויך: „דום ברירונג“ (1), „דום אינגל-
 טימורג“ (2), „דום הארג“ (3). —

§ 07 — סופיקס פון אדיקטען. — 1) סופיקס הלבן מיר אין די אדיק-
 טען: — אופני, געלאסן, טרוקנע, זעלטנע.
 זאמערקונג. — בש לימשיצן 132: נאכטער, אווער נאכטערנער
 1. ד. ה. די אומלעקטורע פורם — פון נ-סופיקס, די מלעקטורע — מיט. — בא
 משה פטרקווע. l.c. קיה: „נאכטן“; בא מענדלשוי 300 l.c.: nüchtern
 בא לינעצמן. l.c. 55: נאכטערן (אומלעקטורע פורם מיט 2). —
 2) אויך אין די העברעישע (אין קרעמעניצער פראנסקריפט):
 הסיקני, משגיגני, קאטני. —

§ 1 — אין ני (1) ווערט, נאך די שוין דערמאנטע קונסונאנטען, פאר-
 קירבט הויך דער סופיקס, מיט וועלכען עס ווערען אין יידיש געפיל-
 דעט די ליטופאצייכענדדיקע אדיקטיווע (על-יורוב פון סובסטאנ-
 כות), וואס באצייכענען היות, געוויקסען, מינערשליען און עלעמענט.
 (ע 1).

לימשיצן ברענגט: איזערן, בלבערן, ביינערן, בלינערן (1), גלעי-
 זערן, האָרן, הילצערן, זילבערן, טכורן, טשאוואָנערן, לעמערן,
 ערדערן, פאפערן, צווערן, צינערן, קלפערן, רינדערן, שטיינערן (2);

(1) אויך: „דום איד, דום מענטש“. — (2) „מאן גיקימע פו מאא בר-
 דורג“. — (3) „זה לינגאנע צו דום אינגטימורג“. — (4) „כדאנק שטארק דום
 הארג“. — (5) לימשיצן 36. ווילמאנג II 436. — (6) לימשיצן 106: „טרקן“. וויל-
 סטנג l.c. — (7) לימשיצן 96. ווילמאנג II 437. — (8) אויך אין חרשע שווי. —
 (9) מסיקן. — (10) ספיוחסי-יחואש 175: משונען- (בלויז די מלעקטורע פורם; די
 אומלעקטורע ווערט געברויכט פון דעם ספיוחסי). — (11) קטן. — (12) — מה"ד in-
 נה"ד en- (ועי ווילמאנג II 438). — (13) און: „בלינערן“. — (14) 8, 57, 58, 60,
 68, 83, 85, 95, 104, 106, 115, 140, 145, 169, 175, 187, 205, 211. —

דוילן, טאָילן¹, מעטאַלן, פלאַנעלן, פעלן²; — שאַפּן³, יאַמ-
שאַוונג⁴; — טומבעקן; ציגן; בלעכן⁵; — בריליאַנטן, געווענטן, דף-
מענטן, דראַטן, זע-הינטן, טאַפּטן, טשערעטן, לאַווענטן (לייזווענטן),
לאַנקאַטן, סאַמעטן, פּוישטן⁶; גולדן, זינדן⁷; — אוקסן, אַטליסטן,
גלפּסטן, וואַקסן (און וועקסן), פּוימסן, פּאָקסן, פּלאַקסן, פּליקסן⁸;
זאַמשן, שמוישן⁹; ברונזן, גענוזן, האָזונג¹⁰; — הַרְזוּשָׁן¹¹; ווייצן, מאַ-
ראַנצן, ציציגן, קאַצגן¹²; וועלטשן¹³.

אַ גוטער קונג — אייניקע פון די געבראכטע געשפּילען¹⁴ וענען, איינגעטאָלן,

צוגייענעשמעלעט מיט דעם טויפעלען סופּיקס „ערב“¹⁵.

2) אויך פון העברעישע וורצלען וואָרען געבילדעט אַזעלכע

אדיעקטען אַף-ג: טרעיסן¹⁶, כעילעוונג¹⁷.

§ 99 — [אלעקסיע פון טריעקא]. — 1) ג-אוי, נאָך דוועלביקע מיטהילכער, די

פּלעקסיע פון אדיעקט:

(a) פון גענוטיוו סינגולאַריס מאַסקוליוו און נעווטריו,
ווען ער שטייט פאַר'ן סובסטאַנטיוו, וועלכען ער באַלייט;

(b) פון דאטיוו סינגולאַריס מאַסקוליוו און נעווטריו;
(c) פון אַקוזאַטיוו סינגולאַריס מאַסקוליוו.

למשל, און קרעמעניץ:

(א) פּוּוּנְיוּ: (a) „דאָס אי דים גרויסן רעבמס“ מופת“; ווי?

גופעלט'אך דים קל'גג¹⁹ קינדס תשובה?; — (b) „כ'ל גישעיוקט אַ ב'ך

דים אַלטן פּאַגט“; „וואַרפט אַ ב'ין דים עלנטן אינטל“; — (c) „פאַ-

וואָס אויסט גישלאָגן דים אימגליקלאַ אַכנ בעיטלאַ“.

¹ לויט שוין לעיגט-אויס: טאָיל (רוסיש: ТЮЛЬ; פּויליש: tiul); וול ער

מיט דעם י העלען איבערגעבען די שאלאטליווינג פון ט? אידער פון ל? — 88,

102, 124, 162, 164. — ² לויט שוין 208 לעיגט-אויס: „שאַפּן“ גר'ס'אין קענטניק

פער נישט ווי אַ דרוקפעלער. — ³ 107. — ⁴ 102, 170; 60. — ⁵ 64, 70, 75,

80, 96, 102, 107, 113, 112, 134, 142. — ⁶ 95. — ⁷ 41, 3, 67, 88 (92),

159, 161, 162, 163. — ⁸ 94, 216. — ⁹ 81, 71, 63, 81. — ¹⁰ 85. — ¹¹ 90, 118,

176, 184. — ¹² 92. — ¹³ דער ערשטער, 3-טער, 4-טער, 5-טער, 7-טער, 10-טער, 11-טער,

12-טער, 15-טער, 17-טער, 18-טער. — ¹⁴ אה'רחוץ, מה'ד-erin, נה'ד-ern-

(וויילמאַננס II 439). — ¹⁵ סיוועטי-יהואש 103: טר'פען. — ¹⁶ 90 l.c. ח'ל'ב'ען-

¹⁷ רבינס. — ¹⁸ בלוטען. — ¹⁹ פריינט.

און (ניך ביישפילען): ,דעים בייטארן, דאנקבארן, טייערן, פונצטארן, קלארן, שווערן, שויטארן; געילן, ווילן, פילן, קילן, שטילן, שמאלן; — טיפן, שארפן, שלאפן; בלאוון, גראוון; גישמאקן, דיקן, שטארקן; קארגן, אויכען, בלייכען, געילבלאכען, גריןבלאכען, וויכען, קאלטלאכען, קילבלאכען, קריסטלאכען, ראכען, רויטלאכען, שוואכען, שווארצלאכען; — אופטן, ארטן, ברויטן, גידעכטן, פאכטן, קאלטן, רויטן, רעכטן, שלעכטן; בלינדן, ווילדן, מזדן; איינסן, בלאסן, גוויינסן, וואסן, זאסן, געזען, לעזען, אויגלייטן, אלטפריינדלישען, דאטשישען, דורפישען, וואבאשען, טעבלישען, טער-קישען, לאטשישען; מעדלישען, נארישען, עינגלישען, פילישען, פראנצויזישען, פרישען, קנדישען, רוישישען, שטאטישען, שליטשען, שטאדאשען; פאלטשען; גאנצען, קערצען, שווארצען, זי.

ב) קומפארטיזשן: ,דעים עלטארן, פילארן, טיפארן, דיקארן.

ג) סופערלאטיזשן: ,דעים בייטאסטן, פילסטן, טיפסטן, זי.

ד) עלנדיך — בא אדיעקטען פון הערעישע וורצלען. — און קרע-מעניץ:

א) זויטיזשן: ,דעים קאשארן¹¹; — באשווונ¹²; — מלסן, עמיסן¹³; אפיקורסישען¹⁴, באלבאטישען, באגלאווישען¹⁵, גאזלאנישען, גוירוישען, גניווישען¹⁶, טיפשישען, יאכסאנישען, יסוימישען, כאזאנישען¹⁷, כאזאשען¹⁸ (און: כאזירוישען), כסירוישען, לומדישען¹⁹, מאגלידוישען, מאמזערוישען (און: מאמזאשען)²⁰, מיוולנישען²¹, מילאמדישען²², מימכוישען²³, נגלידוישען, סוכ-

1) הייבען. 2) ריבען. 3) הארטען. 4) פייכטען. 5) הייסען. 6) ווייטען. 7) ריטשישען. 8) וויבערשען. 9) פייבלישען. 10) ליטוישען. 11) צווישן קאשארן (פשוטס-יהואש 126). 12) צווישן קאשארן (97 l.c.). 13) צווישן קאשארן, אקמת l.c. 138, 139. 14) סון: אפיקורסיש (15 l.c.). 15) בעלי-תפאיש, בעלי-תפאישען. 16) סון: גלייניש, גלייניש, גלייניש (l.c. 47, 50, 54). 17) סון: יקסניש, יתומהיש, תגנייש. 18) l.c. 86: תזיר'ש. 19) סון: תסידיש, לומדיש. 20) l.c. 94, 132. 21) סון: ממוז'ש (161 l.c.). 22) סון: ממוז'ש. 23) סון: ממוז'ש.

- דישנ' (1), עווילנישנ' (2), פּרזנישנ', קאַמזאַנישנ' (3), קאַפּאַנישנ' (4), קאַפּאַ-
 ווישנ' (5), רוצנישנ' (6), שולטישנ' (7), שכנישנ' (8), וכ' —
 (ב) קוממאראוו: „דעים קאַשאראַרנ'; כאַשוואַרנ'; — מלסאַרנ',
 עמוסאַרנ'; אַפיקורסישאַרנ', באלבאַטישאַרנ', וכ' .
 (ג) סווערלאַוו: „דעים קאַשאַסטנ', כאַשופּסטנ', מלסטנ', וכ' .

§ 100 — [אין הויפטאַלחערטער]. — אין נ ווערט אָפּגעשוואַכט דאָס צווייטע
 גליד אין די נומער אַל אַ פון 13 ביז 19 .
 בא ליפּטין: (9) : דרניצנ', סופצנ', אַכצנ', ניינצנ'. — „פּערצנ'
 און „זעצנ' הוט ער פשוט פאַרפּעילט, און אָנשטאָט „זויבעצנ' גע-
 פּונען מיר באַ אים, קענטיק מיט אַ טעות-הדמוס: „זויבעצין" (10) . —
 אַזוי—אין אַלע יידישע מ"מ. נאַטירליך, מיט געוויסע עטימולוגי-
 גישע ניוואַנסען בנוגע צו דעם איבערקען לויטבאַשטאַנד פון די ווו-
 קאַבלען (11) . —

§ 101 — [פלעקסיע פון אורדוגמאַלחערטער]. — נ איז די פּלעקסיע פון אור-
 דינאַלע צאָלן ווערטער:

- (a) פון געניטיוו סינגולאַריס מאַסקולין און נעוטרין ווען ער
 שטייט פאַרן הויפטוורט, אודער פאַרן אַדיעקט, וואָס באַלייט דעם
 סובסטאַנטיוו;
 (b) פון דאַטיוו סינגולאַריס מאַסקולין און נעוטרין;
 (c) פון אַקוזאַטיוו סינגולאַריס מאַסקולין.
 אין קרעמעניץ: דים עיאַשטנ', צווייטנ', דרױטנ', פּערדנ', סױפּטנ',
 וועקסטנ', זױבטנ', אַכטנ', נאַנטנ', צענטנ', עלופּטנ', צוועליפטנ' (12), ...

(1) סון: נגיד'יש, סוהר'יש (c. 1, 182, 193). — סון: אָבילני'יש . —
 (2) סון: פרוצ'יש, קמפּני'יש (c. 1, 222, 235). — (3) סון: קמפּני'יש . — (4) סון:
 קמפּני'יש (c. 1, 236). — (5) סון: רוצ'יש . — (6) סון: שולטי'יש (c. 1, 252). —
 (7) סון: שכני'יש . — (8) ויז 80, 160, 25, 132. — (9) 95. — (10) אין קרעמעניץ,
 אין שיערלען: דראַצנ', זויבצנ', נאַנצנ'; אין פּילוו: דראַצנ', זויבצנ', נאַנצנ' (אום
 איבערקען—וין אין קרעמעניץ, וין באַליפּשניץ); אין ווישענרוד: פּויפּטצנ', זואַכ-
 טצנ', זויבטצנ', אַכטצנ', נאַנטצנ' (אום איבערקען—וין אין פּילוו); אין ווישענרוד: פּויפּטצנ', זואַכ-
 זאכצנ', זויבצנ', נאַנצנ' (אום איבערקען—וין אין פּילוו); אין דרילאָש: אַכטצנ',
 נאַנצנ' (אום איבערקען—וין אין וואַרשע). — (12) אין וואַרשע: עילשטנ' (עישטנ').

צוונציקסטן, אינגצוונציקסטן, צוויינצוונציקסטן, נאָנצוונציקסטן, אינדאָסטטן, צוויינדאָסטטן, ... טוונטסטן, צווייטוונטסטן, א. א. ה. —

§ 102 — (אין נומערשליש צו ענטשעצייכנונג). — 1) די פּוּלִיש-יודישע מי-מ הובען אַ ספעציעלע גרופע נומעראלאָ, וואָס דינען צו ציטיראָצן די פּוּלִיש-פּוּלִיש. אין אייניקע מ"מ גיט אַ טייל פּוּלִיש דידוונקע צאָלוערטער אויס אַרײַן.

— „אינסן, פּאַרן, פּוּלִיש, זעקסן, אַכטן, עליוון, צוועליוון“ (1) — אין פּוּלִיש, אין אופאַלע, אין לעב-טשנע דער ענטסער אַרײַן פּאַרע: „ווי שפּעיט איז?“, אודער: „ווען (וול דאָס אין דאָס נאָמען ווערען)?“ —

אויך: „פּאַר אינסן, נאָך אינסן; פּאַר פּאַרן, נאָך פּאַרן א. א. ה. —

אין לענטשנע אויך: „האַלב אינסן, האַלב פּאַרן“, א. א. ה. (אין אומשילע, דענענען: „האַלב אינס, האַלב פּאַר“, וכ').

אַנמערקונג 1. — אין וואַרשע איז די פּאַרע: „ווי שפּעיט איז?“, אודער: „ווי שפּעיט איז?“. — די משנבה: „אינסע“, צוואַנצ, דראַנצ, פּאַרע, פּוּלִיש, זעקסע, זעבנע, אַכטע, נאַנצע, צענע, עליווע, צוועליווע“ (2).

עגליך אין נישעלסק, בלענדוו, לשנאוויץ, קינסק, א. א. ה.

צווייטן, פּאַרדן, נאַנטן, צענטן (אין איבערקען — ווי אין קרעמעניץ) אין דרילמאָ: עשטן, נאַנט, טצענט, עליפטן, צוועלפּטן; (אין איבערוי קען — ווי אין וואַרשע). —

1) אין וואַרשע: הינדוטסט. — 2) אין וואַרשע: טוונטסטן. — 3) איבער: צוואַנצן, דראַנצן, זעבנע, נאַנצע, צענע (אין לענטשנע — דער ענדוולבווי-קאל, אייגענמליך: שמשק געשלוסענער ע). וול די אורשמרונגלעכע פּוּלִיש פּוּלִיש לעצטע דרע האָבען געווען זען: „זעבנע, נאַנצע, צענע“, נור דער שליסל-פּוּלִיש וול האָבען פּאַרשוונדען געווען צוליב דיספּוּלשאַנע? — 4) אויך אין דרילמאָ. — 5) אין פּוּלִיש גיך: „וויפּיל איז דע זיגע?“. — 6) דער אויס-לייטחוקטל אין אלע געשלוסען. — 7) עגליך אין דרילמאָ, נור דורט דער ענדווי-קאל-גיך מער געשלוסען. — 8) אין דרילמאָ: עליוע, צוועליווע (אין שמשק געשלוסעניש ענדוואַמל). —

אין פולמוסק, אין ווערשווה⁽¹⁾ אין די ענדונג פון די ציטאצייכנונגס-
 גומערטלעך: ל-⁽²⁾; אין וויסקיט-⁽³⁾ (u) אין מאקוו-⁽⁴⁾ (o).
 אין ווישעברוד: „ווי שפטיג אי יעגנד“ — „אַױסױס“⁽⁵⁾ דער זאגער;
 טצוואַױ, דראַױ, פלרױ, פּונוױ⁽⁶⁾, זעקסױ, זויבױג, אַכטױ, נאַאַנע, טצעױנע,
 עלױױ⁽⁷⁾, טצוועלױױ⁽⁸⁾ דער זאגער.“ —

אָבמערקונג 2. — אין קרעם עבױז אין די פּרשנע וועקען דער ציט:
 א) „ופל איז אַצונד דאָ זעױגאָ?“, „ופל קען אַצונד זאָן דאָ זעױגאָ?“ — דער
 ענטפער: „אױנס אַ זעױגאָ צוױ אַ זעױגאָ“, א. ש. ה. ⁽⁹⁾.
 ב) „ווען (אודער: „ופל אַ זעױגאָ) זולױך קומען?“ — די תשובה:
 „זעױגאָ אױנס, זעױגאָ צוױ“; אודער: „אױנס דױס זעױגאָ, צוױ דױס זעױגאָ“,
 א. ש. ה.; אודער (קנדער און דער הפון ענטפערן אױס): „זעױגאָ אױנס דױס
 זעױגאָ, זעױגאָ צוױ דױס זעױגאָ“, א. ש. ה. —
 אין שיערלעך: א) „וויפו אי דאָ זעױגאָ?“ — „דאָ זעױגאָ איז אױנס,
 צוױ, דראַױ“ א. ש. ה. —

ב) „ווען אַ זעױגאָ זולױך קומען?“ — „קױטש אױנס אױס זעױגאָ,
 צוױ אױס זעױגאָ“, א. ש. ה.; אודער: „קױטש אַ זעױגאָ אױנס אױס זעױגאָ“ —
 צאָלונגעקױן L.c.: „געקומען בין איך שרױם אױנס אַ זױגער“⁽¹⁰⁾ —
 „גילערונט בין זױגער צוױ“⁽¹¹⁾ — „אױס זױגער דרױ“⁽¹²⁾ — „פּר קענען
 אױס אױס געהאַט בין זױגער צוױ“⁽¹³⁾ — „קױן גרעט שרױס צוױ עלױף“⁽¹⁴⁾ —
 2) וועגען דער נאָטור פון דעם -ױ (ווי אויך פון די ענדונגען: -ױ, -ען,
 -ע, -ג, -ג, -ע, -ױ) אין די געבראַכטע שעה-באַצױכנונגסמערקלאַך איז
 מיר פּרלויפיק גוך שווער אַרױסצוזאָגען אַ באַשטימטע מױנונג, זול מען

⁽¹⁾ אין ווערשווה, אַלס אויסנאַם: דראַאַ (נישט דראַױ) — ⁽²⁾ אין וואַרשע
 אין וויסקיט, אין דרױלמס: האַלב אױנס, האַלב צוואַי, האַלב דראַאַ א.
 ש. ה.; אין פולמוסק, דאָגעגען: האַלב אױנס, האַלב צוואַי, האַלב דראַױ א.
 ש. ה. — ⁽³⁾ דער ענדוקאל אין אַלע דירױנקע גומערטלעך (אױסער דעם פּערדען) גש-
 זאָלרױ, אױבער גישט שטאַרק, לױט די אַלגעמױנע פּאַרהעלטענישען אין דער ווישעברודער
 מונדארט, קען מען דאָ ווען שפּאַנע גאַזלורונג, גישט שפּור פון פּאַרשױנדע.
 געם שלאָנזשאל. — ⁽⁴⁾ ענדוקאל אין דעם וואַקסעל זױער אױסען. — ⁽⁵⁾ „פּאַר אױנס
 אַ זעױגאָ“, „נאָך אױנס אַ זעױגאָ“, „האַלב אױנס אַ זעױגאָ“. — ⁽⁶⁾ ז' 34. — ⁽⁷⁾ ז'
 3. — ⁽⁸⁾ ז' 29. —

די ענדונגען אָנעמען פֿאַר אַ פֿלעקסיע? זולען די ווילקאַבלעך אַן-
בערהויפט באַטראַכט ווערען אַלס סובסטאַנטיוורטער קאָזוס (רשמיח?)
פֿון נומעראַלע קאַרדינאַלע? —

§ 103 — אַלעקסיע פֿון קאַרדינאַלען? — (1) זעיען מיר באַ קאַרדינאַל-
צאָלען און אַזעלכע אויסדרוקען, ווי:
קרעמעניץ: „גיבויגן און פֿירן“ (1). — שיערלעך: „גיבויגן
און פֿירן, און זעקס, און אַכט“ (1). — דרילמ: „אַגבויגן און
פֿירן“ (1). —
לינעצקו 1.0: „צואַ פֿאַלען און פֿירן“ (1), „און פֿירן צו
זאַמען גיליגט“ —
(2) זעי צו דעם §: ווילמאַנס III (צווייטע העלפֿט) ז' 446. —

§ 104 — אַלעקסיע פֿון פֿרומוניטן. — נ-פֿלעקסיע הובען אייניקע פֿרונו-
מינאַ אַדיעקטיוואַ. — שווי, און קרעמעניץ, למשל:
(a) „דימדלזקע“ מענטשנס אימליק“ (גענויטח סונג טעסק), „דימ-
דלזקע קינדס עלטערן“ (גענויטח סונג געווען): — „כֵּן דימדלזקע
מענטש (אדער: קינד) נישט איין טובה שוין גיטלן“ (ראַטיוו סונג טעסק)
און געווען): — „כֵּן דימדלזקע מענטש נישט אָנקלן“ (טקוואַ-
טיוו סונג טעסק).
(b) ענליך — באַם פֿרונו דעמונסטראַט, „דאַזעלביקאַ“ (1); —
באַ די פֿרונומיט אינטעררוגאַטיוואַ און רעלאַטיוואַ: „וואַס אַראַ“.

(1) פֿאַרגלעך ווילמאַנס III (2-טע העלפֿט) 446. — (2) און: „אין
דרייזן“. אויך: „כֵּן דע צושאַלטן ים קיב און צוועיגן“ (1) און:
„אין דרייזן“. — (3) און: „אין צוואַיגן, אין דראַיגן“. — (4) ז' 31. —
(5) און: „דער מלאך דומה צו שפּילט דעם מת רען בויך און צווייגן“ (ז' 32).
„צואַ ברעכען אַזום אין דרייזן“ (ז' 33). —
(6) פֿרונו דעמונסטראַטיוואַס. — ליפּשיץ 76: דערדלויקער. — אין
„פֿער של ר' אַנשיל“, דף כ"ח ז' ב: „זאת — לאַט לזויג“. — און ווערע: „דאַ-
דאַסיקל (און אופּלע: דעראַסיקע) — דראַסיקע — דאַסדאַסיקע“. — (7) און
„פֿער של ר' אַנשיל“, דף כ"ח ז' ב: „הוא — לער זעלביק“.

- „ווער אַכט“¹); — באַ דו פרובירט רעלאַטיווע: „אַמלאַכט“²;
„יעיד אַר אַ“³), „יעיד אַר אַ“;
(c) „כ׳לוב עימוצונג“ (גוגובס (דאטאוו), „כ׳לוב עימוצונג גיזעין“
(שקוואטוו);
(d) „ר׳לט דעלאַנקט אַ מתנה דים טאַטן אַר אַ“... דים קינד
אַר אַר אַ“ (דאטאוו סינג׳ מאַסק׳ און געווארן); — „ר׳לט באַגעייגנט דים בר׳דאָ
אַר אַר אַ“ (שקוואטוו סינג׳ מאַסק׳). —

§ 105 — (אינמיטלונגען) — 1-n- איז נאָך דו זוויל מאל שוין דערמאנטע
קונסטמען) דו ענדונג פון יודישען אונטערנו. — באַ ליפשיץ: 6;
בלעטערן, האַרן, קעהרן, שאַרן, שערן, שפאַרן; אַילן, היילן,
וועלן, קוועלן, קנעלן, שטעלן; — לויפן, קויפן, שטיפן, שטראַפן,
שלאָפן, שליפן; פּרױוּן, פאַרבלאַוּן; — באַקן, ברױקן, האַקן, לעקן,
קוויקן, קנאַקן; וועיגן, זאַגן, זייגן, ליגן, נאַגן, קלאַגן; ברעכן, זלכן,
לאַכן, קרױכן, שטעכן; — בעטן, בעיטן, האַלטן, היטן, קנעייטן,
שעלטן; באַדן, בינדן, זלדן, לאַדן, רעדן, שניידן; הייסן, וויסן, עסן,
פרעסן, רייסן, שליסן, וואַשן, ווישן, יודישן, לעשן, מישן, נאַשן, קלישן;
בענטשן, גליטשן, ווינטשן, טויטשן, קוועטשן, קנעייטשן; האַלן, וויזן,
לונן, מיזן, געיוזן, שפּיזן; הייצן, זיצן, קרייצן, רייצן, שוויצן, שניצן,
א. א. ה.

1) „וואַסאַרן וויסן?“, וועלאַכט וויסן? — „וואַסאַרן דו וויסן —
געם דאָ“, „געם דאָ וועלאַכט דו וויסן“. — ליפשיץ: 88; האַסער: l.c. 92;
וועלכער (מאַסק׳), וועלכס (געווארן). — ליפשיץ: 8; אַנטלעכער, -ע,
לעכס. — ליפשיץ: 109; יעדער, יעדע, יעדעס. — האַרקאוו: 173; יעדער. —
4) פּרױוּן אונטערנו, אָהן געשליכט. הטרקאוו: 59, דרויוון: 297; אַמער-
צער. — 5) פּרױוּן פּיסעס וויסן. — 6) 60, 83, 199, 208, 218, 218, 8, 34,
92, 186, 199, 212; 111, 181, 211, 212, 214, 215, 166, 146; 55, 63,
83, 115, 186, 199; 92, 93, 95, 113, 128, 183; 64, 93, 112, 181, 201,
213; 61, 61, 82, 84, 199, 217; 51, 59, 95, 111, 206, 217; 84, 91, 140,
167, 205, 214; 89, 91, 108, 110, 123, 131, 189; 62, 68, 91, 103, 186,
199; 82, 90, 111, 121, 133, 218; 85, 90, 201, 205, 209, 217. —

אָנזערקונגן. — דאָס זענען אויך די פירמען פון ערשטער און צוויי-
טער פערון פלוראלים פּרעזענטים אינדוקטיוו און אימפּעראַטיוו;
נאָמינאַט: ווילן (אינ'ם: וועלן). —

§ 106. — 1) די צייטווערטער מיט העברעיִשען שורש טיילען זיך
אין דער הונדזשט אָף צוויי גרופּעס: אין איינער ווערט די אינפּיניטיוו-
ענדונג (נאָך די מיטטהילכער, העלכע זענען אָנגעוויזען אין § 90) אָפּגעשוואַכט
אין -ן, אין דער אַנדערער — נישט. — למשל, אין קרעם ענין:
(a) אוואָרן, אַסערן, דאַבאַרן, כאַוואָרן זאָך, כאַוואָרן מאַסאַרן,
מיסאַרן, פאַטאַרן, פּעיגאַרן, קאַשאַרן, שיקאַרן (1); פּוילן (2); — נויטן,
קויפּן, רוידיפּן (3); ילישווין זאָך, קאַשווין (4); — מאַזיקן, ניוזיקן, סאָפּיקן
זאָך, סיליקן, עיסיקן זאָך (5); אויריגן, געריגן (6); אוילאַכּן, לוישאַכּן (7); —
געטן, מושיפּטן, שעכטן (8); שמאַדן (9); יליחיסן זאָך, מלסן זאָך, מעי-
מיסן, עידיסן זאָך, פאַקנאַסן, קאַסן זאָך, שמלסן (10); אויפּישן, כאַלישן,
כּידושן זאָך, ראַשן (11); אויסשויגן (12).
(b) מאַלגעירן (13); — כאַנפּן, סאַרפּין (14); גאַווין, קאַשווין (15); —
באַטקין, דוויקן זאָך, מייקין, פאַסקין (16); אַריגן, דאַגן (17); אַלכּין (18); —

(1) ספּוּחַאָק־הוואַ: אויַר'ען, אַסר'ען, דפּר'ען, הַבּר'ען זיך,
חזר'ען, מפר'ען, מוסר'ען, פטר'ען, פגר'ען, פשר'ען, שכור'ען (זו"ו, 5, 14,
57, 81, 86, 164, 146, 217, 214, 126, 256). — (2) l.c. 215: פויעל'ען. —
(3) l.c. 1: גראַפּען, פשוט'ען, רוּפּען (184, 125, 242). — (4) l.c. 1: ישוב'ען
זיך, פּתב'ען און פּתב'ענען (113, 127). — (5) l.c. 1: מוּיק'ען, נוּיק'ען, ספּיק'
ען זיך, סלויק'ען, עסק'ען (149, 185, 197, 195, 208). — (6) l.c. 1: הירג'ען,
נהרג'ען (63, 183). — (7) l.c. 1: הולכ'ען, השּכ'ען (63, 97). — (8) l.c. 1: גטי'
ען, משפּט'ען, נשחט'ען (50, 178, 254). — (9) l.c. 1: 260: שפּד'ען. —
(10) l.c. 1: יחוס'ען זיך, מאוס'ען זיך, ממיט'ען, עדות'ען זיך, סאַר'קנס'ען, פּעס'
ען, שמועס'ען (108, 138, 161, 201, 214, 123, 260). — (11) l.c. 1: גפּוש'ען
חלש'ען, חודש'ען זיך, רעש'ען (208, 91, 81, 245). — (12) l.c. 5: —
(13) l.c. 166: מעקח'הרין. — (14) l.c. 1: חנפּ'ען און חנפּ'ענען, שרפּ'ען (93,
267). — (15) l.c. 1: גנב'ען און גנב'ענען, פּתב'ען און פּתב'ענען (54, 127). —
(16) l.c. 1: פּדק'ען און פּדק'ענען, רבּק'ען- און רבּק'ענען זיך, ממיאַן און
ממיאַנען, פּסק'ען און פּסק'ענען (22, 56, 155, 177, 221). — (17) l.c. 1: הרג'ען
און הרג'ענען, רבּה'ן און רבּה'נען (59, 65). — (18) l.c. 1: חלכ'ען און חלכ'ענען (65).

סלידן זאך (1); קאנסין (1); דארשין, יארשין (1); דאראגוני (1); עיצין (1).
 (2) דער הויפטאונטערשיד צווישען די צוויי גרופעס באשטימט אין
 דעם, וואָס די ווערבען פון דער ערשטער הילבען מערסטענטיילס די
 אינפֿיניטיווענדונג אין דער דריטער זילב (נאָכ'ן הילכטון (2), די
 צייטווערטער פון דער צווייטער גרופע — שטענדיק אין דער צווייטער
 זילב נאָך דער געקוועטשטער (6).

אָנמערקונג. — דעם יודישען פֿארשכגעפֿיל וענען אויבער קענטיק, אומאָנ-
 נעם, אומבאַקוועם העברעיִש־שפּאַטיקע ווערבען מיט דער אינפֿיניטיווענדונג אין צוויי-
 טער זילב נאָכ'ן הויכטון. און אין דעם, וואָרשטליך, שפּעקט די דערקלערונג פון דער
 אינפֿיניטיווענדונג, וועלכע וואָרט ווך אין די אויגען און די אָנמערקונגען
 18-14,4 אונטער'ן טעקסט אָף 132: כמעט לעבען אינאיינעם ווערן פון דער גרופע b (9)

(1) 192 l.c. : סוד'ען. — (2) 236 l.c. : קנ'ס'ען און קנ'ס'ענען. — (3) 1 l.c. :
 דר'ש'ען און דר'ש'ענען, יר'ש'ען און יר'ש'ענען (61, 113). — (4) 59 l.c. : דער'
 ב'ז'ען און דער'ב'ז'ענען. — (5) 209 l.c. : ע'צ'ה'ן. —

(6) נאטורליך, די רייד איז דאָ פון די איינמאל 5 קע פֿארמען, נישט פון די
 קומפֿוזיציע מיט איינער פון יענע פֿרעפֿאָזיציעס, וועלכע נעמען איבער דעם הויכטון אָף
 ווך. —

(7) אויסנאָם: „וילן, געמ, שעטן, שמשדן, מ'סן, קנ'ס'ן. —
 אין קאָס'ן און „ראָש'ן" איז דער g לאנג, כמעט איבערלאָנג (ווי פֿאַרמאָלעט). —
 (8) נוך אַ שמוך: דער וואָסל פון דער געקומענער זילב אין די ווערבען פון
 דער ערשטער גרופע און על פֿירוב דעראוינגער, ווי אין דעם העברעיִשען שורש (אין
 דער פֿולקסאָמלויכער, סוגרופֿאָלכער חברה). אין קרעם ענין: אוילאָכ'ן (יודיש) —
 אויליך (העברעיִש) = הולך; און לימע: הילעכ'ן (יודיש) — הילעך (העברעיִש).
 אין די צייטווערטער פון דער צווייטער גרופע, דאָגענען, ווערט דער וואָסל
 פון דער הויכטאָנמער זילב אין העברעיִשען שורש ווער אויפֿן קוואַליטאַטיוו
 געצנדערט; דער אַלכסמהילכער פון דער ערשטער נאָכהויכטאָנמער זילב פֿאַר-
 שווינגט דערצו, און דאָרויך ווערט עס דאָס וואָרט אָרמער מיט אַ זילב אַפֿאַסאָ-
 יהואש 108, 113: יר'ש — יר'ש'ען]. — ווען דער העברעיִשער שורש איז געווען אַוּג-
 זילב'ק, שפּרינגט אַפֿאל דער קוואַליטאַטיוו געענדערטער וואָסל וועגן איבער הויכ-
 טעווערלעכ'ן אַפֿאַס'יהואש 220—221: פֿסק — פֿסק'ען]. —

(9) אַלע צייטווערטער פון דער גרופע וענען צוויי זילב'קע (נאטורליך, נישט
 דעכענעדיק די מעגליכע פֿורזילבען). —

עקונסטרום א פאראלעליזשע דרעוולבוקע (1) פורם, וואָס איז געבילדעט פון דער צווייבלוקער מיט דער הילף פון דער וולב -ענ- (2), וועלכע ווערט ארעננעשטעלט צווישן העברעישען שורש און דער אינפניטיוווענדונג (3). די דרעוולבוקע פארמען איז אין מיל פון מילך ענטער צו הערען, ווי די צווייבלוקע (4). —

(3) צו דער צווייטער גרופע דארפען פארעכענט ווערען אויך יענע פון העברעישע שרשים געבילדעטע ווערבען, וואָס האָבען צווישען וויר-צעל און דער אינפניטיוווענדונג אַ וואָסער גיט איז סלאַווישען סו-פיקס. — אַזוי, באַ ספיוואַק-יהואשׂ: פֿע-ל-בֿת' עווען, לַצ' עווען (5): צבויעיאטשען (6).

§ 107 — אסויקס פון פאראציניזם פּרעטעריזם). (1) שטאַרקע ווערבאַ ביל-דען דעמדוולוקען פארטוציפּו מיט דער ענדונג „ען“, וועלכע ווערט, נאָך די אין § 90 דערמאָנטע מיטהילכער, פאַרקירצט אין -ן. — ג. ב. אין וואַרשע:

(1) אויך גישט רעכענענדיק די פּרוילבן. — (2) אַלוי, מיט אַ נ-סוויקס. — (3) לעצן (ספּ'יהואשׂ 136: לַצ'ען), וואָס באַלאַנגט צו דער גרופע a, הוט אויך אַ פּאַראַלעליזשע פּורם לעצעווען (l.c. לַצ'עווען). — (4) פון די פּורמען מיט דעם נ-סוויקס, וואָס וועגן געבראַכט אַ 132 אין די אָנמערקונגען אונטערן טעקסט, ווערט אין קרעמעניץ גישט געברויכט בלויז: „דאגה' גען“. צו „שׂר'ען“ הוט די קרעמעניצער מונדארט אַ פּאַראַלעליזשע פּורם: „סאַר-סיגין“. — (5) ווי 136, 35, 225. —

(6) די וולב -עוו- (פּ'סוויקס) = דעם פּוילישען -ow-, -y-w- (אין דער ענדונג פון אינפניטיוו ować, -ywać (וועי ד׳ר אַנטוויכט לַעצק׳ l.c. I 314). דעם וו-סוויקס ווען מיר אויך אין רוסישע ווערבען (אין די וולבען -ob-, -ob-, -ив-, -ив- פאר דער אינפניטיוווענדונג -аь-), ווי אויך אין קלויזנרוסישע (אין kupowaty זכ׳). —

(7) אין דער וולב -אַטש- איז פאר אונז דער הערבשלאַר טש-סוויקס, וואָס שטאַמט פון נוממאלען ק-סוויקס. צוואַטשען — פון צוואַצק אַצבויעיאַק (ספּ' יהואשׂ 1225), ווי די פּוילישע łajdaczyć, łajdaczeć (אין פון łajdak, dziwak, ווי די רוסישע дурачить, дурачить, околачивать, чудачить, отуречить, ополячить — פון дуракъ, колачакъ, чудаки, поляки — .typork

גִּילִירְנֵי (1), גִּפְרוֹיֶרְנֵי (אויך: צִיֶּגְפְרוֹיֶרְנֵי א. ש. ו.ו.), פֶּאָלִירְנֵי, גִּי-
שווירְנֵי, גִּישׁוּוֹלְנֵי (2), גִּיפּוֹלְנֵי (3), גִּיקוּוֹלְנֵי (4), גִּישׁוּוֹלְנֵי (5); — באַדֶּרְפֵּנֵי (6)
(אויך: גִּידֶרְפֵּנֵי), גִּיהוֹלְפֵּנֵי, גִּיווֹרְפֵּנֵי, גִּיטְרֶפֿנֵי, גִּילֶפֿנֵי, גִּירְפֵּנֵי (7),

(1) אויך אין דרױלמֶש, אױפֶּאָלֶע, סױמפּױלנֶע. — אין טאַרלע; גִּייעִעט;
אין קרעמעניץ: גִּייעִאַט. — אין יוזעפּױה (לובל, ג., פּױלע. א.): גִּייעִעט
(אין נױטראַלער פּרױע; למשל: „ס׳מױק האט שױן גִּייעִעט“) און גִּילִירְנֵי (אין פּרעג-
זאץ: „ס׳מױק האט שױן גִּילִירְנֵי?“). — אױנפֶּינֶטױן: יעִירְנֵי (אין סױמפּױלנֶע; יִירְנֵי). —
(2) אויך אין קרעמעניץ, דרױלמֶש, טאַרלע, יוזעפּױה, אױפֶּאָלֶע, סױמפּױלנֶע אױי-
אױנפֶּ: פֶּרְלִירְנֵי (ועלמען אפילו עפּטער: גִּפְרוֹיֶרְנֵי וועירְנֵי דרױלמֶש, טאַרלע, אױפֶּאָלֶע,
סױמפּױלנֶע א. ש. ו.ו.), פֶּאָלִירְנֵי (סױמפּױלנֶע; פֶּע־לִירְנֵי), שױועירְנֵי, שױערְנֵי. —
(3) אויך אין גער, דרױלמֶש, טאַרלע, יוזעפּױה, אױפֶּאָלֶע, סױמפּױלנֶע. — אױנפֶּ:
גִּיפּעֶלְנֵי (וואַרשע, גער, יוזעפּױה, סױמפּױלנֶע), גִּיפּעֶלְנֵי (דרױלמֶש, טאַרלע). — אין
קרעמעניץ דער פּאַרמֶ' גלחך דעם אױנפֶּ: גִּיפּעֶלְנֵי (לױפּױן 71, אױנפֶּ: גֶע-
פּעֶלְנֵי).

(4) ד. ה. „געפּױט ויך, צופּױדען געווען, הנאה געהאַט“. אין דרױלמֶש, טאַר-
לע, יוזעפּױה, אױפֶּאָלֶע, סױמפּױלנֶע — ווױ אין וואַרשע. — אין קרעמעניץ און דער
ווערב שױאך (פּאַרמֶ: גִּיקוּוֹעֶלְט). לִינֶע צױקױ, I. c. ז' 53: „אין גִּיקוּוֹעֶלְט“. —
אױנפֶּ: קוּוֹעֶלְנֵי (וואַרשע, יוזעפּױה, אױפֶּאָלֶע, סױמפּױלנֶע, קרעמעניץ), קוּוֹעֶלְנֵי (דרױלמֶש,
טאַרלע). —

(5) אויך אין דרױלמֶש, טאַרלע, יוזעפּױה, אױפֶּאָלֶע, סױמפּױלנֶע, קולֶנֶע, קרעמע-
ניץ. — אױנפֶּ: גִּישׁוּוֹלְנֵי וועירְנֵי (וואַרשע, דרױלמֶש, טאַרלע, יוזעפּױה, אױפֶּאָלֶע, סױמפּױל-
נֶע, קרעמעניץ); גִּישׁוּוֹלְנֵי ווערְנֵי (קולֶנֶע); שױועֶלְנֵי (אין דרױלמֶש (אפילו ועלמען
געפּױכט)); גִּישׁוּוֹלְנֵי (סֶבֶטשױען). —

(6) אויך: בעדֶרְפֵּנֵי, בִּדֶּרְפֵּנֵי (געדֶרְפֵּנֵי, גִּדֶּרְפֵּנֵי). — דער ווערב און
שטאַק אויך אין רשדױפּױן, יוזעפּױה, אױפֶּאָלֶע, רשדױן, פּאַרמֶשױה, דרױלמֶש, טאַרלע.
אױנפֶּ: באַדאַרְפֵּנֵי (עפּטער: בעדאַרְפֵּנֵי, בִּדאַרְפֵּנֵי, באַדאַרְפֵּנֵי, דאַרְפֵּנֵי). — אין
קרעמעניץ: באַדאַפֶּט, גִּידאַפֶּט (אױנפֶּ: באַדאַפֶּט, דאַפֶּט). — אין סױמפּױלנֶע
און דער ווערב לַגֶּפּױ אומבאַקאַנט. —

(7) אױנפֶּ: העֶלְפֵּנֵי (אין דרױלמֶש, טאַרלע; העֶלְפֵּנֵי, וואַרְפֵּנֵי (אין קרעמעניץ;
וואַרְפֵּנֵי), טרעפֶּנֵי, לִיפֶּנֵי, רִפֶּנֵי. — רִי פּאַרמֶ' אין דרױלמֶש, טאַרלע, יוזעפּױה,
אױפֶּאָלֶע, סױמפּױלנֶע, קרעמעניץ — ווױ אין וואַרשע. —

באַשאַפֿן¹, גישלאָפֿן²; — גימולקן³, דאַשרוקן⁴; (אויך: גישרוקן, איבוגישרוקן א. שו. וועטער); גיטרעאַנגן⁵, גילעייגן⁶, גימלויגן⁷.

¹ „גוט הוט בשששטן הימו אין עיום“ — אינפֿ: באַשאַפֿן, בעשאַפֿן, בישאַפֿן, ב'שאַפֿן. — אין דרילמש, מאַרלע, יועפּוּו, אופּאלע, סומפּולנע — ווי אין ווערשע. — אין קרעמעניץ: באַשאַפֿן.

ניך: אין קרעמעניץ: אַשאַפֿן (למשל, „אַשפּן די דינמאַ“, ד. ה. אַוואָנען איר פּון דער שטעלע) — אַגישאַפּט אין דרילמש, יועפּוּו, אופּאלע: אַאַשאַפּט, (אַאַפּ-שאַפּט, אַאַשאַפּט) — אַאַגישאַפּט (אַאַפּגישאַפּט, אַאַגישאַפּט); שאַפּט זאַך „מיט עימיץ“, ד. ה. גבען אים באַפעילען, פּאַראַרדנונגען, שליחות'ן; שרומשיקען אים (דער הערב דרוקט נעוויגליך אויס די באַצוינג מן גרעטערען צום קלענערען, פּון שטאַרקערען צום שוואַכערען, פּון אויטורישע צום אַפּהענגיקען, וואָס שפּאַסט זיך מיט פּיר'ן 5'גין נישט דען פּאַרש'ן) — ענטפּערט מען אַף אַ באַפּעל פּון איינעם, וואָס הוט נישט קיין רעכט זיך צו הענדען אין באַפעילערשען (ווי) — גישאַפּט (אין דרילמש, אין יועפּוּו, אופּאלע: „שאַפּטן זעך — גישאַפּט“). — אין ווערשע, אין דרילמש, אין יועפּוּו, אופּאלע: שאַפּט (ליווערן, צושאַפּעלען, אויפּובאַנען, אויסגע-פּינען, קרויגען, פּאַר זיך אודער פּאַר עמיצען) — גישאַפּט.

² אויך אין דרילמש, מאַרלע, יועפּוּו, אופּאלע, סומפּולנע. — אינפֿ: שלאַפּן. — אין קרעמעניץ: שלאַפּן — גישלאַפּן.

³ אויך אין דרילמש, מאַרלע, יועפּוּו, אופּאלע, סומפּולנע, שיעדלעץ. — אין קרעמעניץ: גימעלקט. — אינפֿ: מעלקן (אין דרילמש, מאַרלע, יועפּוּו: מעליקן). — ⁴ אויך אין שיעדלעץ. קרעמעניץ. אין דרילמש, מאַרלע, יועפּוּו, אופּאלע: דעשרוקן. — אין סומפּולנע: דעשרוקן. — אינפֿ: דאַשרעקן (רע-דע-ר). —

⁵ אויך אין דרילמש, מאַרלע, יועפּוּו, אופּאלע, סומפּולנע, שיעדלעץ, קרעמע-ניץ (אין די לעצטע 2 שפּאַרט — מיט אויפּאַכער לענג). — ⁶ אויך אין דרילמש, מאַרלע, יועפּוּו, אופּאלע, סומפּולנע — אין קרעמעניץ: גילייגן. — אינפֿ: (איבעראַל): לייגן.

⁷ אינפֿ: פּליצע. — אין דרילמש, מאַרלע, אופּאלע — ווי אין ווער-שע. — אין יועפּוּו: פּליצע. אים איבערקורצען קיים-קיים נאָאָלירשען אויסלויש-וויקאַל (צווישען e און ו). — אין סומפּולנע: פּליצען (מער נישט ווי מיט אַ פּינאַלע פּון ו). — אין קרעמעניץ: פּליצין (פּאַרש'ן) — ווי אין ווערשע. —

גינצוואָאָגן¹ , גינצלינג² , גיקרינג³ , גישלאָאָגן⁴ , גישפּינג⁵ , גי-
שווינג⁶ , גישרינג⁷ ; גיברוכֿן , גישטוכֿן , גיקרוכֿן⁸ ; — גיבראָאָטג⁹ ,

¹ אינפֿ' : צוואָאָגן . אין דרילטש , מאַרלע , יועפּוה , אומשלע , סומפּולנע —

זיז אין חרשע . — אין קרעמעניץ : צאָגן — גיצאָגן . —

² אינפֿ' : צילע . דרילטש , מאַרלע , אומשלע — זיז חרשע . — קרעמ' :

ציפֿן — גינצלינג . — אין יזעפּוה : צילע (ענדוואָסל ווער רעדוואָרט , און קוים

קוים געווען מיט גאָלדען טעמער) . אין סומפּולנע : צילען (אין אויסלויט מער נישט

זיז ש שפּען אַ לינדער אָסקלענג פון גאָלד) . —

³ אינפֿ' : קרינג . ד. ה. דערהאַלטען , בעקומען . אין מאַרלע , קרעמע-

ניץ , מאַרטיש , קולניע — זיז אין חרשע . — אין דרילטש , יזעפּוה :

קרינג — גיקרינג . — אין אומשלע , סומפּולנע : קרינג — גיקרינג . — און גע-

טוויש : פּאַרט גיקרונג . אין טרעם : גיקריקט . — (אומגע , אין חרשע : קרינג זיך

(שפּען זיך) — גיקריק ציך ; אין קרעמעניץ : קרינג זאָך — גיקריק צאָך ; אין

דרילטש , יועפּוה : קרינג זעך — גיקריק צעך ; אין סומפּולנע : קרינג זעך —

גיקריק צעך . —

⁴ אינפֿ' : שלאָאָגן . דרילטש , מאַרלע , יועפּוה , אומשלע , סומפּולנע , קרעמע-

ניץ — זיז חרשע (אין קרעמ' — מיט איינפּאַכער לענג) . —

⁵ דרילטש , מאַרלע , יועפּוה , אומשלע , סומפּולנע , קרעמעניץ — זיז חרשע . —

אינפֿ' : שפּיע . (סומפּולנע : שפּאַאָ (מיט אַ קוים פּאַנעמבאַר פּונטלע פון גאָלד

אין אויסלויט) ; קרעמעניץ : שפּיען . — אין קולניע : שפּיען — גישפּינג . —

⁶ אויך אין דרילטש , מאַרלע , יועפּוה , אומשלע , סומפּולנע , קרעמעניץ . אינפֿ' :

שוואָאָגן (אין די פּויליש-יודישע מ"ם) , שוואָנג (אין קרעמ') . —

⁷ אויך אין דרילטש , מאַרלע , יועפּוה , אומשלע , סומפּולנע , קרעמעניץ .

אינפֿ' : שרייע (אין סומפּולנע : שראָאָ (מיט אַ קוים פּאַנעמבאַרען נאָכפּלענג

פון פּאַרשעווענעם גאָלד) ; אין קרעמעניץ : שרייען . — אין קולניע : שרייען

— גישרינג . —

⁸ אויך אין דרילטש , מאַרלע , יועפּוה , אומשלע , סומפּולנע , קרעמעניץ . —

אינפֿ' : ברעכֿן , שטאַכֿן (חרשע , דרילטש , מאַרלע , יועפּוה , אומשלע) , ברעכֿן ,

שטעכֿן (קרעמעניץ , סומפּולנע) ; קריכֿן (בלויז אין דרילטש : קריכֿן) . —

⁹ אויך אין דרילטש , מאַרלע , יועפּוה , אומשלע , סומפּולנע . — אינפֿ' :

בראָאָטג . — אין קרעמעניץ — זיז חרשע , גור מיט איינפּאַכער לענג . —

גיבראָאָטן (1), גיזוטן (2), גיליטן, גישנאָטן; גיבאָאָדן (3); אָאָגישליסן (4), גיביסן (5), גיגולסן, גיגעסן (6), גיזעסן (7), גיפרעסן, גיריסן, פאָשלוסן.

(1) אויך און קינסק, דרילטש (און דרילטש אפילו עפמער: גיראָאָטן), טארלע, יוזעפּוה, אוּפּאַלע, ווישענרוד. — און סומפּולנע: גיראָאָטן. — [אין קרעמעניץ: גיראָאָטן (אינפ' און פארט'); און קולגע (און בכלל אין די לויט-ווישע מ"ם): גירלט (אינפ' און פארט)].

די פרוּויל גי- (דעטשיש: ge-) איז באַראַקטערירט מיט פאַר דעם צווייטן פאַרטייל ציפּ. אובער ווערען מיט די פּרעפּוזיציעס גי-, באַ-, אַנט-, דאַ- (דער-), פאַ- (פאַר-), צי- (צו-) באַקומען שוין נישט און פאַרטיילט פּרעטעריט דידוּקע פּרוּוילב (וועי: Prof. Dr. Otto Lyon, „Deutsche Grammatik“. Samm- dung Göschel, Leipzig 1908. — s. 93 מען פיר אויסנאָמען. צו „גיראָאָטן“ (אין די אָנגעוויזענע שטערט) — שלם צווייטער פאַרטייל: „גיראָאָטן“ (אויסגעשריבן, אובער: גיראָאָטן). אין וואַרשע, יו- זעפּוה, אוּפּאַלע אויך: גיבראָמט (פון „גיבראָמט“). — ענלעך אין דעטשישע מ"ם: וויי, אין: I.c. gegwent, gegreut, gehört: Pernegg (בעהאַנהעל. 272). —

(2) אויך אין דרילטש, טארלע, יוזעפּוה, אוּפּאַלע, קרעמעניץ. — אינפ': זילדן. — נאָן סומפּולנע ווערט דער ווערב נישט געברויכט]. — (3) אויך אין דרילטש, טארלע, יוזעפּוה, אוּפּאַלע, סומפּולנע, קרעמעניץ, אינפ':

לעָדן, שנאָדן, באָדן (און די וויליש-יוד' מ"ם מיט איבערלענג). — (4) אויך אין דרילטש, טארלע, יוזעפּוה, אוּפּאַלע, סומפּולנע, קרע- מעניץ, אין דעם רעדענספּראַכליכען אויסדרוק, וואָס איז געברעכט אויבען שף ו' 101, אין דער אָנפ' 5 אונטער'ן טעקסט.

אין „ספר של ר' שניאל" דף יג ו' ה: „בלו — זי זיין ור שליסין (דברים כט ד)"; „לבלות — לו ור שליסין (תלוי' טז טו)". — וויצענהוי- זען I.c. ועצם-אויבער די צוויי פּארטען: „זיין פאַר שליסין" (בא' אים: דברים כ"ט ה').

ווערט פאַר שליסין". — און וואַרשע, טארלע, יוזעפּוה, אוּפּאַלע, סומפּולנע: גישליסן (פּעדערן). (5) אויך אין דרילטש, טארלע, יוזעפּוה, אוּפּאַלע, סומפּולנע, קרעמעניץ, אינפ': באָסן (און די וויליש-יוד' מ"ם מיט איבערלענג). — (6) אויך אין דרילטש, טארלע, יוזעפּוה, אוּפּאַלע, סומפּולנע, קרעמעניץ, אינפ': גליסן, עסן. — (7) „גיועסן אין שווישק" (די באַקאַנטע וואַרשעווער תּפּיסה, ווי אַרעסטאַנטען

גישמוסנג; גיוואשנג, פאלושנג; גובלאָנג, גוויזונג; גיוואַלצנג, גישמולצנג (זכ').

פּאַמערקונג. — אין קרעמעניז פארטויצונג: גיבלינג, גויצלינג, גוישלינג, פאַשווינדנג (אינפוינטיווי: בינדנג, צינדנג, שוינדנג, פאַשווינדנג). — אין הארשע, אין יזעפוו — פארט: גיבין, גויצין, גישין (אינפוי: בין, צין, שין), אבער פאַשווינדנג (פארט' און אינפ'). — אין דרילמש: גיבין, גויצין (צו בין, צין), אבער: גוישלינג, פאַשווינדנג (צו שוינדנג, פאַשווינדנג). — אין טארלע: גיבין, גויצין, גישין, פאַשווינג (אינפ': בין, צין, שין, פאַשווינג). — די פארקירצטע פארמען זענען רעזולטאט דערפון, וואָס ד-הוט זיך אָס-י-מילרמ מיט דעם ג-וואָס פאר אים (4).

אין אומשילע: גוישלינג (צו: שין); אָאָגויצין (צו: צין) ועפער: גוישלינג (צו: צינדנג) — מיט שטארק אָפגעשוואַכטען [d] — אבער גיבלינג (צו: בינדנג) אים שקים הערפארשען שטעלען פון [d] (5). — אין סוממולגע: צעלגינג (פארט) —

זיצען ביי צום פרוצעס). אין אנדערע פאלען: גויצנג (למשל: „גויצן אפין וועיגלין, זכ'). — אין נישטעטל (פעטרוק, ג), דרילמש, טארלע, יזעפוו, אומשילע, סוממולגע, שיערלעך, קולגע און פורם: גוועסנג. — אין קרעמעניז און פורם: גויצנג. — אינפ' (איבערשיל): זויצנג. —

(1) איך אין דרילמש, טארלע, יזעפוו, אומשילע, סוממולגע, קרעמעניז. — אינפ': פרעסנג, ראַסנג, פאַשליסנג (אין סוממולגע: פער-), שמאַסנג, וואַשנג, פאַלעשנג, בליצנג, וואַלצנג, זאלצנג, שמעלצנג (אין די פויל-יוד' ס"ם אָ און אָ אומערלענג-בען). —

(2) מיט זייער שחאכען ד-ד. — דאָס וורט אין דערהויפט אין שראך פון דער באַסע, ווי סיועט-אויס, ניי, — ווערט דערזיער געברויכט מיט דער געוויינלעכער לנג-טערמישער ענדונג. —

(3) זעלשטענער: גוישלינג, גויצלינג (צו: בינדנג, צינדנג). —
 (4) אזוי: בינדנג — פינגנג — בין. —
 (5) אבער פאַשווינדנג (אפילו זעלשטען געברויכט). — (6) דער אויסלויטנג-זייער פול, קלינגענדיק און חילפיק. ווי פארשוואַכט: דער d פארשוואַנדען, און דער נאָוול-וואָס פאר אים, מיט דעם ג, וואָס גאָר אים, געטרופען זיך, און ווערען אויסגע-שארבען צוזאמען (אבער נישט ווי אַז' איינפאַכטיקע, נאר ווי אַ פאַרשפּאַרקטע קוואַנט-מיט). —

בינ' (אוינפ') אָאָנגיצינ' (צינ' ; גישינ') — שינ' (1) .

אין גער : אָאָנינע (אוינפ') — אָאָגינינע (פארט') ; — אין ג' שר ווילין : שינו (אוינפ') — גישינ' (פארט') . — אין די פירמען פארלירט (נאך רער טיילונגען פון ד- ביט דעם -1, וואָס פאר אים) דער אויסלויט-נ' דעם אונטערשיידן פארקערט אין פאלט-אָפּ (לויט'ן כלל, וואָס וועט באהאנדעלט ווערען וועטער, אין קאמפליקטעל ווערען בארעכט פון גיטונגען ארדנדיקען נ' אין פרייען אויסלויט פון אומבאשונדער ענד-וילג), איבערלויבענדיק נאך זיך א וויקסל . —

2) די צייטווערטער מיט העברעישען שורש זענען אין יידיש-שען, אַלס כלל, שוואַך, בלויז „שעכטנ'“ (אויף אַ שטאַרקער ווערב. זיין פארטיציפ' פּרעטעריט: „נ' שוכטנ'“ (ווערשע, דריליש, טארע, יועפּוה, איטשיל) . —

§ 108 — וענדונג פון פרעזענס און אימפעראטיוו . — נ' איז די ענדונג פון ערשטער פּערזון סינגולאַריס פּרעזענטס און פון צווייטער פּערזון סינגולאַריס אימפעראטיוו באַ די ווערבאָ מיט נ-סופּיקס, ד. ה. באַ אַזעלכע צייטווערטער, וווּ (און קרעם עניצער אראַנסקרוציע, למשל) : גיזעג' - נ' , דאָווינ' , וואָרינינ' , טריקינינ' , לעיקינינ' , לערינינ' .

(1) א שוועכער שאַמען פון פארשוונדערדיקען אַ און אַ מילדער אויסלויטונגזאל .
(2) אין נורמאלען רעדען הערט זיך גור אַ געדעכטער, געוויקסער, הילכוסער, נישטל באַ לענגסטען רעדען, קען מען, גוט אנטהערענדיק זיך, אויפגעמען זי אַ גאָר לינגען הייר פון אַ d אין פון אַ נ' . —

(3) ספ' יהואש : 254 ; שחט'ען ; גולוב : 353 ; שחט'ן ; אַזע-לאַלעמאַנט IV : 466 ; שוּחטן (schochten) ; שטערן : 72 ; schächten — אין וואַרשע, דריליש, טארע, יועפּוה, איטשיל ; שאַכטן און טארע : „שאַכטן אַנ' אים“, „קילגן ס'עק' אַ“ . — (4) ספ' יהואש : l.c. ; גע'שחט'ען ; גולוב : l.c. ; גע'שחט'ן . —
(5) באַ ליפשיצן (עוואָס אַלגעמינער אויסגעלוינט) זי : 70, 74, 89, 106, 115, 116, 140, 172, 206, 206 . —

(6) אין „ס' של ר' אַנשיל“ דף מ"ט : „וַיִּקְהָשׁוּ“ — זי אַ ווערן לייקינן (דברים לז כט) ; — גע' הוצעה זייען : l.c. ; „ווערן ליגן פאַר זאַנן“ . —
(7) „ס' של ר' אַנשיל“ דף נ"ה ז' b : „וַיִּלְמְדוּן“ — זי זולן לערנן (דברים ד י"ט) ; — הוצעה זייען : l.c. ; „יאַ זולן לערנן“ .

עפֿונן, צייכונגן, רעיגונגן, רעכונגן).
 שווי (אין קרעמעניץ): „עך גיזעייגן זאך, עך דא וו, וואָרנ, טרי-
 קנ, לעיקנ, לערנ, עפֿנ, ציכנ, רעכנ.
 און: גיזעייגן זאך! — דא וו! — וואָרנ! — טריקנ! —
 לעיקנ! — א. א. וו. —

אַנטערקונג — ווילמאננס II 101 — 102 וויטאָן, אַז אַזעלכע הערבא
 חובען דעם ג-סופֿיקס פון די גוטנא, פון העלכע ווי זענען געבילדעט.
 שווי, גומש (rignjan, אה״ד (rëgonôn) — פון גומישען (rign, אה״ד
 (rëgan) : גומש (laugnjan, אה״ד (lougnen) — פון גומישען
 (jana laugns, אה״ד (röhhanôn) אַנגעלועקטש (reconian, גירער-
 דיטשיש (rekenen) — צום אה״ד (röhhan) *מיטעלגירערדיטשישען (rēken
 גה״ד אין די צאל פון אַזעלכע הערבאן נישט גרויס. —

§ 109 — אויך באַ ווערבען מיט העברעיִשען שטאַט אַזוי. — זײַ לוזען
 זיך אינטעלען אין צוויי גרופֿעס:
 1) א טייל אַזעלכע ווערבען הילפען דעם ג-סופֿיקס באַקומען שוין

(¹) „ס׳ של ר׳ אַנשיל“ דף ג׳ו׳ ב: „הַמְטִיר — טר טַטֵט רעגנן
 (בראשית ב ה)“, „אַמְטִיר — אויך מך רעגנן“ (יהוקאל לח בב); דף ג׳ה׳:
 „הַמְטִירְתִּי — אויך טוה רעגנן (עמוס ד ו)“; — הײַצענדיזען l.c.:
 „דער האַט לאַזן רעגניק׳, וויל אויך לאַזן רעגניק׳, אױך וויל מאַכן
 רעגניק׳“ — יקוחאל בל׳ז אין זען תנך-אויבערזעצונג: „אויך ווער טון רעגניק׳“
 (יהוקאל ל׳ח ב׳ב), „אױך האַב טאָן רעגניק׳“ (עמוס ד׳ו). —

(²) „ס׳ של ר׳ אַנשיל“ דף מ׳א׳ ז׳ ב: „הַשֵּׁב — ער זאל רעכנן (ויקרא
 כו ב)“; — הײַצענדיזען l.c.: „זאל מאַן רעכנן“.
 (³) „רעגעבען“, אַלס אומגעווענליכער הערב, הערט און ערשטער פֿערזון
 נישט געברויכט. הען שוין — אין גור און פֿאַרבנדונג פֿינט „ג׳ו׳“, „לוזען“ אודער
 „מאַכען“ (זעי אָנמ׳ I). —

(⁴) ציטוואָרט: „רעגעבען“. — (⁵) סובסטאַנטיו: „רעגעבן“. — (⁶) ציט-
 וואָרט: „לױקענען“. — (⁷) אַדיעקט: „פֿאַרברענען“. — (⁸) ציטוואָרט: „רע-
 געבען“. — (⁹) אַדיעקט: „מאַן ריכטן אַקען צושטאַנד, אין גוטער אָרד-
 נונג“. —

העברעישען שורש. — אזוי (אין דער קרעמעניצער אויסשפראך): אַקשוי-
 בּוּן (1) (ואך), באַטחיבּוּן (2), דאַרשויבּוּן (3), דֶּבֶלְבוּן (4), יאַכְסוּ-
 בּוּן (5) (ואך), כאַקרוּבּוּן (6), פּאַמאַשקוּבּוּן (7), קאַסבּוּן (8) (ואך), שאַט-
 בּוּן (9). — דידלויקע צייטווערטער טראָגען-אַדורך דעם נ-סופּוקס דורך
 די גאַנצע קוּבּוּגאַציע. אַלזו, ערשטע פּערוּן סינג' פּרעז' (אין קרעמעניץ):
 „עך אַקשױ (ואך), באַטכּוּג, דאַרשױ (10), דֶּבֶלְכּוּג, יאַכְסױ (ואך),
 כאַקרױ (ואך), פּאַמאַשקױ, קאַסױ (11) (ואך), שאַטכּוּג; צווייטע
 פּערוּן סינג' אימפּעראַטױ: „אַקשױ (ואך) ! — באַטכּוּג ! — דאַרשױ (12) !“
 — א. א. ה.

אַנטיקראָנדיג. — אין דעם שישען ייִדיש (לויט שוועלשלאַלעמאַנט IV) —
 העברעיִש-שטאַטיקע ווערען טיט נ-סופּוקס, העלכען ווי הובען צו פאַרדראַנקען דעם
 לשון-קורשדיקען וורצעל: דרשױן (13) (darschen), לוכּוּן (14) (duchuen),
 משכּוּן (15) (mäschenen); אין: חלפּוּן (16) (chalphenen), חשכּוּן (17)

- (1) ספּוּאַק-יהוּאַש 210: עקלשױבּוּן זיך (צום הויפּטוורט עקלשױן). —
 (2) I. c. 21: בֶּרֶחֶבּוּן (צום ה"ו בֶּרֶחֶן). —
 (3) I. c. 61: בֶּרֶשׁ'ענען (ריכטיקער וולט געהען: בֶּרֶשׁ'ען) — פּוּן ה"ו
 בֶּרֶשׁ'ן (אויבער: בֶּרֶשׁ'ען) — פּוּן הערב בֶּרֶשׁ' (מלון" 182), אודער, גיכער, פּוּן ה"ח
 בֶּרֶשׁ', בֶּרֶשׁ'הוּ. —
 (4) I. c. 57: דוּכְבּוּן (פּוּן דוּכְן, דוּכְנאַ (עסטרעדע); זעו „מלון" 162). —
 (5) I. c. 109: יחֶכְבּוּן זיך (פּוּן ה"ו יחֶכְן). — (6) I. c. 95: תְּקַרְבּוּן זיך (פּוּן ה"ו
 תְּקַרְן). — (7) I. c. XXIII: פאַר'משכּוּבּוּן (פּוּן ה"ו מִשְׁכּוּן (I. c. 176)). —
 (8) I. c. 123: בֶּעֲסָבּוּן (פּוּן נומען בֶּעֲסָן) (אויבער קאַסױ (בֶּעֲסָ'ען) — פּוּן
 נומען בֶּעֲסוּן). —
 (9) I. c. 250: יִשְׁרָבּוּן (פּוּן ה"ו יִשְׁרָבּן). — (אין „גאַסבּוּן" (I. c. 191):
 נִתְבַּעֲן) איז דער נאָמעל און אָנלויט פּוּן דער ענדוולב — אורנאַטיווער פּוּל פּוּן וורצעל
 בֶּתַן „מלון" 729). —
 (10) פּאַרשלאַלעשע פּורם: „עך דאַרשױ (צום אינפּיניטיוו „דאַרשױן"). —
 (11) עפּפּער: „עך קאַסױ (צום אינפּי: בֶּעֲסָן). — (12) אודער: „דאַרשױן
 (זעו אָנפּ' 10). —
 (13) זי 355. צום נומען דרשױן (darschan). — (14) זי 353. — (15) זי 168.
 צום נומען משכּוּן (maschkon). — (16) זי 370. צום נומען חלפּוּן (chalphan)
 אַזווייטער ווערעלעך סובּסטאַנטיוו: חלפּכּר (chalphener). — (17) זי 373. צום
 נומען חשכּוּן (cheschbon). —

(cheschbenen), כּוּצֵבֵן⁽¹⁾ (kaswenen), מֵיכֵיבֵן⁽²⁾ (minjnen), סֶרְחֵנֵן⁽³⁾ (sarchenen), לֶחְקֵן⁽⁴⁾ (zachkenen), רֶלְחֵן⁽⁵⁾ (rozchenen) — בַּשֵּׁ שְׂמֵרֵנֵעַן⁽⁶⁾: askene, darschene, kisfene, laidene⁽⁷⁾, sruchene, maschkene (שְׂרֻחֵקֵן⁽⁸⁾), zechkene (שְׂזֵחֵקֵן⁽⁹⁾)⁽¹¹⁾ .

2) צו דער צווייטער גרופע געהערען די ווערבען, וואָס דערהאַל-טען דעם נאָסוויקס ערשט אין ייִדישען געשטאַלט, ד. ה. יענע צייטווערטער, פון וועלכע ס'איז שוין די רייד געווען אויבען אָף ז' 133 אין דער אָנמערקונג און טעקסט⁽¹²⁾. — זײַער קוּניגאַציע שטעלט-פֿור צוויי

1) ז' 389. צום נומען כּוּצֵן (kaswon) | אויבער הערב כּוּצֵן (kaswen) — צום נומען כּוּצֵן (kosow). — ז' 404. צום נומען מֵיכֵן (minjon) | פֿון ווירעל „מֵינֵה“ . — ז' 420. צום נומ' סֶרְחֵן (sarchan) | פֿון שורש „סֶרְחֵן“ . — ז' 441. צום נומען לֶחְקֵן (zachkan), פֿון שורש „צַחֵק“ . | צווייטער ווערב' סובסט: | לֶחְקֵנֶר (zachkener) . —

5) ז' 458. צום נומען רֶלְחֵן (razchon) | פֿון ווירעל „רֶזְחֵן“ . —

6) אין נחֵן (nossen), טענֵן (tainen), יֶשֶׁן (joschnen), הַמֵּתֵן (hamtenen), סִימֵן (simmenen), עֶשֶׁן (oschenen) [1. c. 376, 384, 406, 418, 430] איז דער אָנלויטנאָואַל פֿון דער ענדוולב — אויגנאָנשער פֿייל נון העברעיִשען שטאַם | מֵתֵן, טֵעֵן, יֶשֶׁן, הַמֵּתֵן, סִימֵן, עֶשֶׁן „מֵלֵן“ 729, 737, 406, 208, 770, 1899] . —

7) 1. c. 161, 30, 46, 49, 53, 78, 83 | דער אויסלויטנאָואַל בַּשֵּׁ די חמטערדיקע ווערבען אָפּגעפֿאַלען לויט'ן כּלל, וואָס הערט באַהאַנדעלע שפּעטער און קאַפּטעל הע-גען „אַפּפּאַל פֿון קוּנאָנאָמאַשען-ן“ (און דער אומגאַטונמער ענדוולב) . — 8) פֿון „עֶשֶׁן“ . — 9) פֿון „כּוּצֵן“ . — 10) פֿון „לֵמֵדֵן“ . —

11) אין makwenę, hamtene, nossene (פֿליעסען זיך, אויפּמערקטע זינען) | [mechafene =] mekatene, mefarsene (פֿאַרקלענערן), metargene (מֵי), בערוענען), oschene, veraumene (פֿאַרשטויִן), zajene (מֵאַלען) [1. c. 27, 38, 52, 56, 57, 58, 60, 67, 82, 83] איז דער אָנלויטנאָואַל פֿון דער ענדוולב — אויגנאָנשער פֿייל פֿון הערבשטען שטאַם | מֵתֵן, הַמֵּתֵן, מֵן, פֿרֶסֶן, קֵמֵן, פֿרֶגֶם, עֶשֶׁן, אָמֵן, צֵן „מֵלֵן“ 729, 208, 423, 970, 1026, 1199, 899, 40, 992] . — 12) ועי אויך: ז' 132, אָנמ' 14 — 18 אונטער'ן טעקסט: ז' 133, אָנמ' 2- —

4 אונטער'ן טעקסט .

פארזאלעלישע פארדיגמעס: מיט דעם נ-סופיקס און אָהן אים .
 אלוז, 1-מע פערדון סינג' פּרעז' און 2-מע ס' סינג' אימפּערטיב' (אין
 קרעמעניצער אויסשפראך): קאַסונג¹, כאַנפּג¹, סאַרפּג¹, גאַנוו¹,
 באַטקנ¹, דוועיקן זאַך², מעיקנ², פאַסקנ², אַרגנ², דאַג², אַל-
 כנ², קאַנסנ², יאַרשנ²; — און: קאַסוו³, כאַנפּו³, סאַרפּו³, גאַנ-
 ווו³, באַטקי³, דוועיקן זאַך³, מעיקי³, פאַסקי³, אַרגי³, דאַגי³.
 אַלכין⁴, קאַנסין⁴, יאַרשין⁴ .

די ערשטע פּורם הוט סובאַנטישען נאָמאַל אין אויסליזש, האָט דער אינגל-
 נישוו פון דוועלבוקע ציטווערטער [אין צווייזלבוקען געשטאַלט (ד. ה. אין דער פּורם
 אָהן דעם נ-סופיקס) — פּונקט מיט דעמאָניקעס לויטבאַשטאַנד!] גייט אויס אָף קו-נ-
 סובאַנט! — דורך מידע-אויס די לעבעדיקע סונדאַרט (אַלענפאַלס, פּאַר דער קרע-
 מעניצער גילט די באַזעכטונג, ווי אָנגעהווען, דורכויס), ווי מעגליך, די ערשטע
 פּורמען, באַזעצערדיק גערענער די צווייטע (מיט וויקאַלישען אויסליזש) נור אין איינצעל-
 גע ביישפּילען ווערען גלייך געברויכט ביינע פּורמען [נאַטירליך, די פּאַרהעלעטענישען,
 אין דער הינזיכט, זענען געווען פּאַרשודען לויט די מ"מ] .

אָבמערקונג . — טקענען-זשע, פּון אינפּינזש? ווענען סופּולע-
 רישער די פּורמען מיט'ן סופיקס⁵ . — אין דעם זשען יידיש (לויט שווע-

¹ נאָר ועלמען צו הערען . — ² צו הערען בלויז אַלס זייער-זייער ועלמענעם
 אויסנעם . — ³ יו צו הערען, נור גישט אויפ'ט . — ⁴ געברויכט אַלס נאָרם . —
⁵ ס'וואָקיאַז א. c. XVIII שרייבען: "די אינפּינזשענענדיג" — "ען"
 פון פּילע העברעיִשע ציטווערטער ווערט און דעם טייל פון פּולק אופּט פּאַרדופּעלט אויף
 "ענען", אזוי זאָגען פּילע: גנב'ענען (אָנשפּאַט גנב'ען) . די פּאַרדופּלונג אוי-
 בער פון באַטראַכט ווערען אַלס פּאַרגרענונג פון דער איינפאַכער ריכטיקער ענדונג
 און דאַרף אויסגעמירען ווערען אין שרייבען אזוי ווי אין ריידען" .
 זוש מינונג אין פּאַלש און לעמבונק . — גישט "פּאַרגרענונג", נור דערשיי-
 נונג פון נאַטירליכער און געזונטער שפּראַכבאַטוויקלונג אין פּאַר
 אונז אין דער "פּאַרדופּלונג", — דערביי פּולמוס געזעצמעסיקע דערשיינונג וואָס
 אינדע סבות זענען אין שלעפּהייטע שטריכען אָנגעמערקט אויבען אָף ז' 133, אָנב'
 און טע (מט) . — די "פּאַרדופּלונג" קומט פּור גישט נור סונדאַרטליך, ווי די מַהברים
 פון דעם ציטווערען ווערענדיק מינונג: ווי אזוי אַלע דערשיינונג אין
 דער יידישער שפּראַך (גענויער זענען דעם) — היטער אין מעקסאָ —
 און די פּורמען מיט דער "פּאַרדופּלונג" דאַרף מען דוקא גישט אויסמירען אין שייך

לאַלעסאָנאַם (IV) אַוועלכע אינפֿונטיווען: חַכפֿן⁴ (chanphenen), שרפֿן² (sarphenen), כהצן³ (kaswenen), פֿסקן⁴ (paskenen), הרגן⁵ (hargenen), הלכֿן⁶ (halchenen), ירשן⁷ (jarschenen) — און: דרנן⁸ (darnen), זרקן⁹ (sarkenen), חיינן¹⁰ (chajnen), חלומן¹¹ (cholmenen), חלוקן¹² (chelukenen), זך חרפֿן¹³ (sich), חרפֿן¹⁴ (chatchenen), חתמן¹⁵ (chasmenen), ישבֿן¹⁶ (jaschwenen), בכשפֿן¹⁷ (bekaschphenen), מימין¹⁸

פֿון און רעדען, דאָס בעווייזט לכל הפחות — — טענדענציעס פֿריס, באַ וועלכען מיר ליינען: אויס'הרג'ענען, הרג'ענען, אַפֿחחחמענען, ירשה'ענען, אונטער'גנבה'נענדיג זיך, אַראָס ווינשאַפֿונגען: "אלע ווערק, פֿולקס-אויסנאַגע פֿון „מומענט" ב' VII) ז"ו 38, 146, 51, 155; הרגנען, לקחענען אַפֿישקע דער קרום ער" (אלע ווערק, פֿולקסאויסנאַגע פֿון „מומענט" ב' XI) ז"ו 79, 170 א. ט. ה. —

¹ ז' 371. פֿון נאָמע חנופה (chanapha). ווערבֿאלער סובסטאַ: חנפֿנר (chanphener) | ווערבֿ אָהן דעם סופֿיקס: חנפֿן (chanfen). — ² ז' 477. פֿון ווערבֿ שרף (soroph), „ער הוט געברענגט". — ³ ז' 393. פֿון נאָמען כתב (kessaw). | ווערבֿאלער סובסטאַ: כתבנר (kasswener). — ⁴ ז' 436. פֿון נאָמען פֿשק (psak). — ⁵ ז' 359. פֿון ווערבֿ הרג (horag). — ⁶ ז' 358. אויך הלכֿן (halchen) | גיידע פֿון ווערבֿ הלך (holach). — ⁷ ז' 383. פֿון ווערבֿ ירש (jorasch). — ⁸ ז' 353. אויך דרנן (darn) | גיידע פֿון דירה (dirroh). — ⁹ ז' 365. פֿון ווערבֿ זרק (sorak). — ¹⁰ ז' 369. פֿון אַדיקאַט חיי (chai) אָפֿן דעסאיינענעם שורש גוך אַ ווערבֿ: חייסן (chaisen). — ¹¹ ז' 370. אויך חלומן (cholomen). | גיידע ווערבֿען פֿון נאָמען חלום (cholom). — ¹² ז' 370. פֿון נאָמען חלק (chelek). — ¹³ ז' 373. פֿון נאָמען חרפה (cherpo). — ¹⁴ ז' 374. אויך חחכן (chatchen). | גיידע פֿון נאָמען חתיכה (chatcho) | אַדער ווערבֿ חחך (chotach). — ¹⁵ ז' 374. פֿון נאָמען חתימה (chasimo). — ¹⁶ ז' 384. פֿון נאָמען יסוב (jischaw). — ¹⁷ ז' 393. פֿון נאָמען כשף (kischeph, kescheph), (kischaph). — ¹⁸ ז' 403. פֿון נאָמען מייס (majim). —

(meloche-²), מלככן² (makeinen, mekajinen), מכיינ¹ (maimenen),
 (schoch-⁷), שוככן⁷ (zakenen, zekenen), זאכן² (naphkenen),
 נפקנ² (rojenen, rienen, roönen), רוככן⁶ (rachwenen),
 רוככן⁶ (schelgenen), משלכן⁹ (meschalchenen),
 שרכן¹⁰ (schrecken), שחינ¹¹ (schasjenen). [אובער, בלויז: גנכן
 (ganven) און קכסן (kansen) 449, 349].
 בא שמערנען¹²: (abodene¹³), aulene¹⁴, ausene¹⁵, badkene¹⁶]

1¹ ז' 411. פון נומען מכה (makko). — 2² צום נומען מלככה (melocho).
 3³ ז' 412. פון נומען נפקא (niphka). — 4⁴ ז' 443. פון נומען זעקס (zeon).
 5⁵ ז' 453. פון הערב ראה (roo) אדער נומען ראיה (reja).
 6⁶ ז' 456. פון נומען רכב (rachew, rakow). — 7⁷ ז' 468. פון הערב שוכ
 (schochaw).
 8⁸ ז' 469. פון נומען שלג (scheleg). — 9⁹ ז' 469. פון נומען משלח
 (meschalleach). — 10¹⁰ ז' 477. פון הערב שרכן (schorak) [וערבאלער נומען
 שרכן (schrekener)].
 11¹¹ ז' 478. פון הערב שסה (schosso). — אין הערשע און א געהינגע.
 לך הסודיש וורט: שאשען (שרינקען, שפוזן).
 אין בוכעל: „דיא געהיימניסע פין יענער העלט אדער דער
 תקיעת בת" (פאן גוסטאו מאקמאן, הערשווא 1865) ז' 21;
 „וואס — וואן? עס שטייט דעך דארט א גאנצער אקצעפט.
 אין וויא פיל מע ווילל קען מען שאשין". —
 ספיוו' יהואש 264: שיק'ען. —
 12¹² וועגען אפפאל פון אויסלויש-1 בא אלע וועטער געבראכטע הערבען ---
 זעו אויבען ז' 143 אָנב' 7 אונטער'ן מעקסט. —
 13¹³ == „ארבעטען" (ז' 92). פון עברך (מלון" 797). —
 14¹⁴ == „וואקסען" (ז' 175). — אויך (l.c.): adle [פון הזבר': עלה
 „מלון" 836]. —
 15¹⁵ == „טון" (ז' 165). — אויך (17, 165): aaze. — כון עשה (מלון"
 896). —
 16¹⁶ == „פרענען, אויספרענען, עקואמענירען, פרווען, אונטערנעמען" (ז' 17).

, chorpene ⁴⁾ , chatchene ⁵⁾ , chaswene ²⁾ , chassmene ¹⁾
 , lachpene ⁸⁾ , gousene ⁷⁾ , goufene ⁶⁾ , dagmene ⁵⁾
 , megajene ¹²⁾ , makesne ¹¹⁾ , m. f. ichene ¹⁰⁾ , maffsene ⁹⁾
 , melochene ¹⁶⁾ , melamdene ¹⁵⁾ , mekajene ¹⁴⁾ , megejene ¹³⁾

- (1) ו' 26. — ז' 28: verchasma (שהן סובוקסא). —
 (2) == „שריבען“ (ו' 26). פון קַתָּב „מלון“ (467). —
 (3) == „שניידען“ (ו' 26). — ז' 13: abchatchene („שוועקשניידען, זאפ-
 שניידען“); ו' 83: zerchatchene; ז' 84: zuchatchene. —
 (4) == „פארשעמען, ערגערן“ (ו' 27). — ז' 19: bechorpene („אָנטק
 שאַנד, שענדען“). — ו' 68: ausgechorpene („אויסגעשעמט“). —
 (5) == „כאַטען פּוּש“ (ו' 29). פון דָג „מלון“ (159). dagemerl. — פי-
 שער |. —
 (6) == „וואַסען, מעכטאק ווערען, צוגעמען, באַזונגען, בויקומען, גובר זיין“
 (ו' 36) | פון גבֿה „מלון“ (121)? |. —
 (7) == „אונטערען, באַשליסען, און אורדונג ברענגען“ (ו' 36) | פון גֿוה
 („מלון“ 132)? אורער גֿור („מלון“ 133)? |. —
 (8) == „גראַבען“ (ו' 49). ז' 124 אויך: lachpe; chaporen (מיט פֿאַרלוסט
 פון אויסלייט-ר). פון קָסר „מלון“ (318). —
 (9) == „פאַראַכטען“ (ו' 51). פון „מבֿוה“ | שורש בוז „מלון“ (75) |. —
 (10) == „פאַרדרינגען, פּרופּוּטירען“ (ו' 51). | פון תְּרִיחַ „מלון“ (1071), מיט
 מעטאָטעזיס פון ר (ז און ו געבונטען ויך מיט ד: ערטער); זעי אויבען § 29 |. —
 (11) == „שלאַגען“ (ו' 52) | פון מלוראל (נומיניס) מַכּוֹת |. —
 (12) ז' 57. דרוקפּעילער. אָף ו' 156 ריכטאָקער: mekajene („שמוען, שלאַ-
 גען“) — פון מַכָּה „מלון“ (569). —
 (13) ז' 27. — דרוקפּעילער. אָף ו' 97 ריכטאָקער: megejere (מַגְיֵר זיין). —
 (14) == „שאַסען, שלאַגען; שלאַגען (פון זייגער); געמען אַ קאַרט ר. ה.
 מיט אַ עלטערער אַ קלענערער, אודער מיט „יום-טובֿ“ וואָסער נומ און שַנדרעע. (ו' 58).
 אויך פון „מכּה“. —
 (15) == „שטורירען, לערנען“ (ו' 58). פון מַלְמֵד. —
 (16) == „אַרבעטען, טון, מאַכען, פאַריכטען“ (ו' 58). פון מְלָאכָה. [me-
 melocheskeit (ו' 92) — „אַרבעט“; (l. c.) melocher; — „אַרבעטער“; melo-
 cher (l. c.) — „אַרבעטאָמאַקייט“; (l. c.) melochebajes; — „אַרבעטטהויער“ |. — ליפּשיץ.]

,molbuschene⁴⁾, miſchajene⁵⁾, merajumene²⁾, menuchene¹⁾,
 ,poschene⁹⁾, paskene⁸⁾, ofene⁷⁾, neschikene⁶⁾, nekumene⁵⁾,
 ,sarfene¹⁵⁾, rufene¹⁴⁾, rufchene¹³⁾, rojene¹²⁾, rofene¹¹⁾, rachbene¹⁰⁾

123: קלאכען (פון סופוקס, מיט קונסונאנטישען אויסלויטנאוואל) „подъбивать, —
 „искусничать“ (אלוי, און ספעציעלער באשטימונג). — האַרקאָו 203: מלאכיען —
 (a) אַרבעטען, ווירקען; (b) to cack (ר. ה: „נקבים גדולים“). — ספיוואַק-יהואש 158:
 מלאַכֶּהָן — (וולגאַר) גוֹן אָפֶּן שְׂוֹל“ . — מ״ס „פּוּשְׁקֶע דער קרומער“ 24, 96):
 „... אַ דיסענטױב מענטשעל, אָהן סכּמֶת, ווען עס לױזען זיך נאָר אויפֿ, ער און ג'ע' .
 ס'לאַכ'ט, הױט פּוּל פּלױ און דער נאָן“... ? „... מ'אָז געווען אַ גע'ס לאַכ'ט ע
 „און די המוער אַרומגױן, נאָר גישט דער זעם, וואָס אַינ אַנדערס מ'אָל“... — און
 וואַרשע: מלאַכענע — און דער איינער מיטש, ווי באַ ספּוואַק-יהואש. דער וואַרשע-
 ווער ווערב מראַגט-אדורך דעם סופוקס דורך די גאַנצע קווינגאַציע). — און אויפֿ אַ-
 לע: מלאַכֶּע (און מױל פּון המון) — „מאַכען, טוּן, פּאַלספּוּצירען“ (וולגאַר); מלאַ-
 כענע (און וואַרשעווער מיטש).

- 1) = „רוען“ (ו' 59). פון מְנוּחָה („מלון“ 596). —
- 2) = „נאָרען, אַנאַרען“ (ו' 59). פון רָמָה („מלון“ 1082). —
- 3) = „באַשטימען“ (ו' 62). — פון שׂוֹה, שׂוֹה („מלון“ 1126)? —
- 4) = „אַנטוּן“ (ו' 63). — פון מְלַבּוּש („מלון“ 577), —
- 5) = „גוקס זמן זיך, נקמה געמען“ (ו' 65). —
- 6) = „קושען“ (ו' 65) פון נְשִׁיקָה („מלון“ 725). —
- 7) = „באַקען“ (ו' 67). — פון אָפֶּה („מלון“ 60). —
- 8) = „ארויסגעבען אַ באַפעיל“ (ו' 68). —
- 9) = „עפענען, אויפֿמאַכען“ (ו' 69). — פון פֶּתַח („מלון“ 978). —
- 10) = „רױטען“ (ו' 70). — rachbenerl — „רױטער“; rachbene suss —

- „רױטפערד“; —
- 11) = „הונגערן“ (ו' 71). — פון רָעב („מלון“ 1085) אידער פון רַעבֶּן?]. —
- 12) = „ווען“ (ו' 71). — ו' 15: ahnrojene („אַנקוקען“). —
- 13) = „שטינקען“ (ו' 72). — פון רױח („מלון“ 1071). —
- 14) ו' 72 (= rofene). — (15) = „ברענען“ (ו' 72). —

,srikene⁵), ,slichehene⁴), ,sersene³), ,schaskene²), ,sarkene¹)
 ,srikene⁵), ,slichehene⁴), ,sersene³), ,schaskene²), ,sarkene¹)
 holchen⁹), ,gannefen⁸) — ואויבער: זיפּענען, ziffene⁷), tfillene⁶)
 — holknassen¹¹). — holgen¹⁰)
 באַנדלען על העמעל (12): „האב איך אן פאנגן צו צעקלן“... (11)
 — (13) 328.

(1) „ווערען שליערן“ (ו' 72). —
 (2) „שרינקען“ (ו' 73). — ועי אויבען ו' 146 אָנז' II אונטערן מעטע. —
 (3) „השנדלען, גיטען“ (ו' 77). — פון סָרס „מלון“ (792). —
 (4) „פארשטען“ (ו' 77). — slieche I — „פארשט, פארשטען“.
 דאָס אונז אַייגענטליך, אַ וויקאַבאַל פון גנבים-לשון, אונזער-שלאָסענע 608 IV
 — פון דער דעם שווער גנבים-שפראך: slichnen („מורה זינן, פארשטען“),
 slich- verslichnen („פארשטען“, „דער, וואָס פארשט זינע חברים“),
 nerzink (דער צינען, וואָס גנבים מאַכען זייער חבר דעם פארשטער, אלס שפראַך
 און אלס סימן, צו וואָרענען די קולענען; ס'איז געווענליך אַ קערפערליכער פעילער
 אודער ווונד, על פי רוב אַפֿן פנים, — למשל: אַ שניט אָף דער באַק, נאָך העלכען
 עס בליבען העפטען; אַנאָיסגעשלאָגען אויב וכ').
 פון דער וואָרשעווער יודישער גנבים-שפראַך איז דער וויקאַבאַל שריבער אין די
 פולקסשפראַך און איז באַקאַנט אינזליכען וואָרשעווער יוד, וואָס רעדט יודיש. סלִיכענע
 הויט אין וואָרשע: a) מורה זינן זיך און אויסגעבען די אָנזשולגעמער פון פארברעך;
 b) פארמסרין די פארברעכער; סלִיכע — מסורה; סלִיכענע — מזמר, בוגד, אויסגע-
 בער; סלִיכענורג — פארשטען, דענוציאָנען.
 דער שורש פון די ווערער — די העברעישע קלִיָה, קלִיָה „מלון“ (764). —
 (5) „אַפּלענקען, אָפּווערן“ (ו' 78). —
 (6) „בעמען“ (ר. ה. דאוונען) (ו' 80). פון תּפִּלָּה „מלון“ (1195). —
 (7) „באפעילען“ (ו' 83) ziffel — „געבויט, באפעיל“]. — פון צִיָה „מלון“
 — (987).
 (8) ו' 34. — אָהן נ-סופּוקס! — (9) „גענין“ (ו' 39). — (10) „גענין“
 (ו' 49). — (11) „שפראַכען“ (ו' 46). —
 (12) „וכרוונות מרת גליקל האמיל משנת ת"ו עד תע"ט“ (הי"ל דוד
 ב"ר יהודה קויפּמאַן. 1896). —
 (13) ו' 239: „... ווא האט אביר גיצעקנת“ (ר. ה. גישרונגען); —
 ' 333: „... הגם דאש הנאון הגדול סהור"ר אכרם בקול רם גיצעקנט בהים“... —

§ 110 — [שווערבענדונגען]. — 1) בא ליפשיצן¹: אױפֿנט², אינטנט, הינטנט, דורטנט, אינדרויסנט³, פינדרויסנט⁴; מורגנט, איבערמורגנט, נעכטנט⁵, עה-נעכטנט⁶, פֿאַראַכטאַגנט, פֿאַרצײַאָהרנט; גערנט; מחשבות⁷ זײַ. — דו אומשטאַנד-זעטער זענען באַקאַנט אין אלע, קען מען זאָגען, ייִדישע מײַם, — נאַטורליך, מיט דו אודער יענע עטימולאָגישע ווערטציעס. —

2) אין קרעםניץ נור: אינדאַלֿפֿטנט⁸, אינדאַוולֿכֿנט⁹, פֿאַכטאַגֿנט, פֿאַרצײַרנט¹⁰. — אויך: אינדאַרעמיסנט, אופֿדאַרעמיסנט, אינעמיסנט¹¹.

¹ ו"ו 3, 14, 85, 75, 80, 80, 118, 5, 133, 138, 146, 146 : 71 — 121.

² אין קרעמעניץ, טירטשין, קאַמעניץ-פּודולסק, וואַרשע, דרילטש: אַליוונט. — אין אויבען שוין דערמאָנטען בוכעל „דיא געהיימיסע פּין יענער העלטש“, אין פרילוצק: „נאַר אַליווין אַין הימיל; אַליווין דאַרט“... י. אַקסענפֿעלד, „ראָש שטע-רונטליכל“ ז' 71: „שנידער גוועזט נעגן אויווין אָן“... אין „ספר בחינת עולם“ (יוזעפּו 1845) ז' 53: „פּון אַלויבין“ (דו „ב“ — אָהן אַ דגש ו). ענליך אין וואַר-שעווער אויפֿגאַב פּון יאָר 1865 (דף כ"ב). — אין „ספר שחיטות ובריכות של הגאון מהרי" ווייל זלח"ה“ (פּיורדא תקכ"ח) ל"ט ב: „דיא ערשטי בדיקה מוז זיין אַזב די אַומה אַיז אַז גיטיידן אַויבן“... (מיט אַ הוריוונטאַלען שטרנך אָף דער „ב“ — אַלוו ו). —

³ מײַם „ווינשפּינגערל“ 21): „אין דרויסען“; אַקסענפֿעלד „דער ערשטער יוד' רעקוט“ 8: „אין דרויסן“... — ⁴ אַקסענפֿעלד l. c. 8: „פּין דרויסן“.

⁵ אין וואַרשע, דרילטש, טאַרע, יוזעפּו א. א. וו.: נאַכטנט. — ⁶ אין וואַר-שע: אַליוונטנט; אין דרילטש א. א. וו.: אַיענאַכטנט. —

⁷ הערעזש. — אויך האַרקטווי 198, ספּיוו-יהואש 153, מאָנט דלונטשאַ l. c. 117, 146. — גולומב 227: „אין מחשבות“; מײַם „קצור מסעות בנימין השלישי“, ווילנא תרס"ה ז' 14: „אין מחשבות“; און דערווייל צוגעפּאַלען דיא נאַכט... —

⁸ מײַם „ווינשפּינגערל“ 17): „אין דער לופֿטען“... — ⁹ עטינגער l. c. 209: „אין דער וואַכען“... — ¹⁰ דער ג-און, אין דו 4 וואַקאַלען, איבערעשטעל פּון דער דשטופֿלעקסע, וועלכע דער ייִדישער סובסטאַנטיוו הויט אים אַלגעמיין אויסנאַמען — אויבען אין § 96 פּאַרלירען. זעו אויך: גערון 46. — ¹¹ פּון העברעיִשען שורש: אַמַת. —

§ 111 — 1) לפשוטן 76: דעסגלייכונג (= „подобно тому“), — אין ווטר-
שע: דעסגלייכונג (= „כדומה“).

אָנאָמערקאָנג 1. — מאַם (״ווינשפּאָנגערל״ ו' 3): „קרעמער וענען דאָ מי
פּאָט, און אַ קונאָ נישט אַינער, דעסגלייכען און אין אַנדערע זאַכען״. — אין בוכעל:
„דער עולם התהניק אָדער דער פּוֹלִישֶׁר פּר מינן״ (י' 43:
„אַ קיצור אִיף פֿין דאָך דרוף גיט אויסן דיאָ הַבְּרָה הָאֵפֶן זיף אויס ניקרעכצט
אז גיטאָנעט אין הָאֵפֶן זיף אַרױף גיראַמֶּשֶׁקוועט צידוק אִיף דער עֵנְלָה—
אִיף — דעסגלייכונג״ —. אין „סוד ה'״) כ״ט: „איין (מוהל) דעס דיאָ סענד
ליטרן... דעס גלייכן וועלכר (מוהל) גיט וואָל זעהן קען״... —
2) אין ווולין: דעסגלייכונג.

1) „... אין אויסקעצייקענט פֿרעליך פּאַטירליש ערצעהלונג וועלעכס דער
געוויסער פּוֹלִישֶׁר צידוק ר' קאַשע קיין קוצעפּער דיק ערצעהלט יעצט
נאָכין טויט דיאָ אַלע זיינע זאַכען וואָס האָט אַיפּער געזעהן אונ אַיפּער
געקערט דיאָ אִיף דער וועלט פון דער גאַנצער צייט אָן צייט מען האָט
אָיס אַראָפּ גילאָזט פּונם עולם העליון אָדער אִיף דער וועלט ער זאל זיף
דאָ אַרום — דרייען אָפּין עולם התהו — הובא לבית הדפוס ע"י פייזיל מאל.
דאָוסקוי מ״ס פּאַרדריפּשוב (ערשטע טהייל) פון מאָני דלוגאַטש (אויס אלס
פּאַנפּאַמפּון 1875״. — קליין 8°.

2) „סוד ה' עם שרביט הזהב אשר חבר הרב הגדול גר ישראל. כבוד
מהר"ר רוד דלירא גרין. אשר הרבין תורה בכמה וכמה קהלות קרושות והיה אב"ד
בק"ק אמשטרדם. — ועתה נתוספו בו כמה דינים והלכות פסקות מלוקטות מהפוסקים
האחרונים ומהר"י סג"ל ופשוט ספרים והדינים המהודשים גרשמים בשני סימנים כזה
( ) — גם הפכו לרפום זכרות גם הרחפן לתאומים וכל הברכות והתפלות להטהול
באותיות גדולות ומנוקדים לשען ירוץ מורא בו. — גרפס כמו מקדם — ויין געדרוקט
ביא אנטאן שמיד ק' ק' בוכרוקער. 1814״.

3) דף כ"ד גייט דאָס העברעישע ווערקעל. — אָף די דפוס כ"ה — ל"ב
געפונען פּיר, אונטער'ן נאָמען „ברית ה'״ אַ יודישען פּראָקטאַט חענען מילה (גע-
ועצט מיט מ'שקעט).

4) „סוד ה'״ — פּאַרפּאַט אין מינין (יאָר ת"ס), געדרוקט אין אַמסטער-
דאָם (אויך ת"ס). אַיבערגעדרוקט דורשען (ת"ס) מיט דעם בעלאָג „ברית ה'״ (ועי
בן יעקב ו' 416, ג' 235).

שנים ער קיינט 2. — מאָנ דלוגאטא 30 l. c. „דעקט גלייכן“.
 אין „ספר עץ חיים“ (פאריזק, תקמג), אפין צווייטען גלאט (דאָס בוך אין
 לנמרי נישט פאנירט): „אונזרי חכמים שרייבן ווער עס קאָן וואַרן אונז אפ
 שטראַפן זיין הויז גוינד אונז וואַרנט זי ניט אזו ווערט ער גיכטרפט
 פון זיין הויז גוינד וועגן דע שט גלייכן“⁽¹⁾ ווען איינר האָט לו בפעלן
 איבער איין קהלה אונז וואַרנט זי ניט אזו נעמט מן איס פר די גנלי
 קהלה אן דע שט גלייכן⁽²⁾ ווער עס לו בפעלן האָט איבער גנלי
 מדינות אונז שטראַפט זי ניט אזו נעמט מן איס אן פר די גנלי
 מדינות“... I. c. („הלכות תפלה“): „דע שט גלייך“.
 און ספורי מעשיות פון רבניו נסים ביר יעקב⁽³⁾ ביר „דעסט
 גלייכן“.

בן-יעקב (l. c.) חתום בוך פון, שו דאָס ספר'ל אין אַרויסגעגעבען געווען
 אויך מיט דער הוספה „מקוה ישראל לקומי דינים גם סגולות זרפואות השיבות לזה
 בל"א לח"ר מרדכי ב"ר אריה ליב מרגליות“ [דהיינו: אין אַ סטערדאָם (ת"ע),
 בערלין (ת"ע), משנתווע (תקמג), גוונדוור (תקנא), ווין (תקס"א און
 תקע"ד)], — וול דאָס זיין אַ ספאָרשפענדעניש? — און מיין עקזעמפלאַר
 (ווין תקע"ד) און קיין צוגאָב „מקוה ישראל“ נישטאָ; פאַרן דורט, ווי אָנגעווי-
 זען, בלויז צוויי טיילען: דער העברעישער „סוד ה'" מיט דעם יודישען „ברית ה'"
 אַף ז' 85 אונטער נ' 601 ברעיינט בן-יעקב: „ברית ה'“ ה"ר דוד ב"ר אריה
 ליב לידא. הוא הוספה אשכנזית לספרו סוד ה', עיין זח"ל.

⁽¹⁾ Тоcho также, גם, איר.

⁽²⁾ „ספורי מעשיות פון רבנו נסים ב"ר יעקב וואס ער גשרייבן
 האט צו זיין איידם (דונש) אום איהם צו טרייסטן זיין טרויאריג הערץ
 זויא וויא אין דער (הקדמה) שטייט: דאס ספר איז גידרוקט גיווארן
 עטליכע מאהל אויף (לשון הקודש). איזונד האָבן מיר עס איבער גיזעלט
 אין דייטשן (כדי) איטליכר זאל קענן ליינן דיא (מעשיות) פון אונזרי
 הייליגי (חכמים ז"ל) אונז אפ לו לערנן דען פּרשטענדיגן (מוסר)
 וואס זיך דריינן גיפיקל. עס זאל אונס וואול זיין אויף דער וועלט.
 אונז מיר זאלן (זוכה) זיין לו ארביין (עולם הבא) אמן: — ברשיון העענור
 ווארשא כדפום הרב מוח' דוד בהרב המפורסם מוח' ארי ליב שקלאוור התן הרב
 הגאון המפורסם מוח' יוסף מייא זצ"ל שהיה פּקדן בדיהרבורג: בשנת תקצ"א
 לפ"ק. — [בש בן-יעקב'ן נישט רעניסטרירט].

אָנפֿערקונג 3. — אין דערמאָנטען „ספר שחיטות ובדיקות“¹⁾,
 אײַמ: „ווען איין איינלינג טראָפֿפֿין ליחה איז דרינגן אזו איז טריפה דערי
 גלייכן“ ווען דער גנב ווער גלעכרט איין נקב מפולס איז טריפה;
 אײַמ ב: „דש ווייס מן וואָל דז איין (סירכא תלויה איז כשר) אונ' מן
 ברוך מיט לאזן אויף בלאזין. ווען עס אבז העט ביטראָפֿן דז מן דיא
 (ריאה) האָט אויף גיבלאזן אונ' מן גפינט דז דיא (סירכא תלויה) אָך
 וועלט אויף גין איז טריפה. דערי גלייכן“ ווען אָן דער (סירכא
 תלויה) ווערט גיפולדן איין קנעפֿפֿין דראָן אונטען איז טריפה. דערי
 גלייכן“ ווען קיגן דער (סירכא תלויה) ווער איין לו בראַכני ריפֿף
 ווען גלייך זיא ווידר לו אנגדר ווער גהיילט איז (טריפה). דערי
 גלייכן“ ווען מן זיכט דז דיא (סירכא תלויה) איז אב גיריסן גיוואָרן“..

¹⁾ „ספר שחיטות ובדיקות של היאָן מהר״י ווייל זלח״ה עם תוספת
 פירוש אהל ישראל אשר תקע אהלו במקום נאמן ויסד עמודי ופיתרי הלכות שחיטות
 ובדיקות ביסוד מוצק ואבן פנה: לפנות אנה ואנה. לא הניח דבר גדול וקטן מדיני
 שחיטה. ובדיקת הריאה: כרעת כל פוסקים ראשונים ואחרונים. וכפז מוכיח על
 תהלתו. כל הדינים בקוצר וצ״ח בלשון חידה עיניך תחוינה: ופתרונה בצדה הקורא
 ימצאנה חבר האהל להיות אחד. ה״ה המאור הגדול הרב המופלג גי׳ ע״ה פ״ה מוהר״ר
 ישראל זלח״ה שהיה אב״ר בק״ק קאפינהאנין יע״ה. והובא לבית הרפוס ע״י התנו
 האלוף התו׳ אברהם בן כהר״ר משה נאשער ז״ל: ש״ן ונאמן בק״ק הנובר יע״א:
 בין גאולה לגאולה. בסדר דבר אל בני ישראל. ואמרת אליהם אדם כי יקריב סכס
 קרבן לה׳ וגומר: באותיות אמושטרדם לפרט יזכה באשך צויתוך לפ״ק: —

די ווערמער „באותיות אמשטרדם“ זענען געשעלט לשם רעקלאַמע. אין
 דער ווירקלובקייט אין דאָס פֿינעל געדרוקט אין פֿיורדא, ווי מיר ליינען שפֿין לעצ-
 טען בעלשעל: „דיזע סיכה שחיטות ובדיקות וויא אויך אליך האנד ספריס
 יהיה מה שיהיה זיין לו ביקומן זייא דער אלמנה זעלבסט אסת ה״ה
 כה״ר חיים זל״ל בן המנוח כהר״ר לבי היחם זל״ל אויך דרוקט זיא פר
 אנדרי ווער דא קומט פר בילכי פרייסין. צביטה ברחוב הנקרא סינדל
 הויף צפֿיורדא“ [דערנאָך גייען די נעמען פון זעצער אין פון גיידע דרוקערס, אַלע
 דריי — אין פֿיורדא].

געדרוקט צום ערשטען מאל אין וואַנזבעק תצ״ג [בן יעקב ז' 19

ג' 1378.

§ 112 — אינטערעסאנט איז דער צייטאדווערב: אימאָנ (הוישענרוד). יעמאָנ (הארשע, נווהארדומסק). ער אַנטשפרעכט דעם מה"ד ¹⁾ iezen (האָם איז טומשטאנען פון עלטערען ieze דורך צוגאָב פון [נסופסק]). — אין גרודנע: א? צמנ?.

אַנמערקונג. — נה"ד — jetzt = דעם עלטערען דייטשישען ²⁾ jetz מיט עפֿימעוע ⁴⁾. — דער גרודנער ווקסבעל האט אויך דעסדווקען -ט צווישען דעם -X- און דעם אויסלויטסנופסק).

אין די יידישע מ"ם קומען פֿור פֿורמען אָהן דאָס ט (נאָן צ): — אַי-צאַט [יאָנע וו, לענטשנע (לובל. ג.)], הַיַצאַט [לובל. לין, ריקן, ליקוו מעזשערניש (לובל. ג.)], הַיַצעט [נווהינסק, מאַרשין, רוסק ⁵⁾], דריליש, משרלע, יוועפֿוו, גארדולין [צום מה"ד ieze (מיט גענדרעטען אָנלויט) צוגעהאָק-סען די זלב-ער, און נאָך איר צוגעקומען אָנעפֿימעוע]. דער ז ווערט אין יענע מ"ם נישט אויסגעשפּרעכען, לויט'ן כלל, וואָס אָנגעוווּנען אויבען, §§ 4 — 16.

גין דף ל"ו — דאָס העברעישע ווערקעל. פֿון דף ל"ו b: בון דה מ"ב — „שחישות ובריקות מהר"י וי"ל" אף ייִדיש [בן-יעקב דערמאָנט לגבי נישט די ייִדישע הוספה!]. —

¹⁾ לעק' 112. — מה"ד דיפֿטונג ie גייט אין אלע ייִדישע מ"ם, אַלס כלל, אויבער און ⁵⁾. אין ווישענרודער ווקסבעל איז דער לאַנגער מונאָפֿטונג צאָרקרצט געוואָרען — פֿאַר צו [און דער ווישענרודער מונאָרמ, ווין און אַ גרויסער צאָל אנדער-רע ייִדישע מ"ם, קען אויבערהויט פֿאַר צ (אודער פֿאַר צו, וואָס איז מער נישט, ווין גראַפֿישע באַצייכנונג פֿון פֿאַרמאָעלטען דענטאַלען שפּריקאַט) קען לאַנגער ווקסל נישט קומען וועי „זאַמעלביכער" II ז"ו (251, 278). —

אין דער וואָרשע-גוהרשדומסקער פֿורם האָט דער מה"ד דיפֿטונג אָקעגען ויך יַע, ווין אין נה"ד. —
²⁾ אָקעגען מה"ד ie. —
³⁾ פֿאַרגלעך מיט ieze. —

⁴⁾ ועי: „Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache von Prof. Friedrich Kluge". Achte Auflage. Strassburg. 1915. — 218 '1.

⁵⁾ דורף אין גמגע שערסק (גריצער א. וואָרשעווער ג.) [געהערט פֿון דעם איינציקען דרטיקען ייִדישען אינזוינער. ער איז אין דורף (ווין זען פֿאַמער נאָך האָט גע-חוינט) געבוירען געוואָרען און אָפּגעלעבט 36 יאָר]. —
⁶⁾ סלוי, דער וואָרשענליכער אַנטוויקלונגסליינער: ieze—iez — אַיִן (אודער

אנדערע יידישע פֿארמען הובען זי דעם ט נאָכ'ן צ-: — אַיצט אָנגענומען
אין דער מודערנער ליטעראַרישער שפראך¹; אויך מונדארטליך: אין ניו-ווי-
אָלעקסאַנדרווסק (קוונג, ג.), פֿלוגניטן² (קוונג, ג.), פֿינסק, קראַסנאָ-
סטאַוו (לובל, ג.); אַיצטער³ (אין ניו-ווי-אָלעקסאַנדרווסק, פֿינסק⁴),
נרודבע, ווילקווינסק (נורדנ, ג.), דווינסק, לינצין (וויטעבסק, ג.), קול-
נע, אוסטרוו⁵ (לזמו, ג.), פֿולטוסק⁶, פֿורטשין⁷, סלאַוויטע⁴,
קרעמעניץ (ווילין)⁸; אַיצטער (סקרל); אַיצטערט¹⁰. אין פֿאַלעשטין:
(ביכטאָרשינע), קרעמעניץ¹¹, קאַזומערי¹² (לובל, ג.), קראַבאוויץ¹³ (5עלם, ג.),
גרובעש. א.א. קערנזויטע¹²]; — אויך: יעצט [אין דער מודערנער ליטע-
—

* ח'יף) — * אַיצער (אדער: * היצער) — אַיצערט (אדער: היצערט) —
אַיצאַט (היצאַט, היצעט) .

¹ עטונגע. l.c. (אלם גורם; למשל טף ז'ו 45 א.א.וו. 128, 129,
130, 151, 154, 156). — מ"מ, „דיאָטאַקטע“ (וילנא 1872) ז' 6 א.א.אנד. —
מיכל גורדון l.c. 8, 13, 15 א.א.וו. — אין „פֿרק אבות“ (לעמבערג 1817),
דף ח' ב: „אוינ ווען אַיף עס ניקט אַיצט טהוא“...

² „מ"ט" 1906 ז' 71. — ד.ה. מיט צווישן פון ער .

⁴ אויך: „אַיצטער אױ“ (= „פֿונקט אַיצט“, „אַוט אַיצט“, „אַיצט אין דער
פֿונקט“).

⁵ מיט ווער אופענעט e אין דער ענדלוב. —⁶ אויסגעשפּראַכען: „אַיצטע“.

⁷ אויסגעשפּראַכען: אַיצטע⁷; אויך: ט'אַיצטע⁷ (= „פֿונקט יעצט“, „יעצט טאַקע“).
— ⁸ „אַיצטע“.

⁹ אויך באַלינגעצקין l.c. 9, 31; אין אַקסענפֿעלדס „גענאַרשער

חעלט“ ז' 35. — אין „ספר בהינת עולם“ (גרפס ביוזעפאף 1845)

ז' 94, 103: אַיצט אױס'אז דאָס פֿאוויסע וועק פון ר' ידעיה הפּניני ב"ר

אברהם הברדשי (גערדוקט צום ערשטען מאל אין מאַנטווע, וואָרשענליך פֿאַר שנת

ר"מ), מיט דער ייִדישער איבערזעצונג פון „אליעזר פֿאוויר ספרא דק"ק זאלקחא“

(גערדוקט צום ערשטען מאל אין זשולקעוו, אין יאָר תקס"ה, ד.ה. 1806); דער

אויסגאַב, חעלבען אויך ציטירט, איז באַבן יעקב'ן (ז' 68 ג' 232) נישט דערשטאַמט

נישט פֿאַרצייכענט אזו אויך באַ אַיבאָ שפּעטערער אויסגאַב (וואַרשע 1865). —

¹⁰ מיט עפֿיטעווע-ט נאָך דער צוגעוואַקסענער ער-וילב. — ¹¹ אויסגע-
שפּראַכען: „אַיצטע מ"ט“. — ¹² „אַיצטע מ"ט“ (מיט ווער אופענעט e).

דער ישרשער שפרטך (1) ; און מונדערמילך (2) ; און מורטשין, און בענדערין (בעכטראביני), סומפולנע, פארטשע (4), זאמנישמש, קולניע ; יעצט (5) (ביימען) ; ציעצט (6) (ווארשע) ; יעצטע (7) (ראדעם, אפט) ; — און : היצט (8) (ביימען) ; היצט (9) (ווארשע, בלוינע, קערנזויע, לובלין, פארטשע, גארווילין, רוקן, אוישנאדור, קאומער), היצטע (7) (און וואַרקע).

(1) און „קורות העתים“ דף ב' ז' b : „יעצט“. — דער גאנצער שער פון ביבעל איז : „ספר קורות העתים לישורון בארץ ישראל“

„אין דען ספר איז פר לייט דען גרויסן אוס גליק פון ארץ ישראל, לכן האבין מיר מעטיק גוועזן דעס ספר אויף לשון אשכנז פון וועגין דיא וואס קענין ניט לשון הקודש, אויך נשים לרקניות זאלהין וויסען אונ קלאגין אויף דען גרויסן שרעק וואס איז גיוועזן אין דיא הייליגע שטאט ירושלים, אויך אין טבריא. אונ דען גרויסן מורבן פון חבדון, הן פון דיא פלאחין, הן פון ערד ליטעניס אונ דבר רחל בשנת תקל"ד ותקל"ז“

„אונ אין אנדערין טייל, ווערט פר לייט, דער סדר פון דעס וועג פון חוץ לארץ קיין ארץ ישראל איבער דיא ימים, אויך פון דיא הייליקייט פון דעס לאנד פון דעס בארג פון בהמ"ק אונ דיא קברי לדיקים, אונ די שיינע מנהגים אונ דיא גוטע פירות אונ ירקות אונ מטבעות, אונ דעס סדר הלשון וואס מען דארף וויסען, ממני מספר דיא נפלאות אונ די נסים וואס השי"ת האט גיטאן מיט מיר אז ער האט מיר פון אלעס מליל גיוועזן מנחם מענדיל בא"א אהרן צעל המחבר ספר סייג לחורה: — ווארשא. 1841.“

ועי בן יעקב ז' 7 5 ב' 328 | שף העברע'יש ארויס און הילנע ת"ר (1840 — 1841) . —

(2) אויך און „דיא גרויסניסע פון יענער וועלט“ ז' 138 : יעצט (אונזער נוד איין מאָל און גאנצען ביבעל). — גאט מאַני דלוגשאַש 1. c. אַפֿן מיטעלבלאט (ועי אויבען ז' 151 אָנמ' 1 אונגער'ן מעקסט) . —

(3) „סיגמ.“ 1902 ז' 104 . — (4) שפילו זייער זעלמען. — (5) „דער אורקוועלל“ ז' 80 . — (6) מיט „פטרואוט“ a- און אַנלויט. — (7) מיט צוואַקס פון -ער און מיט פּעטשעווע-ט נאָץ 7- , וואָס ווערט און יענע קאָנטען נישט אַרויסגעריעט. — (8) „דער אורקוועלל“ I 80 . — (9) און „דיא גע היימניסע פון יענער היעלם“ (אָנגעשריבען און אַ פּויליש-יודישער מונדערט), ז' 16, 34, 36, 48, 81, 119, 120, 122, 137, 138 : היצט. —

אויסער די געבראכטע 16 געשאַלטען פון דעם איינעם אדווערב, זענען פאראן אין די ייִדוּשֶׁ מ"ם נאך שטרעקע, העלכע העלען בעהאנדעלט ווערען באַזונדער (אין קאָנטעקסטען זײַ). —

§ 113 (1 — לופשיץ 76: „פֿין דעסט וועגן“ (אין: „דעסט“) אין מוזע. לער טיטש: a) „ради того, для того“; b) „тѣмъ не менѣе, не-однако, смотря“.

אַנמ ערקונג 1. — האַראַטוי: 348: „דעסטוועגן“, „פֿון דעסטווע-גען“: a) on that account (אָף דעם פֿאַל), b) nevertheless, yet (דורך), — זלוי, אויך צוויי באַטייטונגען.

אין דער טיטש a אין דער אדווערב ענטפער אָף דעם פרעג, וואָס שטעקט אין אדווערב „פֿונדעסטוועגן“? — אזוי, למשל, אין „ר' היימיל דער קצין“ (1) ז' 5: „פֿון וועסט וועגן וועט איהר מיך פרעגן, איך האב דאס געהאטעריל גישרי-בין“? —

2) אויך אין קרעמעניץ, שעדלעץ, פולטוסק, סומפולנע, דרילטש, לובלין, מושניץ: „פֿינדעסטוועגן“ (בלויז אין טיטש b).

אַנמ ערקונג 2. — אין „ס' פֿהיגת עולם“: „פֿון דעשט וועגן“ (1) — זעטווער אויסגאָב ז' 68), „פֿון דעקט וועגן“ (הארשעווער אויסגאָב דף כ"ח); ז. אַקסענפעלר (דער ערשטער ייִדוּשֶׁ רעקרוט" ז' 5): „פֿון דעסט וועגן“; — מאַני דלונאַטש 79 l. c.: „פֿון דעקט וועגן“; — ש. עטונגער (l. c. 116, 116), שלום-עלי 5 מ"ש „אלע ווערק“, פֿאַרלאַג „פּולקסבילדונג“ האַרשע. תרס"ד, III ז' 6: „פֿון דעסטוועגן“; — סמ"ס (״וויגשפּונערל״ 7), מיכל גורדון (l. c. 9): „פֿונדעסטוועגן“, — איבעראַל אין טיטש b 2).

אַנמ ערקונג 3. — שוין לויט דער עטימאָלוגיע פון דעם אדווערב, דאַרף די טיטש a זען די אורשפּרונגליכע „פֿון וועגען“ אין פֿאַרהעלטעניש-

(1) ...אין פֿהעאָמער אין 4 אַקטען. בעאַרבייט נאָך K... געשריבן אין ס. פֿעטערסבורג. — 1864. אַרעאָ תרכ"ו". —
(2) דעם גה"ד טיטשנישען nichtdestoweniger (מאָנדער 285) שוין מה"ר: dēster, dēst, dēste (לעקסער 34) אין טיטש פון גה"ד טיטשנישען — desto.

וורט מיט דער באַטעטינג: „צולב“⁽¹⁾, און הוט צו שאַפּען מיט דעם געניט? און, וואָס ווערט, געוויינליך, אַרטינגעשמעלט צווישען די צוויי גלדער פון דערוואַקער פּרעוואַזיע. דאָס מיטעלגליד פון דעם אַדווערב (ל! פּש! ין נאָמינאַל עס אויך אלס וועלכעסשמענדיקע פּורם) הוט טאַקו פאַר שטאַם ראָס מה"ר dēs (לעק' 34), ד. ה. געניט? און (פון אַרטיקלעל). — אויך דאָס נה"ד deswegen ווערט געברויכט אין טיטש a⁽²⁾.

אין דער עלטערער ליטעראַטור באַגעגענען פיר דעם אַדווערב טאַקו הויפּטזאַכ־ליך אין טיטש a.

אין „ספר תחיבות“⁽³⁾ קפ"ח b: „דאש מוז מן ווישן דז איין מלוה איז אונטר דענן מלוה דיא אונז קינד ישראל הש"י גיבאטן האט דז מן

⁽¹⁾ = רוישישען радъ, для; פּוילישען dla; נה"ד halber, halben — um—willen, wegen (ועי 1. c. Lyon 125).

⁽²⁾ ועי ט: אַנדער 285.

⁽³⁾ ס'איז אַ נאַנצע ריזוועלע ענציקלופּעדיע. דער טיטש צו לאַט (די רעכטע

זייט פון ערשטען דף):

„ספר תחיבות דער ווייל איך האב גיזעסן דאש דיא הייליגי תחיבות זיין נון עטליכי מאל גידרוקט ווארן מיט פיל טעות אונ' מטושטש דאש איין איטליכר דער דריין טוט לייאנין דער איז מחקרף ומגדף. דרוס האב איך עס ניט קענן אונטר לאזין לו דרוקין נאך איין מאל זונדר טעות. אונ' גאר וואול גידרוקט אויף פיין ספייאר דאש זיא נאך ניא מאל אזו בישיילדיך גידרוקט זיין ווארן. דאש ווערט איר זעלברט זעהן. אונ' זיין גאר היפס בישיילדיך. פאר פרומי ווייבר אונ' מיילדיך. אלי דיא דא האבן גוטי רייני גידאנקן. לו לובן גאט יסבדך אונ' לו דאנקן. אום דיא גרוס גאב דיא ער טוט געבן. דען מענשן אלי טאג זייגט לעבן. דא זאגט מן דיא תחיבות פאר אלי זאכן. לו מארגנט פריא ווען זיא אויף וואכן. אונ' האט זיך אן גילונן ריין אונ' גיווטשן דיא הענד. אונ' האט גאט יסבדך סמו דער קענט: דא מיט ווערין דיא גאטש הנד דר ווערבן. אונ' דאש הייליג לאנד לו ערבן. אמן: — אויך זיין פיל תחיבות אין דער תפילה גידרוקט ווארדין דאש נאך ניא מאל איז גידרוקט ווארן אין קיין תפילה: — גרפס פה ק"מ סרבקפרט דמיין שנת דע"ת לפק. באהותיות חדשות בבית יאהאן קעלנר“.

אבר בעונות הרבים אין לזין דורות דז מיינשט לייט מאנש פראשן ניקש
 פר שטיין מכל שכן ווייבר אויב קינד דיא פר שטיין פשיטא ניקש אויב
 ווייל דיא עיקר מלוה איז דיא הגדה לו פר שטיין וואס גישטען איז אזו
 איז דער מנהג אין פיל מדינה דז נעבן דער לשון הקודש הגדה דר
 בייא גידרוקט איז דאס זעלביג לשון דס מן אין דער זעלביג מדינה
 רעט אלס אין וועלש לאנד זאגט מן דען ווייבר אויב קינד וועלש לשון
 פאר. אזו דינקט מיך שפל גאר גוט וז זיין ווייל מן אין דיזר מדינה
 הך טייטש לשון רעט דז איין מלוה איז דז איין איטליכר בעל בית אפילו
 דער שון איין למדן איז זיכן גזינד דיא קיין לשון הקודש פר שטיין אויף
 טייטש זאגט ווען מן הלט עבדים היינו לפרעה וויא דא ווייטר שטיין
 ווערט דר גיגן ווען איינר וויל אזו מאג ער דאס לשון הקודש איינר
 הופשטן פון עבדים היינו אן ביז אן כמה מעלות טובות למקום עלינו" —
 דף קי"ט ב (צווייטע סעריע): "דיא חכמי הקבלה שרייבן דז פון דער עבירה
 וועגן דס דיא לייט ..., דס בעונת הרבים דאס מיינשט קינד פון
 דע שט וועגטן קליינר הייט שטערבן" ...
 און "ספר עץ חיים" (אבות יוד): "יצר טוב ער היסט פון
 דע שט וועגן (יצר טוב) ווייל ער דעס מעכטן אן רידט לו אליס

(1) "ספר עץ חיים דאש איז דאש קעסטליכי ספר קיצור שני לוחות
 הברית אויף טייטש גישטעלט. יראה אונ מוסר וואול במעלת. פון אלי
 דינים פון גאנלן יאר פעלט ניט אויף איין האר (הלכות חיל ושבת וימים
 טובים וימים נוראים חנוכה ופורים) (הלכות תשובה הפלה לזקה ביקור
 חולים גמילות חסדים) דעשט גלייכין (הלכות הפילין לזית מזוזות) אזו
 אלר האכט הפלות אונ החינות וואס לו איין איטליכר זאך גיהער אונ
 אנדרי גוטי וועגן. דס ווערט איר שון אין דען ספר גיפונדן אונ לעגן.
 דרום זייט ניט חס אויף איינער געלט. איר ווערט אייך אויך גוויס
 קויפן די איביגה וועלט. דאס גהעלע ספר (קיצור שני לוחות הברית)
 איז אפ גשריבן עס איז נישט אויסן געליבן. פון אנפאנג ביז לוס ענד.
 בן דוד זאל באלד ווערן לו אונז גוענט. נדפס בדפוס דפה קיץ פאריזצק
 תחת מפעלה ארונינו הארון הגדול החסיד יאסניע וועלעמאזני שטענעכני שטאנדי
 על קסיעניטשמוא. פאריזק ובראסילוב וסעליץ וסערחהוויטש קאוואליער ארדערא
 ביאלענא ארלא ירום הודו בדפוס השייך לששה המשותפים ואתה מהם האשת

גוטן וואָס הס"י וויל האָבן דען הס"י הייסט (טוב) אונ די נשמה פון
 מענטשן הייסט אוך (טוב) וויל זי איז איין טייל פון די שכינה אונ דער
 (ילר ט ב) איז איין (אפטרופה איבער די נשמה דרום הייסט ער (ילר
 טוב) "...

אין „ספר ספורי הפלאות" (י' מ'): ... דא פאנגט אן דר יונגסטער
 ברודר מיט איין (עזות מלח) אונ זאגט: איך ליבט לייט אינגלד זעסט

החשובה הגבירה מרת הייה אלמנת ר' אלימלך וצ"ל. בשנת זפריו ימתק לחיך חקורא
 בו לפ"ק".

[אף דעס ראנד פון שער-בלאט פון אלע 4 זייגען פסקים. רעכטס, פון
 אונגען ארום: „אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד"; לינקס, פון אויבען
 אראפ: "... היא למחויקים בה ותומכיה מאושר"; אונטערן, מיט'ן קופ אראפ: „דרכיה
 דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום"; אויבען ... (אין מיטן עקעטפלאך אָפּגעריסען)].

דאָס ספר איז— דו יִדְיִשֶׁע אַיבערזעצונג פון „קיצור שגי לוחות הברית".
 דער מחבר פון העברעזשען אורגינאל— ר' יחיאל מיכל ב"ר אברהם סג"ל ע"ש ש"ן.
 [בן יעקב, ז' 535 ב' 531, רעכענט-אויס בלויז דו העברעזשען אויסגאבען; דער-
 טאגט אפילו דו יִדְיִשֶׁע אַיבערזעצונג, נור ווייט נישט אָן, ווען און ווי זי איז געדרוקט
 געווען]. —

(1) „ספר ספורי הפלאות אדער גערימטע געשיכטע. דיזעס ספר איז
 גידרוקט גווארן בשנת הס"ה. ונקראה בשם מטעם בוך. אונ אינגלד
 האט הרבני מוהר"ר אליעזר פאוור ספרא דק"ק זאלקווי דאס ספר
 מעתיק גוועזן ללבון לח ונקי. כדי אז יעדער זאל קענן בהטנד ליינן.
 וירון הקורה בו ונקראה בשם ספורי הפלאות וויל אין דיון ספר ווירד
 דער לייט פיל וואונדליכי מעשיות פון הגאון הסידר ר' יהודה ואביו
 הגאון ר' שמואל חסיד זכותם יעמוד לנו. אויך ווירד דריין דער לייט
 שאר מעשיות נפלאים. דרום מאנן אונ ווייבר זאלן קופן דאס ספר
 בהטנד. אונ זאלן ניט חס זיין אויף דעס געלד. בזכות זה וועט קומן
 אונזר גאולה גשווינד אונ באלד. אמן כן יהי רצון: — ווארשא ... שנת
 תר"ה לפ"ק". 40

בן יעקב ז' 424 ב' 468 רעגיסטרוט: „ספורי הפלאות. הר אליעזר
 פאוור ספרא דזאלקווא...: זאלקווא, תקס" ...: ווילנא, תקצ"ז, 40: ווארשא,
 תרי"ג, 80 (אף ז' 353 ב' 1794 פארצייענט ער גשוונדער אלע מעגער אויס-

ווי מיינט צרודר מיט מיר ביו אהער האבן גהאלדלט. חילוכר זעט איר
 דע דעס וועגן האבן מיר מיינט צרודער אלע וויילי געלד גגעבן

גאָב פון יאָר 1851, 40. — דער אויסגאָב, וועלכען איך ציטיר, איז באַ דעם ביב-
 ליוטראַף נישט דערמאָנט. — [איך הוצ אין מיין ביבליאָטעק איך דעם וואַרשעווער
 אויסגאָב פון יאָר תרי"ג און נאָך אַנעקוועפלאַר, אין 40, נור אַהן מיטעלבלאַט (קענ-
 טיך, אַנעלמערער דרוק; מעגליך, דער זשולקווער אודער ווילנער).]

מ'איז דאָס צערמטע „מעשה-בוך" [יודישע איבערזעצונג פון העברעישען
 „ספר המעשה", וואָס זיין מחבר איז געוועזן ה"ר אשר אנשיל ב"ר ליוור חזן
 (זעי: בן-יעקב ו' 353 ב' 1793)]. מ. גרינבוים (l.c. 385 — 458) באַהאָט-
 דעלט צוויי אויסגאָבען פון יודישען „מעשה-בוך": איינער געדרוקט אין ווילמערש
 דארף (דאָס יאָר פון דרוק נישט אָנגעוויזן), דער צווייטער — אין רעדעלעיים
 אין יאָר תקי"ג (1753) [דעם ערשטען רענסטריט איך בן-יעקב]. — אליעזר
 פאָווער האָט בלויז איבערגעזעצט דאָס ווערק פון דייטשישען יודיש אַפ'ן פּוילישען
 יודיש פון זיין צייט, ווי ער דערציילט אַלעין אַפ'ן מיטעלבלאַט, ווי איך און „סליצת
 המעתיק" (לינקע זייט פון שער): „הן כל יקר ראתה עיני, ומה נכבד היום שבא
 לידי ספר הנכבד מעשה בוך שהיה נדפס זה זמן זמנים טובא בשנת תקס"ה לפ"ק
 בדפוס אמשטרדם וכו' יסופר מעשיות ומאורעות נפלאים ויקרים מן הגאון ר' יהודא
 חסיד וללה"ה ומאביו הגאון חסיד ר' שמואל נ"ע, וצאר ספורים המושבים את
 לבו של אדם לשומעם ולהטות אונם אליהם, וחיה הטועמו לי לי אומר: אמנם כן
 הספר הלז היה נדפס בלשון אשכנזי, שהיו משתמשים בהם סבי האשכנזים. אשר
 אנשי מדינתנו הנמצאים כעת מפש רובם לא יבינו ולא ידעו סתות הסיפור. והנה
 דבים וכן שלמים הלז ובקשו פני שאעתיק להם את הספר הלז בלשון קל ונקי ומלאתי
 את רצונם והעתקתי את הספר הלז כאשר עיניכם תחוינה מישרים בלשון צה וקל למען
 יבינו כלם אנשים ונשים ונאף. וקראתי את הספר הלז בשם סיפורי הפלאות כי
 נפלאים מעשיותיו המה מאוד מאוד. והקורא בו שנים ושלוש נגזרים ירוה צאֵנו.
 ויאמר אליהם כי טוב הוא. לכן עם ה' חושו עיניו וקנו את הספר הישר הלז ואל
 תחוסו אל כספכם כי טוב סתרה מסחר כסף. ובגין דא יבלו ימיהם בטוב ובנעימים
 ויעלו לציון ברננים. אמר כו"ר": — [„תקס"ה" איז דאָ אַ קענטקער מעות: ר"כ.
 טיקער אַפ'ן שער: תקס"ה (בן-יעקב דערמאָנט אַנאָמסטערמאָטער אויסגאָב פון תקס"א)].
 די שפראַך פון פאָווערס „איבערזעצונג" איז ווירקליך אַנאָמערע (גאָטער צו
 אַנווערער), ווי אין די אַלע אויסגאָבען (איך הוצ פאַרגלעכט מיט די שטעלען, וועלכע
 גרינבוים ציטירט). —

ווייל זיי האבן דס גאלעט האב אזוי גוט אויס דעס קאסטן ארויס גנומן
אזוי האבן שטיינר אין קאסטן אריין גלייגט⁽¹⁾ ...

(3) אין ווארשע: פֿינדעסמוועינג⁽²⁾, פֿינדעסמוועינג⁽³⁾,
פֿינדעסמוועינג⁽⁴⁾, דעסמוועינג⁽⁵⁾ (די אלע 4 פֿורמען == „פֿינדעסמוועינג“
אין מיטש b). —

(4) אין ווישקווי: פֿינדעסמוועינג⁽⁶⁾ (= „פֿינדעסמוועינג“
אין מיטש b). —

(5) אין יאגוסטאו: פֿינדעסמוועינג⁽⁷⁾. —

(6) אין מונקעביטש⁽⁸⁾: פֿינדעסמוועינג⁽¹⁰⁾. —

(1) i. c. י"ב: ... דעסט האלבן בין איך דא דאס איך וויל דיר
דיין נשמה נעמן" ... „דעסט האלבן“ == „דעסט וועגן“ (אין מיטש a),
שטערן 49: Leche, (ד. ה. לבן) == döst-, döshalb, doram
wegen^(a). —

(2) דאס מיטעלגליד פון דעם אדווערב דערמאנט דאס מה"ד dēster (ועו אוי-
בען ז' 157 אָנמ' 2 אונטערן טעקסט), צו וועלכען ס'איז, וואָרשענליך, צוגעקומען
אויס צו זען t-אלוי, אייגענטליך: *פֿינדעסטערטוועינג (נור דער r נישט אויס-
געשפּריכען לויפן פּל פּון § 6). —

(3) זעט אויך, געבילדעט פון דער ערשטער פֿורם דורך די סומולאציע
(דער ערשטער t אַרויסגעשטאמט דורכ'ן צושטעלען t). —

(4) זאל דער - פֿינדעסטעלין דאס איבערעשטעל פון רעדוצירטען „וועינג“?
— אויך אין דרילטש ווערט געברויכט די פֿורם. —

(5) קלונגט, ווי דאס מה"ד deswegen (הגם הוט אַניאנדער מיטש). —

(6) דאס מיטעלגליד פון דער פֿורם דערמאנט דאס מה"ד dēster אין ווינעם
געשטאלט. —

(7) יידישער נאמען פון דער שפּאַרט אַהויסמוו (סוואַלסקי, ג.). —

(8) אין מיטש און עמימולאג — אינדעמיש מיט דער צווייטער ווארשע.
דער פֿורם. —

(9) יידישער נאמען פון מוקובודי (שערלעצער גמ. און א.). —

(10) „פֿינדעסטעלין“ (אין מיטש b). דער -ג-, וואָרשענליך, דערשנינג פון
שפּאַרט אַהויסמוו. —

- (7 אין סומפולנע: פֿונדעסנטוועינג¹).
 (8 אין צמינווו: פֿונדעסנ²).
 (9 אין טארלע: פֿונדעסוועינג³).

§ 114 — אין קרעמעניץ, דובנע: פֿאַמעילאַכנ (מ״ם), הונשפּינגע
 33: „טאַטעלױען“.

אַנבערקונג 1. — ס'איז דעמינוטיו (אדער פֿאַרשטאַרקונגספורם) פֿון
 פֿאַמעילאַך⁴ 1) און קרעמעניץ אויך: פֿאַטעילאַכאַ (קומפּאַרעטיוו) 1. — אין וואַרשע:
 פֿאַמעילאָכר און פֿאַמעילאָכרשקע⁵ (אַלס דעמינוטיוו). — אין פּוילשק: פֿאַמעיל-
 לעך⁶ און פֿאַמעילעכטשקע⁷ (אַלס דעמינוטיוו). — אין לובלין 7), אויפֿלע⁸ :
 פֿאַמעילעך. — אין דרוגלש, טארלע: פֿאַמעילעך. — אין פּוילשק: פֿאַמעילאַך

¹ = „פֿונדעסטהעניץ (אין טייטש b). דערמאָנט דאָס נה״ד des-
 sentwegen (טיאָדער 1422). —

² = „פֿונדעסטהעניץ“ (אין טייטש b). — פֿאַרגלעך פֿונט דער דרין-
 זער חאַרשעווער פּורם. —

³ = „פֿונדעסטהעניץ“ (אין טייטש b). —

⁴ מ״ם l. c. 67: פֿאַמעילאַך; — טאַגן דלויגטש l. c. 25, 75, 84,
 103, 116: פֿאַטילעך; — ליפשיץ 144 און 54: פֿאַמעילאַך און פֿאַמעילאַך;
 חאַרקאוו 234: פֿאַמעילאַך; — דריווין 240: פֿאַמעילעך. —

⁵ -טשק- און דער באַקאַנטער ייִדישער סופּיקסענקומפּלעקס, מיט וועלכען עס
 ווערען געבילדעט דעמינוטיוו צו אַדיעקטען, — ווי (אין ליטעראַטורער אויסלוינג):

אַלשׂטשקער, קלױנטשקער (און: קלױנטשקער) נבׂ. — דער טומעל-
 סופּיקס און פֿון סלאַווישער אָפּשטאַמונג. פֿון באַגעגענען אים אין פּוילישען,

אין טומעלע דעמינוטיוו, ווי: babuleczka, babunieczka, babczka;
 babuli-, babuleczka, babunieczka, babczka; אין רוסישען,
 babusineczka, neczka [אנטוויקעלעצקן l. c. II 160; אין רוסישען,

אין טומעלע פֿורמען, ווי: матушка (אימינוטיוו) тихоничка נבׂ. —
⁶ עפּטער: פֿאַווליאַ. — ליפשיץ 142: פֿאַווליע (= „שאַמעילאַך“);

חאַרקאוו 232: פֿאווליע; דריווין 240, הירחין 69: פֿאוואַליע. — פּויליש:
 powoli —

⁷ אויך: פֿאַווליע. — בלוין און פּויל פֿון שלטע לזש (סיינעוואַרג גע-
 ירויכט: „פֿאַווליאַ“).

און פאמעלאצקע (אלס דעמ'). — און מישנין: פאמעלאך און פאמעלאכל (רעמ').
 — און ק' ל'נע, יאקובשטאט: פאמעלעך (1). —
 אָנמערקונג 2. — נוך באַ ל'פּש'צן און נאָרט, יון מיר הונען נע-
 זעין, די פּורם מיט ב' אין אַנלייט. — משה טאַרקווע דף צ"ד: פאמעלאך (2)
 דף צ"ו: בצמעלאַכער (קומפּאָראַטיוו). — און „ומירות של שבת" (3): „הלוכה

(1) און פּוס על אַט (קיוונ, ג). ווערט דער אַדווערב סובסטאַנטיוויזם. פאַראַן
 דורט אַ רעדענשאַרט: „אַ האַסט'יקער פּאַמעלעך". — (2) דף ב"ד ב: בְּמִלְאָהוּ
 דף ד' ב: בְּמִלְאָה. —

(3) „ומירות של שבת עם פירש מטה יהודה על כתב עברית ולשון
 אשכנז: נעים ומירות ישראל, אשר וקני' עם נעדי'. נושאים אלומת רנן. ויהנו
 בגרונם רוממת אל, ביום השבת יערכנו. ולבקר' יפקדנו. ובלילה שירה עםם יתרועעו
 אף ישירו. ומירות יאמרו. ומקדמונים אחוה שער שירי ההרוות בשרשר' נבלו' מ'צשה
 אכות המליצות אחוו'. משובצים זהב במלואו ותקועי' בראשיהם שמות' רמוות. אך
 לא רבים יתכמו. להבין דגלי משבצותיה'. כי בשוט לשון התכאו ודרכי השיר לא
 דרכו ברגליה'. ונופת תשופנה, שפתותיה'. ועל כמתי קולה ישאו מרבנותיה'. ויפתוהו
 בפיה' מלב לא נכון ויהרגו פמסגרותיה'. וינכך על יה' רוח תרדמ' הגי' והנטי'
 בלשוניה' ע"כ קם שבט מיהודה. ועל מאור' צפוני שירות אלה ידו הרה. ותיבור
 פירו' מספיק וקרא שמו כמותה יהודה לזאת עוררינו לכבי לאמר את המטה יהודה
 הוה תקח בדרך אשר תעש' בו את אותה' העתק על לשון אשכנז אשר אנשי' באות
 מאורי' אות' וכל אחד ירוה צמאוו. ולא יכשל בלשונו. וענת' כי נדקתי. כי
 למען לזכו' את הרבו' ואת עשיתי. לזה אחלי מאת אחיבי אבות וכנים. אתם תהיו
 לי ממלכת קוני' לרצות בריובי כסף הוצאו' הדפוס עשר' מוני' בזכות זה תעלו לציוו
 ברניים :

„Franciszek Salezy Lukawski dziedzic Dobry Miasta Laszczow

„ברפוס השותפים ח"ה הרבני המופלג מו' יהודה ליב רבין שטיין וה"ה
 הרבני המו' מוהר"ר שאול משה גאלד שטיין — ומרו לשמו כי נעים לפ"ק". —
 [יאָר תקע"ו — 1816].

ס'אין, ועיט-אויס, איינס פון די ערשטע יודישע ספרים, און וועלכע די יודי-
 שע איבערזעצונג און געדוקט נישט מיט מאַשקעט נור מיט אותיות מרובעות (און
 מיט נקוד), און און וועלכע די העברעישע ווקאַבלען זענען נישט אויסגעשילט פון יודי-
 שן טעקסט מיט האַלבע לבנות.

דיין גאנג; תהא בנחת זאל זיין פאמיל'ך" (1). —
 און „סדר זמירות של שבת" (2) כ"א: „הלוקף תהא בנחת דיין גאנג
 זאל זיין פאמיל'ך". — אין ווילנער כתב-יד (3) פון יאָר תע"ה, דף ע"ה: „צאט" (4).
 פֿאַרמיל'ך. פּוֹלֵטִים". — אין „ספר לב טוב" (5): „...נאָך איז דר לך
 ארץ דש איין פרויא ניט זאל הוך רידן עש איז פון איין מאן קיין דר

דער ציטורטער אויסגאב אין, וואָרשיינליך, נישט דער ערשטער, — ווי ס'איז זיך
 משער צו זיין לויט דער „הסכמת הרב המאה" ג אב"ד דק"ק לאשצוב
 ובית דין הצדק דפ"ה. ס'זיך לוינען און דערדוויקער הסכמה: „יען כי הועד לפני,
 כי בהיות, בעל המדפיס מומירות ושיר השירים עם דייטש בכתיב עברית, פה
 הרשה, עוד הפעם להדפיס, יען כי ספו וגם תמו הנדפסים על ידו מכבר, ולא
 יגיע לו שום נזק מהמדפיסים שגיה" ... א. ש. ו. .

דאָס ספר איז באַ בן יעקב נישט רעגיסטרירט. —

(1) אף דף ה' (פאנינגרט זענען אין דעם ספר'ל נישט אלע בלעטער). —
 (2) „סדר זמירות של שבת עם אתקיננו סעודתא מהאריז'ל עם פירוש
 הנאון בעל מנחת יעקב. — יען ראינו בני עליה והמה מועטים, ורבים מבקשים
 לעלות והסולם נלקח מביניהם הנה הקרה ד' לפנינו פירוש נחמד מהנאון בעל מנחת
 יעקב והנה ראיתי שפירוש הזה הוא נתעלה מאוד מוסן קדטון על כן אורנו בכבר
 הלצינו והתקנו אותו בלשון אשכנז כדי שיבין כל אחד בו ובזכות זה תמלא הארץ
 דעה את ה' ונעלה לציון ברנה אמן: — קעניגסבערג, שנת תרכ"ו לפ"ק. —
 (3) ועי אויבען ד' 114 אָנמ' 5 אונטער'ן מעקסט. —

(4) ווי צענהויען (שמואל ב' י"ח ה') ועצמאייבער: לאכלוס [אונ' דער
 קיניג גיבאט (יואב. אונ' אבישי. אונ' אחי) לו זאגין. גיט לאכלוס
 אום פון מיינט וועגן מיט דעם יונגלינג (אבשלוס) "...]. —
 (5) פרק השישי: „הלכות דרך ארץ" (ראש פירד חלק אין דער דרך ארץ
 פון ווייבר אונ מיידן). — דאָס ספר איז לגמרי נישט פאנינגרט. — דער גאנצער שער:
 „ספר לב טוב איר אלי מאן אונ פרויאן: אונ אל די פון ביטער
 זיין גיהואין: די לרא וועלט אונ יעני וועלט וועלן בוואן: קומט דש
 הערליך בוך אן לו שוואן: איך גלויב עש ווערט נימנט גרוואן דר עש
 דראך אויש לייאנט. דר פינט די גאנץ יודשקייט. נאך דר לענג אונ
 גאך דר ברייט: אין לונליג פרקים אויש גשפרייט. ווער עש ווערט
 דורך אויש ליינן: דר ווערט זיך מיט זיינן גאנץ הער'ן פרויאן: אונ
 מיט גרוישי זענפטקייט דר מייאן: אויך אלי לט. גר משנן דריין לייאנן.

ארץ מכל שכן פון איינער פרויח אז דר פסוק גיט צייר דר לרקות (וחנה היא מדברת על לבה רק שפתייה נעות וקולה לא ישמע) אונ חנה זי הט גרעט מיט זיך זעלבדט אונ אירי לעפלן פר וואגלטן אבר איר קול לוס זי ניט הערן דען עש אזי איין פרויח ווען איין פרויח אזוי

אבר פר אר דינג פאר אן וויל איך ענק וויסן לאזן אן קעגן אונ לעזן ליגט ניקס דראן: עש ליגט נייארט אן האלטן אונ טאן: זייר וואס עש וויל איין פרש אן: ער האלט אינן און זיין גיוואלט. אלי דש מעשן דיניס וויא מן זיך פר האלט. פון זיינר גיבירט ביז ער ווערט אלט: אונ אלי (הנהגה) אין אלי גיטאלט. זוימט ניט מור קויפט צאלד: ווייל אירש נאך פיל פינט. דר עש ניט וואול בילאלט דר זינט: (עולם הבא) ווערט איר דר מיט פר דינן: גרויש עהר אונ רייכטיס ווערט אייך ניממ מער אנטריין אמן סלה: — גרפס פה קיט פאריצק — תחת ממשלת אדונינו הארון הגדול החסיד יאסניע ויעלמאזני שמשענסני משאצקי על קסיעניסטווי פאריצק ובראסילוב וסעלין וסערהאוויטש קאוואליער ארדערא ביאלענא ארלא ירום הורנו בדפוס השייך לששה המשותפים ואחת מהם האימה החשובה הנבירה מרת חייה אלמא ר' אלימלך ז"ל לפרט קנו הספר לב טוב לפ"ק. 40.

[אפ'ן ראנד פון שער: אויבען — „זה השער לוי צדיקים יבואו בו“; רעכטס (פון אויבען אראָפּ) — „פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה“; לינקס (פון אונטן מען ארויף) — „יקרה היא מפנינים וכל הפציר לא ישח בה בי מוצאי מצאו חיים“; אונטען (מיט'ן קופ אראָפּ) — „ויפק רצון מה“; צור תעורה חתום תורה בלאודה:“]. דער מחבר — יצחק בן לא"א סהור"ר אליקים זצ"ל מק"ק פּוּזנא (אונטער-געשריבען אָף דער הקדמה).

בן-יעקב ז' 254 ג' 20 רעניסטרירט דן אויסגאבען פון אלט זולצבאך (דאָס יאָר פון דרוק אונטערקאנט), פּראָג (יאָר ש"פ), אַמסטערדאַם (ת"ל), וויל-מרשדארף (תל"ט), פּראָנקפורט אַם-מיין (תמ"א), פּראָג (תס"א), זולצבאך (תס"ג), פּראָנקפורט אַם-אודער (תס"ה), פּראָג (תס"ה). אויסער רעם און דאָס ספר נאָך געדרוקט געווען מיט דעם בילאָג, ספר לב חכמים (פון ר' חיים ב"ר יעקב ארביך אדפיס): און קראַקע (ת"א), אַמסטערדאַם (תס"ו), פּראָנקפורט אַם-אודער (תס"ח), פּראָג (תס"ט), ווילמרשדארף (תע"ד), פּראָנקפורט אַם-מיין (תע"ה), אַמסטערדאַם (תפ"ג), זולצבאך (תפ"ג), ווילמרשדארף (תפ"ד), שקלאָוו (תקנ"ג)... (תסס"ה). און נאָך אַ סך מאָל [בן-יעקב ז' 254 ג' 21].

איין הוך קול אויף ווערפט אז דר פסוק גיט ביי דר פרולה (ווי ביהרימי קול) זי שפראך דא איך האב מיין קול אויף גיווארפן האב איך איין גרום גשרייא גהאט דא זעהן מיר יוא וואול דס ביי דר פרולה שטיט גשריבן דא איך מיין הוך קול האב אויף גיווארפן אבר ביי דר לנועה שטיט זי האט לאגלוס במעלך גירעט דרוס זאל איין פרומה פרויא זיך אונ אירע קינדער גיוויין במעלך לו רידן דס אירי שכינים ניט זאלן הערן אירי ריד אוך גיט די גמרא (ר' מאיר אומר אף הקולנית) די משנה רעכנט אלי די פרולות די דא מוזן אויז גיין פון מאן אן כתובה זאגט ר' מאיר דרוס איז אוך איין ביוי זאך פון איין פרויא די אזו הוך רידיג איז איר מאן זאלט ניט פון איר ליידין. אונ ווערן די ריד הימר גהערט אונ ווילגער אן גינעס פון די ווייבן די במעלך רידן מיט אירס גינד דו דר פסוק גיט (דברי חכמים בנחה נשמעים) ווען די קלוגי לייט זאגפט רידן מיט דען לייטן דא ווערן אירע ריד גיהערט מער ווערן דער די לייט אן שרייאט די זעלביגי ריד ווערן ניט גהערט כלומר זי ווערן ניט אן גינעס" ... ! —

גא א. שולמאן I. c. 91 געפינען מיר דעם שער פון פראגער אויסגאב פון יאר ש"ס (1620), וועלכען דער שריפטשמעלער האלט, ווי ס'זעט אויס, פאר דעם ערשטען | דער שער פון פראגער אויסגאב שטימט, אויסער קלונע אפוישענדיגען, אינגאנצען מיט דעם פראגער |. —

(¹) אין א שפעטערדיקען אויסגאב פון דעם זעלבדיקען ווערק געפינט זיך דו גע. ברעטע ציטאטע אף דף ל"ד ע. — דו ערשטע צוויי מאל אויסגעלוינט: במעלך; דאס דריטע מאל: במעליך.

דער שער פון דעם דרויקען אויסגאב — מיט עטליכע גיוואנסען. איך ברענג אים דערווער אינגאנצען: „ספר רב מוב חלק ראשון עם חלק שני איר אלי מאכן אונ' פרויאן. אונ' אל דיא פון דען צעטער זיין גהויאן. דער דיא וועלט אונ' יעני וועלט פוט צוואן: קומט דאס הערליך זאך אן לו שוואן: איך גלויב עס ווערט נימאכט רייאן. דער עס דארך אויס לעאזט דער פינד דיא גאנטי יודשקייט: נאך דער לענג אונ' נאך דער צרייט: אין לואאליג פרקיס אויס גשפרייט. ווער עס ווערט דארך אויס לייאכן: דער ווערט זיך מיט זיין גאלן הערלן פרויאן. אונ מיט גרוסי זענפטיקייט דער מייאן אויך אלי לערנד מעגן דריכן לייאכן: אבר פד ארי דינג דיא פרויאן זייל איך הייך ווישן לאזן. אן קעגן אונ לעזן ליגט

1) „gemeinliche“ — ווי פרי. ל. ק. וועגט נד יענוש-און 2) קומט אין דער צווייטער העלפט פון 15-טען יארהונדערט בא דיטשישע שריפטשטעלער פור: gemelich. — „בעמעלך“ 3), „במעלך“ 4), קען מען פאר געוויס רעכענען, און אנטשטאנען פון „גויסעליך“ דורך פארבייטען די פורוולג גי- אף בע-, בא- .

טענדלאנד I. c. ברענגט נאך א ביישפיל פון אזא בייט: benügen (אג- שטאט genügen); אזוי, אין „הלכות דרך ארץ“ 4), וואס יוהאן כריסטאן ווא- גענוועל 5) ציטירט אין זיין „בעלעהרוגג“ 6) (1812): „er soll sich be- nügen lassen mit Dem, was ihm Gott beschert“ .

mach (אדיקט) [langenehm, bequem, gleich ==] gemach (אדווערב) [langsam, gemächlich, bequem ==]. — פארגלייך מיטן ווארשעווער: „לוי- מוך גימאך“ (רי. ה. „לוי מוך צו רוי“); לופשיץ 70: „געמאך לויג“ (отцѣп- оставить въ покоѣ, ляться) הארקאט 107: „געמאך (אדיקט און אדווערב) [== ווייך, זאנפט, רויק; לאנגזאם, פויל, שווער], געמאכליך (אדווערב) [== קום- פארשאבל, רויק, ליכט, מילד, צארט], לוי מוך געמאך!“ . —

1) ועי אָנב' 4 אף ו' 169 .

2) „Deutsches Wörterbuch“, 2 Auflage I 555 (ציטירט נאך מאקס

גרינבוים 496) .

3) מ. גרינבוים 547 . — 4) ארויסגענומען פון אויבענדערמאנטען „ספר

לב טוב“ ? — 5) געלעבט 1633 — 1705 .

6) דער גאנצער שער פון דעמוזאקען ווערק איז:

„I. Chr. Wagenseil's Belehrung der Jüdisch-Teutschen Red- und Schreibart, durch welche alle, so des wahren Teutschen Lesens kundig, für sich selbst, innerhalb wenig Stunden, zu sothar- ner Wissenschaft gelangen können. In einem weilläufigen Fürtrag wird klärlich erwiesen, dass solche Erfahrungheit denen hohen und niedren Obrigkeiten, wie auch deren Rathgebern und anderen Rechtsgelehrten, denen Theologis, Medicis, Handelsleuten, und ins- gemein Jedermann, nützlich, auch fast nothwendig sey. Unter an- deren Jüdischen Büchern, wird dargestellt: סוכת נגעים oder das Tal- mudische Buch von dem Aussatz: was es nemlich mit dem Aus- satz der Menschen, der Kleider, und der Häuser, ehemahlen in dem Jüdischen Land, für eine Bewantnus gehalt. Zur Zugabe wird ein Bedenken beygefüget, wodarch die viel und lang höchst-strittig

מ'ענדלאַז איז ויך משער, או בע- איז דאָ די העברעישע פֿורולאָ- (ועי גולומב 41). ער פֿארופט ויך אָף די פֿולגענדקע פֿראַגע פֿון די „הלכות דרך ארץ“ (בא' וואָס ענדעל 322): „Die Peruzah erhebt ihre Stimme, die

Zenuah aber redet belanzum bemälich“ .
 אַזוי ווי „לאַנצויט“ איז אין דער אַלמער ייִדישער ליטעראַטור די געוויינלעכע פֿורם פֿאַר „לאַנגזאַם“ אין דערשט תמיד געברויכט אָהן שום פֿרעפֿונציעס, וויל מ'ענדלאַז דערפֿון אַרויסדרוינגען, שו- be אין belanzum איז דאָס העברעישע „בֵּ-“ און או טמילא איז שוין אויך דער be- אין bemälich העברעיש. די השערה איז, אויבער, שווער אָנצונעמען. אויך באַ דעם ייִדישע שרונטשטעלער קומט פֿור, ווי צוין אָנגעוויזן (אויבען 169), די פֿורם טוט be-. אויסער דעם איז מיר דער „בעל אַני צוים“ באַ וואָס ענדעל לן איבערהייט אַזויסעל פֿאַרדעכטוק, וואָרום אין „לב טוב“ (לייגען מיר: „לאַנצום במעלך“...)

אַקענען דער סלאַווישער אָפֿשטאַמונג רעט אויך דער e אין „באַמעלעך“. ווען דער אַדווערב זיל שטאַמען פֿון סלאַווישען, ווילט אַמאָרשטענליכסטען געווען, או מ'איז דאָס פֿאַריווייזשע (אדער פֿאַרדריטשטע) pomalig אורער pumälich (טאָרעיש ווילט ויך שווער געווען צו דערקלערען דעם ch אין „באַמעלעך“), אויבער דאָן ווילט דער a נאָך m געפֿולבען אָהן ענדערונג, אורער אויבערגעאָנגען אין o אדער u (קיינמאָל נישט אין e). — נעמען מיר אָן, אז דער אַדווערב שטאַמט פֿון מה"ד gemechtlich, דאָן דערקלערט די ענדונג lich- דעם אומלויט פֿון a (אין ge-mach).

§ 115 — אין וואַרשע: מוקליומפּושטני; אין סאָפּולנע: מוקליומפּערשטני.
 אָנמערקונג 1. — אין וואַרשע אויך: מוקליומפּושט; אין פּולטאָס:

gewesene Frage: Ob die Heil. Schrift einem Manne erlaube zwey Schwestern nach einander zu heyrathen? dermaleins zu bescheiden, and die Bejahung allerdings fest zu setzen gesucht wird. Königsberg, gedruckt in dem 1699 Heyl-Jahr. In Verlegung Paul Friederich Rhode Buchhändlers daselbst“.

(ועי אהעילאעלעטאנט III, ו' 216, אָנמ' אונטער'ן מעקסט).
 (ועי אויבען ו' 168 פ"פ. —

קלוימעשט און קלוימפעשט (1) ; און דרילטש : קלוימעשט, קלוימפעשט ; אין
 טארלע : קלוימפעשט ; אין אופאלע : קלוימעשט ; אין לובלין : מיקלוימאָשט ;
 אין מינשיץ : קלוימפערשט ; אין קרעמעניץ : קלוימפאָשט . — לופשיץ 188 :
 קלומערשט, קלוימפערשט ("будто бы, подь предложомъ, извѣтомъ") ;
 הארמאז 177 : פלומר'סט | אויך : פלומר'סטענער (אריעקט) ; הריוויץ 86 : קלו-
 מערשט (= „כמו, כאשר לו, כאלו") ; דריוויץ 40 : קלומערשט (= „שווי ווי",
 "будто, будто-бы") ; סיוואק-יהואש 121 : פֿלומר'שט (2) (= „שווי ווי, מא-
 בענדיק דעם אָנשטעל פון, ניש ריכטיק מיגענדיק, וונגענאָמט") ; אַווע-לאַלעמאָנאָ (פון
 ד י ט ש י ש ע ן י י ד ו ש) IV ' 390 : כללמנר (klaumer, klomer) | אין מיטש :
 קללמנר [als wollte man sagen, so zu sagen] און די רעדענמאָרע : כללמנר
 קטו (3) . — אין דער שפראַך פון די דייטשישע גנבים (שווע-לאַלעמאָנאָ IV
 559) : Klomerkäs = „פּוילע פּוּש" (דער אויסדרוק ווערט געברויכט, צו
 באַצייכענען אומאויפריכטיקייט און פאַרשטעלאַקייט) (4) .
 אָנמערקונג 2. — די אלע פּורמען שטאַמען פון תלמודישען (5) פֿלומר
 | וואָס זײַן מיטש און : ווי געאָנאָע עס און געמיינאָע דאָס הײַסאָ (ועי גולומב 188) |
 נר היבען, ווי פיר וועיען, אַ נײַט בּוּד ע ר בּא ט ט ו ג נ . —

§ 116 — אין וואַרשע, פּוילטוסק, לובלין, אופאלע, קרילוו (עלם. נ),
 טארלע : אַ זײַס ט ן (מיט דער מיטש : „ווען גישט... זו גישט... „אויב גישט"...) .
 אָנמערקונג 1. — אין קרעמעניץ : זײַסט (6) . — לופשיץ 3 : אַזײַסט
 (= „иначе, въ иномъ случаѣ, а то") . — sonsten sonst

(1) מיטש, „ווינשפּינגערל" 26, 53 : קל אָ מ פ ע ר ש ט . —
 (2) אַקסענפּעלד, „דער ערשטער יודישער רעקרוּט" ו' 38 : קל אָ מ ! ר ש ט ;
 „שטערניס-פּויל" (ו' 86, 93) : קל אָ מ ע ר ש ט . —
 (3) באַ מענדלאַן ז' 93 : „Klומר Käs" . —
 (4) שטערן I. c. 46 :
 „Kloma. Wenn wir en Ahd schwören, dürfen mir nor der-
 bey sagen Kloma, is der Ahd nix. Kloma bedeat: Was ich gesagt
 unn geschworen hebb, is net wohr" .
 — „Kloma" — מיט פּאַרלזוסט פון אויסלויט-ר . —
 (5) סנהדרין מו, כתובות סה . —
 (6) אַקסענפּעלד, „דער ערשטער יודישער רעקרוּט" ו' 34 : דאָס גלוק

אין דער אינגער שטיש, ווי דער ייִדישער אַדווערב ¹]. — עלטער און די פּוּרשׁ
 פֿון אויסלויב־. ס'הייזט sust, sunst; עלטער ס'הייזט און אַה־ד: sus ²). די
 אומאורגאנישע ענדונג on- (³ קומט צו ערשט נה־ד ⁴). — [דיאָיאָגענע נישטאורגאני-
 שע ענדונג ון און און אין דורטן ⁴ (אויבען ו' 150) און אין מיקלילומפּלשטן (אוי-
 בען ו' 171)]. —

פּונקט 2. — אין ספר אורחות צדיקים ⁵): „אויף מוז מען
 וויסן. דאס אויף זינד און אויגערעכט קענן מענטשן מוז מען (קודם כל) דאס
 אויגערעכט גוט מאַקען דען זונסט ⁶ העלפּט דיא (תשובה) גיט“ (כ"ה ב) —

פּר איהר און, וואָס דאָס שטעטל און אַצינד פּר פּינצטערט מיט די
 ייִדישע רעקרוטן, זיסט וואָלטן ווי זעך גימאַכט אַגאַנצע שמתה
 דער פּוּרשׁ. —

¹ מיטדער 1167. — זע: קלוגע 424. — זע: ווילטאנג II 650.
² 630. — אויך אין נה־ד (ווילטאנג l. c.). —

³ „ספר אורחות צדיקים תשומר למען תלך בדרך טובים
 מיט גאטס הילף האָבן מיר דאָס ספר אויף עברי שייטש געמאַכט .
 איין (רפואה) צו דער (נשמה) און דרייַן גראַכט . פּאַר ווייבֿר און מאַנס פּאַר-
 זון און דאָס וואָרן געמאַכט . דער מיט וועלן מיר זוכה זיין צו (עולם
 הבא) אויף יעני וועלט . דרוף וועלן מיר זאָגן (אמן) : — וואָרשאַ בדפּוס
 של הרבני מהו' נתן שריפּפּניסער בשנת תדי"ר לפ"ק. — [אין פּוּרשׁען אַפּשניט
 פּוּרשׁען : 11854].

די לעצטע שורות פון דער „הקדמה“ : „אַבֿר נוייל דאָס ספר (אורחות
 צדיקים) און גמאַכט אויף לישן תקודש וואָס ווער קיין למדן און פּר שייטש
 דרייַן גיט אויף די (נשים) וויסן גיט דרום האָב אַיף אויף עברי שייטש
 גשטעלט און אַיטליכר זאל וויסן וואָס אין דען ליבין ספר שייטש : “ . —
 ס'זיין, ווי ס'זעט אויס, איינע פון די לעצטע ייִדישע איבערזעצונגען (אודער איינע
 פון שפעטערדיקע אויסגאַבען פון אַיטליכער ייִדישער איבערזעצונג) פון דער העברעיִשער
 העתקה. — דער אורגינאַל און דאָס ייִדישע „ספר המדות“ (איווא ש"ב,
 תקצ"ט; שאלוביקי תקנ"א); עס און איבערזעצונגען געווען אָף העברעיִש (פראג
 מ'ק'יא'; פראג פּוּרשׁען א. מ. מ'ט' תמ"ו; פּרעסבורג תרי"ט א. א. וו.) און-
 מערין נאָמען „אורחות צדיקים“ . — [וועגען דעם וועק און פּאַרן אַ גאַנצע
 ליטעראַטור; זע: בייַעקב ו' 51 ב' 989, און א. שולמאַן 86—188. —
⁶ „אויב גיט, ווען גיט, און גיט“ . —

„אין פרייטאג צו נאכט מאכט מען המוציא איבער דעם אונטערשטן זונגס (אמילו אין יום טוב מוז מען צאלע קאל איבער דעם אויבערשטן מאכן המוציא“ ... (ש"ב). —

§ 117 — אין ווארשע, פולטוסק, בערושין, לוקוון, דרילטש, שידלוועץ; דאצינשנ (אין גער: דאטסינשנ); און סקערניעוויץ: דאצינשנ; אין אופאלע: דעמינשנ. [נה"ד: dazwischen (שינדער 277)]. —

§ 118 — אין ווארשע: צונ'עישטונג (צום-עשמנג).
 טעמערקונג. — אין „סוד ה" ל b: ...מלאך. (ז' ימים) ווארשע

(1) „קוקן“ . — (2) „אויב נישט אין דעם פאל“ ... „אין אנדערע פאלען“ ... (אלוי, מיט אנאנדער נישטס און דער באשטימונג). —
 (3) „אינמיטען“, „דערין“. — אין ווארשע: „צושראָאָבם דאצינשנ“ (ר. ה.: אינדערמיט). — אין פולטוסק: „ציע שטעקט אויך דאצינשנ“. —
 (4) „טוט“ גיט דא איבער א לויט צווישען צ און טש; ס'אז נישט דער איינפאלער אפיקט „טוט“, גור עפעס ווי ט מיט פאלטאליזירטען ס נאך אים.
 דער פאלטאליזירטער ס הוט אין די פויליש-יודישע מיט איבערהויפט א נטיח איבערצוגיין און sch. אלענפאלם, דער פוילישער s ווערט פון יודישען המון שטענדיק צווייטערט ווי: ש — שווי, אין ווארשע, למשל: „שאַטקע, שחענט“ = „siatka. świąty

דערפון דער שטאדטנאָמען שעדליצ (Siedlce).
 אויך דער פוילישער s (ר. ה. פאלטאליזירטער צ) ווערט פון יודישען המון אויסגעשפרייט גאר נאָט צו טש; — שווי, אין א לינדעל, וועט און מיט 40 יאָר צו-רוק געוונען געווערן אין א גרער שטובעל אין ווארשע:

ניעכצע אומאטש, — טולקן זשנטש;
 פאנא בוגא פוכוואל'טש!
 כ' ווי' גי' שטארבם, נול לעיבם;
 א בורא עולם א שבח אָפּציגעיבם!

די דריט שטאדטע אערבען זענען די פוילישע: pochwa-, żyć, amierać. —

(5) „תחלת פרוער“ . — זעי אויך „אויבען ז' 31. —

ווידר גישוואלן וויא לוס ערסטן...; דף ל"א: ...אונד איז ווידר גאנץ
איין (ערל) גיווארן, וויא לוס ערסטן...
אין „ספר שהיטות ובדיקות“ (פירדא חקמיה) מ"א ב: „ווען איין
סירכא קומט פון איין (בוטש מיט זכיס) מוז מן איין סאלת חכס מכין
דען (מיט זכיס) מוז לו ערסטן בדיקה הבן“...
אין „ספר עץ חיים“ („מות הא“): „...ביו יעקב אבינו איז גיקומן
אונד האט חפלה דרויף גיטאין. אונד האט גיזאגט (רבוכו של עולם) נעס
מיין נשמה ניט פון מיר ביז איך ווער לוס ערסטן (לואה) טאן לו
מיינע קינדער“...; ...אונד ווען איינער ניסט אונד זיין חבר זאגט אים
(אסווא) אזו זאל מן לוס ערסטן זאגן (לישועתך קיטיה“)... —
לוס ערסטן זאל מן זיך דעס רעכטן סוך אנוליסן אונד דר נאך דעס
לינקן סוך אונד ווען מען וויל זיא לו קניפן זאל מען לוס ערסטן
דעס לינקן סוך לו קניפן אונד דר נאך דעס רעכטן סוך“... („הלבות
הפלה“). —

אין „ספר בחינת עולם“ (יועטווי 1845) ז' 60: „צום עך שטיין
קאט עך גיפאטין אוף דער נשמה וואש זיא איז גינעסין אין הייליגן הימל
אז זיא זאל גיין פון דיא עצי ערן דאש מיינט מען דיא אפ גישייטע שכליות
וואש דאש איז זייער הויך אונד זאל רואין אוף די עצי השנה דאש מיינט
מען דעם גוף וואש ער איז גלייך צו דיא האלץ פון דעם וואלד אונד דער
נאך עשיין אים דיא ווערים אזו וויא דיא האלץ אונד פוילאנג“... —

אין „ספר אורחות צדיקים“, ל"ב: „הנהגת השוכה דאם דעם
וויא דער מענטש זאל זיך (נהג) זיין ווען ער (תשובה) טומ צום עך שטיין
מוז ער (חרטה) האבן אוף אלי זינדר“... (1) —

§ 119 — (ענדונג פון פארהעלטענישווערמער]. — 1) לימשויץ 41: אקעגן (2)
(הוט צו שאפען איבערן דאשיוח). — אין פולטוסק: אקעגן (1). — זיין

(1) דאס ספר'ל איז געועצט מיט אורחות מרובעות און מיט ניקור, איבער די
העברעישע ווערסער זענען נוך אויסגעוואנדערט מיט האלבע לבנות. —

(2) „напротивъ, напротивъ“ —

(3) אין: אבאא. — מ'זאגט: „א וווינט אקיינג (אדער: אבאא) מ'זע“... —

קרעמעניץ: אַקעינג און קעינגי. — אין וואַרשע, דרילטש: קינגי.

שקסענפער (דער ערשטער יודישער רעקרוט"ס): „נאָר סניוויסי טאַרין מיר גיט זיין אַקעגין רצון תקינת יר"ה". — לינגעק: (49 l. c.): „שׂין גאַנץ גענוג פון זיין זייט אז ער שטעלט זיך אַרױם אַקעגין אַ האַלבער וועלט יידען אונג נױזט זײַערע פּעלער אַרױס“. — און „ומירות של שבת“ (זעי אויבען ו' 165 אָנמ' 3 אונטער'ן מעקס), דף ל' b: „והנה אליהו הנביא לקראתו אַקעגן אים גיקומן“.

מאָן דלונגאָטש 121 l. c.: „ער שטעלט אים אַלאַווע תּוּנים קעגן אַלאַווע רבנים“; ו' 117: „זעצט זיך פינקט קעגן מיר“. — און „ומירות של שבת“, דף ד': „גרוץ לקראתך דרום טראַן מיר לזיפן קעגן דיר“. — אין „ספר שחיטות וכתובות יקותי לי"א b: „אלר די ריפן ווערן רויט קיגן דען נקב מפולש...“ — אין „ספר עץ חיים“ (ההלכות המלה): „...אונג ווען מען זיך שטעלט שמוכה עשרה זאל מען זיך ניט גראַד קיגן (מזרח) שטעלן נייארט אביסל זיך לענקן קיגן (דרום זייט)“...; „... (מודים) גהער מען זיך לו בוקן ביז אלי גלידר ווערן גרייט פון דר (סדרה) דען אין דיא סדרה איז אכטלעסן גלידר קיגן אכטלעסן בכרות וואָס אין שמוכה עשרה איז“... .

אין „בן המלך והנזיר“ (דף ג"א: „היט דען [כרית] אונג דאָס גזעלין שאַפט וואָס האַטט דיר גשלאַסין מיט דיין גזעלין. אונג קייגין דיין גומין פריינט זאלסט דואַ דיר ניט פאלש שטעלין. דיין (מכר) זיין (סוד) זאל זיין בייאַ דיר אין האַרץ איין גנאָבין. וואָרום אונג דואַ וועסט (מגלה) זיין דען (סוד) וועט מען אויף דיר לו זאגין האַבין. דיאַ ערד טוט גוט היטן וואָס אין אייך טוט אריינקומין: אונג בייאַ

(¹) = contra .

(²) דער עקועמפלאַר, וועלכען ציטירט, הוּט נישט קיין שער. די שריפט פון דעם בוך דרשמאָנע די אומפּראַכער דרוקען [ס'אין, שלום, מעגליך, זון ס'אין דער אויסשאַפּ, וועלכען בן-יעקב, ו' 78 ב' 449, רעגיסטרירט, נישט ברעיינגעדיק דאָס יאָר פון דערשיינען]. די יודישע איבערזעצונג איז געדרוקט אונטער'ן העברעישען מעקסאָ און צייכענט נאָך אים ס'לעכטער, פּלאַטקער, ריכער, בלוטקער עכט-יודי-שער שפּראַך .

דיר איז דער (סוד) אויש דײַן האַרץ וואַרען אויש גנומין; — דף ק״ד:
דיא בהארטמי אונ קלוגי מאכין האכין אויף דען גלוסטײַגן מענטש געבען
אײַן לײַכין ווען גלייך זײַן (חבר) זינדיגט נישט קײַ גײַן אײַס טוט ער
אויף אײַס פֿאַרט ברובֿ זײַן . אונ איז קאַרנ (אפילו) אויף פֿרמד געלט .
אונ טוט גלוסטײַן אַז קײַגן זעלכני זאכין וואַש עס איז נישט אײַן דר
וועלט: — . —

אין מען בײַבלױטעק געפֿינט זײַך גוך אַנ׳אױסגאַב פֿון דעם ווערק, אויך אָהן
שער . אַן דער שרױפט אונ אָף זײַכער צו אַרמױלען, אַז ס׳אײַז פֿירט ער („פֿורדא“)
דרוק ׀ װאַרשטאַלד, דער אױסגאַב פֿון יאָר תק״ג, וועלכער אונ רעגיסטרירט באַ גײַן .
יעקב׳ן I. c. ׀ אונטערײַן העברעיִשען טעקסט — אַ העתקה וואָס שמעלט פֿור מער
נישט, ווײַ אַ יִיִדִישֶׁ טראַנסקריפֿציע פֿון עפעס אַ הױז דײַטשױשער
אײַז געוועזענע דײַטשע שורות פֿון „הקמת המחבר“: „אמר המחבר עז
זאכני דער אויטאר . אַזר לײַט דער גוואַלטיגן קײַגן אײַן אינדיען .
רעגירטי אײַנער דער לאַסטרהפֿטשטי אַהן פֿר נײַטפֿיגער * בלוד דירשטיגער
קײַג * ער רעגירטי מיט ליסט אונ צטרײַגרייך * אויך זוכטי ער זיך
דורך אַרלײַיח וואַהל לוסטײַן אַז צענטפֿיגן ער דאכטי אויך נישט דאָ
פֿון דר אַלמאכט גאטס הרשך אַלר הערשאַרען זײַני גוואַלט . זונדרין
גלױכטי ער פֿון זיך זעלצשטײַן דעפֿענטירע . ער פֿר לײַז זיך אויף דען
ק . סטליכן פֿראכט זײַנער מױסטעט . הערליכן וועזן אונ׳ רײַכטום זײַנט
קײַגיגרייך : ער פֿיהרטי אײַכר הױכט אײַן ליטרליכט * פֿוילטענליס לעצין .
אונ׳ ליכטע זולכע מענטשן * דיא עבן פֿלס פֿרעסין זײַפֿין אונ׳ ליטרליכט
לעצין אַז פֿיהרן זוכטן” .

ב . נ . י . ע . ק . ב (I. c.) דערמאנט גוך אַנ׳ אױסגאַב פֿון יאָר תקפֿ”ט (אײַבערעגעבען
צום דרוק פֿון אײַניק הױם בײַר ג, אונ דערשױנען אין פֿר אַ נ . פֿ . ר . מ . א . ס . ב . י . ן)
און ברענגט פֿ. ש . מ . י . י . נ . ש . י . ד . ע . ר . ס . מײַנג, אַז דערזונקער אױסגאַב אונ גור
אַ יִיִדִישֶׁ טראַנסקריפֿציע פֿון אַ רײַן דײַטשױשער אײַבערעגעבען, פֿון דײַ ערשטע עטלײַכע
שורות, וועלכע א. ש . ו . ל . מ . א . ן 106 צײַטרט אײַס דעם פֿראַנקפֿורטער עקומפלאַר, קען
מען אַרמױלען, אַז ס׳אײַז, וואַרשטאַלד, מער נישט ווײַ אַנ׳ אײַבערדוק פֿון פֿירט ער
אױסגאַב (בלײַז מיט אײַגעלעכע נישט וויכטיקע מודײַפֿיצירונגען אין דער שפּאַך) .
א. ש . ו . ל . מ . א . ן I. c. דערצײַלט גוך פֿון אַ יִיִדִישֶׁ פֿת . ב . י . ד . אײַבערעגעבען
פֿון „בן המלך והנזיר“: ווײַ שטאַמט קענטשן פֿון 15טען יאָרהונדערט אונ געפֿינט זײַך
אין דער פֿירטער בײַבלױטעק ׀ דעם א . ו . פֿ . י . ב . א . ע . ר אױסגאַב דערמאָנט
ש . ו . ל . מ . א . ן נישט ׀ . —

אָנמערקונג — און, זמירות של שבת, כ"ח ב: „למלך גלעדי
 התשבי צו קעגן דר וועט גין אַלְיָהוּ הַנְּבִיאָה״.
 „ס' בחיבות עולם״: „ער טוט ווידר שפּעניגן אַנטקִיגן זיין קיניג
 און אַנטקִיגן זיין נאַט״ (יוזעפּווער אויסגאַבֶּה ז' 71). „ער טוט ווידער
 שפּעניגן אַנטקִיגן זיין קיניג און אַנטקִיגן זיין נאַט״ (ווערשעווער
 אויסגאַבֶּה דף כ"ט). —

§ 120 — לופשוין 92: וועיגן¹ (הוט צו שאפען איבער'ן דאט'ח).
 אָנמערקונג 1. — לופשוין חיות אָן, אז די פרעפּוזיציע = דער
 פרעפּוזיציע „אויבער״: אובער און דער רוסישער איבערזעצונג פרעפּוזיציע ער צו זײַ
 טייטשען: a) объ, b) надъ.
 האַרקאָח: 146: וועגען (= about (וואָג קיין ווערט וועגען דעם)¹)
 — on account of (ער מאַ בלעבען צו הויזע וועגען זיין קראַנקהייט)².
 און ווערשע, קרעם ענין און און די מונדארטען פון אַנדערע שטערט און
 נורם — די טייטש a)².

די טייטש c)⁴ קומט עפעסער פור און אלטע שריפטען. למשל, און ספר
 מנורת המאור⁵: „... אויך לו לייטן לויפט דא פרויח אוועק וועט גן
 פארכט פון דען מאן און די פיסכער אונ פאלט אין איין גרוכ און קען

¹ אלו, = דער טייטש a ב' לופשוין. —
² דרוועק טייטש, וואָס טראַנט די אַנדעע פון סבה, וועט חייטער פּונדורען
 אלס c. — דוועלביקע אַנדעע שטעקט און „אויבער״. —
³ אויך פאר פּרונזומאַלאַדווערבּען. למשל, און ווערשע: „מ'-
 דאַרף זען עפעס צו טלוי וועיגן דאַפּן״, „עטץ ט'שראַאַבם וועיגן
 דאַפּן?״ — ; און גרודנע: „מ'מוז רעדן וועיגן דערמיט״.
 און ווערשע אויך: „מ'דאַרף צו קלעירן דאָ וועיגן״. — דאָ.
 וועיגן — פּרונזומאַלאַדווערבּען (= „וועיגן דעם״). —

⁴ זען אָנמ' 2. —
⁵ „ספר מנורת המאור חכמו רבינו יצחק אבנהב הספר ז"ל.
 וזח מעשה המנורה עם שבעה נרותיה כתביתם כאשר טראה בהר כולה זהב טהור:
 בהעתק ללשון אשכנז. למען יהנו מאורו המוני עמינו אשר אינם בקיאים במיב
 לשון הקודש. כביאור היטב מלא וגדוש. לעיין בו דבר יום ביומו ומירי שבת וחודש״.

זיאַ דר דורך אױס קומן" ... [פּרק קנױ:] : „לרום אַך אַיטליכר קלוגר מענטש זאל גידענקן און דען (יום הדין) אױס זאל זיך פּערכטן פּר די שטראַף פּון גיהעם : אױס זאל גיוועלטיגן און זיין (ילד הרע) אױס און אַלי זיין גילושטיקייט : אױס זאל ניט פּר לירן די אייביג וועלט וועגן אױס ווייניג הנאה די ער פּון דר עבירה הט ... [פּרק כ"ב] . — און „ספר שפּחת

וכל דברי יראה וזוטר ונהגות ומדות טובות בו נחקק ונגדש . וכל עניני תשובה תפלה צדקה בו נעריך ונקדש : הועשק עיי החכם התורני מוהר"ר מל"ה פּרנקפורט דיין דק"ק אמשטרדם בעל המחבר זה ינחמנו . ונפש יהודה : בן להחכם השלם המנוח מהור"ר שמעון פּרנקפורט זצ"ל . בעל המחבר ספר החיים . וספר חנוי : והוספנו על הראשונים מראה מקום הפסוקים : — **ל ע מ ב ע ר ג ת ח ת** ממשלת אדונינו האדיר הקוסר אונגרון פיהם גליציאן עטלדמריאן קינגליבה אפסטאליש מיישטט פראנץ השני יריה : בדפוס מהור"ר שלמה יאריש ראפאפורט

„Das beygehende hebräische Buch: Menorath hamaor nebst der jüdischdeutschen Uebersetzung enthält nichts Zensurwidriges .

„Lemberg den 28 April 1797. Herz Homberg.

„Imprimatur Lemberg den 28 April 1797. D. S. v. Köfil.

„בישנת תקנ"ו לפ"ק" . (4⁰) . — [דו ווערטער פון דעם צענוורדערלייגעניש וולטען געקענט ארטינפארען אין א טעות, צו מיינען, אז און דעם אויסגאָב געפינט ונד אויך דער העברעיִשער טעקסט . און דער אמ"ן, און עס גור דו יודישע און גערועצונג (רעגיסטרום צו בן יעקב ז' 338 נ' 1451) .

אין הוב אין מיין ביבליאטעק גיך און אויסגאָב פון „מנורת המאור" — אויבען דער העברעיִשער טעקסט, אונטען דו יודישע אויבערזעצונג, — זייער שוין געדוקט אין 2⁰ . דער שער-בלאָט פעילט, גור ס'אין ליכט צו דערקענען, אז ס'אין אַ מסמער-דאָסער דרוק [וואַרשענילוק, דער אויסגאָב פון יאָר תפ"ב (1722) — רעגיסטרום צו בן יעקב ז' 338 נ' 1447] .

ר' משה פראַנקפורטס אויבערזעצונג און דערשינגען צום ערשטען מאל (גע-דרוקט צוזאמען מיט'ן העברעיִשען טעקסט) און אַ מסמער דאָס (תס"א); דערנאָך אין בערגערדוקט געוואָרען אויך : אין פראַנקפורט אַס-אודער (תצ"ג), אַ מסמער-דאָס (תצ"ט), פיורדא (תקכ"ו), די הרנפורט (תקנ"ה), וזולקע עו (תקס"ד) [בן יעקב l.c.] . —

חנפשי"ג"ב י': „איין אלמנה דארף קיין הוכט אויף ליגן וועגן חסד“.—

י) „ספר שמחת הנפש ראשון ווערט איר דריין פינדן איין גווישי (רפואה) לו די (לאגות דש רוב עולם) זיין בהעפט מיט לאגות וואש שטליך איז לו אירן (גוף וכשמה) ווער דא ווערט לייאן. די (רפואה) ווערן זיך זייני זארג פון אים אז טאן: (שניה) ווערט איר פינדן גרושה (נחמות) אונז לו ווייזן דען (בן אדם) דש ער זיך אין קיינר לייא זאכן זאל (מלצר) זיין דען אלש וואש דען מענטשן לו קומט איז אלש פון גאט אונז איז אלש (לפובה) אונז איז בעשר אונז בעשר ווער (יסורים) אויף דר וועלט האט: (שלישית) ווערט איר פינדן גרושי ווישן שאפט אונז (ראיות) וויא דיא (כשמה) בייא דען מענטשן איז דש ער איז בישאפן ווארן גאט לו דיין דש עש איטליכר בקען ווערט: (ד') ווערט איר פינדן גרושי (מוסר והוכחה ראיות אונז משלים אונז מעשות גרושי חדושים) דש איטליכר ווער איין (יהודי) הייסט ווערט דען (אמת) מוזן דר קענן אונז ווערט ווייטער מוזן ערינלט זיין מיט גאט: (ה') ווערט איר פינדן אלי (דינים) פון איין גאנץ יאר וואש איטליכר (מחויב) איז לו האלטן (על פי דם ודין) אונז איטליכר קאן ווישן גאט רעכט לו דיין: אויך (דיני נדה חלה הדלקה אונז אלי דינים) וואש דר לו גיהערט דען אין ווייבר זיכלכר זייט עטליכי (טענה) דריין אונז אויך ניט אלש גישטעלט דש ווערט איר אלש אין דיין ספר פינדן. אויך אלי (דיני ברכת הנהנין) זיינן שון גידרוקט אטייל אין (כפרים זיין פיל (טענה) דריין: אין דיזס ספר איז רעכט גישטעלט דר נאך לו ריכטן: אויך ווערט איר פינדן (רפואות בקיור וויא הגאון רבינו משה מיימן) שרייבט וויא זיך דער מענטש פר האלטן זאל ווער גאט ליב האט. אונז זיך אונז זיינר (כשמה) וויל וואול טאן זאל זעהן אין דיזס (ספר) רעכט (בקי) לו זיין דען ווערט ער זיך גוויש (משמח) זיין: — גרפס בדוהרנפורט — אונטר דיא רעגיהרונג דעם הערן קיניגליכר פרויסער ווירקליכר גהיימט עטשם קריגס אונד- דירענירנדר מיניסטער איבר דיא שלעווישי לגדי ריהטר דעם שווארצן אדלר ארדענס האך וואהל גבאהרנר גראף פאן האיום עקסלעניץ — ברפום המשותפים ה"ה אלמנה הצנועה הגבורה אשת תיל מרת רעכיל תי' ובניה האחים מייא בני המנוח הרב המפורסם בתורה וביראה מוהרר יחיאל מיכל מייא מ"ס זצ"ל — בשנת תקס"ה לפ"ק. — 40 . לויט יוהאן כריסטאפור ווילף (ביבליוטעהעקס העברעא III ז' 234 ג' 555) איז דער פארשער פון דעם קלאסישען ווערק ר' הענדעל בן ווילף; לויט

אין „סוד ה'“¹: „אייך (מוהל) לעס דיא הענד ליטמן וועגן² עלטר אדר זונסט וועגן אדרי אוריזאך דער מוז מיט מער יודשן“ (דף ב"ט); „וועגין³ גרוסן דרינגן איז פיל אייטער פון אים גאנגן“ (ל' ט.) — אין „ס' שהיטות ובריקות של הגאון מהר"י ח"י"ל“: „ווען מן טעכט איין טוף אונ' עז איז מריפה וועגן⁴ שהייה אודר דרסה אדר חלדס אודר גרמה אדר עיקר צרויך ער מיט מכסה דס או זיין ווען עס אדר מריפה ווערט וועגן גיסקרא אודר וועגן איין פגימה אין חליף מוז מן דאך מכסה דס זיין“ (דף ל"ט) . —

אָנמערקונג 2. — „וועגן“ קומט פאר אויך אין קאמפאזיציע מיט „פון“ אין „פאר“ (ועי העמער, §§ 121 — 122) . —

די פּרעפּאָזיציע „פון“ — וועגן“ גינג-ארטן, ווי מיר הובען געווען (§ 113), אין באשטאנד פון דעם ארווערב „פונדעם וועגן“ (און פון זענע וואריאנטען) . דעם לעצטען ארווערב קען מען באגעגענען אויך אהן „פון“ . — ועי די פערדע ווארשע ווער פורם (אויבען ו' 163); אין דער אלטער ליטעראטור: „אויך זאל דער למדן גיווארנט זיין קוט או עסן אויף סעודות קיארט ער זאל אוס ערשטן וויסן מיט וועמן ער ווערט זילן (מגן אברהם) האב אוך דעסט וועגן⁵ גשריבן ווען זיך איין למדן דער היכטר הלט אונ גיט אויף קיין „סעודות נלוה“ מיט אים נישט פראוס גוט או האבן אונ עס אים אויף קיינר (גאוף) מיט אוס או ליגן“⁶; — ערשטליך פון סימן א' ביז סימן ג' רעט דר [רב] דש [ספר] גמאכט האט דס ער איכר דיא

שמייגשניידער — ר' הענדעל קירכהאן (ועי: מ. גרינבוים 238, א. שול-מאן 93) . — דאָס ספר איז שרייב צום ערשטען מאל אין פראנקפורט א.מ.ט. (תס"ז) דערנאך איבערענדערקט געווען: אין וולציבאך (תע"ח), ווילמערס-דורף (...), פראג (...), פראג (תפ"ט), פוירדא (תקכ"ב) [בן-יעקב ו' 591 ג' 1864] . — אויך הוב אויך א ווארשע ווער אויסגאב פון יאָר תרכ"ה (גע-דרוקט מיט אותיות מרובעות, מנוקד) . —

¹ ועי אויבען ו' 151 אָנמ' 2 אונטער'ן טעקסט. — ² מיר זאָגען: „פון עלטער“ . — ³ מיר זאָגען: „פון גרויסען“ ... א. א. וו. . —

⁴ „מאָבער“ . —

⁵ „דערויפער, דערפאר“ . — ⁶ „ספר עין חיים“ (אָפּשניט „ברכות הבהני“ . —

טבירות ער שרעקין טוט וואס מענכי לייט טונן⁽¹⁾ דעשט וועגיין⁽²⁾
ער זיך פאר גומן האט דיזש [ספר] לו מאכין⁽³⁾.

⁽¹⁾ „טוען“ (3-מע פערזן פלוראלס פרעזענטס אינדק). —
⁽²⁾ „רעריבער, צוליב דעם“. — [ועי אויך אייבען ו' 162, צווייטע שורה
אין מעקסט]. —

⁽³⁾ „ספר דרך הישר פירוש לספר אבן בוחן“, דף ב' ב. — נאך דעם
ערשט געפראכטען מיטעל, לונגען מור אפין שער-בלאט:

„איר ליבן לייט זעהט דאס הייליג (ספר) דאס אין (לשון הקודש)
פר פיל הונדרט יארן גימאכט איז. אונ' זיין (א'לר החכמה) וואס דריינן
איז לו פינען איז אין טייטשן ניט אויף דען עולם גוועזן זולכי שיני
(משלים ודברי מוסר) דיא דריינן (בחכמה) גישטעלט זיין. דיא דען
מענטשן זיין הארץ לו גוטן עפנין טונן. דרוס טוט דאס ווייניג געלט
וואס איר דרוס געבן טוהט ניט אכטן. ווען איר אנדרשט אויף דען
(עולם הבא) וואלט טראכטן:

„דיזוז (ספר נחמד) איז (מקדם) גדרוקט ווארדן בק"ק זולצבאך
בשנת תס"ה (ולעת עתה) האט מאן עס אין דייטשן אויף גוטן פאפיר
אונ' היפשי אומיוס' אונ' זעהר וואהל מונגה ווידרוס ניילי הירוז גיגעצין
על ידי התורני בהר"ר מיכל שטערין כ"ץ מק"ק פפר"מ:
„בשנת שתקת אנוש דמה לפ"ק“. — 40.

דאס ארט פון דרוק איז אף מען עקומטלאר נישט אנגעוויזען. בא גוי עקב
ו' 3 ג' 53: „המבורג“.

דער העברעי שער אורגינגאל („אבן בחן“), פארפאסט פון הר
קלוגימוס בר קלוגימוס, דערשונען און „גאפול“ (געפאל) און יאָר רמ"א
(1489), איבערגעדרוקט און וועבעדיג (יאָר ש"ו), קרעמונע (שי"ח).

תס"ה (1705) איז דאָס ספר ארויסגעגעבן געווען (און זולצבאך) צוואַ-
מען מיט דער יידישער איבערגעזעצונג, וועלכע עס האט געמאכט הר משה בר יצחק
אייזענשטאט פפראג (דער מיטעל פון דעם אויסגאב: „אבן בחן עם דרך
הישר“).

און דעם אויסגאב, וועלכען איך צימיר, געפינט זיך בלויז די יידישע איבער-
זעצונג אלעין. — מיכל שטערין איז דער אַרױסגעבער פון דעמרוזקען אויס-
גאב. —

אין דעם „ס' דרך הישר פירוש לס' אבן בוהן" דף ב' אויך: „אלין ווייל דזש [ספר] פון דען זעלביגן [רב] אין [לשון הקודש] גימאכט ווארדן איז 'אוב' דש [לשון] אזו וויבר גישטעלט דש ניט אוטליכר פד סטין טוט 'אוב' פון דעסיכט וועגין⁽¹⁾ וויגי אין דיון [ספר] זיך ער מייאן קענין וויילן זיא זיין [לשון לח] ניט פד סטין האבן קענין. דרוס האב איך דען טולס או נולין דזש הייליג [ספר] פון [לשון הקודש] אין סייטען גיבראכט דא מיט אוטליכר זיך אין זיין געטליכר ריד אלי לייט בלייבן קאן 'אוב' פון זיכה [דברי מוסר] 'אוב' [יכסה] דיא ער אין דיון [ספר] בישרייבן טוט גוטס לער אב כעמן. דעסיכט וועגין⁽²⁾ איך פד אורזאכט בין דיא [הקדמה] אויך דר ביא או שרייבן 'אוב' מעלדן וואש דר אין האלט פון דיון [ספר] איז..."

אָנמערקונג 3. — ר' משה זרח איידליץ אויס טראָג אין זען „מלאכת מחשבת" (1), געברויכט⁽⁴⁾ דעם אדווערב „דברא ווטגן" (5); אזוי למשל, קמ"ט: „...אונד בווייל איסר וואש איבר בלייבט פין דיא גראד או לינקין או די גראדן או רעכטין כעמין קענט. כעמליך אויף אין הונדרט לעסן לעהנר מאכין. וואש אבר איבר בלייבט או רעכטין. ניכט או דיא גראד או לינקין כעמין קענט. דען אכט לעהנר קאכט איך או קיין הונדרט מאכין דערה וועגן נישט איך אן פאנגין דיא קוואדראט ווארזיל או זוכן אין די לעמטי קלאס או לינקין 'אוב' וואש ארוי קומט שטעלט איך או

(1) ועי דין סוממולגער פורם (אויבען ז' 164). — ניר דף הזט דער ארז. ווערב דין טיטש a. —

(2) „דער זבער" (פארגליך מיט דער פורם פון דער פרויעקער אָנמערקונג).

(3) דאָס ווערק איז אָנגעשריבען און געדרוקט צוויי שפראַך 5: ק: העברעיִש און ייִדיש, בײַדע טעקסטען אײַנער אַקענען אַנדערן (רעכטער עמוד — העברעיִש, לינקער — ייִדיש). — דערשיגען אין פראָג תקל"ה, קלון 80 לעי: פן-יערב ז' 330, ג' 1265 (און מיין עקזעמפלאַר פעילט דער טיטשליכט און דין ערשטע 4 רפיים מיט דער התחלה פון דער לשון-קודש'יקער הקדמה) 1. — בײַדע הקדמות (די העב-רעישע און די ייִדישע) זענען זײַער אײַנטערשטע (אײַך בער און אײַנטערשטע דין פערזענליכקייט פון מחבר). —

(4) אף שרזש און טרום; כעמט אף יודען דזש ייז אינגקע צו זאלובע טאל. — (5) „פונדעס וועגן" (אין פאש a), . . . זי „דערזבער".

רעכטין · בווייל זולכי גוויס אין דיא זעלביגה קלאס ענטהאלטין איזט · אונ' דערא וועגן מושט איר זעהן וואז די קוואדראט לאהל פון דער זעלבן קלאס איזט · אונד זיא דרוגטר שרייבן אונד אפ ליהן · וואס אבר איבר בלייבט · בווייל זולכס גוויס פון דען מולטפליצן דיא גראד אז רעכטין מיט דען זעלבן גראד וואז איר שוהן דיא ווארליל הט קומט · דערא וועגן מושט איהר דיא קלאס דער פאהר זייא דעס איבר רעסט שרייבן' (1) ..

(1) אויך קומט אן דעס זערוק פיר: „דערא גלייכן“ · טוויי אף דף קט"ב:

„שאלה גח איך מעכטי גערן וויסן וויא איך מיך פר האלטין זאל· איינה ווארליל פון קוואדראט אודר קוביק · אונד דערא גלייכן אז ליהן:

„תשובה זייט וויסן אלס אזא וואול · אלס איר איך אין אלי 5 ספעציווי האט מוזן ערשטליך גווינן אז וויסן · יעדרי רעכנונג מיט איינליגה לאהלין ביז 9 אזא וואול אין אדירן אלס אין סובטריין · אונד דערא גלייכן · אזאזא אויך מושט איהר וויסן אלי דיא ווארליל ביז 9 אז פינדן אויס דיא גגעבני לאהלין · עז מאגן זיין קוואדרט לאהלין אודר קוביק לאהלין · אא"וו“ ..

אויך אין „ס' דרך הישר פירוש לס' אבן בנותן“, דף ב': „דערא גלייכן“.

אפ'ן זעך-בלאט פון „סחזור עם בוונת הפייטן“ (וולצבאך, תקע"ט): „אונ' נאך פיל נייאזי זאכן האבן מיר פאר מערט אין דיזן ניאן מחזור וועלכי דערא גלייכן ניט אז פינדן זיין אין אנדרי מחזורים דיא ביז הערא גרוקט זיין“.

פארגליך מיט דעס „דערי גלייכן“ אויבען אף ז' 153.

[אין „שפת הנפש“ (דיתרגפורט, תקמ"ה) ב': „והעיקר דר זיך (בגארה) האלט מיט זיין געלט אונ ווער מיט אהן גיוועשני הענד טסט דר גלייכן מער זאלכס זאל דר מענטש אין אכט נעמן אונ ניט (זיחרטס) זיין ווען איס השם ימברך אז סיקט" ... — גח"ד: dergleichen (טואנדער

— 1284.

אין „ספר מנורת המאור“ (לעסבערג, תקנ"ז) באגעגענען פון: „דרכי
וועגן“; אזוי, אין פרק י"ד: „דרוס· אך אונזרי (רבי'ס די חסידים) ווען
איינער איז פֿר זי און משפט גקומן אונד דיט איין מחנה און זי גבראכט
אפילו וואס ער איז שולדיג גווען און געבן· אונד ווען איינער עטוואס
גירעט דיט ריד די שוחד זען גווען אונד זי דיט ביי א זיך זלכרע גזעפן
פיל לייכט זעלטן זי קיין רעכט משפט דרכי וועגן געבן אונד אפילו
ווען זי און דיט ביי א זיך גבראכט זי ווערן דאך רעכט משפט געבן·
דיט זי דאך דיט וועלן איבער דעס זילן· אונד דיט גבראכט און זעלכי לייט
איך בין אייך פסול און משפטן...“¹

פֿונדערארט 4. — „וועגן“ גייט אויך אריין אין פֿאטמאנד פון פֿרעג-
ארווערב „פֿונדעס וועגן“ (זעי אויבען ז' 157).

אין דער אלטער ליטעראטור — פֿון „פֿונדן“ צום פֿינפֿטן, אין „ס' מנורת
המאור“: „דען זאל בלד אלץ זאל איין מאל רעכט עדות גבראכט דיט
זאל קעגן זאל דיט ווידר אנדרשט זאגן· דען פיל לייכט האבן זאל חרטה
קריגט דען זי דענקן וואס זאל אונד דען זאל איינער זאל דורך אונד דיט
ווערן זאל ענטפֿרט דיט גמרא ווישט ווארום איך האב גמיינט דען איך
העט אלץ גלויבן די עדים ווייל זאל איין אורזאך גבראכט האבן וועסט
וועגן זי האבן פֿאלש עדות גבראכט דען זאל האבן עס גיטאן וועגן
שכחה...“ [פרק ג"ד]: „אונד איטליכער מענטש איז שולדיג די טורה מכבד
און זיין מיט אל זיין מאכט· גלייך מיר גלעכנט האבן אין (פרק חלק)
ער זאגט (רבי יוחנן) וועסט וועגן דיט (אחאב) זוכה גווען מלך און
זיין לוויאל אונד לוואלדיג יאר ווייל ער דיט די טורה כבוד און גטאן די
דא גשריבן איז מיט דען (אלף בית) פֿון לוויאל אונד לוואלדיג אונד...“
[פרק קכ"א]. —

¹ אין „ס' דרך הישר פֿירוש למ' אבן בתן דף ב': „עש איז ווישגליך
דען און ספרים דיט ביי א אונד [יהודים] גידרוקט ווערן איין [הקדמה]
אונד איין [הסכמה] דען ביי א גידרוקט ווערן מוז· דא מיט אין דען
[הקדמה] דענין לייטן פֿאר גשריבן ווערד דער אין האלט פֿון וואס
דאש [ספר] רידן מוז· אונד דיט [הסכמה] מוז דע רייכט וועגן זיין
דא מיט דיט לייט אויך ווישן זאלין דען דיט [רבי'ס] אין דענין לייטן
אויך [מסכים] דא מיט זיין דען זעלביג [ספר] און דרוקן...“

§ 121 — 1) „פון—וועגן“ אױס גענומען צווישן די צוויי גלדער (ועי אױס גען ו' 157).

2) אין אַקסענפעלדס „ערשטען יודישען רעקרויט“: „...וואו זאָגט מען עפּױס פּױן געלטס? וועגן געהט קיין שוויך גיט אָפּ“... (ו' 22); „אויך וועל הייסן אָן גרעטן אלטע זאָכן גאַנצע פּױן נחמדי (ווע-גיין)“... (ו' 41); „...שטאַטש פּױן פּרױמהלעס? וועגן“... (ו' 50).

בא ליגעצקו 1. c. „...פּלעגט גיין קלױפּען צעפּלעקעס פּױנים רעבינס מיידעלע וועגן“... (ו' 29); „דיא גמרא זאָגט אז פּױן שלום בית וועגן? מעג מען אָב מעקן אַ שם תּוה“ (ו' 36); „מיין מהימנים שטייב איז אפּױסיל קלענער גוועזן פּױן צוויי גאסען בודקיס גאר פּױן זיין קליין ברייט וועגן? איז גוועזן גאנץ גענוג“... (ו' 49); „ער האָט זיא נאך גאָלט פּױנים רבינס וועגן“... (ו' 50); „פּױן לעכט פּענשען בוז נאך דערמלה טאר מען גיט אױס רעדן קיין שום דבר הול הויז פּױן פּקודה נפּיש וועגן“... (ו' 51); „דס שטענטיגע שטיקעל פּױש פּױן וואלציס וועגן“... (ו' 53).

1) ד. ה. „צוליב געלט“, „אויבער געלט“ — געלט און דאָ די סבה — די אירוע פון אורזאך שמעקט דאָ און „פּױן“, און „וועגן“ (און טייטש 1. c).

2) נחמן און דאָ דער ארשין, צוליב וועלכען פאר וועלכען די האנדלונג ווערט פורגענומען. ער וועט עס פון איר רעזולטאט גענומען. — „וועגן“ הויז דאָ די טייטש b (און גרונט פון וועלכער עס ליגט דורך גלעכצטיק דער מוטענט c, ווארום ווען מ'טוט עפּס צוליב עמוצען, פאר עמוצען, און דער עמוצער די נאָנטמע סבה פון דער האנדלונג).

3) זעי די פּױקע אָנערקונג. — 4) זעי אָנמ' 2.

5) די פרעפּױזיציע בשלייט דאָס וורט, וואָס גיט אונדער דעם העכערען ציל (היינט עס, אויך די העכערע אורזאך) פון דער האנדלונג.

6) דער סוביעקט, וועלכען די פרעפּױזיציע עקסקורירט, מאַכט עס מעגליך, די ענגע שטוב וול דורך קענען זיין באוויינט: דאָס בני-בית און קליין, און קען ווך דערזעער אַנאָרם געפּױנען און דער ענגער שטוב; דאָס קליינע בני-בית און, שלום, די סבה, צוליב וועלכער די ענגע שטוב קען דורך דינען אלס דירה.

7) ד. ה. „אין רביבס נאָמען“. — די פרעפּױזיציע דריקט דאָ דירעקט אױס די אירוע פון אָנגעהערקייט (און דאָרדן אויך אונדערקעט — פון סבה).